1941. ÉV. XXVI. KÖTET.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

FŐTITKÁR

Négy műmelléklettel és nyolc ábrával

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1942

1941. ÉV. XXVI. KÖTET.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

FŐTITKÁR

Négy műmelléklettel és nyolc ábrával

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1942.

hogy tudása miatt mások tudomást szerezzenek róla; nem is azért, hogy szellemi természetű tudását anyagiakért osztogassa: hanem azért, hogy tudásának közlésével másokat is felemeljen és azok épülésére szolgáljon. Akadémiánk tehát saját céljának keretein belül marad, mikor az embert egyéni vagy kollektív cselekedeteiért terhelő egyéni felelősségére elnökének szavával rámutat.

Én tehát, mint a Szent István Akadémia elnöke, most *nem a kollektív felelősségről* kívánok szólni, amely — sajnos — inkább csak elméletben van meg, a gyakorlatban pedig legtöbbször majdnem a semmivel egyenlő, mert hiszen nemcsak az iskolában, hanem az életben is éppen a kollektív felelősség jelentéktelenségével iparkodnak az emberek saját lelkiismeretüket megnyugtatni és kollektív, vagyis másokéval közös cselekedeteik következményei alól kibújni. Most inkább az *egyéni felelősségről* beszélek, *amely elméletben nemcsak az egyéni, hanem a kollektív cselekedetek esetén is megvan, és amelynek a gyakorlatban is érvényesülnie kellene, mert a cselekvő ember értelméből és szabadakaratából szükségképpen következik.* Az értelemmel és szabadakarattal megáldott ember ugyanis felelős minden cselekedetért, amely neki erkölcsileg beszámítható. Beszámítható pedig neki minden cselekedet, amely az övé. Ámde az övé minden cselekedet, amelyhez belső és külső gátlásoktól függetlenül, értelmével és szabadakaratával hozzájárult. Ilyen gátlások az értelmet illetőleg a kérdéses cselekedeteknek az isteni és emberi törvényekhez való viszonyára vonatkozó tudatlanság vagy tévedés; az akaratot illetőleg pedig a félelem, az erőszak és a szenvedély, végül pedig a gondatlanság. Gátlások esetén természetesen már csak annyiban mondhatjuk a cselekedetet valamely ember cselekedetének, amennyiben értelme és szabadakarata a gátlások ellenére is hozzájárult; következőleg csupán ennek a hozzájárulásnak arányában állapíthatjuk meg az egyéni felelősséget is.

Tekintetes Akadémia! *Az egész katolikus erkölcstannak* mind a belső, lelkiismereti, mind pedig a külső fórumon az emberi értelem és szabadakarat közreműködésével végbevitt cselekedetekkel járó *egyéni felelősség az alapja.* Eszerint kell tehát elbírálni a papság és a hívek életét egyházi, a polgárok életét pedig állami közigazgatás szempontjából. Ugyancsak ez az alapja az egyházi és az állami igazságszolgáltatásnak is, mert cselekedeteink eskölcsi megítélés szempontjából mind a belső, mind pedig a külső fórumon minden embert *egyénileg*, vagyis az összes belső és külső adottságok mérlegelésével és figyelembevételével bírál el az Isten, és így kell elbírálniuk az embereknek is. Csak így lehet ugyanis eldönteni, mennyiben kell a cselekedeteket az értelem és a szabadakarat rovására írni, vagyis erkölcsileg beszámítani, az

egyéni felelősséget megállapítani és az esetleges megtorló büntetést kiszabni.

Az értelemnek és szabadakaratnak az emberi cselekedetekhez való hozzájárulása mértékében az egyéni felelősség megállapítását nemcsak az Isten íratlan törvénye, a természeti törvény alapján ítélő *természetes ész* kívánja, hanem megköveteli maga az *isteni kinyilatkoztatás* és ennek következtében *Krisztus egyháza* is, amely azt törvényhozásában és igazságszolgáltatásában, valamint egész életében gyakorlatilag is alátámasztja. De ugyanazon okból Isten akarata szerint egyházának eljárásához kell igazodnunk *állami* vonatkozásban is.

Valóban, Tekintetes Akadémia, már a *természetes ész* megkívánja, hogy a lényege szerint testből és lélekből álló ember a tőle származó cselekedetek közül csupán azokért tétessék egyénileg felelőssé, vagyis csupán azok számíttassanak be neki erkölcsileg, amelyek az ő emberi cselekedetei, amelyekhez tehát emberi mivoltának az a része is hozzájárul, amely nélkül nem volna ember, vagyis a lelke, illetve lelkének az értelme és szabadakarata. Nem számíthatók be tehát az eszük használatát nélkülöző, vagy az eszüket használni nem tudó embereknek olyan cselekedetei, melyeket öntudatlanul végeztek, az eszüket használni tudó emberenek pedig azok a cselekedetei, amelyek vagy értelmük, vagy szabadakaratuk, vagy mindkettő hozzájárulása nélkül jöttek létre.

Ugyanezt az egyéni felelősséget hirdeti és sürgeti az *isteni kinyilatkoztatás* is, mégpedig mind az *ószövetségben*, mind az *újszövetségben*.

Jeremiás próféta megrázó siralmaiban ugyan az *ószövetségi* zsidó nép nevében még keservesen panaszkodik: «Atyáink vétkeztek és nincsenek többé; és mi viseljük az ő gonoszságaikat!» (Jer. sir., V. 7). De *az Isten helyteleníti ezt a téves felfogást, amely az egyik ember cselekedetéért, illetve bűnéért másokra is átvitte a felelősséget.* Azért Ezekiel próféta ajakával világosan hirdeti az egyéni felelősséget, mikor választott népétől azt kérdezi: «Mi dolog az, hogy köztetek példabeszédül veszitek e közmondást Izrael földén, mondván: *az atyák ették a savanyú szőlőt, és a fiak fogai vásnak el?*» (Ez., XVIII, 2). Majd megesküszik: «Élek én, úgymond az Úr, nem lesz nektek többé e közmondás példabeszédül Izraelben. Ime, minden lélek az enyém; mint az atya lelke, úgy a fiú lelke is az enyém; *amely lélek vétkezik, az hal meg*» (Ez., XVIII, 3. 4). Végül részletesen kitér egyes jó és rossz cselekedetekre, s annak javára vagy terhére írja őket, aki azokat elkövette. Tehát — úgymond — «*a fiú nem viseli atyja gonoszságát és az atya nem viseli fia gonoszságát*» (Ez., XVIII, 20), hanem, mint Jeremiás próféta jövendöléseiben hir-

deti: «*Aki savanyú szőlőt eszik, annak fogai vásnak el; kiki a maga gonoszsága miatt hal meg*» (Jer., XXXI, 29. 30).

Az *újszövetségben Krisztus Urunknak egész fenséges erkölcsi tanítása szintén az egyéni felelősség elvén épül fel.* Ő sem engedi a felelősséget egyik emberről a másikra átvinni, mert mindenki saját cselekedeteiért felelős, úgyhogy Isten eszerint az elv szerint számítja be a cselekedeteket, s osztogatja a jutalmat, vagy szabja ki a büntetést sokszor már itt a földön, de minden esetben a másvilágon. Szent Pál apostol világosan tanítja: «Kiki ami jót cselekszik, annak jutalmát veszi az Úrtól, akár szolga, akár szabad» (Ef., VI, 8). Vagy más helyen: «Ki-ki pedig tulajdon jutalmát veszi az ő munkája szerint» (I. Kor., III, 8). Az egyéni felelősség azonban tökéletesen majd az utolsó napon érvényesül, mikor «eljő az ember Fia az Atyának dicsőségében és akkor megfizet kinekkinek az ő cselekedetei szerint» (Máté, XVI, 27; Róm. II, 6; Titk. Jelenések, XXII, 12), és kiki örökké boldog lesz, vagy pedig a maga terhét fogja viselni az egész örökkévalóságban.

Isteni Mesterének örökszép és változatlan tanítása szerint természetesen *az egyház is szüntelen hirdeti az egyéni felelősséget.*

Azért az Egyház is kezdettől fogva helytelenítette és most is helyteleníti a felelősségnek egyik emberről a másikra való indokolatlan átvitelét, amelyet most is olyan jellegzetesen fejeznek ki Pompeiben, mikor a Vezuv kitörésével járó veszedelemben azt mondják, hogy Nápoly követi el a bűnt, és Pompei adja meg az árát!

Ezzel a téves felfogással szemben III. Celesztin pápa (1191—1198) egyik decretalisában világosan kimondja, hogy a bűntett annak elkövetőjét terheli: *Peccata suos auctores tenere debent* [c. 2, X (III, 11)]; VIII. Bonifác pápa (1294—1303) pedig ugyanezt az elvet hirdeti a büntetésről: *Ut poena suum auctorem teneat* [c. 37 (I, 6), in VI°], amit az új egyházi törvénykönyv így kodifikált: *Non licet poenam de persona in personam . . . producere* (can. 2219 § 3). Ezért, mikor az Egyház kollektív cselekedetekért valamely testületre szab ki büntetést, az ártatlan tagokat lehetőleg kíméli (can. 2274; 2285), sőt az interdictum alól egyenesen ki is veszi őket (can. 2276). A mondottakból szükségképpen következik, hogy az Egyház mindig helytelenítette s most is helyteleníti az ú. n. *represszáliákat* is, vagyis egyesektől elkövetett bűntetteknek olyanokon való megtorlását, akiknek azokban semmi részük nem volt (Conc. Parisien., a. 1314 stb.).

Valóban, Tisztelt Akadémia, *Krisztus egyháza a maga egész erkölcsi rendszerét az egyéni felelősségre alapozza,* úgyhogy az egyéni felelősség elve hittudósainknak az emberi cselekedetek erkölcsi elbírálásáról szóló tanítása szerint is az egész katolikus erkölcstant átjárja. De az Egyház

az egyéni felelősséget szem előtt tartja törvényhozásában is. Azért az új kódex 12. kánonjában kimondja, hogy törvényei éppen a beszámíthatóság hiánya miatt nem kötelezik azokat az alattvalóit, akik eszük elégséges használatával nem bírnak, és ugyanilyen okból — bizonyos kivételekkel — azokat sem, akik életük hetedik évét még be nem töltötték. A 16. kánonban pedig megállapítja a tudatlanságnak és a tévedésnek a törvények kötelező erejére, valamint azok meg nem tartása esetén az egyéni felelősségre és beszámíthatóságra vonatkozó kihatásait. Hasonlóképpen az egyéni felelősség elvét követi az Egyház közigazgatásában és igazságszolgáltatásában is. Közigazgatás szemontjából az egyéni felelősség alapján mérlegeli az egyházi személyek és egyházi alkalmazottak, valamint a hívek cselekedeteit. Ilyen alapon iparkodik betölteni a különböző hivatalokat ; ilyen alapon teszi meg egyéb intézkedéseit és folytatja le a szükségesnek mutatkozó adminisztratív eljárásokat (can. 2142, sq). Igazságszolgáltatásában a belső — lelkiismereti — fórumon, a töredelem szentségében, Krisztus rendelése és a dolog természete szerint nem elégszik meg az általános gyónással, hanem kezdettől fogva megmaradt a részletes gyónás mellett, mert Krisztus papjai, mint Istentől rendelt bírák (can. 870 ; 888), csak a gyónó cselekedeteinek részletes feltárása alapján, az értelem és a szabadakarat közreműködésének és az összes gátló okoknak, valamint az enyhítő, illetve súlyosbító körülményeknek figyelembevétele (can. 901) után állapíthatják meg igazságosan az egyéni felelősséget, továbbá a beszámíthatóság mértékét és szabhatják ki a büntetésjellegű elégtételt (can. 887). A külső fórumon pedig mind a polgári perekben (can. 1869 ; 1873), mind pedig a bűnvádi eljárások során (can. 1959) az értelem és a szabadakarat közreműködését s az esetleges gátlásokat, valamint a perbe fogott személynek, továbbá egyéni vagy kollektív cselekedetének minden enyhítő, illetve súlyosbító körülményeit figyelembe véve, *ex actsi et probatis*, iparkodik az erkölcsi beszámíthatóságot (can. 2199—2211), valamint az egyéni felelősséget megállapítani, ítéletében pedig a megtorlás mértékét kiszabni.

De Tekintetes, Akadémia, akár egyéni, akár kollektív cselekedetekről van szó, *az egyéni felelősség sürgetésében, megállapításában és megítélésében állami vonatkozásban is igazodnunk kell a természeti törvény és a kinyilatkoztatás útján az emberiséggel közölt isteni akarathoz*, mert Isten akarata ilyen vonatkozásban is kötelező. Igazodnunk kell pedig nemcsak befelé : *nemzeti*, hanem kifelé : *nemzetközi* vonatkozásban is. Azért ilyen vonatkozásokban sem szabad a bűntettet és a büntetést, vagyis a felelősséget indokolatlanul átvinni egyik emberről a másik emberre, egyik államról a másik államra. Kerülni kell tehát a represz-

száliákat is, amelyeket régebben Istennel és az Ő egyházával együtt a világi jog is helytelenített (Justinian. *Digest.*, lib. XX, tit. III; *Cod.*, lib. IV, tit. XII, XIII; *Novell.* CXXXIV, cap. VII), de amelyet újabban, úgylátszik — legalább gyakorlatilag —, elfogadnak a nemzetközi életben, mikor egyeseknek beszámítható cselekedeteiért olyan fizikai vagy jogi személyeket, sőt államokat is felelősekké tesznek és büntetnek, akiknek és amelyeknek az illető cselekedetekben semmi részük nem volt. Ezt a helytelen felfogást — sajnos — sokszor magáévá teszi a közvélemény is. Bélyegezzük meg és büntessük a bűnös személyt, egyesületet, közületet vagy államot, de ne büntessük az ártatlanokat! Isten akarata szerint tehát az államnak is mindenkit, akár egyéni, akár kollektív cselekedetekről van szó, az értelem és a szabadakarat közreműködésének, az esetleges gátlásoknak és az összes enyhítő vagy súlyosbító körülményeknek figyelembevételével, egyéni felelősség alapján kell elbírálnia: jutalmaznia vagy büntetnie törvényhozásában, közigazgatásában, a polgári és bűnügyi perekre vonatkozó igazságszolgáltatásában.

Míg azonban, Tekintetes Akadémia, a mindentudó és végtelenül igazságos Isten mind az egyéni, mind pedig a kollektív cselekedetekért *abszolút* tökéletességgel állapítja meg az egyéni felelősséget, valamint a beszámíthatóságot és szabja ki a jutalom vagy a büntetés mértékét: addig a gyarló emberektől vezetett *Egyház és az államok természetesen már nem érik el az abszolút tökéletességet. De annál jobban megközelítik azt, minél jobban alkalmazkodnak Isten akaratához törvényhozásukban, közigazgatásukban és igazságszolgáltatásukban, egyszóval egész életükben.*

Ám, ha Isten és az Ő egyháza, valamint az államok az erkölcsi rendet az egyéni és kollektív cselekedetek beszámíthatósága alapján az egyéni felelősségen építik fel, akkor az embereknek — híveknek és állampolgároknak — tudniuk kell, hogy cselekedeteikért mind egyéni, mind pedig kollektív vonatkozásban, egyéni felelősség, erkölcsi beszámíthatóság, jutalom vagy büntetés jár akár ezen, akár a másvilágon. De vajjon érzik-e az egyéni felelősség félelmetességét az emberek magán- és nyilvános, egyházi és állami életükben? Vajjon sok embernél nem homályosodik-e el az egyéni felelősség tudata, mert azt a felelősséget, amelyet az államok mind magán-, mind pedig közjogukban elméletben hirdetnek, a gyakorlatban sokszor nem állapítják meg; és nem vonják felelősségre azokat, akiket kellene? Mert ugyan ki vonja felelősségre sok esetben és sok államban azokat, akik az Isten akaratával ellentétes cselekedeteikkel aláássák sajátmaguk és családjuk testi egészségét, szellemi és anyagi erőit, munkabírását és egész erkölcsi életét?

A Szent István Akadémia 1941. évi december 14-én tartott XXV. ünnepi ülésén *Serédi Jusztinián* bíboros hercegprímás úr őeminenciája elnöki megnyitó beszédét mondja, mellette *Pataky Arnold* másodelnök és *Papp Károly* főtitkár ülnek.

Ki vonja felelősségre azokat, akik az Egyház és a haza mérhetetlen kárára egyéni vagy kollektív cselekedeteikkel meglazítják a keresztény házasságok szilárdságát, szétzüllesztik a keresztény családokat, határt szabnak az Isten áldásának, vagy egyenesen megakadályozzák azt? Vagy ki rendel el megtorló intézkedést azok ellen, akik ugyancsak egyéni, illetve kollektív cselekedeteikkel iparkodnak a vállást kiirtani vagy elközömbösíteni, akik erkölcseikben valóságosan megmételyezik a polgárokat, vagy akik a természeti és a pozitív isteni törvény ellenére a szülők és az Egyház kezéből szeretnék teljesen kivenni az ifjúságot, s ezzel akaratlanul vagy szántszándékkal romba dönteni magát a nemzetet? Azoktól a keresztény polgároktól, akik egyéni világnézetük miatt vagy egyéni érdekből így mernek játszani saját nemzetük erkölcsi életével és nem átallanák biztos végveszedelemnek kitenni annak egész jövőjét, szeretném megkérdezni, vajjon valóban keresztények-e, és valóban saját nemzetük fiai-e még?

Bárcsak most, mikor a legnagyobb magyar jubileumát ünnepeljük, a keresztény magyar szülők, a papok és nevelők, a magyar publicisták, írók és művészek, az orvosok és tisztviselők, a magyar bírák és katonák és mindazok, akik egyesületeink, társadalmunk és közületeink életének irányításában részt vesznek, kiváltképpen pedig a magyar törvényhozók, öntudatosítanák magukban, hogy Széchenyi Istvánt éppen az egyéni felelősség tudata s ennek megfelelő cselekedetei tették a legnagyobb magyarrá; és az ő példáját követve sohasem feledkeznének meg arról, hogy egyéni és kollektív cselekedeteik talán még századok mulva is éreztetni fogják hatásukat a magyar egyházi és állami életben, végül hogy mindezekért saját személyükben felelősek Isten, illetve az Egyház és a haza előtt! Az erkölcsileg kifogás alá eső kollektív cselekedetekkel kapcsolatban különben mindezek *befelé* hiába próbálnák elaltatni magukban az igazságos bírót: a lelkiismeret szavát; *kifelé* pedig hiába mentegetőznének, hogy az ilyen káros kollektív cselekedet nélkülük is létrejött volna, vagy hogy a kollektív felelősségből személy szerint kevés esik rájuk. Hiába hivatkoznának arra is, hogy ők csak hivatali kötelességet teljesítettek, vagy hogy a pártfegyelem szerint jártak el, mert *erkölcsileg helytelen cselekedetet senkitől sem kíván a haza. Ilyen cselekedetre sem a munka kollektív természete, sem a hivatal, sem a pártfegyelem nem jogosít fel, de nem is mentesít az alól a beszámíthatóság alól, amely az egyéni felelősség címén a kollektív cselekedetekben való közreműködés arányában megállapítható. És ha ezt az egyéni felelősséget az emberek meg nem állapítanák, egyszer majd megállapítja az Isten!*

Az egyéni és kollektív felelősség kérdésében, Tekintetes Akadémia,

szellemi áramlatok jönnek, szellemi áramlatok mennek; új, emberi világnézetek bukkannak fel és tűnnek le, mert amit tegnap még igaznak hirdettek, ma már meghaladott álláspont. *De egy világnézet mindig igaz marad: az, amely szerint Isten az utolsó napon megfizet kinek-kinek az ő egyéni és kollektív cselekedetei szerint!*

Ezekkel a gondolatokkal Szent István Akadémiánk XXV. ünnepi ülését megnyitom.

II.

JELENTÉS A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA 1941. ÉVI ESEMÉNYEIRŐL.

A Szent István Akadémia 1941. évi december 14-én tartott XXV. ünnepi ülésén előterjesztette *Papp Károly* főtitkár.

A II., III. és IV. számú műmelléklettel.

A) A Fraknói-jutalom kiadása.

Főmagasságú Bíboros Hercegprímás Elnök Úr!

Mélyen tisztelt Ünnepi Ülés!

Fraknói Vilmos címzetes püspök és nagyváradi kanonok, a hírneves történettudós a Szent István Akadémia számára az 1921. évben Budapest székesfővárosi és Bécs városi kölcsönkötvényekben 2½ millió korona alapítványt tett, amelynek egy részét Fraknói jutalom néven tudományos munkák jutalmazására jelölte ki. A jutalmazás sorrendjét Akadémiánk négy osztályának kettős tagozata alapján a következőképpen állapította meg:

Hittudomány és bölcselet, történelem és társadalomtudomány, nyelvtudomány és szépirodalom, mennyiségtan és természettudomány.

Akadémiánk ebben a sorrendben *hat éven át a jutalmakat ki is adta*, azonban az 1932. évben a jutalmazást beszüntette. Ugyanis az értékpapírok elértéktelenedése miatt az alapítvány ezredrészére csökkent, a 2½ millió korona összértéke 2500 pengőre zsugorodott össze. Ennek a kamatai olyan csekély összeget adtak, hogy ezzel nem sérthettük meg egy-egy jeles munka szerzőjét.

Minthogy idei bevételeinkből a *jutalmat 500 pengőre kiegészíthettük*, ezért Akadémiánk összesége 9 évi szünetelés után elhatározta a Fraknói-jutalom felújítását. Hogy ezt a jutalmat ma kiadhatjuk, azt főképpen *Szendy Károly* székesfővárosi Polgármester Úr őméltóságának köszönhetjük, aki Akadémiánk működését figyelemmel kísérve, a székesfőváros részéről tetemes segélyben részesítette Akadémiánkat.

A *Fraknói-jutalom* az idén a nyelvtudomány és szépirodalom köréből az 1928—1936. évek között megjelent legjobb munkát illeti.

A munkákat a *III. osztály* részéről *Várdai Béla* osztályelnök és *Pitroff Pál* osztálytitkár urak bírálták, s jelentésük alapján november 28-án tartott együttes ülésünk egyhangúlag elhatározta, hogy a Fraknói-jutalommal *Alszeghy Zsolt* tanár úrnak: *A tizenhetedik század magyar irodalomtörténetéről* írott munkáját tünteti ki.

Ez a kiváló munka a Szent István Társulat kiadásában az 1935-ik évben jelent meg 292 oldalon, s mint a címlapjáról olvassuk: ez a kötet *gróf Zichy Gyula* kalocsai érsek úr őnagyméltósága nemes támogatásával jelent meg.

Boldogult *Pintér Jenő* tagtársunk *Magyar Irodalomtörténet* című munkája mellett, amely tudvalevőleg az 1923—1931-ik évkörben a Magyar Tudományos Akadémia *nagy jutalmát* nyerte, *Alszeghy Zsolt* irodalomtörténeti munkái emelkednek ki, s ezek között is a szóbanforgó munka, amely formailag is a 8 éves ciklusba esik. *Ez a könyv* 7 fejezetben tárgyalja a XVII. század irodalomtörténetét s egyaránt méltatja a katolikus és protestáns írók hitvitázó munkáit. *Gyönyörűen* emeli ki ennek a hitéletéért hadakozó korszaknak leghatalmasabb íróját, a XVII-ik század legnagyobb magyar teológusát, *Pázmány Pétert*, aki a váradi református környezetből emelkedik föl a magyar katolikusok legmagasabb méltóságába.

Hogy a bíráló bizottság szerencsés választását megvilágítsam, fölemlítem azt, hogy az elmúlt év végén egyik kiváló tanártársunk, aki buzgó református vallású tudós, különös melegséggel méltatta ezt a munkát. Ez a műve segítette kitüntetett tudósunkat ahhoz, hogy a *Pázmány Péter-tudományegyetem* bölcsészettudományi kara boldogult *Császár Elemér* tanszékére, 12 jeles magyar tudós közül, *Alszeghy Zsolt* tanár urat hívta meg. Kiváló kartársunkat, aki a Szent István Akadémiának az 1922-ik év óta rendes tagja, ebben az esztendőben kétszeres öröm érte, az év elején egyetemi tanári kinevezésével és az év végén a Fraknói-díj elnyerésével.

Ezekben volt szerencsém a Fraknói-jutalom kiadásáról a jelentést megtenni.

* * *

Serédi Jusztinián Bíboros Hercegprímás Elnök Úr Őeminenciája köszönti a Fraknói-díjjal kitüntetett tudóst és a jó Isten áldását kéri Alszeghy Zsolt további tudományos munkálkodására.

Alszeghy Zsolt hálás köszönetet mond a kitüntetésért. Úgy érzi, hogy a kitüntetés jóindulatú elismerése annak, hogy hű maradt ahhoz

a tudományos programmhoz, amelyet húsz esztendővel ezelőtt, székfoglalója alkalmával, *Prohászka Ottokár* püspök kitüntető jelenlétében, élethivatásul maga elé tűzött. Épp ezért legigazibb köszönetnek is azt az ígéretét tartja, hogy továbbra is a komoly munkával megismert tudományos igazság odaadó szolgája marad.

B) A Szent István Akadémia elhúnyt tagjai.

Akadémiánk eseményei során mindenekelőtt elhúnyt tagtársaink emlékének szenteljünk néhány percet. Elhúnyt tagtársaink időrendi sorrendben a következők:

1. *Novák Lajos* kaposfői prépost, pápai prelátus, budapesti hitoktatási felügyelő, a magyar katolikus papok nesztora, aki 1941 február 4-én 99 éves korában Budapesten húnyt el. Megboldogult akadémikus társunk, akit csupán négy hónap választott el a 100-ik életévétől, már hetven esztendővel ezelőtt, 1871-ben hittanára volt a budapesti V. kerületi Markó-utcai királyi katolikus főgimnáziumnak. Századunk elején a székesfőváros hitoktatási felügyelője lett, s így egész nemzedékeket nevelt föl a katolikus hit szeretetében. Temetése február 6-án volt a józsefvárosi plébániatemplomból, amikor megnyilatkozott a szeretet és részvét, amellyel a társadalom minden köréből megjelent hívek az acélmisés áldozópapot részesítették.

Novák Lajos még a Szent István-Társulat tudományos és irodalmi osztályából lépett át Akadémiánk II. történelmi, jogi és társadalomtudományi osztályába, amelynek 1916 óta egyik buzgó tagja volt.

2. Ugyancsak a II. osztály tagja volt *Tragor Ignác* m. kir. kormányfőtanácsos, a Váci Múzeum Egyesület elnöke, aki február 10-én a betegek szentségével és Őszentsége külön pápai áldásával megerősítve 72 éves korában Vácott elhúnyt. Tragor Ignác csak 1939 február óta tartozott tagjaink sorába, s buzgó tudományszeretetét bizonyítja, hogy még ugyanezen év november 17-én megtartotta székfoglaló előadását: «A renaissance és a humanizmus Vácon» címen. Előadásán itt láttuk Vác város előkelőségének tagjait, akiknek nevében Czettler Jenő titkos tanácsos úr köszöntötte. Előadása után alig másfél év mulva örökre eltávozott körünkből. Temetésén Akadémiánkat Czettler Jenő titkos tanácsos úr, II. osztályunk tagja képviselte.

3. *Gróf Teleki Pál*, Magyarország Miniszterelnöke 1941 április 3-án 62 éves korában Budapesten húnyt el.

Teleki Pál gróf tudományos képzettsége főkép a földrajz terén tűnik ki. Mint Lóczy Lajos és Cholnoky Jenő tanárok tanítványa, a térképezés terén maradandó műveket alkotott. Minthogy tudo-

mányos működése a természettudományok módszerein alapult, azért Akadémiánk az 1929 év februári ülésén a matematikai és természettudományi osztályba választotta rendes tagul. Tudományos szempontból életében kiemelkedik az a 17 esztendő, amely 1921. és 1938. évi miniszterelnöksége között telt el, amikor a közgazdasági egyetem földrajzi tanszékén működött. Tudományos érdemeit egyik legkiválóbb tanítványa: Fodor Ferenc egyetemi rendkívüli tanár, jelenleg pécsvidéki királyi főigazgató úr méltatta Akadémiánk október 24-i együttes ülésén.

Az emlékbeszéd már ki is van nyomtatva, s még ez évben tagtársaink kezében lesz. Megjelent a Szent István Akadémia Emlékbeszédei III. kötetének 7. száma gyanánt «*Gróf Teleki Pál (1879-1941) rendes tag emlékezete*» cimen, 26 oldalon, arcképpel.

4. *Szabó Vendel* pápai prelátus, a Pázmány Péter-tudományegyetemen az alapvető hittan ny. r. tanára, november 6-án 60 éves korában húnyt el. Szabó Vendelt 1931 február 27-én Trikál József és Schütz Antal tagjaink ajánlatára választotta meg Akadémiánk az I. osztály tagjai sorába, s itt buzgón működött haláláig. Megboldogult tagtársunkat a budai farkasréti temetőben Pataky Arnold másodelnök, pápai prelátus úr temette, s Akadémiánk nevében Aistleitner József osztályelnök úr megható búcsúbeszédben méltatta érdemeit.

5. *Zlinszky Aladár* nyugalmazott középiskolai igazgató, a Pázmány-egyetem címzetes rendkívüli tanára december 2-án 77 éves korában húnyt el. A kiváló irodalomtörténetírót Gulyás Pál, Pintér Jenő és Viszota Gyula ajánlatára Akadémiánk 1920-ban választotta a III. osztály tagjai sorába. Temetésén Akadémiánkat Alszeghy Zsolt rendes tag úr képviselte.

Mind az öt elhúnyt tagunk temetésén Akadémiánk küldöttségileg vett részt, ravatalukra koszorút helyezett és emléküket jegyzőkönyvben örökítette meg.

C) Akadémiánk új tagjai.

Eme veszteségekkel szemben Akadémiánk az idén 16 új taggal gyarapodott. Az 1941 február 21-én tartott együttes választó ülés rendes tagokul választotta

az I. osztályba:

1. *Loczka Alajos* m. kir. tanügyi főtanácsos urat, az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető igazgatóját;

a II. osztályba:

2. *Czobor Alfréd* országos főlevéltárnok urat;

3. *Genthon István* urat, a római egyetemen a magyar történet és irodalom tanárát;

4. *Kumorovitz Bernát* premontrei kanonok urat, a gödöllői Szent Norbert-gimnázium igazgatóját;

5. *Nizsalovszky Endre* urat, a Pázmány-egyetemen a magyar polgári törvénykezési jog ny. r. tanárát;

a II. osztályba külltagul:

6. *Gyárfás Elemér* dicsőszentmártoni földbirtokos urat, az Erdélyi Katolikus Státus világi elnökét, s a romániai magyar-párt vezetőjét;

a III. osztályba:

7. *Berze Nagy János* nyugalmazott pécsi királyi tanfelügyelő urat, néprajzi kutatót;

8. *Városi István* esztergomi teológiai főiskolai tanár urat, lírai költőt;

a IV. osztályba:

9. *Horusitzky Ferenc* állami geológus urat, a Pázmány-egyetem magántanárát;

10. *Johan Béla* belügyminisztériumi államtitkár urat, a m. kir. közegészségügyi intézet igazgatóját;

11. *Kratochvil Károly* nyugalmazott altábornagy urat, a haditechnika művelőjét;

12. *Mosonyi János* Pázmány-egyetemi rendkívüli tanár urat, az élettan művelőjét;

13. *Réthly Antal* műegyetemi rendkívüli tanár urat, az Országos Meterológiai Intézet igazgatóját;

14. *Vereby (Röhlich) Károly* rendkívüli tanár urat, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem anatómiai intézetének adjunktusát;

15. *Scherf Emil* m. kir. földtani intézeti főgeológus vegyészmérnök urat;

16. *Wagner János* egyetemi magántanár urat, a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának őrét.

A felsorolt 16 új tagot Bíboros Hercegprímás Úr, mint a Szent István Akadémia védnöke 1941 március 3-án kelt 1541. számú leiratával megerősítette. A megválasztást mind a 16 tudós tag köszönettel elfogadta.

Az elhúnyt s újonnan választott tagok összeszámlálása után a Szent István Akadémia taglétszáma a mai napon a következő képet mutatja: 7 tiszteleti, 7 külső és 191 rendes, összesen tehát 205 tag.

D) Az Akadémia tisztikarában történt változások.

Az 1941 február 21-iki választó ülés a tisztikarban némi változást okozott.

Ugyanis *Viszota Gyula* másodelnök úr, aki 5 éves buzgó munkásságával mindannyiunk tiszteletét kiérdemelte, megvált tisztségétől. Ugyancsak lemondott tisztségéről *Balanyi György* kegyestanítórendi gimnázium igazgató úr is, aki 14 éven át páratlan szorgalommal működött a II. osztály titkári székében.

Az 1941—1943. évkör tartamára Akadémiánk a következő tisztikart választotta:

Másodelnök: *Pataky Arnold* c. apát, pápai prelátus, egyetemi ny. r. tanár, tiszteleti tag.

Főtitkár: *Papp Károly* egyetemi nyilvános rendes tanár.

Az I. osztály

elnöke: *Aistleitner József* pápai prelátus, egyetemi ny. r. tanár,
titkára: *Horváth Konstantin*, a cisterci rend tanárképző intézetének igazgatója.

A II. osztály

elnöke: *Dőry Ferenc*, az Országos Levéltár nyugalmazott igazgatója,
titkára: *Meszlényi Antal* pápai kamarás, egyetemi címz. ny. rk. tanár.

A III. osztály

elnöke: *Várdai Béla* állami gimnáziumi igazgató,
titkára: *Pitroff Pál Ödön* tanárképzőintézeti gimnáziumi tanár.

A IV. osztály

elnöke: *Wodetzky József* egyetemi ny. r. tanár, tiszteleti tag,
titkára: *Dudich Endre* egyetemi ny. r. tanár.

E) Ülések és kiadványok az 1941. évben.

Miként az elmúlt években, úgy az idén is mind a négy osztály, egymással versenyezve, iparkodott az üléseket változatos előadásaival magas színvonalon tartani.

Az év folyamán a négy osztályban 20 szakülést, azonkívül 4 együttes ülést tartottunk, s így a mai ünnepi ülés beszámításával Akadémiánk 25 ülésben adózott a tudományos kutatásoknak.

A Szent István Akadémia 1941. évi december hó 14-én, vasárnap délelőtt tartott XXV. ünnepi ülésének hallgatósága. Az ünnepi ülésen 42 akadémiai tag és 118 vendég, tehát összesen 160 főnyi hallgatóság vett részt.

Akadémiánk kiadványai között megjelentek:

1. Az *Akadémiai Értesítő* XXV. kötete 199 oldalon, 4 műmelléklettel. Ebben az ünnepi ülés előadásain kívül mind a négy osztály köréből közöltünk tudományos értekezést. Függelékét olasz, német és francia nyelvű kivonatokkal egészítettük ki.

2. Az *I. osztály Értekezései* III. kötetének 6. száma gyanánt *Kniewald Károly* kültag Hartwick győri püspök agenda pontificalisa, *Kühár Flóris* rendes tag fordításában, 4 műmelléklettel, 24 oldalon.

3. A *II. osztály Értekezései* II. kötetének 10. számában *Egyed István* rendes tag székfoglaló értekezése: «Apponyi mint közjogász», 54 oldalon.

4. A III. osztály Értekezései I. kötetének 7. száma gyanánt *Bartha József* rendes tag: «Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban», 15 oldalon.

5. A IV. osztály Értekezései III. kötetének 7. száma: *Mödlinger Gusztáv* rendes tag székfoglaló értekezése: «Az állati szervezet ritmusa» címen, 23 oldalon.

6. Az *Emlékbeszédek* sorozatában III. kötet 4. száma: *Szénássy Barna* vendég: Emlékbeszéd *Geőcze Zoárd* rendes tag felett, 30 oldal.

7. III. kötet 5. sz. *Erdélyi László* rendes tag: Emlékbeszéd *Sörös Pongrác* (1873—1919) rendes tag felett, 17 oldalon.

8. III. kötet 6. szám: *Sárközy Pál* rendes tag: *Grosschmied Lajos* (1886—1940) rendes tag emléke, 12 oldalon.

9. III. kötet 7. szám: *Fodor Ferenc* rendes tag: *Gróf Teleki Pál* (1879—1941) rendes tag emlékezete, 26 oldalon, valamennyi arcképpel.

F) Akadémiánk vagyoni viszonyai.

Az 1941. évben úgy az alapítványok terén, mint forgótőkénkben bizonyos emelkedés mutatkozik.

Az alapítványok állása:

1. Az Országos Földhitelintézetben (V. Bálvány-utca 7.)	
őrzött Fraknói-alapítvány	2823·— P
2. A Szent István-Társulat kezelésében:	
a) Kollányi Ferenc Apát alapítványa	3379·— «
b) Lukcsics József veszprémi kanonok alapítványa	1000·— «
c) Tower Vilmos prelátus adománya, Kőszeg	800·— «
d) Várady Lipót kalocsai érsek hagyatéka	50·— «
Összesen	8052·— P

Forgótőkénk bevételei között a nagyobb tételek a következők:

1. A *Katolikus Vallás és Tanulmányi Alap* ez évben 10.000 P segélyben részesítette Akadémiánkat, amelyért *Serédi Jusztinián* bíboros-hercegprímás Úr Őeminenciájának, *Hóman Bálint* m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter Úr Őnagyméltóságának, *Stolpa József* vallás- és közoktatásügyi államtitkár és *Beresztóczy Miklós* miniszteri tanácsos Úr Őméltóságainak mondunk köszönetet.

2. *Budapest Székesfőváros Tanácsa* az idén első ízben 2000 P segéllyel támogatta Akadémiánkat, amiért hálás köszönetet mondok *Szendy Károly* székesfővárosi polgármester Úr Őméltóságának.

3. *Vargha Damján* egyetemi tanár úr, a Pécsi Erzsébet-tudományegyetem rektora 1000 pengő adománnyal,

4. *Falkenbüchl Ferenc* pápai kamarás, tankerületi főigazgató úr pedig 1100 pengő hozzájárulással támogatta kiadványainkat.

Mindezek a nemesszívű adományok lehetővé tették kiadványaink fokozását, továbbá alapítványaink kiegészítését és a Fraknói-jutalom felújítását.

Költségvetésünket az elmúlt évben 14.600 pengővel irányoztuk elő, s ezt a polgári év végén némi fölösleggel fogjuk lezárni.

G) Az Akadémia tagjait ért kitüntetések.

A Szent István Akadémia 200 tagja úgy az egyházi, mint a világi téren, úgy a belföldön, mint a külföldön olyan sok kitüntetésben részesült, hogy ezt számontartani szinte lehetetlenség, különösen azért, mert *tudós tagtársaink* szerénységből ezekről *nem igen szólnak.*

Mindazáltal a tudomásomra jutott kitüntetésekből, kötelességszerűen, felsorolom a következőket:

1. Mindjárt az év elején, 1941 február havában legfiatalabb tagjaink sorából kitüntetésben részesült *Zaymusz Gyula* plébános úr, akit Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás Úr Őeminenciája a vörös öv viselésének jogával érseki tanácsossá nevezett ki.

2. Ugyancsak ez év tavaszán *Meszlényi Antal* Pázmány-egyetemi rk. tanár urat Bíboros Hercegprímás Úr előterjesztésére XII. Pius pápa Őszentsége pápai kamarássá nevezte ki.

3. Május havában *XII. Pius pápa Őszentsége* magas kitüntetésben részesítette a Pázmány-egyetemnek azon két tanárát, akik a XXXIV. eucharisztikus kongresszus alkalmából Őt, mint kongresszusi legátust, tiszteletbeli doktorrá avatták. Őszentsége a Pázmány-egyetem iránt érzett hálája jeléül *dr. Kenéz Béla* akkori rector magni-

ficust a Szent Szilveszter-rend nagykeresztjével tüntette ki, míg *Iványi János* akkori hittudománykari dékán urat apostoli protonotáriussá nevezte ki. Ezen két illusztris akadémiai tagunknak a kitüntetést Bíboros Hercegprímás Úr Őeminenciája személyesen nyujtotta át.

4. Június hó 16-án nagy elismerésben részesült *Takáts Ince* teológiai tanár úr azon alkalomból, hogy Szombathelyen ezüstmiséjét tartotta.

5. Augusztus 2-án *Kincs István* nyugalmazott kőszegi plébános úr pappászentelésének félszázados fordulóját ünnepelte. Harmadik osztályunk aranymisés tiszteleti tagját Várdai Béla osztályelnök úr köszöntötte.

6. *Mészáros Hugó*, költői néven Ősz Iván akadémikus társunkat nagy elismerés érte azáltal, hogy Szombathely városa polgármesterévé választotta.

7. A nyár folyamán, augusztus 7-én erősítette meg a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr az egyetemek ezidei rektorait és dékánjait, akiknek sorában a következő tagjaink szerepelnek :

Vargha Damján, a pécsi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem rector magnificusa és

Molnár Kálmán, a pécsi egyetem jog- és államtudományi karának dékánja.

8. Az ősz folyamán *Ibrányi Ferenc*, I. osztályunk rendes tagja a Pázmány-egyetem hittudományi karán az erkölcstudományi tanszék nyilvános rendes tanárává neveztetett ki, míg

9. *Mödlinger Gusztáv*, a IV. osztály tagja, a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karán nyilvános rendkívüli tanári címet kapott.

10. *Notter Antal* pázmányegyetemi tanár úrnak, II. osztályunk rendes tagjának 70 éves fordulóján tanítványai ünnepséget rendeztek, amelyen Akadémiánkat Pataky Arnold másodelnök és Angyal Pál rendes tag urak képviselték.

11. Szeptember végén *Pakocs Károly* szatmári kanonok urat, Akadémiánk III. osztályának buzgó tagját, az Erdélyi Püspök Úr Őexcellenciája a szatmári egyházmegyébe apostoli kormányzói helynökké nevezte ki.

12. *Szentkereszthegyi Kratochvil Károly* nyug. altábornagy úrnak, IV. osztályunk tagjának hazafias, önfeláldozó cselekedeteinek elismeréseül Magyarország Főméltóságú Kormányzója október havában a nemzetvédelmi keresztet adományozta.

13. *Hóman Bálint* m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr őexcellenciáját, Akadémiánk tiszteleti tagját, tudományos munkássága

elismeréséül a Székesfőváros a Kazinczy-éremmel tüntette ki. Az érmet Szendy Károly polgármester úr október hó 22-én ünnepélyes keretek között nyujtotta át a Miniszter Úrnak.

14. *Meszlényi Zoltán* esztergomi segédpüspök úrnak, II. osztályunk tagjának Bíboros Hercegprímás Úr Őeminenciája a Bars vármegyében fekvő Lekéri apátságot adományozta.

15. *Szabó Zoltán* egyetemi ny. r. tanár úrnak, IV. osztályunk rendes tagjának a Kormányzó Úr Őfőméltósága a Corvin-koszorút adományozta.

Kitüntetett akadémiai tagjainkat az Elnökség nevében különkülön köszöntöttük, s ez alkalommal is fogadják Akadémiánk összessége nevében legjobb kívánságainkat.

16. Végül bármily röviden, de mégis meg kell emlékezni azokról az eseményekről, amelyek *Bíboros Hercegprímás* Elnök Urunk magas személyiségével kapcsolatosak.

a) Mindenekelőtt az *Esztergomi Nyári Egyetemet* emelem ki, amely június 29-e és július 12-e között az idén már hetedik évfolyamát tartotta. A Magyar Sion orma alatt most már a megnagyobbodott Magyarországból 300 hallgató vett részt a tanfolyamon. Péter Pál vasárnapján a megnyitó előadást Hercegprímás Úr Őeminenciája tartotta. Akadémikustársaink közül a következő urak tartottak előadásokat: Gerevich Tibor bölcsészetkari dékán, báró Brandenstein Béla, Ibrányi Ferenc, Kühár Flóris, Lepold Antal, Lippay Lajos, Nizsalovszky Endre, Somogyi József, Szántay Szémán István és Szekfű Gyula egyetemi tanár urak.

b) Ugyancsak Elnök Úr Őeminenciájának nevéhez fűződik ama gyönyörű ünnepély, amely szülőfalujában, a pozsonyvármegyei *Deákin* szeptember 22-én volt, amikor is a Szentkirály által alapított s most újjáépített templomot Bíboros Hercegprímás Úr Őeminenciája szentelte fel. Az ünnepélyes eseményen Akadémiánkat Gerevich Tibor egyetemi tanár úr képviselte.

c) Lélekemelő ünnepség színhelye volt Budapest székesfővárosunk október 4—7. napja között, amikor is a *XXIX. országos katolikus nagygyűlés* Hercegprímás Úr Őeminenciájának, mint Fővédőnek vezetése alatt impozáns méretekben folyt le. Az október 5-i vasárnapi körmeneten, amelyet délután 6 órakor a Szent István Bazilikából az Országházig Hercegprímás Úr Őeminenciája személyesen vezetett, a díszkíséretet egyrészt a székesfőváros Tanácsa, Szendy Károly polgármester úr vezetésével, másrészt a Pázmány Péter-tudományegyetem Tanácsa, Navratil Ákos rector magnificus vezetésével a négy kari dékán szolgáltatta.

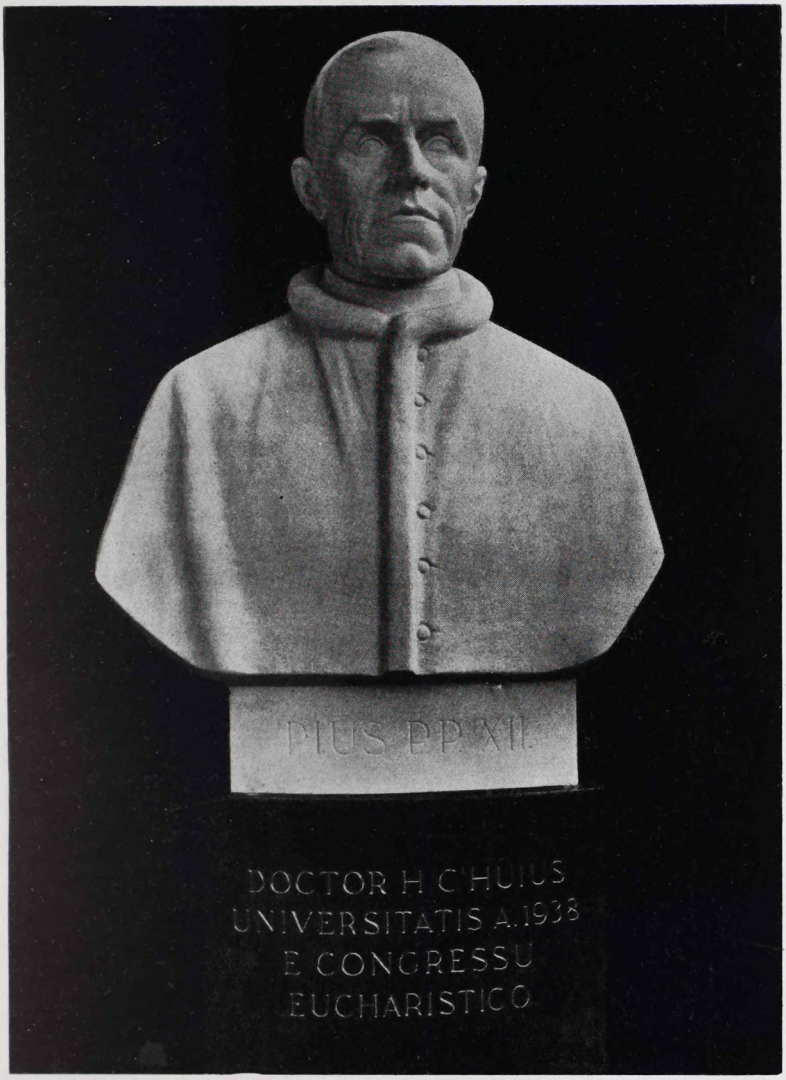

Dicsőségesen uralkodó *XII. Pius Pápa* Őszentségének, a királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetem tiszteletbeli doktorának mellszobra az egyetem dísztermében. A carrarai márványszobrot *Damkó József* budapesti szobrászművész készítette 1941 október havában. A Magyar Filmiroda R. T. felvétele.

Dicsőségesen uralkodó XII. Pius Pápa Őszentségének, a királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetem tiszteletbeli doktorának mellszobra az egyetem dísztermében. A carrarai márványból való szobrot *Damkó József* budapesti szobrászművész készítette 1941 október havában. A Magyar Filmiroda R. T. fényképfelvétele.

Valóban boldog vagyok, hogy a Bölcsészettudományi Kar képviseletében résztvehettem eme felejthetetlen ünnepségen.

d) Ugyancsak a Bíboros Hercegprímás Úr jelenlétében volt október 30-án azon ünnepély, amelyet a Pázmány Péter-tudományegyetem dísztermében a Szent Sír Lovagrend magyarországi tartománya rendezett, s amelyen Navratil Ákos rector magnificus elnöklete alatt az egyetemi nagytanács és a tanári kar igen sok tagja vett részt. Ekkor leplezték le dicsőségesen uralkodó *XII. Pius pápa Őszentsége* mellszobrát, amelyet *dr. József Ferenc* királyi herceg őfensége ünnepi beszéd kíséretében adott át a Pázmány Egyetem rector magnificusának.

Navratil Ákos rektor úr hálás köszönettel vette át József Ferenc királyi herceg úrtól, mint a jeruzsálemi Szentsír-lovagrend magyar helytartójától a szobrot és hangoztatta az egyetem ezen ünnepének messze kiható jelentőségét. Egyetemünk az 1938. évi eucharisztikus kongresszus alkalmából díszdoktorává avatta *Pacelli* bíboros államtitkár urat, mint a Pápa Őszentsége legátusát ; az a kapcsolat, amely tiszteletbeli doktorunkat a Pázmány-egyetemmel összefűzte, akkor sem szakadt meg, amikor díszdoktorunk a Pápai Trónra lépett. Ime, most már ősi egyetemünk dísztermében láthatjuk állandóan Krisztus földi helytartójának, a Béke Apostolának, XII. Pius Pápa Őszentségének fehér márványból faragott szobrát.

Első egyetemünk díszterme, a magyar tudományok fellegvára valóban gyönyörű emlékkel gazdagodott. A mellszobor hófehér carrarai márványból készült, amely piszkei vörösmárványtalapzaton nyugszik. A III. és IV. sz. műmelléklet két oldalról nézve mutatja a remek mellszobrot, amelyet *Damkó József* budapesti szobrászművész úr készített. A szobor felirata a következő :

PIUS P P XII
Doctor H. C. Huius
Universitatis A 1938
E Congressu
Eucharistico

Jelentésem végére érve hálás köszönetemet fejezem ki úgy tisztársaim, mint az Akadémia összes tagjainak nevében Főmagasságú Elnök Urunk, *Serédi Jusztinián* Bíboros Hercegprímás Úr Őeminenciájának azért a fáradhatatlan buzgalmáért, amellyel ügyeinket minden kérdésben támogatja, s úgy a tudományos, mint az anyagi téren irányítja.

Ugyancsak mély köszönettel adózom *Hóman Bálint* m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr Őexcellenciájának, Akadé-

miánk tiszteleti tagjának, amiért a Hercegprímás Úr Őeminenciájával egyetértőleg a Katolikus Vallás és Tanulmányi Alapból Akadémiánkat segélyezni, nemkülönben *Szendy Károly* székesfővárosi Polgármester Úr Őméltóságának, Akadémiánk támogatójának s végül házigazdáinknak: 1. *gróf Mailáth György* úrnak, a Szent István-Társulat elnökének, 2. *Erdősi Károly* pápai prelátus úrnak, a Szent István-Társulat alelnökének és 3. *Takáts Ernő* pápai kamarás úrnak, a Szent István-Társulat vezérigazgatójának azon szívességükért, hogy Akadémiánknak hajlékot adni és szerény pénztárunkat kezeltetni méltóztatnak.

AZ I. HITTUDOMÁNYI ÉS BÖLCSELETI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

III. Nehéz idők komoly tanulságai.

(A szenvedés problémája az Apokalipszisban és a vele egykorú ószövetségi apokrifokban.)

A Szent István Akadémia 1941 december 14-én tartott ünnepi ülésén elmondotta *Pataky Arnold* pápai prelátus, másodelnök.

1. — Már harmadik esztendeje folyik a világtörténelemnek legnagyobb mérkőzése. Ez a küzdelem számos, egykor virágzó országra, nemzetre és sok milliónyi embertársunkra máris mérhetetlen szenvedéseket hozott, és bár — Istennek valóban csodálatos gondviselése folytán — hazánkat eddig aránylag csak kevéssé érintette a háború szele és katonáink a magyar határoktól ezer meg ezer kilométerre állnak az ellenséges ország területén, nincs köztünk senki sem, aki valamennyire nem érezné a háborúval együtt járó szenvedéseket és nélkülözéseket. Ha van ma időszerű probléma, akkor a szenvedés kérdése valóban annak mondható, hiszen ennek a problémának helyes vagy helytelen felfogásától nemzeteknek a sorsa és halhatatlan lelkeknek földi békéje és örök boldogsága függ . . .

A mai alkalommal a Szent István Akadémia tagjait és ünnepi ülésünk vendégeit az őskeresztségnek legviharosabb időszakába, az első keresztény évszázad utolsó évtizedébe szeretném visszavezetni, hogy a *mai* nehéz időkben *régi* nehéz időknek komoly tanulságait levonhassuk. A keresztény egyházat akkor már a második véres üldözés vihara tépdeste. Alig egy negyed évszázaddal korábban, Nero idejében a római törvényhozás már kimondta a jelszót: «Non licet esse Christianos»; de akkor még éltek az Úr Jézus kortársai, akik közül sokan a saját szemükkel látták az isteni Mester csodáit, hallották tanítását, tanui voltak megjelenéseinek feltámadása után; még éltek az egyház oszlopai: Szent Péter, Szent Pál, Szent János és bizonyára még mások is az apostolok közül, akik buzdító szavaikkal lelkesedést és bátorságot önthettek a keresztények «kisded nyájába». Azonban

Szent Péter és Szent Pál éppen Nero alatt nyerték el a vértanuság pálmáját, és az első század végéig a többi apostol is az akkor ismert világ különböző részeiben vérével tett tanuságot az Úr Jézus evangéliuma mellett. A század végén, ha lehetséges, még súlyosabbra fordult a kereszténység helyzete. Szent János apostol Patmosz szigetén a száműzetés keserű kenyerét ette, az egyház belső egységét különböző gnosztikus eretnekségek veszélyeztették, és a fegyvertelen, kisszámú kereszténység magával szemben találta a római birodalomnak egész nyers fegyveres erejét, mérhetetlen gazdagságát, a pogány bölcseletet és általtudományt, a magát istenítő imperátornak korlátlan hatalmát. A küzdelem valóban egyenlőtlen fegyverekkel folyt, és — emberileg szólva — a kereszténység végső veszedelmére halálos biztonsággal lehetett számítani.

... És akkor, a legnagyobb veszedelem idejében látta a patmoszi próféta-apostol azokat a fölséges szimbolikus víziókat, amelyek a pogány római birodalomnak és minden istenellenes hatalomnak a végső bukását félreérthetetlen világossággal előre megmondották; ekkor kiáltja oda az Apokalipszisban a vértanu kereszténységnek az a Szent János, aki egykor az Úr Jézus keblén pihent és az Ő Epistethios-a és «szeretett tanítványa» volt, hogy az egyenlőtlen fegyverekkel vívott küzdelemben a végső diadal — ha nehéz harc és sokszoros vértanuság árán is — Krisztus egyházáé lesz! ...

Rendkívül jellemző, hogy az Apokalipszis a kereszténységnek végtelenül nehéz megpróbáltatásai között mennyire hangsúlyozza az Istenben bízó kitartást és a hősies állhatatosságot. Abban a hét levélben, amelyet Szent János Kis-Ázsia hét egyházához intéz, sehol sem találjuk a csüggedés szavát, mindenütt a szenvedések bátor elviseléséről és a győzelemről van szó, mert *ez* a kereszténységnek igazi szelleme! Pedig ez egyházak legtöbbjének már megvoltak a maga vértanui, akik Nero vagy Domitianus egyházüldözése alkalmával halálukkal pecsételték meg hitüket és szeretetüket az Úr Jézus iránt! «A győztesnek enni adok az élet fájáról, mely az Istennek paradicsomában van.»[1] «Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját!»[2] «A győztesnek az elrejtett mannából adok, és fehér kövecskét adok neki, és a kövecskére új nevet írva, melyet senki sem ismer, csak aki megkapja.»[3] A fehér kövecske jelentése vitás ugyan, de annyi bizonyos, hogy a fehér szín a boldogságnak és a diadalnak a jelképe, és így a fehér kövecske a reáírt új névvel együtt az isteni kegyelmekben való bőséges részesedést és a jutalmat jelenti, amelyet csak az tud értékelni, aki kegyelmi életet

[1] 2, 7.
[2] 2, 10.
[3] 2, 17.

él. «Aki győzelmes lesz és aki mindvégig megtartja cselekedeteimet, annak hatalmat adok a nemzetek fölött... és neki adom a hajnali csillagot»,[1] — mondja az Isten. A hajnali csillag maga Jézus Krisztus, kinek örök bírása az üdvözültek örök boldogsága. «Aki győzelmes lesz, az fehér ruhába öltözik, és sohasem törlöm ki nevét az élet könyvéből, és megvallom nevét Atyám előtt és az ő angyalai előtt.»[2] «... Én szeretlek téged. Mivel megőrizted béketűrésem igéjét, én is megőrizlek téged a megpróbáltatás órájától... Tartsd azt, amid van, hogy senki se vegye el koronádat... Aki győzelmes lesz, azt oszloppá teszem az én Istenem templomában...»[3] «Ha valaki meghallja hangomat és megnyitja az ajtót, bemegyek hozzá és vele étkezem és ő énvelem», vagyis a kegyelem és egykor majd az örök dicsőség életében a legbensőségesebb egységre lépek a földi harcokat diadalmasan végigküzdő lélekkel. «Aki győzelmes lesz, annak megadom, hogy velem üljön trónomon, amint én is győztem és Atyámmal ülök az ő trónján.»[4] Ime, így ír Szent János a vértanuk egyházainak!

Az Apokalipszis látomásainak első sorozatában, amikor a világtörténelemnek legfőbb Intézője, az emberiségért megölt isteni Bárány megnyitja az elzárt könyvnek hét pecsétjét, és Szent János jelképes látomásokban megismeri az Istennek a világ kormányzására vonatkozó terveit, az ötödik pecsét megnyitása alkalmával a Krisztusért megölt vértanuknak hosszú fehér ruha adatik,[5] mint a győzelemnek jelképe és égi jutalma, míg az őket halálra üldözők, a föld királyai és fejedelmei az ítélet napján a Bárány haragja elől a hegyek barlangjaiba és kősziklái közé rejtőznek el...[6] A hetedik pecsét megnyitása előtt a látnok fölséges jelképes égi vízióban szemléli az Izrael tizenkét törzséből kiválasztottak megjelölését,[7] akikkel együtt nagy sereg vonul az Isten trónja elé minden nemzetből és néptörzsből és népből és nyelvből, hosszú fehér díszruhába öltözve, az Isten dícséretét énekelve és kezükben a győzelem szimbolumát, a pálmát tartva; ezek a nagy szorongatásból, a földi élet sok nyomorúságából, áldozatából, részben a vértanuságból jöttek, de most már az Isten trónja előtt vannak éjjel-nappal, nem éheznek és nem szomjaznak többé, és nem éri őket többé a nap, sem bármiféle forróság. Maga az Isten Báránya lesz a pásztoruk, és az Isten letöröl a szemükről minden könnyet.[8]

A mennyország diadalmas szentjeinek boldogságával megrendítő ellentétben áll a gonoszok boldogtalansága, akiket az ezután fel-

[1] 2, 26—27.
[2] 3, 5.
[3] 3, 10—12.
[4] 3, 20—21.
[5] 6, 9. 11.
[6] 6, 15—16.
[7] 7, 3—8.
[8] 7, 9—17.

lépő hét angyal harsonájának a szavára egymásután a legkínosabb büntetések sujtanak.[1] Amikor már-már úgy látszik, hogy az Isten ügye veszve van, amikor — a hetedik harsona megfúvása előtt — az Isten országának ellenségei megölik a «két tanut», vagyis az evangélium hirdetőit, akkor az Úr közvetlen beavatkozása új életre kelti őket, és ezek diadalmasan felszállnak az égbe, míg az Isten egykori ellenségeinek a hatalma összeomlik és ők kénytelenek remegve dicsőíteni az ég Istenét . . .[2] A nagy égi harc, amelyet Szent Mihály arkangyal és angyalai a sátán és ennek angyalai ellen vívtak, már előre eldöntötte a földön a világtörténelem végső koráig dúló harcot : a sátán hatalma már eleve meg van törve és pusztulásra van ítélve, bármennyire félelmesnek látszik is még egyelőre ez az ereje . . .[3] A sátánnak két hatalmas földi szövetségese, az Apokalipszisnak két vadállata : az istenellenes hatalmak brutális anyagi ereje és az áltudomány ideig-óráig üldözhetik ugyan az egyház gyermekeit, de a sátán már magán viseli a halálos sebet,[4] és a szűzek a Bárány kíséretében máris éneklik «az új éneket!»[5] Már most boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg![6] A keresztényüldöző pogány Róma elpusztul, bármilyen szédítőnek látszik is egyelőre még a hatalma és a dicsősége[7], — már most magában hordja a végső pusztulás csiráit, és az ő bukása meg vele együtt minden istenellenes hatalomnak a bukása végleges és megmásíthatatlan lesz . . . A pogány Rómát a pusztulásban követi a két apokaliptikus vadállat,[8] majd az Isten ügyének többi ellensége és végül maga a sátán is,[9] majd ezután leszáll a földre a megdicsőült mennyei Jeruzsálem, bekövetkezik a jó ügynek végleges, örök diadala és a jámboroknak véget nem érő boldogsága[10] . . .

Nem lehet mélységes meghatottság nélkül elolvasni azokat a nagyszerű győzelmi énekeket, amelyekkel az ég angyalai és szentjei lépten-nyomon dicsőítik a történelem sorát kormányzó és irányító Istent meg a Bárányt. A sok diadalének közül legalább egyet idézzünk szószerint : az angyaloknak és szenteknek az Istent dicsőítő szózatát, mellyel Babilonnak, az egyházüldöző Rómának a bukását ünneplik.[11]

[1] . . . Alleluja ! Üdv és dicsőség és hatalom a mi Istenünknek,
[2] mert igazak és igazságosak az ő ítéletei . . .

[5] . . . Mondjatok dícséretet Istenünknek mind az ő szolgái és akik őt

[1] 8—9. fej.
[2] 11. fej.
[3] 12, 7—12.
[4] 13. fej.
[5] 14, 1—5.
[6] 14, 13.
[7] 17—18. fej.
[8] 19, 19—21.
[9] 20, 9—10.
[10] 21—22. fej.
[11] 19, 1—8.

félitek, kicsinyek és nagyok! [6]...Alleluja! Uralkodik az Úr, a mi Istenünk, a Mindenható! [7]«Örvendezzünk és vigadjunk, és adjuk meg neki a dicsőséget, mert eljött a Bárány menyegzője és jegyese felkészült!»

Megjegyzendő, hogy ez az ének és általában az Apokalipszisnak összes énekei valószínűleg őskeresztény liturgikus énekek, illetve ezeknek a töredékei voltak, amelyekkel a halálra üldözött őskeresztények a legnagyobb szorongatásban is az Istenbe vetett sziklaszilárd hitüket, reménységüket és bizodalmukat fejezték ki. Sehol semmi nyoma sincsen a csüggedésnek, a kislelkűségnek!...

Igen, az őskeresztény ség megértette a tanítványaitól az utolsó vacsora alkalmával búcsúzó Úr Jézusnak fölséges vigasztaló szavát: «A világban szorongatástok leszen; de bízzatok, én legyőztem a világot!»[1] Szent János e helyen a görög perfectum-igealakot használja: *ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*, — amit magyarul a legtalálóbban talán így lehetne lefordítani: «Én legyőzője vagyok a világnak» — hogy kifejezze az Úr Jézusnak állandó, megmásíthatatlan diadalát minden ellenséges hatalom fölött... És amikor Szent Pál az első római fogságban legkedvesebb lelki gyermekeihez, Filippi híveihez levelet ír, léptennyomon vissza-visszatér az intelem: «Örvendezzetek az Úrban!» «Örüljetek az Úrban mindig, újra mondom, örüljetek!»[2] Szent Jakab örvendezésre szólítja fel olvasóit a kísértések és a megpróbáltatások idejében.[3] Az Úr Jézustól a földre hozott tanítás az «euangelion», a jó hír, bár ennek követése a hívektől a folytonos áldozatot, az önlegyőzést, a kereszthordozást, sőt a vértanuságra való állandó készséget követeli meg! A kereszténység szelleme már annak őskorában sem volt sem a csüggeteg lemondás, sem a sztoikus ataraxia, érzéketlenség, hanem az Úr Jézus szeretetéből fakadó áldozatkészség, amelyet a biztos diadalnak a tudata és az örök boldogságnak sziklaszilárd reménysége éltetett...

* * *

2. — Contraria juxta se posita magis clucescunt. Hogy mennyire új és milyen végtelenül nagy, vigasztaló gondolat volt az őskereszténységnek ez a derült világnézete a legnagyobb áldozatok idején is, azt még jobban meg tudjuk ítélni, ha Szent János Apokalipszisát összehasonlítjuk két, vele szinte egyidőben, de zsidó körökben keletkezett apokríf apokalipszissal: az úgynevezett szír Báruk-apokalipszissal és az Ezdrás negyedik könyvének a nevét viselő irattal. Mindkét könyv a történelmi apokríf apokalipszisok körébe való, — tehát ellentétben a mi sugalmazott, kánoni Apokalipszisunkkal, nem tartozik a szent

[1] Ján. 16, 33.
[2] Filipp. 3, 1; 4, 4.
[3] Jak. 1, 2.

könyvek sorába, bár tartalmuknál és *koholt* szerzőjük nevénél fogva bizonyos hasonlóságot mutatnak az ószövetségi bibliai könyvekkel. Hangsúlyozom, hogy mindkét irat *koholt* szerzők nevét viseli. A bibliai Báruk Jeremiás prófétának barátja és beszédeinek az összegyüjtője volt, tehát Jeruzsálem első pusztulása idejében, a Kr. e. VII. század végén és a VI. század elején élt; az ő neve alatt szereplő apokríf iratnak valódi, ismeretlen szerzője azonban kevéssel Jeruzsálem második pusztulása, a kereszténység 70. esztendeje után gyászolta a szerencsétlen várost. Hasonlóképpen Ezdrás a zsidóságnak nagy vallási helyreállítója volt, kerek egy évszázaddal a babiloni fogságból való első visszatérés után, a Kr. e. V. század második felében, a nevét viselő apokríf irat azonban Kr. u. 100 körül keletkezett és szerzőjének valódi neve ismeretlen. Mindkét zsidó irat ugyanahhoz az apokaliptikus irodalmi műfajhoz tartozik, mint Szent János Apokalipszisa, és keletkezése idejében is szinte egykorú vele; de milyen teljesen más légkörbe viszi az olvasót ez a két apokríf apokalipszis! Mindkettő ugyanazzal a kínzó problémával foglalkozik: hogyan engedhette meg az Úr, hogy a pogány Róma, a bűnös Babilon úrrá legyen a választott népen, annak hatalmát megsemmisítse, elpusztítsa szent városát és vele együtt az Úr szent templomát?... És erre a gyötrelmes kérdésre nem talál választ egyik zsidó szerző sem, akiknek a lelkében a hamis messiási eszme él, amely a Messiásban hatalmas földi uralkodót várt, aki a zsidó népet minden ellenséges földi elnyomójától, nevezetesen a pogány Rómától megszabadítja és a választott népet a világ urává teszi. Ezdrás IV. könyvében felcsillan ugyan a bűntudat, az őszinte bűnbánat, a fájdalom oly sok bűnösnek a veszte fölött, — ez a nemes vonás e könyvet magasra kiemeli a többi ószövetségi apokríf apokalipszis sorából; — de Báruk könyvében ott izzik a gyűlölet a pogány Róma ellen, — ez a vonás *teljesen hiányzik* Szent János Apokalipszisában, — és Ezdrás IV. könyve sem tud felülemelkedni bizonyos tompa megadáson: az ember ne kutassa az Isten utait, amelyeket megérteni úgy sem tud...

A *Báruk apokalipszis* szerzője a halált óhajtja, hogy ne kelljen szemlélnie Sion szerencsétlenségét, bár az a gondolat is megremegteti, hogy halála után az isteni ítélő Bíró előtt kell megjelennie,[1] és nem tudja megérteni, hogy mi történik majd a földön, ha Izrael népének az emléke elvész, ha Izrael már nem dicsőítheti az Isten nagyszerű tetteit és a ha a mózesi törvényt már nem érti meg senki sem? A szerző csak abban a reményében talál vigasztalást, hogy a pusztulásra szánt

[1] Bár. ap. 3.

földi Jeruzsálemet majd felváltja a paradicsomban már előre létező új, de mindamellett földi, anyagi szent város.[1] Milyen egészen más gondolat ez, mint Szent Jánosnak gyönyörű szimbolikus leírása, ahol az égből a földre leszálló Jeruzsálem a *mennyei* boldogságnak a jelképe és ahol az egész leírásnak szellemi értelme van![2] A Báruk-apokalipszis szerzője magának az Istennek a dicsőségéért aggódik, hiszen a pogányok az ő bálványaik előtt fognak dicsekedni, hogy legyőzték Izraelt, az igaz Isten választott népét;[3] Szent Jánost az isteni kinyilatkoztatás már előre biztosítja az Isten ügyének végleges győzelméről... Báruk apokalipszisa boldognak mondja azt, aki meg sem született és nem látja Sion nyomorúságát; szívettépő fájdalmában az egész természetet felszólítja: vegyen részt Sion mélységes gyászában!...[4] A zsidó szerző nyiltan kimondja, hogy ha Sion a maga teljes ragyogó fényében fennállna, még akkor is nagy fájdalmat okozna neki az a gondolat, hogy a pogány Babilon (Róma) olyan boldog, mint a választott nép; most azonban mérhetetlen Sionnak a fájdalma, hogy Izrael el van pusztítva és az istenellenes Babilon hatalomban és jólétben él...[5] «Uram, hogyan tűrheted ezt?!» tör fel a keserű, vigasztalan kérdés a szerző szívéből.[6] Csak abban talál némi megnyugvást, hogy a most boldog pogányokra is eljő a büntető ítélet, és végre is helyreáll majd az egyensúly a gonoszok jó sorsa és a zsidó «igazak» szerencsétlensége között.[7] De éppen ezért alig várja már az isteni ítélet eljövetelét: «Sietve mutasd meg, nyilvánítsd ki a dicsőségedet és ne késlekedjél azzal, amit megígértél!»[8] A Báruk-apokalipszis csak abban talál reménységet, hogy a Messiással majd eljő az öröm és a dicsőség korszaka,[9] és Jeruzsálemre a Titus-féle pusztítás után rövid idő mulva mindörökre a megdicsőülés következik, — de itt a földön![10] Az Izraelt elpusztító hatalomra a végenyészet vár,[11] a Messiás megöli az utolsó pogány világbirodalom uralkodóját és akkor megvalósul, — *ugyancsak itt a földön* — a béke boldog országa.[12] A Báruk-apokalipszis várja ugyan a feltámadást is,[13] de természetesen csak a jámbor zsidók számára, míg Szent János Apokalipszisa szerint a választottak «minden nyelvhez, törzshöz, néphez és nemzethez» tartoznak. A Báruk-apokalipszis a jámborok boldog életét a *földi* messiási országban várja;[14] Szent János szerint az igazak örök hazája a mennyország

[1] Bár. ap. 4. fej.
[2] Jel. 21—22. fej.
[3] Bár. ap. 5.
[4] Bár. ap. 10.
[5] Bár. ap. 11.
[6] Bár. ap. 11, 3.
[7] Bár. ap. 13—15.
[8] Bár. ap. 21, 25.
[9] Bár. ap. 28—30.
[10] Bár. ap. 32.
[11] Bár. ap. 35—37.
[12] Bár. ap. 38—40.
[13] Bár. ap. 49—52.
[14] Bár. ap. 72—74.

lesz, ahol minden kínzó földi probléma megtalálja a végleges megoldást...

Ugyanazt a felfogást, mint a Báruk-apokalipszisét, megtaláljuk *Ezdrás negyedik* könyvében is. A szerzőt az a nagy kérdés foglalkoztatja: honnan van a bűn és a sok nyomorúság a világon?[1] A felelet e kérdésre: az Isten útjai kifürkészhetetlenek, az emberi értelem csak keveset tud felfogni!...[2] Csak az «olam habbâ», az eljövendő kor tudja majd e kérdést megoldani![3] És a vég gyorsan el fog jönni![4] A szerző nem tudja megérteni: miért szolgáltatta ki az Isten az ő egyetlen, választott népét a pogányoknak, hiszen az Isten még mindig szereti Izraelt! Ezt a problémát a zsidó szerző szerint az emberi értelem nem képes megoldani![5] A Pseudo-Ezdrás nem érti meg: miért nem birtokolja Izrael már most is a világot, amely jog szerint őt illeti meg...[6] Ime, a téves földi, messiási ország eszméje! Szívét fájdalommal tölti el a bűnösökre váró szomorú sors, de megnyugszik abban, hogy vétkeikkel megérdemelték ezt a sorsukat.[7] Szomorú dolog, hogy a megmenekülők száma olyan csekély, de ezek a kis számú igazak annál értékesebbek![8] Ezdrásnak meg kell elégednie a saját jövendő boldogságának a tudatával és el kell felejtenie a bűnösöket![9] Majd abban a gondolatban keres és talál vigasztalást, hogy Sionra a legnagyobb dicsőség,[10] az őt elpusztító római birodalomra pedig a végromlás vár: a Júda törzséből származó oroszlán megsemmisíti a tengerből felszálló sast,[11] és a Messiás itt a földön megalapítja az igazaknak békességes országát...[12] Mindenütt Izrael *földi boldogságának* a reményével iparkodik megvigasztalódni a szerző, ezért természetszerűen nem találja meg a szenvedés problémájának kielégítő megoldását...

Szomorúan érdekes, hogy e két zsidó apokríf iratnak a felfogása mekkora süllyedést jelent az ószövetségi szentkönyveknek a szenvedésről szóló tanításához képest! Már Jób könyve világosan tanította, hogy a szenvedés nemcsak büntetés, hanem a lelket megtisztító eszköz is az Isten kezében. A 72. zsoltárnak emelkedett felfogását, mely a szenvedés problémáját a túlvilági megfizetés fényébe állítja bele, az újszövetség embere is joggal megcsodálhatja. A Bölcseség könyve és a Makkabeusok II. könyve félreérthetetlenül hirdeti, hogy az igazak földi szenvedései és megpróbáltatásai az örök boldog-

[1] Ezdr. IV, 3.
[2] Ezdr. IV, 4.
[3] Ezdr. IV, 4, 26.
[4] Ezdr. IV, 4, 44—50.
[5] Ezdr. IV, 5, 23—40.
[6] Ezdr. IV, 6, 38—59.
[7] Ezdr. IV, 7, 17—25; 116—131; 9, 14—22.
[8] Ezdr. IV, 7, 44—61.
[9] Ezdr. IV, 8, 46—62.
[10] Ezdr. IV, 9—10. fej.
[11] Ezdr. IV, 11—12.
[12] Ezdr. IV, 13.

ságban nyerik meg méltó jutalmukat. Mintha a rabbinizmus mindezekről a kimondhatatlanul vigasztaló igazságokról szándékosan megfeledkezett volna ; nem akar tudni arról, hogy az Isten *minden embert* üdvözíteni akar, őt csak Izraelnek, a választott nép összességének a sorsa és legfeljebb a jámbor *zsidók* földöntúli boldogsága érdekli. Ha pedig a maga szempontjából nem talál kielégítő megoldást, elmerül a kétségbeesett tépelődésben . . .

* * *

Mennyire távol áll ettől a kétségbeesett tépelődéstől a keresztény-ség szelleme ! Szent János apostol keresztény kortársai is érezték a szenvedés problémájának egész súlyát, — itt a földön *mindenük* kockán forgott, minden percben számolhattak minden vagyonuknak, sőt szabadságuknak és életüknek is a feláldozásával, de a kereszt fényében, a túlvilági örök boldogság biztos reményében megtalálták a földi élet áldozatainak az értelmét és a szenvedés problémájának megnyugtató megoldását.

A kereszténység szelleme nem a csüggeteg megadás, hanem az Istenben bízó diadalmas világnézet ! A mai nehéz időkben a történelemből komoly okulást meríthetünk, hogy az Isten gyermekeit már máskor is érték súlyos megpróbáltatások, de az Úr sohasem hagyta el az övéit ! «Multae tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus», mondja már az ószövetségi zsoltáros.[1] Annak a «Sursum corda»-nak, — amelyet az Egyház liturgiája szünet nélkül a lelkünkbe harsog, a hivő keresztény ember szívében élő valósággá kell lennie, és nekünk az élet legnehezebb megpróbáltatásai között is szent kötelességünk és boldogító jogunk komolyan venni az Üdvözítő szavait : «Bízzatok, én legyőzője vagyok a világnak !» . . .

[1] Zsolt. 33, 20.

IV. A négyszázesztendős jezsuita rend.

Az 1941 április 4-én tartott együttes ülésen megnyitó beszéd gyanánt elmondotta *Pataky Arnold* másodelnök.

Tekintetes Szent István Akadémia!

1940 szeptember 27-én volt négyszáz esztendeje annak, az Egyház történelmében beláthatatlan fontosságú eseménynek, hogy III. Pál pápa a «Regimini militantis Ecclesiae» kezdetű bullájával megerősítette a Jézustársaság szervezetét és rendi szabályait. Ennek az eseménynek az emlékét a nagy rendalapító Loyolai Szent Ignác szenttéavatásának (1622 március 12.) 319-ik évfordulója előtt nagyszabású módon ünnepelte meg a magyar katolikus társadalom. Március 3-tól kezdve minden este megtelt az Egyetemi templom, ahol nap-nap után tudós szónokok méltatták a Rend érdemeit, március 9-én pedig az egész magyar katolikus világ képviseltette magát a Szent István-bazilikában és a Vigadóban tartott ünnepségeken. Méltányosnak tartom, hogy az ünnepélyek leforgását követő első együttes ülésén a Szent István Akadémia is megemlékezzék erről a nagy horderejű történelmi eseményről, és bensőséges lélekkel részt vegyen annak a jubiláló Rendnek az örömében, mely négyszáz esztendőnek viharai után ma talán ragyogóbb fényben áll a történelem dicsőséges küzdőterén, mint bármikor az elmúlt századok folyamán.

Tekintetes Szent István Akadémia! Azok után a nagy beszédek után, amelyek az elmúlt hónap első felében Jézus társaságának történetét és elévülhetetlen érdemeit festették akár a világegyházban, akár különlegesen nálunk Magyarországon, fölösleges ismétlésnek tartanám, hogy én is a Rendnek akár dicsőséges történetét adjam elő, akár halhatatlan érdemeit méltassam. A biblikus professzor, aki megtanulta, hogy a történelem eseményeit a próféták és az apostolok történelemszemléletének a fényében tekintse, arra a nagy igazságra gondol, hogy az Egyháznak minden intézménye, nevezetesen a katolikus Egyház kebelében fellépett minden szerzetesrend az Egyháznak és a világtörténelemnek a menetét irányító Istennek egy-egy gondolatát és tervét valósítja meg, és ebben a tekintetben Jézus társasága méltó módon lépett nyomdokaiba azoknak a nagy szerzeteknek, amelyek az egyháztörténelem egy-egy

időszakára reányomták a maguk jellegzetes bélyegét. III. Ince pápának ismeretes álma : a roskadozó Lateránt támogató Szent Ferenc, — teljes mértékben megismétlődött Loyolai Szent Ignácban és az általa alapított társaságban is. . . .

. . . A népvándorlás viharai az ötödik században elsöpörték az ókori római birodalmat. Amit Szent János az Apokalipszisban megjövendölt, de amit az első század végén pusztán emberi értelemmel még mindenki lehetetlennek tartott, valósággá lett : az egyházüldöző pogány Róma kereszténnyé lett ugyan, de a belső bajokban végleg elgyengült birodalom nem tudott ellenállni a barbár húnok, nyugati gótok, keleti gótok és más népek támadásainak. És a már kereszténnyé lett római birodalommal együtt — legalább is úgy látszott — elveszett az egész Nyugaton egyszersmind a katolikus vallás is, hiszen a hódítók nagy része, pl. a húnok, az angol-szászok, a frankok, a svévek pogányok voltak, a vandálok, a keleti és a nyugati gótok pedig az arianizmust követték.

Ilyen szörnyű viszonyok között hívta meg az Isten azt a férfiút, aki az addig Nyugaton szétszórtan élő szerzetesség helyébe egységesen szervezett szerzetesi életet teremtett meg. Több kisebb jelentőségű alapítás után 529-ben nursiai Benedek megalapítja a montecassinoi kolostort, mely azóta is, több mint 1400 esztendeje középpontja a benediktinus életformának. A 73 capitulumból álló bencés szabályzatban Szent Benedek csodálatos tapintattal egyesítette a szemlélődő életet a külső munkával. És a rendnek imádsággal megszentelt munkája megváltoztatta Európa arculatát. Az Isten igéjének hirdetése, az ifjúság nevelése, az intenzív tudományos élet mellett a földművelés, a vad népek megtérítése és megszelidítése főleg a középkor első felében, Szent Benedek fiainak örök érdeme marad. Minden zárdájuk a jámborságnak, a tudománynak, a civilizációnak egy-egy középpontjává lett. Legnagyobbrészt Szent Benedek fiai vitték el a katolikus vallást Európának pogány vagy ariánus nemzeteihez ; és minden magyar ember tudja, hogy nemzetünk nagy apostolának, Szent István királynak munkatársai hazánk megtérítésében elsősorban Szent Benedek rendjének a tagjai voltak. . .

. . . A XIII. század újra súlyos viharokat zúdított az Egyházra. A földi javaknak és a világi hatalomnak túlzott keresése sokszor még egyháziak részéről is, majd a XIII. század bolsevistái : a katharok és a valdensek vagy albyiak tanai, akik minden egyházi és világi tekintélynek és hatalomnak hadat üzentek, óriási veszedelemnek a csiráit rejtették magukban nemcsak az Egyházra, hanem az egész politikai és társadalmi rendre is. És akkor, amikor a veszély a legnagyobb volt, az isteni Gondviselés szinte egyidőben hívta meg Assziszi Szent Ferencet (1182—1226) és Szent Domonkost (1170—1221), hogy a franciskánus

és a dominikánus rend tagjaiban élő példát adjon a világnak a szegény Krisztus hősies követésére. Nem fejtegetem bővebben, hogy a katolikus vliág, sőt az egyetemes emberiség mit köszönhet ennek a két rendnek, csak arra akarok reámutatni, hogy Szent Domonkos rendje adta az Egyháznak a teologusok fejedelmét, Aquinói Szent Tamást, akinek Summa Theologicaja a trienti szent zsinaton a Szentírás mellett a tárgyalási asztalon feküdt, és akinek eucharisztikus himnuszait még ma is imádkozzuk a Missalében és a Breviáriumban, — és Szent Ferenc rendjének elévülhetetlen érdemére hivatkozom, hogy évszázadok vértanusága árán az Úr Jézus szülőföldjén megőrizte és fénntartotta mindmáig a katolicizmust. Ugyancsak a XIII. században, 1226-ban III. Honorius pápa megerősítette a kármelita rendet, melyet 1245-ben IV. Ince pápa «Ordo Beatae Mariae Virginis de monte Carmelo» néven szintén a kolduló rendek közé sorozott, akikhez 1256-ban IV. Sándor pápa intézkedése folytán még az Ágoston-rendi remeték társasága járult. A négy kolduló rend szervezete és célja nem egy tekintetben különbözik egymástól, de a Gondviselés mindannyiukkal az evangéliumnak arra a nagy igazságára hívta fel az emberek figyelmét : «Keressétek mindenekelőtt az Isten országát és igazságát !» . . .

. . . A középkornak utolsó időszaka lépésről-lépésre előkészítette azt a forradalmat, amelyet 1517-ben Luther Márton robbantott ki, és amelynek csóváit Kálvin János, Zwingli Ulrik és a többi hitújítók egyre szélesebb körben szórták széjjel. Rövid néhány évtized alatt Európa legnagyobb része elszakadt a katolikus Egyháztól, és a reformáció nyomában bekövetkezett vallásháborúk, nemkülönben a török seregeknek mindent elsöprő áradata, melynek pusztító útját nem utolsó sorban éppen Európának vallási megoszlása egyengette, Európa valamennyi népére mérhetetlen szenvedéseket zúdított. Nem árt megállapítani azt a történelmi igazságot, hogy éppen a reformáció bénította meg az európai fejedelmeket abban, hogy a saját érdekükben is Magyarországnak segítséget nyujtsanak a félholddal szemben vívott élethalál küzdelmében. Ha nem lett volna reformáció, valószínűleg nem következett volna be hazánkban a másfél évszázados török uralom, nem hurcolták volna el és nem öldösték volna le a magyarság százezreit, nem néptelenedtek volna el Magyarországnak igen nagy területei, és nem lett volna Trianon . . .

Az isteni Gondviselés a legnagyobb veszedelemben sem hagyta el az Egyházat. Amikor a protestáns fejedelmek tűzzel-vassal irtották ki a katolikus vallást és a «cujus regio, illius religio» elve alapján kényszerítették alattvalóikat őseik hitének az elhagyására, akkor hívta életre az Isten a Jézus-társaságot. A rend keletkezésének körülményeit

nem szükséges bővebben ismertetnem; mindnyájan ismerjük azt a csodálatos utat, amelyen a Gondviselés Loyolai Szent Ignácot, az egykori vitéz katonát Pamplona ostroma alkalmával, 1521-ben az Isten ügyének, az Egyháznak a katonájává tette. Hosszas elmélkedés, vívódás, tanulás után 1534 augusztus 15-én hat társával: Fáber Péterrel, Xavéri Szent Ferenccel, Lainez Jakabbal, Salmeron Alfonzzal, Bobadilla Miklóssal és Rodriguezzel a párizsi Montmartre-templomban leteszi szerzetesi fogadalmait. 1537-ben Jeruzsálembe akar áthajózni, hogy a misszóikban áldozza fel életét az Isten ügyéért, de tervét a Velence és Törökország között dúló háború miatt nem valósíthatta meg. Ekkor az általa alapított rendet teljesen a pápának korlátlan rendelkezésére bocsátja, hogy vele a missziók céljára a legszabadabban rendelkezzék. 1540 szeptember 27-én megtörténik a rendnek pápai megerősítése, és ettől kezdve Jézus-társasága «Omnia ad majorem Dei gloriam» jelszavával megkezdte dicsőséges, de szinte állandó vértanusággal járó küzdelmét a történelemben. Egy rend, amely négyszáz esztendő alatt nem szorult reformra; egy rend, mely e négyszáz esztendő alatt huszonöt szentet és százötven boldogot adott az Egyháznak; egy rend, amely az Európának nem egy országában végpusztulásra ítélt katolicizmus helyett még a XVI. században, a protestantizmus keletkezésének századában a messze Ázsiában száz meg százezernyi pogányt térített meg az evangélium igazságára és vezetett a katolikus Egyházba; egy rend, mely az igehirdetéssel, gyóntatással, az ifjúság nevelésével, az egyházi és a világi tudományok minden ágának művelésével lépésről-lépésre visszahódította az elveszett területek és lelkek nagy részét a katolikus Egyház számára, és emellett, sőt éppen ezért kénytelen volt osztozni az isteni Mester sorsában: a rágalmakban, az üldöztetésben, sőt meg kellett érnie a rendnek eltörlését is, — íme dióhéjba összefoglalva Jézus társaságának a története... Sajátságos intézkedése az isteni Gondviselésnek, hogy az 1773 július 21-én eltörölt rend éppen Oroszországban működhetett tovább állandóan, és Porosz-Sziléziában legalább 1776-ig, mert mind II. Katalin cárnő, mind Nagy Frigyes porosz király igen nagyra becsülték a jezsuiták tanító és nevelő munkásságát. És ugyancsak megszívlelésre méltó tanulságot nyujt az a történelmi körülmény, hogy a Franciaország, a Spanyolország és Nápoly trónján ülő Bourbon királyi családokat, akik annyira szorgalmazták a jezsuitarend eltörlését, egytől-egyig elsöpörte a francia forradalom vihara, Jézus-társasága pedig, mint a hamvaiból feltámadó főnix 1814 augusztus 7-én, VII. Pius pápa bullájával: «Sollicitudo omnium ecclesiarum», — új életre támadt...

Nem lehet a feladatom egy rövid előadás keretében kimerítően

felsorolni a jezsuitarendnek minden érdemét. Azokat az érdemeket is, amelyeket a Rend nálunk Magyarországon szerzett, a márciusi szónokok ékes szavakkal méltatták. De úgy érzem, itt, a Szent István Akadémiában, e tudós társaságban meg kell említenem névszerint is a mi nagy Pázmány Péterünket, akinek három évszázados egyetemünket köszönhetjük, valamint azokat a tudós jezsuitákat, akik a XVI. és a XVII. században újra éledő, illetve újra felemelkedő teologiai tudományok terén elévülhetetlen érdemeket szereztek. Csak neveket említek. A szentírástudomány terén: Maldonatus János († 1583), Toledo Ferenc († 1596), van Est (Estius) Vilmos († 1613), van den Steen Kornél (Cornelius a Lapide, † 1637), Possevino Antal († 1611). — A hitvédelemben és a hitvitázó irodalomban: a már említett Possevino Antal, főképpen pedig Bellarmino Szent Róbert († 1621), akinek «Disputationes de controversiis Christianae fidei» c. munkája hosszú időn keresztül e téren a legnevezetesebb irat maradt, mely számos protestánst is foglalkoztatott. — A dogmatikában: a már említett Toledo Ferenc, Valencia Gergely († 1603), Vasquez Gabriel († 1604), Ruiz de Montoya Diego († 1632), de Lugo János († 1660), főleg pedig Suarez Ferenc († 1617), akinek metafizikája a XVII. században még Németország és Hollandia protestáns iskoláira is nagy hatást gyakorolt. — A dogmatörténet alapjait a francia jezsuita Petau (Petavius) Dénes vetette meg. — Az erkölcstudomány terén a már említett Vasquez és Suarez, továbbá Lessius Leonhard († 1623), Tanner Ádám († 1632), Martinez de Ripalda János († 1648). — Canisius Szent Péter († 1597) katekizmusának alapvető jelentősége ismeretes. — A szentatyák irataiának kiadásában Fronton du Duc († 1624), Sirmond Jakab († 1651) és a már említett Petau szereztek nagy érdemeket. És végül ne felejtsük el Bollandus János († 1665) nevét, aki két munkatársával: Henschen Gottfrieddal († 1681) és Papebroch Dániellel († 1714) megvetette az «Acta Sanctorum» óriási munkának és ezzel a hagiographiának az alapjait.

* * *

Tekintetes Szent István Akadémia!

Amire e rövid felolvasás keretében reá akartam mutatni, az voltaképpen minden szerzetesrendre áll. Mindegyik az isteni Gondviselésnek az eszköze, amellyel az Úr egy-egy tervét valósítja meg, hogy Egyházának valamely szükségletét kielégítse és a lelkek ezreit az örök végcélhoz elvezesse. Ennek a meggondolásával vettünk és veszünk részt mi mindnyájan, Egyházunkat szerető magyar katolikusok a jezsuita rendnek a Te Deumos örömében, és szívből kérjük az Urat, hogy a további évszázadokon keresztül is vezesse a jubiláló rendet, «ad majorem Dei gloriam».

V. Gondolatok a Katolikus Iskolai Főhatóság szervezetéről és feladatairól.

Az I. osztály 1941 november 7-i ülésén székfoglaló értekezés gyanánt felolvasta *Becker Vendel* rendes tag.

A Katolikus Iskolai Főhatóság az autonóm katolikus iskolák legfelsőbb szerve, mely kezében tartja az egész magyar katolikus iskolaügyet.

Az 1935. évi IV. t.-c. egységet teremtett az állami iskolák szakszerű irányítása és felügyelete tekintetében. A szakszerű felügyeletet és tanügyi igazgatást a katolikus iskoláknál is meg lehetett valósítani. A megvalósítás jogalapját a fentemlített törvénycikk 8. §-ának 1. bekezdése adja, mely kifejezetten *biztosítja az egyházi hatóságok részére azt a jogot, hogy egyházi hatóságuk alá tartozó iskolákat és intézményeket saját szabályaik szerint igazgathassák, vagyis saját közegeik útján láthassák el a katolikus iskoláknak és intézményeknek mind igazgatási, mind tanulmányi természetű ügyeit az érvényben lévő törvények és általános érvényű jogszabályok keretei között.*

Az itt biztosított *autonóm jogok gyakorlására alakult a Katolikus Középiskolai Főhatóság*, melynek végrehajtó szerve a *Katolikus Középiskolai Főigazgatóság*. Ez utóbbi saját szervezetének kiépítésére vonatkozó emlékiratában, melyet 1938. évi február hó 28-án terjesztett fel a Bíboros Hercegprimás úr Ő Főmagasságához, a katolikus polgári, gyakorlati irányú középiskoláknak, líceumoknak, tanító(nő)képzőknek, illetve akadémiáknak és szakiskoláknak az egységes katolikus iskolahálózatba való bekapcsolását kérte azzal a célzattal, hogy az egységes nevelőszempontok az egész katolikus iskolahálózatban érvényesülhessenek s hogy kiépülhessen végre az egyházi jogszabályok szerint az a tanügyi központi szerv, mely kezében tartja az egész magyar katolikus iskolaügyet.

A fentnevezett iskolák szakszerű felügyeletének és tanügyi igazgatásának egységes biztosítására a katolikus középiskolai főigazgatóknak két javaslatuk van. Az egyik azt tartaná helyesnek, ha *ezek az iskolatípusok is megalkóthatnák a maguk szervezetét a Katolikus Közép-*

iskolai Főigazgatóság mintájára, s ezek — mellérendeltségi viszonyban a *Katolikus Középiskolai Főigazgatósággal* — külön működnének. A szakszerűség így kétségtelenül biztosítva volna; az egységet pedig valamely összefogó legfőbb iskolaügyi hatóság reprezentálná. A másik vélemény a szakszerűséget is úgy gondolja a legkönnyebben biztosíthatónak, ha a már meglévő *Katolikus Középiskolai Főigazgatóság keretének tágításával a különböző iskolatípusok egy-egy szakképviselővel a Katolikus Középiskolai Főigazgatóság mai szervezetébe vonatnának be.* Ezt a szervezetet — az állami szervezet példájára — *a vezető főigazgató képviselné kifelé* és érintkező pontokon — közös megállapodásokkal — *munkálná a nemzetnevelésben ma annyira sürgetett egységet.* Akár így, akár úgy lenne, ennek további költségeit az érdekelt iskolafenntartók viselnék.

A második véleményt nem fogadhatom el, mert ez a megoldás a *szakszerűséget* nem biztosíthatja.

A katolikus tanügyi közigazgatás, melyet a katolikus tanügyi (régebben középiskolai) Főigazgatóság végez jelenleg, a feladatnak csak kisebbik része. Ezt eddig a tankerületi királyi főigazgatóságok és egyházmegyei főtanfelügyelőségek végezték.

Szerzetesközépiskoláink életében a katolikus főigazgatóság felállítása annyiban jelentett újítást, hogy katolikus tanügyi közigazgatási szerv létesült, mely a tankerületi királyi főigazgatók munkáját van hivatva megkönnyíteni, kiegészíteni és tökéletesíteni.

A többi iskolára nézve eddig az egyházmegyei főtanfelügyelőségek intézték a katolikus tanügyi közigazgatást több-kevesebb hozzáértéssel és lelkesedéssel, mert az egyházmegyék nem rendelkeztek megfelelő szakemberekkel, kiket ezzel a munkakörrel megbízhattak volna. A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság jelenlegi szervezetével nem tehet sokkal többet, hiszen a három kerületi katolikus tanügyi főigazgató alá sorolják az összes (líceum, tanítóképző, tanítóképző-akadémia, gyakorlati irányú középiskolák stb.) katolikus iskolákat az egységes területi közigazgatás címén.

A tankerületi királyi főigazgatóságok az összes iskolákat egybefoglalják és iskolafajonkint berendelt szakemberekkel intézik a magyar keresztény nemzeti szellemű iskolák tanügyi közigazgatását és szakszerű ellenőrzését.

Lehet azonban tankerület, mely nem rendelkezik minden iskolafajra nézve megfelelő szakelőadóval. Ezt a hiányt hivatott pótolni a katolikus tanügyi főigazgatóság főigazgatóival és szakelőadóival.

A hármas tankerületi (budapesti, dunáninneni, dunántúli) beosztás *nem alkalmas a katolikus iskolák egységes tanulmányi ellenőrzésére,*

mert a mindenkori katolikus tanügyi főigazgatók csak azt az iskolafajt tudják szakszerűen ellenőrizni, melyre képesítve vannak. A többi iskolára nézve szakelőadóikra kell támaszkodniok, jóllehet a katolikus tanügyi főigazgatók elsőrendű feladata a vezetésükre és ellenőrzésükre bízott iskolákban a nemzeti szellemű tanítás mellett a katolikus világnézet, illetőleg a katolikus nevelés érvényesülését biztosítani.

Hogy a *szakszerűség az ellenőrzésben érvényesüljön*, szükséges egyrészt az iskoláknak *iskolafajok szerinti csoportosítása*, másrészt *szakelőadók beállítása*, akik nemcsak eladminisztrálják az iskolákat, hanem azokat évenkint látogatják az illetékes katolikus tanügyi szakfőigazgatókkal együtt az utóbbiaktól megállapított utasítások szerint. A tanulmányi ellenőrzés szakszerűségének *különféleségét* megkívánja a katolikus iskolahálózathoz tartozó iskolák fejlődése, szervezése és célkitűzése.

Az eddig kifejtettekből önként következik, hogy a katolikus középiskolai főigazgatók fentemlített két véleménye közül az első felel meg jelenlegi igényeknek, mert a szakszerűséget ez kétségen felül biztosítja.

Az 1935. évi VI. t.-c. 8. §-a «Egyházi hatóság alatt álló iskolák igazgatásáról és felügyeletéről szól». Ennek bővebb magyarázatát kapjuk a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 7700/1938. számú rendeletében. A rendelet kihangsúlyozza «a katolikus gimnázium(leánygimnázium)-ok *önkormányzati felügyeletét*», melyet a Katolikus Középiskolai Főhatóság, illetőleg ennek végrehajtó szerve, a Katolikus Középiskolai Főigazgatóság gyakorol.

A katolikus tanügyi önkormányzati *felügyeletnek központi, egységesítő szerve* — a rendelet szerint — *az elnök-főigazgató*, ki a kerületi főigazgatók élén áll és azokat a Katolikus Középiskolai Főhatóság, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium, szükség esetén a polgári hatóságok felé is képviseli.

Az *elnök-főigazgató* lenne akkor is a katolikus tanyügyi önkormányzati felügyeletnek központi *egységesítő* szerve, amikor «az iskolatípusok megalkotnák a maguk (autonóm) *szervezetét* s ezek mellérendeltségi viszonyban *külön* működnének».

Az *elnök-főigazgató* jelenleg a Katolikus Tanügyi Főigazgatóságnak egységesítő, központi szerve épúgy, mint volt a multban a Katolikus Középiskolai Főigazgatóságnak. A bíboros-hercegprímás, mint ahogy a multban a Katolikus Középiskolai Főhatóságnak, jelenleg a Katolikus Iskolai Főhatóságnak az elnöke. A bíboros hercegprímás — támaszkodva az 1935. évi VI. t.-c. 8. §-ának 1. bekezdésére — 235/1941. számú intézkedésével a Katolikus Iskolai Főhatóság alá rendeli a következő iskolákat: I. *A középiskolákat*, még pedig 1. a gimnáziumokat, 2. líceumo-

kat, 3. gazdasági középiskolákat) mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi középiskolákat). II. *A tanítóképző-akadémiákat.* III. *A kisdedóvónőképzőintézeteket.* IV. 1. *Nyelvmesternőképző-iskolákat,* 2. háztartási-gazdasági továbbképző egyéves tanfolyamokat, 3. a gazdasági középiskolákkal vagy ezek elődeivel kapcsolatos tanfolyamokat (kereskedelmi, ipari stb. . . .) V. *A líceummal és a gazdasági középiskolákkal egyelőre még együttműködő:* 1. tanító(nő)képzőintézeteket, 2. felsőkereskedelmi iskolákat, 3. felső mezőgazdasági iskolákat. VI. Az óvónőképzőintézetekkel és tanítónőképző-akadémiákkal kapcsolatos *gyakorlóiskolákat.*

A nm. Püspöki Kar 1940. évi október hó 16-án tartott értekezlete alapján a bíboros-hercegprímás 102/1941. számú rendeletével az itt említett intézeteket a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság vezetése és tanulmányi ellenőrzése alá rendelte.

A fenthivatolt 7700/1938. eln. számú vallás- és közoktatásügyi rendeletből első olvasásra kitűnik az a felfogás, hogy a katolikus tanügyi autonómia nem hagyhatja figyelmen kívül az állami tankerületek által teremtett tanügyszervezeti egységet, hanem azt alátámasztja és tökéletesíti. Ezért küldeti a rendelet az állami tankerületektől a katolikus iskolák ügyiratait jóváhagyásra egyrészt a Katolikus Iskolai (Középiskolai) Főhatóságnak, másrészt a Katolikus (Középiskolai) Tanügyi Főigazgatóságnak.

Mindkét hatóság jogkörének alapját képezik az 1935. évi VI. t.-c. 8., 9. és 10. §-ai. Ezek alapján utalja a Katolikus Iskolai Főhatóság hatáskörébe «az egyetemes érvényű, elvi jelentőségű iratokat, az iskolák személyi és anyagi ügyeire vonatkozó *bizalmas* iratokat, az iskolanyitásra, az iskolaműködés felfüggesztésére és végleges bezárására vonatkozó iratokat, a tantervre, helyi tantervre, tantervi utasításokra és rendtartásra vonatkozó elvi jelentőségű iratokra, a tankönyvengedélyezéssel kapcsolatos iratokat, az érettségi vizsgálatok kormánykép-viselőinek kiküldésére vonatkozó iratokat».

A rendelet tehát elismeri a Főhatóságnak azt a jogkörét, hogy katolikus iskolákat állíthat, azok fennmaradását és katolikus szellemű működését biztosíthatja és ellenőrizheti.

A tanügyi közigazgatás egységének és eredményességének biztosítására szükséges, hogy a Katolikus Iskolai Főhatóság elnökségének küldendő és «az iskolák személyi és anyagi ügyeire vonatkozó bizalmas iratok, az iskolanyitásra, iskolaműködés felfüggesztésére és végleges bezárására vonatkozó *iratokat — döntés előtt — legalább másolatban az iskolafenntartókkal közöltessenek hozzászólás céljából.*

Nem szolgálná a szükséges összhangot és együttműködést, ha az iskolák személyi és anyagi ügyeit — minden vonatkozásukban — az

iskolafenntartók nem ismerhetnék meg és azok nem a velük való egyetértésben intéztetnének el.

A katolikus tanügyi autonómia szervetéből önként következik, hogy a személyi és anyagi természetű ügyek tárgyiratain kívül *a Katolikus Iskolai Főhatósághoz tartoznak az egyetemes érvényű elvi jelentőségű iratok*, melyek 1. a tantervre, helyi tantervre, tantervi utasításokra és rendtartásra, tankönyvengedélyezésre, 2. és az érettségi, illetőleg képesítővizsgálati kormányképviselői kiküldetésre vonatkoznak.

A Katolikus Iskolai Főhatóság igénybeveheti a Katolikus Tanügyi Tanács véleményét és javaslatait (Kat. Tanügyi Tanács szervezeti Szabályzata és Ügyrendje 4. §) a katolikus iskolák tanterveire, helyi tanterveire, tantervi utasításaira, rendtartásaira, tankönyveire, segédkönyveire, vezérkönyveire, térképeire, tanítási eszközeire, iskolai ifjúsági könyvtárakba elhelyezhető műveire és iskolai jutalomkönyveire vonatkozólag.

Ez magában véve igen értékes segítség. De katolikus iskoláinknak ennél többre van szükségük. A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság címére küldeti a rendelet (V. K. M. 7700/1938. eln. sz.) az állami kir. főigazgatóságoktól felülvizsgált tankönyvjegyzéket, tantárgyfelosztást, tanmenetet, módszeres értekezletek jegyzőkönyveire vonatkozó megjegyzéseket és intézkedéseket, a tanulók fegyelmi ügyeinek iratait, általában az igazgatásra vonatkozó iratokat.

A rendeletnek eme intézkedéséből — azt hiszem — joggal következtethetem, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a katolikus iskolák tanügyi igazgatását és tanulmányi ellenőrzését két tényezőre bízza: az állami tankerületi királyi és a katolikus tanügyi főigazgatói hivatalokra. Előbbi nemzeti és tanügyszervezeti egység, utóbbi pedig katolikus világnézeti szempontból bírálja el a katolikus iskolák ügyvitelét és *pedagógiai, didaktikai munkáját.*

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium fenthivatolt rendelete szerint az iskolafenntartóknak (területileg illetékes megyéspüspök, illetőleg rendfőnök, apát, főapát) küldendők: *intézeteiknek szigorúan anyagi és személyi ügyeire vonatkozó ügyiratok.* Ez önként folyik a közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935. évi VI. t.-c. 8. §-ának *c)* pontjából. E szerint egyházi hatóság alá tartozó iskolában és egyéb nevelőintézetekben «a tandíjak, vizsgadíjak és egyéb díjak összegét a befizetés módozatait, valamint a mentesség és kedvezmény feltételeit az iskola fenntartója, illetőleg a fenntartó hatósága állapítja meg s ugyancsak e hatóság gondoskodik azoknak a meghatározott tanügyi célt szolgáló díjaknak beszedéséről és befizetéséről, mely díjak szedését az iskolákban a fenntartó hatóságnak hozzájárulásával a vallás- és közoktatás-

ügyi miniszter rendelte el». Ugyanezen törvénycikk 8. §-a (2) bekezdésének *a)* pontja szerint: «A tantervet a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával a fenntartó hatósága állapítja meg; ez a tanterv a *kitűzött célok* tekintetében azonos az országos tantervvel, a tanítási anyag tekintetében pedig azzal *terjedelemben* megegyezik».

Minden katolikus tanterv csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával használható. Ez a rendelkezés *a magyar közoktatásügy szervezeti egységének megóvását* célozza. Ugyanezt a célt szolgálja a katolikus tantervek célkitűzéseinek az országos tantervekkel való azonossága. *A tanítási anyag terjedelmének az országos* tanítási anyaggal való megegyeztetésével *az egyes iskolafajták óraterveinek egységét bizonyítják.* De ez korántsem jelenti azt, hogy a katolikus iskoláinkban az állami iskolák számára előírt tanterveket változatlanul kell használnunk. Egyáltalában nem!

A tantervi anyag legnagyobb részét a katolikus tantervek változatlanul átvehetik, mert gondos és körültekintő munka eredménye s a keresztény-nemzeti nevelés s tanítás jó eszköze. *A katolikus tantervek és utasítások ezt a nemes célkitűzést különösen a világnézeti tárgykörök keretén belül még jobban kidomborítják és katolikus szempontból aláfestik.*

A történet tanusága szerint az Egyház a felnőtteket és gyermekeket egyaránt Krisztushoz vezette, amikor tanította és tanítja az iskolában és a templomban. *A katolikus világnézet, a katolikus gyakorlati élet szempontjai legfőbb irányító elvei a katolikus tanításnak és nevelésnek, melynek eredményei a bensőséges vallásos élet és jellemszilárdság a tiszta családi életben.*

A mai katolikus iskolának is legfőbb törekvése a gyermekeket, s a serdülő ifjúságot őszinte, vallásos, szilárd-jellemű, erkölcsös katolikus magyar férfiakká és nőkké nevelni. E célból eszközölt vallásoktatás révén átmennek a katolikus életelvek az ifjúság, illetve a felnőttek életébe. Az életelvek megszilárdítására és gyakorlati alkalmazására szolgálnak a profán ismeretek.

Minden igazság Istenben bírja létét és végső eredményben Istenhez vezet, mert Ő a kezdet és a vég. Ő teremti a halhatatlan lelket, mely küzdelmes élet után visszatér teremtőjéhez. Az Istenből kisugárzó igazság, jóság és szépség megihleti az írókat, költőket és művészeket. Ezt a vallásos gondolatoktól és érzelmektől ihletett irodalmat és művészetet legalább katolikus iskoláink ifjúságának kell megismernie, hogy Istent mélyebben és igazabban szerethesse. De ennek a katolikus irodalomnak feladata megkedveltetni, sőt megszerettetni a katolikus életet a magánéletben, családban és társadalomban. Igazi nemzeti életet

nem lehet szilárd keresztény életfelfogás nélkül végig élni. Szociális gondoskodás tulajdonképen keresztény gondoskodás. A társadalmi bajoknak legfőbb orvosa eddig is a felebaráti szeretet volt, mely általánosításával megteremti a szilárd életelveken nyugvó szociálpolitikát. Katolikus ifjúságunknak ismernie kell a keresztény társadalomtudománnyal együtt a keresztény szociálpolitikát és annak alkalmazását, s általában azokat az erőfeszítéseket, amelyekkel az Egyház a társadalmi bajokon segíteni törekszik.

Sem a világtörténetet, sem nemzeti történelmünket nem lehet az isteni Gondviselés és a katolikus Egyház működése nélkül megérteni. A katolikus iskola történettanításában, különösen a nemzeti történelem tanításában nem lehet elhallgatni azt a szoros kapcsolatot, melyben a katolikus Egyház állami életünkkel volt. Politikájára, anyagi és szellemi kultúrájának, valláserkölcsi életének és művészetének fejlődésére óriási hatást gyakorolt. Egész művelődéstörténetünket nem értethetjük meg az ifjúsággal, ha figyelmen kívül hagyjuk az Egyháznak magyarországi áldásos működését.

A magyar nevelés és tanításügy is szoros összefüggésben van az Egyház kulturális működésével. Iskolákat állít, hogy az Üdvözítő parancsának megfeleljen : «Elmenvén, tanítsatok minden nemzetet . . .» Az Egyház évszázadok óta tanítja és neveli az ifjúságot, teszi ezt azért, mert az igazság birtokában van, melyet hirdetnie kell. Ez a meggyőződés készteti az Egyházat a hitigazságok rendszerbe foglalására és a profán tudományok művelésére. Az örök igazságot kutatni és hirdetni — ezt teszi az Egyház tizenkilenc évszázad óta.

A katolikus öntudat ébresztésére és erőteljes fejlesztésére szolgál annak a ténynek rendszeres hirdetése, hogy a katolikus Egyház évszázadok óta a legsikeresebben hirdette az örök igazságokat és neveli az embereket egy harmonikusabb egyéni, családi és társadalmi életre. Sőt a nemzetnevelésnek szilárd alappillérei az örök krisztusi igazságok. Az örökérvényű, szilárd krisztusi életigazságok talaján alakulhattak ki — az isteni kegyelem segítségével — a szebbnél-szebb férfi és női jellemek. Ez az eredményes nevelés az évszázadok folyamán koronkint módosult, amennyiben a tanítás technikája fejlődött, a nevelési eljárások is tökéletesedtek, újabb intézmények keletkéztek, de a katolikus nevelési alapigazságok változatlanok maradtak. XI. Pius pápa «Az ifjúság keresztény neveléséről» kiadott körlevelében megállapítja a keresztény nevelés fontosságát, az Egyház, a család és az állam jogait a keresztény nevelés körül. A nevelés alanyának tárgyalásával kapcsolatosan elítéli a pedagógiai naturalizmust, megállapítja a sexuális nevelésről és a koeducatióról szóló egyházi tanítást, a környezetnek

(család, Egyház, iskola) a nevelésre gyakorolt hatását és szerepét, a világ veszélyeit és végül a keresztény nevelés célját. Aki nevelni akar, annak tisztában kell lennie ezekkel az alapvető igazságokkal.

A katolikus nevelés a legeredményesebb nevelés volt tizenkilenc évszázad óta. Eredményességét bátorságának és vállalkozó kedvének köszönheti, mely minden akadályt és nehézséget leküzdve, mindig korszerű és hatásos tudott lenni. Nem ismerek tökéletesebb önnevelést, mint azt, amit az egyes korokban a szerzetesrendek kialakítottak. A tanítószerzetek a férfi- és nőnevelés terén olyan eredményeket mutathatnak föl, amelyek a katolikus nevelésnek díszére és örök dicsőségére válnak. Mennyi buzdítást és lelkesedést s nevelői gyakorlatukhoz mennyi bevált útmutatást kaphatnának a magyar jövő nevelői, ha a neveléstörténet tanulása folyamán megismerhetnék a magyar katolikus nevelés elméletét és gyakorlatát.

A katolikus iskola földrajztanítása nem hallgathatja el a katolikus missziók elterjedését és áldásos működését, amelynek nyomában a kereszténység, keresztény civilizáció, kultúra és egy értékesebb életszínvonal hódít.

A katolikus szellemű természettudományi oktatás nem mehet el a természettörvények és a természetben megnyilvánuló célszerűség tényei mellett anélkül, hogy a bölcs és végtelenül jó Isten iránti csodálatra és hálára, a természet szépségei iránt pedig szeretetre és megbecsülésre ne tanítsa az ifjúságot.

Általában a katolikus közép- és felsőfokú oktatás nem hallgathatja el a pápák tanításait, melyek körlevelükben hozzánk szólnak, felvilágosítanak és irányt mutatnak.

Ezeket az igazságokat minden katolikus tanításnál hirdetni kell, kezdve az óvodától a hittudományi főiskoláig. Így érvényesül a katolikus világnézet tanításunk és nevelésünk egész folyamán. Nemzetnevelésünk az egységes katolikus világnézettől olyan támasztékot kap, amelyet a világon semmi más nem pótolhat. Nemzeti életünk szilárd szellemi es erkölcsi alapjai a krisztusi életelvek. Azért a katolikus felügyeletnek legfőbb irányításának elsőrendű feladata, hogy katolikus iskoláink nemzetnevelésében érvényesüljenek a krisztusi életelvek és a szakszerűség. Ezen feladatok végrehajtásánál figyelemmel kell lenni a közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935. évi VI. törvénycikk végrehajtási Utasításának 49., 50., 51., 52., 53. és 54. §-aira, amelyek az egyházi hatóság alatt álló iskolák igazgatására és az állami főfelügyeletre vonatkoznak. Határmezsgyék ezek, amelyek a katolikus iskolák működésének határozott keretet és körülírt mozgási lehetőséget biztosítanak anélkül, hogy azt akadályoznák.

Most már megfelelhetünk arra a kérdésre, hogy melyek a Katolikus Iskolai Főhatóság feladatai? Nem lehetnek mások, mint biztosítani a katolikus iskolákban az *egységet* és a *szakszerűséget*. Előbbit biztosítják a katolikus iskolák tantervei, utasításai, rendtartásai, tankönyvei és segédeszközei. A Katolikus Tanügyi Főigazgatóságon ezt az egységet biztosítja az elnökfőigazgató. A *katolikus hitoktatás tanterveit*, utasításait, tankönyveit, segédkönyveit és iskolai segédeszközeit a nm. Püspöki Kar készítteti el úgy, hogy megbízza ezeknek megszerkesztésével a Katolikus Iskolai Főhatóságot. A Főhatóság a megbízásnak úgy felel meg, hogy a Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesületét felkéri a kérdéses iskolafaj részére szerkesztendő hittani tanterv, utasítás, tankönyvek, iskolai segédeszközök tervezeteinek elkészítésére. Amennyiben a főhatóság ezeket pedagógiai szempontból megvizsgálta, a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karának felülbírálata és elfogadása után előterjeszti a nm. Püspöki Kar plénumának engedélyezésre.

A Katolikus Iskolai Főhatóság gondoskodik az egyes iskolafajok tanterveinek, utasításainak, tankönyveinek, segédkönyveinek megszerkesztéséről és iskolai segédeszközeinek elkészítéséről. A Főhatóság előadói tagjai, illetőleg elnökei a Katolikus Tanügyi Tanács képesítésüknek megfelelő osztályának.

Az állami tantervek és utasítások figyelembevételével elkészítik a Katolikus Tanügyi Tanács illetékes szakosztályai (a népiskolai, polgáriiskolai, tanítóképzőintézeti, középiskolai, főiskolai, szakiskolai) a katolikus tantervezeteket és utasításokat, azokat felülvizsgálja a Katolikus Isjkolai Főhatóság és esetleges módosítások után az Egyházi Törvénykönyv (CJC) 1381. kánonjának megfelelően előterjeszti a nm. Püspöki Karnak jóváhagyás végett. Az így jóváhagyott katolikus tantervek és utasítások alapján megszerkesztett tankönyveket engedélyezi a nm. Püspöki Kar és a nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter.

A Katolikus Iskolai Főhatóság a hatásköre alá tartozó intézetek számára *Rendtartási* szabályzatok megszerkesztéséről és végrehajtásáról is gondoskodik, tankönyveket, segédkönyveket és taneszközöket engedélyez, miután azokat előbb a Katolikus Tanügyi Tanács megbírálta. A Katolikus Iskolai Főhatóság a *hittankönyveket* is pedagógiai szempontból felülvizsgálja és a nm. Püspöki Karnak engedélyezésre ajánlja, továbbá elkészítteti a Katolikus Tanügyi Tanács szakosztályaival az ifjúsági könyvtárak számára *beszerzésre ajánlatos könyvek jegyzékét*.

A Katolikus Iskolai Főhatóság kiküldi *az államvizsgálati és érettségi elnököket* a hatáskörébe tartozó iskolákba. E célból összeállíttatja az érdekelt tanügyi főigazgatókkal az államvizsgálatok,

érettségi vizsgálatok elnökségére alkalmas katolikus szakférfiak névsorát, kiket elnöki minőségben kiküldhet iskolai érettségi vizsgálatainak vezetésére. Számukra az állami utasítások keretei között mozgó, de küldetésük sajátos szempontjaival is számoló *katolikus utasításokat ad.*

A Katolikus Iskolai Főhatóság a Katolikus Tanügyi főigazgatóság útján *érintkezik az alája rendelt intézetekkel:* Felügyel az azokban folyó valláserkölcsi nevelés és tanítás munkájára és annak rendjét biztosító törvények, jogszabályok megtartására. E célból szakembereket küldhet ki az egyes intézetekhez és adatokat, kimutatásokat kérhet az alája rendelt iskoláktól. Házirendeket, óraterveket, tantárgyfelosztásokat, tanterveket jóváhagy.

De általános megbízásból *képviseli* a katolikus egyházi hatóságok alá tartozó *iskolák összességét, tárgyal a katolikus iskolai* nevelést és tanítást egyetemesen érdeklő ügyekben *az illetékes külső hatóságokkal.*

A katolikus iskolák *szerzetes-tanerői fegyelmileg* az illetékes szerzetesrendi főnökség, az *egyházmegyei paptanárok* pedig megyésfőpásztoruk joghatósága alá tartoznak. A szerzetes és világi paptanerők fegyelmi ügyében érvényben maradnak mindazon jogok, amelyeket az egyházi törvénykönyv (CJC) a megyéspüspöknek biztosít. A katolikus iskolákban alkalmazott világi tanerők fegyelmi ügyei a nm. Püspöki Kar 1925. évi október hó 14-én tartott tanácskozmányán megállapított és a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1926. évi február hó 26-án 98.202/1926. sz. a. tudomásul vett Fegyelmi Szabályzat előírásai szerint bonyolítandók le. Az egyházi főhatóság köteles úgy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, mint a Katolikus Iskolai Főhatóság kívánságára és kérésére a fegyelmi eljárást foganatosítani és a hozott határozatot a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni.

A Katolikus Iskolai Főhatóságtól *sok függő kérdésünkre várunk megoldást.*

Nemzeti életünk fennmaradására, tartalmassátételére senki sem tett többet, mint a katolikus lelkészkedő papság. Jogosan kérheti az összes tényezőket, kiktől nevelése és képzése függ, hogy a mai kor vallási, kulturális és szociális viszonyainak megfelelő nevelést és képzést adjanak neki.

Az első lépés közös nevezőre hozni *papképzésünket.* Ahány hittudományi főiskolánk van, annyiféle képzés folyik azokban, annyiféle a nevelési és oktatási rendszer. Az Egyházi Törvénykönyv (C. J. C.) előírja azokat a tárgyköröket (1365 can. 1., 2., 3. §), amelyeket elő kell adni a Hittudományi Főiskolákon, de sehol sem sorolja fel azt *a tananyagot,* amelyet az előadásoknak fel kell ölelniök. Azokat a különleges

tárgyköröket sem említheti, amelyeket egyes országokban a helyi szükségletek miatt tárgyalni kell. Ilyenek a szociológia, katolikus szociálpolitika, katolikus magyar iskolaügy-szervezete, hitoktatásra és a katolikus népiskolának, iskolánkívüli népművelésnek vezetésére való előkészítés. Az utóbbiakra való előkészítésnek rendszeresnek és szakszerűnek kell lennie. Legcélszerűbb volna a lelkészkedő papságnak neveléstani, tanítástani és módszertani képzését a tanítóképző-akadémiai képzés nívójára emelni, mert csak ez képesíti a leendő papot az elemi népiskolai hitoktatás szakszerű ellátására, a katolikus népiskola munkájának ellenőrzésére és a katolikus iskolánkívüli népművelés rendszeres irányítására.

A Katolikus Iskolai Főhatóság ebben az ügyben megkeresi a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi karát, hogy a vidéki hittudományi főiskolák részére tantervtervezetet készíttessen el, esetleg utasításokat is. A tantervtervezetet hozzászólás végett elküldi a Katolikus Iskolai Főhatóság az összes katolikus hittudományi főiskoláknak és a beérkezett hozzászólások alapján elkészített katolikus papképzés Tantervét és Utasításait, melyet a nm. Püspöki Kar jóváhagy és végrehajtását előírja.

A papképzés ama tárgykörei tantervének és utasításának megállapítására — amelyek a tanítóképzés tárgyköreivel azonosak — utasítja a Katolikus Iskolai Főhatóságot a hatósága alá tartozó tanítóképző-akadémiai tanügyi főigazgatót. *Legcélszerűbb volna, ha ott, ahol katolikus tanítóképző van, a hittudományi főiskolai és a tanítóképző-akadémiai hallgatók a közös tárgyköröket együtt hallgatnák.* Ennek módját és feltételeit a tanítóképző-akadémia tanügyi főigazgatója karöltve az érdekelt hittudományi főiskolákkal — megállapítja és a nm. Püspöki Karnak jóváhagyás és végrehajtás végett előterjeszti.

A papképzés egységes módszerének megállapítása maga után vonja *a hittudományi főiskolai tanárok egységes terv szerinti képzését is*, mely eddig a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán folyt le. A theologiai tanárokat szorosan vett tanári előkészítésben nem részesítették, legfeljebb az egyetemi abszolutórium után letett egy-két szigorlat, legjobb esetben a hittudományi doktorátus alapján neveztettek ki a hittudományi főiskolákhoz. Természetesnek tartották, hogyha ezek a főiskolai tanárok — gyenge fizetésük miatt — a legelső alkalommal a jobban díjazott állásokba mentek át. Emiatt nem alakulhatott ki egy állandó jellegű hittudományi főiskolai tanári státus és maga a papképzés csak szükségmegoldással intéztetett el.

Azt hiszem, itt két hiányt kell pótolni. Az egyik: *megállapítani a hittudományi főiskolák tanárainak képzési rendjét* és a másik: *gondos-*

kodni a tanárok szolgálati évükkel emelkedő olyan fizetésről, mely biztosítja anyagi ellátásukat és így időt és alkalmat nyujt nekik studiumuk behatóbb tanulmányozására.

A tanárok *képzési rendjét* megállapítja a Katolikus Iskolai Főhatóság felkérésére a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara az érdekelt hittudományi főiskolai tanárok hozzászólásával. Az így megszövegezett Tantervet és Utasítást jóváhagyásra és végrehajtásra előterjeszti a nm. Püspöki Karnak.

A hittudományi főiskolai tanárok fizetésének rendezése időszerűvé vált az egységes képzés rendjének megállapításával. Az eddigi fizetések alacsonyak voltak, ami őket nem tette nagyon kívánatossá. A papképzésben tudását, képességeit és tetterejét értékesíteni akaró fiatal főiskolai tanárokat ez a körülmény sokszor elkedvetlenítette. *Legalább olyan fizetést kell nekik biztosítani, mint amilyent más főiskolai tanárok ezidőszerint élveznek.* Ez nem tartozik a lehetetlenségek közé ! A vallásalap keretében megszerveztetett a katolikus vallástanárok státusa. Szerveztessék meg a hittudományi főiskolai tanárok stáusa is olyanformán, hogy a jelenlegi fizetésüket beszolgáltatják a fenntartó alapok, alapítványok és javadalmak a vallásalap pénztárába és *azt kiegészíti az egyházmegyei káptalanok évi jövedelméből kihasított pénzbeli hozzájárulás.*

A *jogalapot* szolgáltatja ehhez az Egyháznak a multban kialakult felfogása, melynek nyomát az Egyházi Törvénykönyvben találjuk ma is (C. I. C. 400. kan. 2., 3. §).

A XII. század végétől ugyanis fokozott lendületnek indulnak egész Európában (nálunk is) a székesegyházi és káptalani iskolák. E fellendülésben része volt a III. lateráni zsinat ama határozatának, hogy a mester, aki az egyházmegye klerikusait és szegény tanulóit oktatja, kellő javadalomban részesüljön,[1] továbbá a III. Ince idejében (1215) megtartott IV. lateráni zsinat végzésének, mely szerint minden székesegyház és káptalan alkalmas mesterekről tartozik gondoskodni, kik a grammatikában és a többi tudományokban tanítják a leendő papokat, minden főegyházmegye egy-egy olyanról tartozik gondoskodni, aki a teológiát taníthassa.[2]

Ezen időtől fogva szerepel a káptalan tagjai között az iskolás- vagy olvasó-kanonok, ki eleinte maga is tanít, utóbb pedig a tanítást helyettesére, a sublectorra bízza; az énekben (zenében) való kiképzés az éneklő-kanonokra s később helyettesére, a succentorra háramlott.

[1] Denifle, Chart. Univ. Paris I. p. 10.

[2] Denifle, u. o. I. p. 81—82

A papképzést és nevelést a IV. lateráni zsinat a káptalanok kötelességévé teszi. Azért írja elő a fentidézett kánon, hogy szükség esetén még ma is kötelezheti a megyéspüspök a teológus kanonokot a hittudományi főiskolán való tanításra. *Ha ezt nem tehetné, úgy saját* költségén tartozna a püspök által kijelölt pappal a tanítást ellátni. Sok költséget meg lehetne takarítani, de emellett jobban díjazott tanárokat lehetne a hittudományi oktatásba beállítani, kik egy egész életet tudnának ennek a magasztos hivatásnak szentelni, ha az összes egyházmegyék vagy az egyetemi városokban az ott felállított hittudományi fakultásokon vagy az érseki székhelyeken épült nagy papnevelő-intézetekkel kapcsolatosan megszervezett hittudományi főiskolákon neveltetik papnövendékeiket. Ez a hittudományi oktatás lényegesen hozzájárulna magyar papképzésünk egységessé tételéhez és szakszerűségének biztosításához.

A különféle egyházmegyék így központosított papnövendékeit a velük küldött tanulmányi felügyelők bevezethetnék az egyházmegyék különleges lelkipásztori, vallási és társadalmi viszonyainak ismeretébe.

A különféle középiskolák (gimnázium, líceum, gyakorlati középiskolák), polgári iskolák, középfokú leányiskolák, szakiskolák, tanítóképző-akadémiák *hittanárainak képzése nem jutott megoldáshoz a nm. Püspöki Kar 1935. évi október hó 2-án tartott tanácskozásából folyó Szabályzat megalkotásával*, mely a középiskoláknál alkalmazandó hittanárok képesítéséről szól. Bármennyire gondos ez a vizsgálati szabályzat, mégsem ölelheti fel azokat a tárgyköröket, melyekben a különféle középiskolák hittanárainak otthonosaknak kell lenniök. Mindegyik hittanárnak figyelembe kell vennie azoknak az intézeteknek különleges célkitűzéseit, tanulmányait és ifjúságának életkörülményeit, melyekhez kinevezik. Hogy ezt megtehesse, őt megfelelően képesíteni kell különféle feladataira. Nem elég az általános és részletes hittanból, erkölcstanból, egyháztörténelemből, szertartástanból «a középiskolákban előadatni szokott tételeket a *teológiai oktatás* terjedelmében» megkívánni, mert a középiskolának hittananyagát világnézeti és a gyakorlati élet szempontjából kell tárgyalni. Így tehát elsősorban a didaktikai és módszertani szempontok lépnek előtérbe. A hitoktatás anyagát ezen szempontok szerinti beállításban kell a leendő hittanárnak látnia, hogy vele tudjon nevelni és növendékeinek vallásos meggyőződését megszilárdítani, kimélyíteni, vallásos ismereteiket öntudatossá tenni. Azért nem elég a neveléstan és neveléstörténelmet «a középiskolai tanárok képesítéséhez szükséges fokban» ismernie, hanem az egész neveléstant és neveléstörténelmet a hitoktatás szempontjából kell tudnia. Az általános tanítástani elveken kívül a hittanár-jelöltnek

részletesen el kell sajátítania a hitoktatás különféle tárgyköreinek módszerét, mely a vallaslélektanon épül fel és bizonyos tanítási készséget kell elsajátítania a hittani tananyag különféle részeinek feldolgozásában.

Egyszóval: *egy részletesen kidolgozott hittanári-képzési tervet* kell elkészíteni. Ezt a Katolikus Iskolai Főhatóság kérésére a Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete szerkeszti meg az egyházmegyék hozzászólásával. Az így elkészített hittanárképzési tervet a P. P. Tudományegyetem hittudományi kara felülbírálja és a Katolikus Iskolai Főhatóság a nm. Püspöki Karnak jóváhagyásra és végrehajtásra előterjeszti.

Az így életbe hívott hittanárképzési rend megvalósítására rendelkezésre állnak a P. P. Tudományegyetem hittudományi és bölcsészettudományi karai, a különféle jellegű és fokozatú iskolák hitoktatása, az egyházmegyéknek a központi szemináriumban levő alapítványi helyei és a tanítórendnek budapesti rendházai, illetőleg tanárképzői.

Nem elég csak előkészíteni a papságot, a tanyai és fiókközségi tanítóságot az elemi népiskolai, iparos- és kereskedőtanonciskolai hitoktatásra, hanem ezen iskolák hitoktatását ellenőrizni is kell. Az ellenőrzés joga és kötelessége a kerületi esperest illeti (Can. 447. l.), az egész egyházmegyére nézve ez a jog és kötelesség az egyházmegyei főtanfelügyelőre hárul, ki «felügyel az egyházmegye területén lévő katolikus kisdednevelőintézetekre és népiskolákra, beleértve az önálló gazdasági (jelenleg mezőgazdasági) népiskolát is. Ellenőrizni a községi állami népoktatási intézetekben, az alsóbb kereskedelmi és iparostanonciskolákban a hitoktatást és az ifjúság vallás-erkölcsi nevelését... Az iskolákat a lehetőség szerint személyesen is meglátogatja, megvizsgálja azok külső és belső életét...»

Az ellenőrzés *szakszerűségét* fokozza, ha a hittani tudáshoz hozzájárulnak megfelelő neveléstani, didaktikai és módszertani ismeretek is. Az ellenőrzés *egységét* biztosítja a Katolikus Iskolai Főhatóság által összeállított közös ellenőrzési eljárás.

Mindezeken felül a hitoktatók képzésének fejlesztését és tökéletesítését szolgálják az *egyházmegyi hitoktatási értekezletek* és az *esperes-kerületi tanácskozások* gyermekpasztorációs tételei. A hittanárok egységes képzése jó alapul szolgál a középiskolai és középfokú iskolai hittanításhoz, de igazán eredményes akkor lesz, ha valamennyi hittanár megvalósítja egyéni tanításában az elsajátított nevelési, tanítási és módszeres elveket, eljárásokat. Állandó önképzéssel tökéletesítheti egyéni módszerét, ha résztvesz a megbeszéléseken, hol a hittani anyag módszeres kezelésén kívül a vallásos nevelés és diákpasztoráció kérdéseit is megtárgyalják. Ezen a téren annyi probléma vár megoldásra, ahány iskolafajban tanítják a hittant.

A katolikus középiskolák jegyzékét ki kell terjeszteni a katolikus vallás- és tanulmányi alapból egészben fenntartott királyi katolikus gimnáziumokra is és ezeket a Katolikus Iskolai Főhatóság közigazgatási felügyeleti hatáskörébe kell utalni, hogy bennük is érvényesüljön az egységes világnézeti talajon álló katolikus nevelés, megszüntetve azt a felemás helyzetet, amelyben eddig ezen intézetek vannak.

A katolikus középiskolák egységes szervezetének kiépítésével és tantervének megszerkesztésével együttjár *az egységes katolikus középiskolai tanárképzés* megszervezésének szükségessége. Ennek különös akadálya nem lesz, mert a katolikus szellemű középiskolai tanárképzés összes feltételeit Budapesten együtt találjuk. A Pázmány Péter Tudományegyetem katolikus tanárai katolikus szellemű előadásaikkal eddig is egészséges alapot raktak a különféle rendi tanárképzőkben folyó munkához. Kiváló szerzetes és katolikus világi tanárokból, akik Budapesten tartózkodnak, olyan egészséges katolikus középiskolai tanárképzőintézetet lehet megszervezni, amely a legkényesebb igényeket is kielégíti, ha a tanárképzés pedagógiai és didaktikai-módszertani rendjét gondosan megállapítják. A gyakorlati tanárképzés nem hagyhatja figyelmen kívül a középiskolai ifjúság lélektanának és valláserkölcsi, társadalmi életének, valamint szociális helyzetének ismertetését. A tanárképzés nem elégedhetik meg a szaktárgyak anyagának tudományos letárgyalásával, hanem ennél többet kell nyujtani. A szaktárgyak anyagának pedagógiai és a valláserkölcsi érzés megerősítésére szolgáló felhasználhatóságára is rá kell mutatnia! A középiskolának feladata, hogy világosfejű, becsületes törekvésű és melegen érző jellemeket neveljen!

A gyakorlati képzésnél rendelkezésre állnak a főváros katolikus középiskolái.

Ennek a tanárképzés rendjének tervezetét a Katolikus Iskolai Főhatóság állapítja meg és hozzászólás végett megküldi az összes katolikus középiskolák tantestületeinek, amelyek a tervezetet változatlanul elfogadják, vagy módosítást, illetőleg kiegészítést ajánlanak. A hozzászólások alapján kialakult tervezetet a Katolikus Iskolai Főhatóság jóváhagyásra és végrehajtásra előterjeszti a nm. Püspöki Karnak.

Az egységes katolikus középiskolai tanárképzés megszervezésével nem válnak feleslegessé a rendi hittudományi főiskolák, amelyek a rendi tanárképzőkkel párhuzamosan megadták a szerzetestanároknak az aszketikus képzés mellett a szükséges világnézeti kiképzést, amely nélkül katolikus tanár nem nevelhet és nem taníthat katolikus szellemben.

Ez utóbbi követelmény annyira szükséges, hogy a katolikus gimnáziumokban (királyi katolikus, érseki, püspöki, rendi) és gyakorlati

irányú katolikus líceumokban, katolikus mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi középiskolákban, nemkülönben katolikus tanítóképző akadémiáknál alkalmazandó világi tanerőket is külön világnézeti kiképzésben kell részesíteni.

A Katolikus Iskolai Főhatóság a kiképzés rendjének és szervezetének megállapításánál már kipróbált intézményekre támaszkodik. Ezeket legfeljebb módosítani, esetleg az Actio Catholica-val, a katolikus társadalomtannal, a szociális körlevelek ismertetésével és a katolikus szociálpolitikával kell kiegészíteni.

A gazdasági irányú középiskolák tanárképzésének előfeltételei megvannak, illetőleg könnyen előteremthetők Budapesten, a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemmel kapcsolatosan, mégpedig a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1936. évi 25.429. sz. a. kelt rendeletének 12. §-a szerint megszerezhető a kereskedelemtudományi, műszaki és mezőgazdaságtudományi tanári képesítés, melynek katolikus kiképzési tervezetét a Katolikus Iskolai Főhatóság állapítja meg és a nm. Püspöki Karnak jóváhagyás és végrehajtás végett előterjeszti.

Az 1938. évi XIV. t.-c. 7. §-a 1. bekezdése, illetőleg XIII. t.-c. 7. §-a 3. bekezdése szerint: «*A tanítóképző-akadémiának és a vele kapcsolatos líceumnak közös tanári kara van*». «Líceumban tanár csak erkölcsi és nemzeti szempontból kifogástalan olyan magyar állampolgár lehet, akinek *tanítóképzőben tanításra jogosító tanári oklevele van.*» A két intézmény részére *közös tanárképzést* kell, megszervezni. Ez eddig Szegeden a M. kir. Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán és a szegedi M. kir. Horthy Miklós Tudományegyetemen folyt le. Hogy a katolikus polgári iskolai és a tanítóképzőintézeti tanárképzés megfelelő előadások keretében történhessék, hálás emlékezetünkben élő néhai Klebelsberg Kunó gróf, a szegedi tudományegyetemmel kapcsolatosan három világnézeti tanszéket állított fel és a csanádi püspök úr hozzájárulásával a szegedi kir. kat. tanítóképzőintézettel és a róm. kat. tanítónőképzőintézettel, mint gyakorlóiskolákkal kapcsolta össze. A Szent Imre Kollégium felépítésével a katolikus egyetemi és főiskolai ifjúság megfelelő otthont kapott, hol gondos irányításban és ellátásban van része.

Ezen adottságok mellett különösebb nehézségek nélkül beállítható a katolikus polgári iskolai, líceumi és tanítóképző-akadémiai tanárkepzés. Néhai nagy kultuszminiszterünk értékes gondolatának megfelelően további világnézeti tanszékekkel nemcsak a szegedi tudományegyetemet, hanem a polgáriiskolai tanárképző főiskolát is ki kell építeni, mivel a katolikus fiú- és leánypolgári iskolák tanerőit ezen a főiskolán képezik. Úgy ezt a képzési rendet, mint a katolikus líceumi, illetőleg katolikus tanítóképző-akadémiai tanárképzés rendjét és szerve-

zetét a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium idevonatkozó rendelkezéseivel egybehangzóan a Katolikus Iskolai Főhatóság állapítja meg és a nm. Püspöki Karnak jóváhagyásra és végrehajtásra előterjeszti. Mind a három iskolafaj gyakorlati szempontjait a tanárképzésben is érvényesíteni kell. Különösen figyelemmel kell lenni azoknak a szempontoknak a gondos megállapítására, amelyeket szükségessé tesz a líceum és tanítóképző-akadémia szoros kapcsolata és az a törekvés, hogy a tanítóképzés minél jobban tökéletesíttessék.

A megreformált tanítóképzésnek a mai népnevelési igényeket kell kielégítenie. Olyen tanítókat kell képeznie, akik nemcsak az elemi népiskolában tanítják és nevelik a gyermekeket, hanem a nyolcosztályú népiskolában és a továbbképző iskolában nevelve előkészítik a serdülő ifjúságot a gyakorlati életre, az iskolánkívüli népművelésben pedig a felnőtteket gyakorlati ismeretek nyujtásával továbbképezik és az élet küzdelmeinek sikeres végigvívására felvértezik. Ezenkívül túlnyomórészben gazdálkodó népünk gazdasági szaktudásának emelésére a leendő tanítóságot kimélyített gazdasági és az értékesítés előmozdítására pedig szövetkezeti ismeretekkel kell ellátni. A tanyai katolikus hitélet vezetésére és a hitoktatás szakszerű ellátására is képesíteni kell a tanítót.

A megreformált tanítóképzéssel az életre előkészített katolikus tanítók egységes tanítását és nevelőmunkáját az egységes katolikus tanítóképzésen kívül biztosítja az egységes katolikus Tanterv és Utasítás és nem utolsósorban *az egységes felügyelet.*

A katolikus népiskolák munkájának ellenőrzését a jelenleg érvényben levő katolikus népiskolai Rendszabályok és egyházmegyei tanfelügyelői hivatalra bízzák, amelynek tagjai : *a)* az egyházmegyei főtanfelügyelő *b)* az egyházmegyei tanfelügyelő, *c)* a kerületi tanfelügyelők és lehetőleg *d)* a kerületi iskolalátogatók.

Az egyházmegyei főtanfelügyelő és a kerületi tanfelügyelők lelkészek, a kerületi iskolalátogatók kiváló tanítók és az egyházmegyei tanfelügyelő egyházi vagy világi katolikus tanférfiú.

Eddig a teológiai oktatás — kevés pedagógiai és hitelemzésre való képzéssel kiegészítve — képesítette a lelkészkedő papságot a hivatásbeli munkájának eredményessége szempontjából oly fontos katolikus népoktatásügy irányítására és képviseletére. A lelkészkedő papság ezzel az előkészítéssel nem elégedhetik meg. Már a hittudományi főiskolán olyan tanügyi előkészítésben kell a leendő lelkipásztorokat részesíteni, amely képessé teszi őket a különféle korú hívek hitoktatására és a katolikus népiskola szakszerű irányítására. Ez utóbbira való előkészítés módját megállapítja a Katolikus Iskolai Főhatóság és azt hozzászólás végett megküldi az összes érdekelt hittudományi főiskoláknak.

Az így nyert tervezetet a Kat. Isk. Főh. felterjeszti jóváhagyás és végrehajtás végett a nm. Püspöki Karnak.

A katolikus népoktatásügy irányítására, vezetésére és felügyeletére előkészített papság feladatainak megfelelve képes lesz a kerületi iskolalátogatókkal együtt az egyházmegyei katolikus népoktatás szakszerű egységes felügyeletét biztosítani.

A kerületi iskolalátogatókat minden egyházmegyében ki kell nevezni, hogy a katolikus iskolák Rendszabályai 36—39. §-aiban foglalt felügyeletet gyakorolják. Utazási, irodai és egyéb költségeinek fedezéséről a 6. § szerint: «az egyházi főhatóság a helyi viszonyokhoz képest gondoskodik». Legcélszerűbb volna, ha az egyes egyházmegyei főhatóságok a kerületi iskolalátogatók részére központi alapot létesítenének és abból térítenék meg az iskolalátogatás költségeit. Egyes egyházmegyékben a főhatóság kötelezi az iskolafenntartókat, hogy esetről-esetre térítsék meg az iskolalátogatók költségeit.

Az egyházmegye tanügyi közigazgatását továbbra is az egyházmegyei tanfelügyelői hivatal látja el. A katolikus népiskolák felügyeletének kimélyítésére az egyházmegyei főtanfelügyelő összegezteti az alája rendelt egyházmegyei tanfelügyelővel a kerületi tanfelügyelők és iskolalátogatók évi jelentéseit és azokat a Katolikus Iskolai Főhatóság központi főtanfelügyelői hivatalának elküldi, hol az egyházmegyei szakelőadó azokat feldolgozza és előterjesztve jelentését a központi főtanfelügyelőnek, a további teendőkre nézve javaslatait megteszi. A kerületi iskolalátogatók évi jelentéseikben kitérnek az állami körzeti felügyelők által a kerületi iskolalátogatók felügyelete alá tartozó tantestületekben felvett jegyzőkönyvekkel kapcsolatosan tett megjegyzésekre is.

A központi főtanfelügyelő vagy tudomásul veszi az egyházmegyei jelentést és erről ilyen értelemben értesíti úgy az egyházmegyei főhatóságot, mint az egyházmegyei főtanfelügyelőséget. Amennyiben szükségesnek lát bizonyos intézkedéseket, úgy leküldi az illetékes egyházmegyei szakelőadót, aki az egyházmegyei főhatóság hozzájárulásával értekezletet tart az egyházmegyei tanfelügyelői hivatal (főtanfelügyelő, egyh. tanfelügyelő, kerületi tanfelügyelők és iskolalátogatók) bevonásával. Mihelyt a központi főtanfelügyelő az értekezleti jegyzőkönyvből megismeri a valódi tényállást, javaslatait előterjeszti az érdekelt egyházmegyei főhatóságnak és megfelelő intézkedést kér. A kerületi iskolalátogatók tanítási ügyességének ellenőrzésére a központi szakelőadók ellátogathatnak az ellenőrzésükre bízott kerületi iskolalátogatók iskoláiba, ott meghallgatják a tanítást, megfigyelik a fegyelemtartást és nevelői eljárást. Ha szükségesnek tartják, maguk is tanítanak és megbeszélést tartanak a kerületi iskolalátogatókkal.

Ha valamelyik katolikus tanítói állás megürül, az egyházmegyei főtanfelügyelő kiírja a pályázatot azzal, hogy a pályázók a megürült állás iskolaszékéhez küldjék folyamodványukat. Az iskolaszék a katolikus élet, nemzeti megbízhatóság és tanítói rátermettség szempontjából a három legmegfelelőbb pályázót előterjeszti az egyházmegyei főhatóságnak, mely egyet kinevez. Ugyanígy történik a kinevezés arra az állásra, amely áthelyezéssel ürül meg.

Az egyházmegyei tanfelügyelői hivatal továbbra is a jelenlegi közigazgatási szervezettel irányítja és ellenőrizteti a katolikus népiskolákat, óvodákat és gyermekvédelmi intézményeket.

A többi katolikus iskolában (a kat. fiú- és leányközépiskolák, líceumok, tanítóképző akadémiák, polgári fiú- és leányiskolák, gyakorlati irányú középiskolák, kat. internátusok, szakiskolák, szaktanfolyamok) *az egységes közigazgatást és szakszerű ellenőrzést* a Katolikus Iskolai Főhatóság által megállapított és a nm. Püspöki Kar által jóváhagyott keretekben és intézetekben a *katolikus tanügyi főigazgatóság* látja el.

A katolikus tanügyi főigazgatók ellenőrző látogatásaik alkalmával *megállapítják tankerületeik legkiválóbb szaktanárait,* akiket esetről-esetre tanulmányi felügyelői minőségben az iskolafenntartók költségére egyes szaktárgyak tanulmányi eredményének és módszerének tanulmányozására kiküldenek. Tapasztalataikról megbeszélést tartanak a szaktanárokkal, az intézeti igazgató jelenlétében. Megbeszélésükről jegyzőkönyvet vesznek fel, melyet a kiküldő főigazgatónak megküldenek. Az ilyen ellenőrző látogatásnak az ellenőrzés mellett elsősorban csak a segítés lehet a célja.

Ugyancsak a főigazgatók és igazgatók ellenőrzik a felügyeletük alá tartozó intézetek és tanárok anyagi ellátásának biztosítását. Ebben el is járnak, ha ezt az iskolafenntartók vagy az érdekelt intézetek, illetőleg a tanárok kérik. A tanár jogosult a Katolikus Iskolai Főhatósághoz fordulni, ha az igazgató (iskolafenntartó) nem intézkedik anyagi természetű ügyekben.

A szerzetestanárokat a rendi elöljárók alkalmazzák és gondoskodnak ellátásukról.

A katolikus *világi* tanári állásokat *pályázat útján* töltik be. A pályázatot az iskolafenntartó írja ki, feltüntetve a pályázati feltételeket. A beérkezett pályázatokat az iskolafenntartó minősíti és előterjeszti az illetékes egyházmegyei főhatóságnak, mely a pályázók valláserkölcsi és nemzeti magatartását megállapítva továbbítja azok iratait a Katolikus Iskolai Főhatóságnak, mely a pályázók közül a legérdemesebbet előterjeszti elnökének. Az így kinevezett tanár át is helyezhető. Fize-

tésének kiutalását, illetőleg folyósítását a Kat. Isk. Főhatóság sürgeti az iskolafenntartónál. (Főigazgatóságok, központi igazgatóságok, központi főtanfelügyelőségek.)

A katolikus iskolánkívüli népművelés terén a Kat. Isk. Főhatóság egyelőre csak Tájékoztatót adhat a kat. iskolánkívüli népművelés tananyagáról és módszeréről. Megszervezését a lelkészkedő papságra és kat. tanítóságra, illetőleg intelligenciára kell bíznia.

Az irányításban és felügyeletben *a szakszerűséget* a Kat. Isk. Főhatóság szervei biztosítják. Miután szakfelügyeletről van szó, lehetőleg minden iskolatípus kapja meg ügyosztályát, avagy legalább szakelőadóját valamelyik kat. tanügyi főigazgató vezetése alatt.

A kat. tanügyi főigazgatók kiváló szakemberei annak az iskolatípusnak, amelynek élén állnak. Az elnök-főigazgatón kívül *három gimnáziumi* főigazgató (két szerzetes, egy kir. kat. a katolikus tanulmányalapi és más világi gimnáziumok és ezekkel kapcsolatos kat. középiskolai és főiskolai internátusok miatt), *egy tanítóképző-akadémiai főigazgató*, kinek vezetése alá tartoznak a tanító(nő)képző akadémiák, a kisdedóvónőképző iskolák, a gazdasági középiskolákkal kapcsolatos tanfolyamok (kereskedelmi, ipari), tanító(nő)képzői, tanítóképző-akadémiai, polgári fiú- és leányiskolai, gyakorlati középiskolai internátusok. Ezen intézetek a gyakorlati élet kívánságait, követelményeit vannak hivatva kielégíteni. Alapvető ismereteik közösek, ugyanazon törzsből kiindulva ugyanazt a gyakorlati célt szolgálják. Ez a körülmény alkalmassá teszi ezen intézeteket arra, hogy egy tanügyi főigazgató irányítsa és ellenőrizze munkájukat.

A szakszerű irányítás és ellenőrzés maga után vonja a fentnevezett intézetek további csoportosítását. Nevezetesen : mihelyt a katolikus gyakorlati irányú középiskolák és a velük kapcsolatos tanfolyamok megszaporodnak — amire jogos remény van —, előáll annak a szükségessége, hogy *egy gyakorlati irányú gazdasági középiskolai tanügyi főigazgatói állás* szerveztessék. A katolikus gyakorlati irányú gazdasági középiskolai tanügyi főigazgató irányítása és ellenőrzése alatt állnának : a katolikus gyakorlati irányú gazdasági középiskolák (mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi középiskolák), katolikus nyelvmesternőképző iskolák, háztartási gazdasági továbbképző egyéves tanfolyamok, a gazdasági középiskolákkal vagy ezek elődeivel kapcsolatos tanfolyamok (kereskedelmi, ipari) stb., ezen gazdasági középiskolákkal és tanfolyamokkal kapcsolatos internátusok.

A szakelőadók száma az egy iskolatípushoz tartozó iskolák számától függ. A katolikus gimnáziumok tanügyi főigazgatói mellé *két szakelőadó*, a tanító(nő)képző-akadémiai, illetőleg tanító(nő)képző tanügyi

főigazgató mellé *egy tanítóképzői, két líceumi* és *egy gyakorlati középiskolai* szakelőadó kinevezését tartom szükségesnek.

A szakelőadók kiváló szakemberek nemcsak a sok tanügyközigazgatási és tanulmányi ellenőrzési munkamegosztásra és távollét esetén a folyóügyeknek ellátására, hanem még inkább a nevelés-oktatás szintjének emelését célzó pedagógiai gondolatok, tervek termelésére, illetőleg a kapottak kidolgozására alkalmaztatnának. Mert a Kat. Tanügyi Főigazgatóságnak nem egyedül a gépies tanügyi közigazgatás volna a feladata, hanem ennél sokkal fontosabb : az észszerű és időszerű, főleg pedig a különleges katolikus nevelésügyi problémák munkálása az illetékes tanügyi főigazgatóval egyetértésben.

A Kat. Tanügyi Főigazgatóság *elnök-főigazgatója* egyúttal a melléje rendelt elnöki ügyosztálynak is a főnöke, amelyet a segédhivatal főnökével együtt vezet. A segédhivatal főnöke gondoskodik a hozzá beosztottak munkával való ellátásáról, s mint fölöttes azokat felülvizsgálja, az érkező és indítandó postát kezeli, az irodai szükségletekről gondoskodik.

Teljessé válik a Kat. Tanügyi Főigazgatóság szervezete, ha beleillesztik a kat. polgári fiú- és leányiskolákat, az óvodákat, az elemi népiskolákat, a kat. internátusokat és iskolánkívüli népművelési, gazdasági, háztartási egyéves továbbképző tanfolyamokat.

A kat. internátusok kivételével, amelyeknek mindegyike iskolatípusának megfelelő elbírálásban és kezelésben részesül, az *itt* felsorolt tanintézetek és intézmények az *egyházmegyei tanfelügyelői hivatalok* és a Kat. Tanügyi Főigazgatóság *Központi Főtanfelügyelőjének irányítása és ellenőrzése alatt állnának*. A Központi Főtanfelügyelő mellett az összes magyarországi kat. egyházmegyék kat. népiskolái részére egy-egy, a kat. polgári iskolák részére kettő-kettő, a kat. óvodák és internátusok részére egy és végül a kat. iskolánkívüli népművelés részére egy szakelőadó állna rendelkezésre. A szakelőadók a Központi Főtanfelügyelővel együtt részt vesznek a hatáskörükbe tartozó intézetek és intézmények irányításában és ellenőrzésében.

A kat. gimnáziumi, tanítóképző-akadémiai *tanügyi főigazgatók* és *a központi főtanfelügyelő szakelőadóikkal külön-külön megállapítják az elnök-főigazgató közbejöttével ügyosztályuk szervezetét*, jog- és hatáskörét és ügyrendjét, valamint az irányítása és ellenőrzése alá tartozó tanintézetek közigazgatási és szervezeti szabályzatát, főigazgatóinak és a központi főtanfelügyelőinek jogkörét és a fellebbezési hatóságokat. Az egyes ügyosztályok megállapítják a hatáskörük alá tartozó iskolák igazgatóinak határidőnaplóját.

Mielőtt a Kat. Tanügyi Főigazgatóság főigazgatóinak, szakelőadóinak és egyéb tisztviselőinek illetményi megállapítására rátérnék,

előrebocsátom a következőket: *kétségtelen, hogy a Kat. Tanügyi Főigazgatóság a tankerületi kir. főigazgatókkal együtt a kat. iskolák keresztény és nemzeti irányú nevelését biztosítják azzal a különbséggel, hogy az előbbi szervezet a keresztény életelveket katolikus alapon tárgyalja, a tankerületi kir. főigazgatói hivatalok munkáját kiegészíti és teljessé teszi,* különösen *a szakszerű ellenőrzés szempontjából.* Ezen szoros kapcsolat miatt a katolikus tanügyi főigazgatóság világi tagjai illetményeinek megállapításánál figyelembe kell venni, hogy irányító és ellenőrző munkájuk nemcsak a katolikus intézetek és intézmények nevelési és tanulmányi eredményeinek emelésére, hanem keresztény és nemzeti szellemű művelődésünk tartalmi szintjének fokozására is szolgál.

A közösen biztosított eredmény maga után vonja azt a kötelességet, hogy *Egyház és állam közös megegyezéssel biztosítsák a Kat. Tanügyi Főigazgatóság világi* (pap, laikus) *főigazgatóinak, szakelőadóinak és egyéb tisztviselőinek illetményét.* Legcélravezetőbb volna a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak 1934. évi 7210. eln. számú rendeletének alapgondolatait érvényesíteni, vagyis: *az állami rendszerű illetményekből az iskolafenntartók biztosítsák a törzsfizetést, melyet az államkincstár kiegészít.*

Véleményem szerint itt *két megoldás* lehetséges. *a)* Az érdekelt kat. intézetek és intézmények fenntartói *befizetik a magyar katolikus tanulmányi alap pénztárába* a nm. magyar Püspöki Kar által meghatározandó arányban a *törzsfizetést.* Ugyanoda fizeti be az államkincstár a *fizetéskiegészítő* államsegélyt is. Az így befizetett illetményeket kiszolgáltatja a magyar katolikus tanulmányi alap, mint ezt a saját intézeteinél teszi.

Ezt az illetménykiszolgáltatást ajánlja az a körülmény, hogy a magyar kat. tanulmányi alap terhére nemcsak kat. gimnáziumi igazgatók és tanárok kapják fizetésüket, hanem a kat. líceumi és tanítóképzőintézeti (tanítóképző-akadémiai) igazgatók és tanárok is. A magyar kat. vallás- és tanulmányi alap szabályszerűen kiépített számvevősége ezt a munkatöbbletet minden nehézség nélkül vállalhatja.

b) A másik megoldásnál a tanítóképzésről szóló 1938. évi XIV. t.-c. 3. §-ának 1. bekezdéséből indulok ki, mely szoros kapcsolatot állapít meg a tanítóképző-akadémia és líceum között: «Tanítóképző-akadémiát csak líceummal, internátussal és gyakorlóiskolával együtt lehet fenntartani». Eddig is *az Illetményhivatal* folyósította a fizetéskiegészítő államsegélyt. A Kat. Tanügyi Főigazgatóság tisztviselőinek törzsfizetését vagy *a Kat. Iskolai Főhatóság,* vagy *a nm. Püspöki Kar által meghatározandó arányban* a katolikus intézetek és intézmények *fenntartói* fizetnék be az *Illetményhivatal pénztárába,* mely teljes összegben folyósítja a tisztviselők illetményeit.

A kat. központi főtanfelügyelő illetményeit, a melléje rendelt szak-

előadók illetményeivel együtt, az elgondolásom szerint felállítandó Országos Iskolaalap folyósítaná, mivel törzsfizetésüket az összes érdekelt egyházmegyék — népiskoláik számarányához képest — fizetnék be az Országos Iskolaalapba és ugyanoda fizetné be az államkincstár a fizetéskiegészítő államsegélyt. A fizetéskiegészítő államsegély ellenében a Kat. Tanügyi Főigazgatóság résztvesz a tanügyi közigazgatásban, irányításában és tanulmányi ellenőrzésben, együttműködve a tankerületi kir. főigazgatói hivatalokkal, a közös előírások szemmeltartásával, hangsúlyozva a kat. nevelési szempontokat, azoknak érvényt szerezve a kat. iskolák tantervein keresztül — alátámasztja a közös keresztény és nemzeti szellemű nevelést és tanítást.

Ugyancsak a Kat. Iskolai Főhatóság hatáskörébe tartozó összes *iskolafenntartók* biztosítják az évről-évre megállapított költségvetésben arányos kulcs szerint *a központi tanügyközigazgatási szervezet összes dologi, nemkülönben* a Kat. Iskolai Főhatóság hivatalnokainak hivatali működésükből folyó s a mellékszemélyzetet illető személyi kiadásokat.

A Kat. Iskolai Főhatóság irányítása, felügyelete és ellenőrzése alá tartozó tisztviselőinek, igazgatóinak és tanáraiának alkalmaztatása és kinevezése elgondolásom szerint a következőképen történne:

A szerzetesrendi kat. tanügyi főigazgatók, igazgatók, tanárok és alkalmazottak ellátásáról gondoskodnak azok a szerzetesrendek, amelynek kötelékébe tartoznak.

A *szerzetesrendek* iskoláiban működő szerz. igazgatók, tanárok (hittanárok) *szolgálati jogviszonyaikban* az illetékes rendfőnök joghatósága alá tartoznak, aki kinevezésük és áthelyezésük felett rendelkezik. Magyarországon az 1868. évi XXXVIII. t.-c., majd az 1940. évi XX. t.-c. megállapítja azokat a törvényes feltételeket, melyek mellett felállíthatók a kat. elemi népiskolák, a kat. polgári fiú- és leányiskolák, a kat. tanítóképzők, majd az 1938. évi XIV. t.-c. alapján a kat. tanítóképző akadémiák, az 1934. évi XI. t.-c. alapján a kat. gimnázium, majd az 1938. évi XIII. t.-c. alapján a kat. gyakorlati irányú gazdasági középiskolák.

A tanintézetek felállításának joga maga után vonja az azokban alkalmazandó tanerők kinevezési jogát is. A Kat. Iskolai Főhatóság tagjait — a nm. Püspöki Kar előterjesztésére — a bíboros-hercegprímás úr, mint a főhatóság elnöke nevezi ki.

Katolikus iskolákban csak a megyéspüspökök alkalmazhatnak tanerőket és azoknak működésére felügyelnek, illetőleg azokat ellenőrzik. A nm. magyar Püspöki Kar ellenőrző jogának gyakorlására megszervezte a Kat. Iskolai Főhatóságot, melybe két tagját delegálja annak megjelölésével, hogy a két püspök úr közül ki helyettesíti az elnököt

távollétében. *Tudomásul veszi a Kat. Iskolai Főhatóság tagjainak, annak elnöke által történt kinevezését*, amelyet a kat. iskolák fenntartóinak, elsősorban a nm. Püspöki Kar tagjainak előterjesztésére eszközöl. Az előterjesztettek csak az illetékes főpásztorok előzetes hozzájárulása és a vallás- és közoktatásügyi miniszter tudomásulvétele után nevezhetők ki.

A *katolikus központi főtanfelügyelőt* a nm. Püspök Kar előterjesztésére a Kat. Iskolai Főhatóság elnöke nevezi ki azok sorából, kik a kat. tanügyben és tanügyi közigazgatásban bizonyos jártassággal rendelkeznek. A melléje kinevezendő szakelőadókat az érdekelt megyéspüspök — a kiváló egyházmegyei tanítók közül — terjeszti elő kinevezésre a Kat. Iskolai Főhatóság elnökének.

A központi főtanfelügyelő mellé kinevezendő két szakelőadót, kik a kat. óvodákat, a kat. iskolánkívüli népművelést és az internátusokat irányítják és ellenőrzik — ugyancsak a nm. Püspöki Kar előterjesztésére —, a Kat. Iskolai Főhatóság elnöke nevezné ki.

Összefoglalásképen megállapíthatjuk, hogy a Kat. Iskolai Főhatóság a legfőbb tanügyi szerve a magyar kat. Egyháznak. Feladata a kat. iskolákat a tankerületi kir. főigazgatóságokkal karöltve irányítani, az azokban folyó munkát ellenőrizni és a kor igényeinek megfelelően továbbfejleszteni. Ebből önként következik, hogy a Kat. Iskolai Főhatóság keretében helyet foglalnak a katolikus nevelés és tanítás összes intézményeinek csúcsszervezetei, illetőleg ezek képviselői.

A Kat. Iskolai Főhatóság *elnöke* Magyarország mindenkori hercegprímása, *tagjai* pedig: *két püspök*, akiket a nm. Püspöki Kar küld ki és akiknek egyike a hercegprímásnak az elnökségben helyettese, továbbá a kat. középiskolát fenntartó *férfiszerzetesrendek főnökei*, a Kat. Tanügyi Főigazgatóság *elnök-főigazgatója*, a kat. középiskolák tanügyi főigazgatói közül *a szolgálati időben a legidősebb*, a kat. fiú- és leánylíceumok, a kat. gyakorlati irányú gazdasági középiskolák, *tanító(nő)-képző-akadémiák főigazgatója, a központi főtanfelügyelő*, az összes kat. leánykö zép- és középfokú, nemkülönben az összes kat. internátusok férfiigazgatói közül a hercegprímás úr által kinevezendő *egy-egy igazgató*.

A Kat. Iskolai Főhatóság *előadói* lennének: a katolikus gimnáziumokra nézve a kat. tanügyi gimnáziumi főigazgatók közül *a szolgálati időben a legidősebb*, a kat. líceumok és a fent felsorolt iskolákra nézve ezen intézetek *tanügyi főigazgatója*, az elemi iskolák és óvodákra nézve *a központi főtanfelügyelő*, a kat. internátusok előadója ezen intézményeknek a hercegprímás úr által *kinevezett igazgatója*. A kat. leányiskolák és egyesületek előadója *a kat. tanítónők és tanárnők egyesületének elnöknője, illetőleg főtitkárnője*.

A Kat. Iskolai Főhatóság az itt leírt módon való megszervezése-

vel *egységes kat. iskolai szervezetet kapnánk*, melynek *egységes tantervei vannak, egységes irányítás és ellenőrzés alatt áll.*

Egységes kat. elvek érvényesülnének a tanításban és nevelésben a tanító- és tanárképzésben, a papképzésben, kat. internátusainkban és iskolánkívüli népművelésünkben, valamint egyéb kat. tanügyi életnyilvánulásunkban.

Katolikus iskoláink olyan fejlődési alapot és keretet kapnának, mely lehetővé teszi olyan fokú fejlesztésüket, mely semmibe sem marad el az állami iskoláktól. A kat. Iskolai Főhatóság általam javasolt megszervezésével *sok tanügyi függő kérdésünk megoldást nyer:* a kat. tanerők illetményügye, a lelkészkedő papság, a hittanárok, a kat. tanárok képzési ügye stb.... Ezzel együtt *megszűnik az a sajnálatos egyenlőtlenség*, ami az egyenlő képesítésű kat. tanerő és az állami tanerő között ezidőszerint még fennáll. Minden konstruktív gondolkodású magyar állampolgár megnyugvással veszi tudomásul, hogy *a keresztény nemzeti gondolat akadálytalanul érvényesülhet hazánk kat. iskoláiban és kat. nevelőintézeteiben.*

Az egyházmegyei főhatóságok *irodai teendői azzal csökkennek*, hogy — a népiskolák kivételével — a többi iskolafajok ügyei mind a Kat. Iskolai Főhatóság hatáskörébe mennek át.

Az egyes iskolatípusok elé tűzött cél és pontosan körvonalazott munkakör nyomában fakadó sikeres nevelői és tanulmányi eredmény *biztosítaná kat. iskoláink méltó tekintélyét* a magyar nemzeti oktatásügy szervezetében. Új életet, lüktető elevenséget vinne kat iskoláink életébe és munkájába, miáltal sikeresebben meg tudnók valósítani az általános *magyar közös tanügyi célt: a katolikus világnézet talaján alapuló keresztény szellemű magyar nemzeti köznevelést.*

A Katolikus Iskolai Főhatóság elnöksége.

1. Elnök : a mindenkori Hercegprímás Úr Őeminenciája.
2. Másodelnök : két püspök. Egyik az elnök helyettese.
3. Ügyvezető elnök, aki a főhatóság ügyvezetését intézi.
4. A Kat. Tanügyi Főigazgatóság elnök-főigazgatója.
5. Eözépiskolákat fenntartó férfi szerzetesrendek főnökei.
6. A kat. középiskolai tanügyi főigazgatóság közül a szolgálati időben legidősebb.
7. A kat. fiú- és leánylíceumok főigazgatója.
8. Kat tanító(nő)képző-akadémiák főigazgatója.
9. A gyakorlati irányú gazdasági középiskolák központi főigazgatója.
10. Gazdasági középiskolák főigazgatója.
11. Az összes kat. leányközépiskolák, középfokú iskolák 1–1 igazgatója.
12. A központi főtanfelügyelő.
13. Az összes kat. internátusok férfi igazgatói közül kinevezett 1—1 igazgató.

A Katolikus Iskolai Főhatóság Hivatali Szervezete.

I. Elnöki ügyosztály					Elnök. Ügyvezető elnök (elnökhelyettes) a kat. középiskolák elnök-főigazgatója. Segédhivatali főnök, személyzettel					
Ügyosztályok	II. Főigazgatóság				III. Központi főtanfelügyelő					
Szakosztályok	1. Katolikus középiskolai	2. Liceumi	3. Tanítóképző-akadémiai	4. Gyakorlati középiskola	1. Polgári iskolai	2. Gazdasági, háztartási egyéves továbbképző tanf.	3. Katolikus internátusok	4. Népiskolai	5. Óvodai	6. Katolikus iskolánkívüli népművelés
	1 elnök-főigazgató. 2 főigazgató. (Két szakelőadó.)	2 liceumi főigazgató.	1 tanító(nő)képző-akadémiai főigazgató. (Egy szakelőadó.)	1 főigazgató. 1 szakelőadó	2 szakelőadó	1 szakelőadó	1 igazgató (1 szakelőadó)	11 szakelőadó (egyházmegyénként 1—1)	1 szakelőadó	1 központi igazgató

A népoktatás ellenőrzését, irányítását végző vidéki tagozat:
Egyházmegyei főtanfelügyelőség.
I. Egyházmegyei főtanfelügyelő.

II. Szakellenőrzéssel megbízott tanárok.

II. Egyházmegyei tanfelügyelő.
III. Kerületi tanfelügyelő.
IV. Kerületi iskolafelügyelő.

A Katolikus Iskolai Főhatóság ügyosztályának előadói.

Ügyosztályok	I. Főigazgatóság				II. Központi főtanfelügyelőség					
Szakosztályok	1. Katolikus középiskolákról	2. Liceumokról	3. Tanítóképző-akadémiákról	4. Katolikus gyakorlati középiskoláról	1. Katolikus polgári iskolákról	2. Gazdasági háztartási 1 éves továbbképző tanfolyamokról	3. Katolikus internátusokról	4. Népiskolákról	5. Óvodákról	6. Katolikus iskolánkívüli népművelésről
					Központi főtanfelügyelő					
	Elnök-főigazgatóhelyettes. (A két főigazgató közül a szolgálati időben idősebb.)	Szolgálati időben idősebb tanügyi főigazgató	Főigazgató	1 főigazgató (1 szakelőadó)	Szolgálati időben legidősebb igazgató, szakelőadó	1 igazgató	A hercegprimás által kinevezett igazgató	1—1 szakelőadó	1 szakelőadó	Központi igazgató

A Katolikus Iskolai Főhatóság mellett működik a Katolikus Tanügyi Tanács, amely nem hivatalt, hanem csak megbízást tölt be.

Ezeken kívül a katolikus leányiskolák, leányegyesületek, női egyesületek előadója: a katolikus tanárelnök és tanárnők egyesületének *főtitkára*.

A II. TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

VI. Megemlékezés gróf Széchenyi Istvánról.

A Szent István Akadémia 1941 október 24-i együttes ülésén elmondotta *Pataky Arnold* tiszteleti tag, másodelnök.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Az elmúlt hetek folyamán széles e hazában mindenütt visszhangzott Széchenyi István grófnak a neve, akinek szeptember 21-én volt születése százötvenedik évfordulója. Tudományos Akadémiánk az ő megalapítóját ünnepelte benne, aki emellett számtalan irodalmi munkájával is időtlen időkre beleírta nevét a magyar irodalomtörténetbe, — politikai és társadalmi egyesületek a Legnagyobb Magyarnak maradandó alkotásairól emlékeztek meg, mint a Duna-gőzhajózás, a Lánchíd megalkotása, kereskedelmi utak létesítése, a Nemzeti Kaszinó megalapítása, — és egymásután rótták le hálájukat ama férfiú iránt, aki a mult század harmincas éveitől kezdve, főleg három leghíresebb munkájával: Hitel, Világ és Stadium, megindítója volt a reformkorszaknak, és akinek eszméi, gondolatai a mai nemzedéknek is sok tekintetben világító és irányt mutató csillagai maradtak. Széchenyi nem abban látta a haza igazi szeretetét, hogy kora a multnak emlékein tétlenül elmerengjen; írásaiban, beszédeiben a jövő nagy feladataira mutatott reá. Kíméletlen kézzel tárta fel ama kornak orvoslásra szoruló sebeit: a magyarságnak elmaradottságát, tespedését, amelyből mintegy a Gondviseléstől küldött próféta fel akarta rázni nemzetét. És ha keressük azokat a legmélyebb rúgókat, amelyek Széchenyit az ő elgondolásaiban vezették, nemzetének lángoló szeretete mellett ott találjuk az ő bensőséges katolikus vallásosságát, melyet már mint gyermek a szülői házban szívott fogékony lelkébe. Éjtszakákat szeretne tölteni áhítatos imában azért, hogy üdvöt és áldást hozó lény lehessen a haza és az

emberiség számára.[1] Mélységesen megindító dolog látni, hogy Széchenyi István az ő fiatal korában is mint huszártiszt a napoleoni háborúk vérzivatarjai közepette, majd Bécs és Firenze könnyelmű légkörében, az emberi gyöngeség megnyilatkozásai között is mint iparkodik a katolikus erkölcstan ideálját a saját életében megvalósítani, mint küzd hibái és emberi gyarlóságai ellen, mint ragaszkodik a katolikus Egyházhoz. Az az életgyónása, amelyet keleti útja után 1819 április 15-én Cataniában végzett, fordulópontot jelentett lelkiéletében. Az emberi félelmet ezen a téren sem ismeri; protestáns barátja, báró Wesselényi Miklós előtt sem szégyenli, hogy esténkint térdenállva «őszinte hódolattal hajoljon meg a Mindenható előtt».[2] Politikai, gazdasági terveiben is egyházának tanaihoz ragaszkodik; normája az Isten és az erkölcsi törvény. Ez a magasztos felfogása a «Hitel»-ben, melyet Széchenyi már érett férfikorában, 39 esztendős korában írt, lépten-nyomon felragyog. Amikor megtudta, hogy barátja, Wesselényi Miklós, az egyik szolgájával durván bánt, Széchenyi ajkáról a következő megrendítően alázatos szavak hangzanak el: «Mi beszélünk az emberiség emancipálásáról, szabadságáról, liberalizmusról, keresztény filozófiáról! Nem, mi nem születtünk reformátoroknak, nekünk előbb önmagunkat kell reformálnunk. Nekünk az alázatosság, az önmegtagadás iskolájába kell még járnunk. Én sokkal kevesebbet érő vagyok, mint Wesselényi. Mily szenvedélyes, igaztalan és szívtelen lehetek még én, tudtomon kívül is!» Széchenyi mindenekelőtt a saját életét igyekezett az erkölcsi törvények szellemében irányítani, mert szentül hitte, hogy aki az emberi közösségek életében erkölcsösebb formákat akar meghonosítani, először a saját életét kell amaz erkölcsi törvények szerint berendeznie. Sokat beszél a «belső csend»-ről, ahogyan ő a jó lelkiismeret öntudatát nevezte. Ő nem gondolt arra, hogy az államférfiú közés magánélete egymástól élesen elválasztható volna; Széchenyi azt vallotta, hogy «nekünk kötelességünk egymás fölött őrködni, s egymást segíteni az erkölcsi művelődésben és tökéletesbülésben».

Széchenyi István az ő öntudatos hitéletét a Szentírásnak és kora legkiválóbb katolikus írói műveinek tanulmányozásával és a szentségek gyakori vételével táplálta. Hogy mennyire komolyan vette lelki életét, arra nézve eléggé jellemző adat, hogy gyakran járult a gyónás

[1] Naplók I. 224. l. Gruber Miklós: Széchenyi István eszmevilágának romantikus gyökerei. Theologia VIII. (1941) 344. l.

[2] A Széchenyi István vallásosságára vonatkozó adatokra nézve forrásaim voltak: Szekfű Gyula, Magyar Történet. A tizenkilencedik és huszadik század. (Hóman Bálint és Szekfű Gyula, Magyar Történet. VII. kötet.) 104—105. l. — Szekfű Gyula, Három nemzedék. Budapest, 1920. 56—57. l.

szentségéhez, de áldozni — túlzott aggályosságból — csak ritkán mert. Vallásos életének kimélyítésében nagy segítségére volt Albach József Szaniszló ferencrendi atya lelki vezetése, főleg döblingi magányában. Egész lelki világára jellemző ez a mindennapi imádsága: «Csak úgy hosszabbítsd meg éltemet, ó mennyei Atyám, ha a közre nézve hasznos lehetek». Élete végső nagy tragédiájában szinte önként adódik az összehasonlítás gróf Széchenyi István és gróf Teleki Pál között, de erre a pontra nem akarok kitérni, hiszen Teleki Pálról — éppen mai ülésünk keretén belül — illetékesebb ajkak fognak megemlékezni.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Minden nemzet addig méltó a fennmaradásra, míg kegyelettel megőrzi nagyjainak emlékét, azokat megbecsüli és az ő nyomdokaikon halad. Most, százötven esztendővel Széchenyi István születése után is, mi kegyelettel adózunk az ő halhatatlan emlékének, mélységes részvéttel gondolunk tragédiájára, amelybe őt éppen nemzete sorsáért való aggodalma sodorta, de mindenekfelett bensőséges hálával köszönjük meg az isteni Gondviselésnek, hogy a mult század első felének válságos, nehéz időszakában is adott a magyar nemzetnek olyan vezető férfiút, amilyen a Legnagyobb Magyar, az ízig-vérig katolikus gróf Széchenyi István volt!

A III. NYELVTUDOMÁNYI ÉS SZÉPIRODALMI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

VII. A négyszázéves jezsuita rendről.

Várdai Béla elnöki megnyitója a Szent István Akadémia III. osztályának 1941 március 21-én tartott ülésén.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Kilenc napon át a zengő ajkak egész sora hirdette méltán és méltón a *Jézustársaság dicséretét*, alapításának négyszázados fordulója alkalmából. A szónokokat a rend érdemeinek kiemelésén túl fennállásának, az első arcvonalban megmaradásának, elért eredményeinek nyitja foglalkoztatta elsősorban. S erre három magyarázatot találtak: a különös isteni kegyelem, a magasra felküzdött erkölcsi személyiség természetében rejlő állandó ható erő és a lelkigyakorlatos intézmény. Hozzátehetnők negyediknek, hogy a klasszikus katolikus álláspontot, szinte a közfelfogás szerint, ők képviselik minden vonatkozásban a legtisztábban, s ezzel szoros kapcsolatban ők őrzik egyúttal a lelkiismeretek legfinomabb mérlegeit is gyóntatószékeikben. A megtisztulnivágyó, lelkiismeretüket állandóan rendben tartani akaró lelkek legnagyobb sora az ő gyóntatószékeik felé menetel évszázadok óta világszerte. Viszont éppen ebből a meg nem alkuvó álláspontjukból következik gyűlölt voltuk is, leginkább tán nem is a hitetlenség, hanem a félkereszténység részéről, de viszont az ő harcuk is ez ellen, ahogy ezt Csanád püspöke ezekben a napokban oly mesterien kifejezte.

Nekünk azonban nem feladatunk e jubiláris alkalomból sem, hogy általánosságban jellemezzük, méltassuk jelentőségüket, hanem inkább, hogy — az elhangzottak mintegy kiegészítéseül — mint irodalmi osztály ünneplésükben az irodalmi szempontot érvényesítsük. Mert ebből a szempontból is ugyancsak vannak itt kiemelendően nagyszerű mozzanatok.

Pázmány Péter áll a köztudatban is a jezsuita nagyok élén. A bíbo-

ros Cicero nemcsak megmentőleg avatkozott be a katolicizmus sorsába hazánkban, hanem ő kora legnagyobb írója is: értekező és szónoki prózánknak ő adott századokra irányadó mintát és színvonalat. Ő írta a legszebb magyar imakönyvet, melyhez későbbi irodalmunkból is csak egy tehető: a *Wolkenberg Alajosé*. S neki köszönjük az első magyar műfordítást is, Kempis Tamás átültetésében. Amire csak képes világosság, erő, gazdagság tekintetében a magyar nyelv, azt megmutatta úgy, mint csak egy ember még utána, a költészet mezején: az ugyancsak bihari Arany János. S ezért mind, akiknek érzékük volt nyelvünk ez erényei számára, aranybánya volt és fog is maradni. Igy a leghíresebb debatter-szónok, a kálvinista Szilágyi Dezső is szívesen olvasgatta. Szokás Pázmányban barokk monumentalitást keresni; ez azonban benne nyilván nem egyéb, mint a saját lelkének, szándékainak, erőkifejtésének veleszületett nagyszerűsége.

De már az első ismertebb magyar jezsuita, Pázmány konvertálója, *Szántó István* is, a XVI. század legkiválóbb magyar jezsuitája, író volt. Dolgozatai ugyan kéziratban pusztultak el, de ószövetségfordítását felhasználta Pázmány idejében az ugyancsak jezsuita *Káldy György*, úgyhogy ennek fordításában némikép az övé is tovább él. Hogy Pázmány mennyit lendített prózánkon, Káldy műve, régi irodalmunknak ez a legkiválóbb, a protestáns Károliét messze felülmúló bibliafordítása is győzelmesen bizonyítja. S a XVII. században még hány kiváló latin nyelvű művelője a vallásos irodalomnak a jezsuiták közt: *Dobronoki György*, *Hevenesy Gábor*, *Sennyei László*, *Szentiványi Márton*, egykor fényes nevek, akikről ma már csak a szakemberek tudnak!

Fokozatosan bontakozik ki a jezsuiták irodalmi jelentősége a XVIII. században. Pedagógiájuk egyik szerencsés eszközéül művelik — előbb latin, majd magyar nyelven — az iskolai drámát, még pedig mind a komoly, mind a népiesen vidám fajtáját; Molièret is ők ismertetik meg először a magyar közönséggel. Ők a főművelői az e századi újlatin költészetnek, közülük való a század irodalmának Mikes mellett legszeretetreméltóbb alakja, *Faludi Ferenc*. Erős hit, derűs életbölcseség, valami a rokokóbájból, formaérzék — ezek a fővonásai költészetének. Nagyböjti éneke, a *Keresztények sírjatok*, most is zeng templomainkban. Jeles prózája a Pázmányénak továbbfejlesztése, amiért a *magyar Cicero*-nak nevezte *Toldy Ferenc*. Méltán csatlakozik hozzá a klasszikus iskola tagja, *Baróti Szabó Dávid*, ez a klasszikai formákban is stílromantikus, a jezsuitalélek mély kifejezője, kora erkölcseinek komor színekkel festője, Berzsenyiig a legszebb magyar hazafias óda költője. Nem kisebb ember, mint Arany János volt első igazi méltatója.

E két név mellett csak kisebb jelentőségű a század harmadik jezsuita költője, *Rájnis József*.

Korszakot jelent a XVIII. századi latin nyelvű jezsuita történetírás. Megindul *Hevenesy Gábor*, *Kaprinai István* és *Timon Sámuel* adatgyüjtő munkásságával, majd *Pray György* az *Annales*-ben, *Katona István* a *Historia Critica*-ban azokat a műveket nyujtja, melyeken multszázadi magyar nyelvű tudományos történetírásunk alapszik. És még több más nevezetes pontján a tudománynak tűnnek ki e században latin műveikkel jezsuiták: *Sajnovics János*, tudományos nyelvhasonlításunk megindítója, egyben csillagász és a matematika tanára a budai egyetemen; *Szerdahelyi György*, az esztétika első tudományos művelője és egyetemi tanára nálunk; *Szörényi Sándor*, aki száznál több honi tudósról számol be, mint a sokat emlegetett evangélikus Czvittinger Dávid.

De mik mindezek az irodalmi értékek ahhoz a nagyszerű restaurációhoz képest, melyet a jezsuiták e században a lelkekben végrehajtottak! Ennek mintegy külsőleg látható képe az a sok barokk templom, bájos fekvésű kálvária, mellyel az országot, főkép a Dunántúlt és a Felvidéket ez időszakban felépítették. Jutalmul 1773-ban rendjük feloszlatásának fájdalmát a és hányódást vagy éppen a nyomort kapták osztályrészül. Faludi, Baróti Szabó, Rájnis mind így jártak. Baróti Szabó Dávid méltán énekelte: «Mondj reájuk, mondj világ, ha tudsz valami bűnt. Csendesen nyugodjatok, halomba vágott bajnokok; Még eljövend az a nap, hogy felkeltek!»

A jezsuiták ekkor eltűnnek irodalmunkból, sőt hitéletünkből egész az 1850-es évekig, amikor Scitovszky primás visszahozza őket. Az azóta eltelt időben a lelkek pasztorálására, az ifjúság nevelésére irányult munkásságuk, bár a világi tudománynak is olyan jelese, mint *Fényi Gyula*, a kalocsai csillagász, olyan jóhangzású költő-név, mint a *Rosty Kálmáné* támadt közülük, teológusaik élén pedig ott állt az abszolút biztosságú *Tomcsányi Lajos*, akihez országos nagyságok jártak lelkiismeretüket konzultálni, sőt olykor Róma is kikérte tanácsát. A jelen század évtizedeiben bontakozott ki aztán a régi dicsőkhöz tehető fényes jelenség soraikból: *Bangha Béla*. Agitátor-zseni volt, bár kevésbbé használta az érzelmi eszközöket, mint inkább a kifogyhatatlan, hatalmas argumentációt, úgyhogy lehetetlen vele kapcsolatban Pázmányra nem gondolnunk. A katolikus reneszánszban Prohászka után övé volt az oroszlánrész. Emlékét, hisszük, maradandóan fenntartják alkotásai: napilapja, folyóirata, a Katolikus Lexikon, műveinek most megjelenendő 25 kötetes gyüjteménye, s egész életének, minden érdemének koronája: az eucharisztikus kongresszus ren-

dezése. Ámbár az ő esetében is, mint általán a nagyszabású egyéniségeknél, alighanem többet nyom a latban az a hatás, mely a lelkekben maradt, élőszava nyomán is utána, mint a jövő kovásza.

És ez a lelkekre közvetlenül gyakorolt irányító és emelő hatás bizonyára egész rendjének is a legnagyobb, az Örök Bíró előtt is a legtöbbet számító érdeme multban és jelenben egyaránt, úgyhogy hálás szívvel nem is küldhetünk nekik dicsőségesebb, nekünk üdvösségesebb jókívánságot feléjük, minthogy ezt a hitünket védő, hitéletünk színvonalát emelő hatást gyakorolják erre a nemzetre élőszóban és tollal egyaránt a jövendőben is, mind a magyar idők végezetéig!

VIII. Kincs István írói félszázada.

Irta: *Várdai Béla* r. tag, osztályelnök. Előadta a III. osztály 1941 november 21-i ülésén.

Az 1—3. ábrával.

Kincs István, Kőszeg városának harminchét évi működés után nyugalmazott plébánosa, pápai prelátus, vámosgyörki apát, a Szent István-Társulat Irodalmi Osztályának, majd a belőle alakult Szent István Akadémia III. osztályának rendes, 1941-től tiszteleti tagja, július 16-án, Kármelhegyi Boldogasszony napján, megérte pappá szentelésének ötvenéves fordulóját, augusztus 2-ika, a Porziuncula-búcsú napja pedig mint aranymiséjeé virradt rá Kőszegen. Az első dátumot az ottani női domonkosok zárdatemplomának csöndjében ünnepelte, mint intézeteiknek negyedszázadnál tovább volt igazgatója, a másodiknak a Jézus Szíve-plébániatemplom volt színhelye. Fájós lábai miatt nem mutathatta be maga a szentmisét, de magához vette az Úr testét, s végül egyetemlegesen áldást osztott. Kevés szem maradt ott szárazon. A jelenvoltak tömege ritka jelenségnek lehetett szemtanuja. Láthatták az áldásosztót a neki kijáró, de soha igénybe nem vett főpapi díszben; infulásan és pásztorbottal, melyeket aztán nyomban odanyujtott a segédkezőknek.

Papi érdemeit evangéliumkor plébános utóda, a költő Székely László tagtársunk méltatta, délben megjelentek otthonában jókívánságaikkal az egyházközség, a város, a kerület képviselői, barátai, tisztelői, köztük egykori püspöke, gróf Mikes János is, befutott Akadémiánk Elnökségének ünneplő sürgönye, a nyilvános ünneplést azonban megakadályozta határozott tiltakozása. Igy irodalmi pályája méltatására sem kerülhetett sor, pedig ennek is elérkezett, sőt már túl is haladt a félszázados jubileumán.

De minden hivatalos ünneplésnél közvetlenebb, lelkesültebb volt az a rajongás, mellyel aznap s a rákövetkező vasárnapon a lakása és a templom közti útvonalon híveinek serege: nők és férfiak, gyermekektől az öregekig, urak és egyszerű emberek, magyarok és németek, egyaránt körülvették. Az örömtől ragyogó, a megindultságtól könnyes arcokon a szívek szeretete és hálája jutott kifejezésre.

Mert akit körülfogtak, a kőszegi katolikus társadalom talpraállítója, megerősítője volt: az ottani Általános Takarékpénztár egykori elnöke, a keresztényszocialista munkásegylet alapítója, egyházmegyéje első autonóm hitközségének szervezője; létrehozta a Hitelszövetkezetet, feleslegét a katolikus hitközségnek biztosítva, majd a katolikus Pinceszövetkezetet, az ifjúsági műfaragó iskolát, az Energia-botgyárat, a város legvirágzóbb könyvesboltját, az Americanumot, a katolikus tanoncotthont, vezette a Betegház Egyesületet, állított uszodát a Gyöngyösön. Tüneményes szervező erő! Adományaiból kiemelkedik a községi katolikus kultúrház és katolikus nyomdaalap létesítésére adott 57.000, a kőszegi Hősök Tornyára 10.000 s a szombathelyi klerikusoknak adományozott 2000 pengő. Meg nem alkuvó, tevékeny részt vett a katolikus szellemű politikai életben, amiért aztán eléggé ki is kerülték a hivatalos kitüntetések: csak 1931-ben kapott Signum Laudis-t, ezidén nemzetvédelmi keresztet. Igen, megjelentek azon a napon a németek is, a maguk lelkiatyjának is vallva Kőszeg legeredményesebb — mert csupán a szeretet eszközeivel dolgozott — megmagyarosítóját. A szemtanu átélhette a mondás igazságát: Mindenből mi marad meg? — Ami a szívekbe van írva!

Akik pedig körülötte tolongtak, hogy hozzáférjenek kezéhez, fekete talárjához (mert a prelátusi díszt soha meg nem csináltatta, inkább, püspöke engedélyével, a szegényeknek adta az árát), nemcsak hívei voltak, hanem az író alakjai, mintái is. Papságának a költő is hasznát látta. A lelkekkel melyik pályán juthatott volna közvetlenebb, mélyebb ismeretségbe? Híveinek tanácsadójuk is lett, a gyóntatószékben pedig egész lelkiviláguknak legközelebbről megismerője. Egész pályáján a vasi tájhoz kötöttsége is előnnyel járt: így kapta meg művészete egyik legfőbb értékét: a hű és gazdag helyi színezetet. A szülőfalu, Felsőőr, életének főszínhelye: Kőszeg, mellette Szombathely és vidékük, ahogy az Irottkő alatt elterül, adta szépségeivel, lakói jellegzetességével, életsorsával szinte teljesen költészete ihletőit és mintáit. Hozzá még a zalai táj, Göcsej. Szentföldi útirajzain kívül messzibbre Vastól csak egy műve játszik: *Romok a rom felett* című regénye. Abban a nyugodt életben alakulhatott ki, válhatott verőfényessé, az életre és emberekre fölényesen, mert *sub specie Dei*, de mégis gúny nélkül tekintő humora úgy, hogy nem csöppent beléje a szatíra ecetje és vitriolja.

De mert nemcsak kötelességszerűen, hanem emberszerető egyéniségéből is következőleg igyekezett az apostolként mindenkinek mindene lenni, nem is dolgozhatott oly nyugodtan, mint gondolná az ember. Vidéki életének más hátránya is lett, mindent Pestre összesűrítő iro-

dalmi viszonyainak következtében: a kellőkép meg nem ismerés s még inkább: a méltó el nem ismerés. Még szerencse, hogy vidékének hagyományai közt az irodalmi légkör is szerepel. Érték mind társadalomvezetői,

1. ábra. Kincs István pápai prelátus, kőszegi plébános, a Szent István Akadémia tiszteleti tagja. 1867—1942.

mind írói pályáján csalódások. Sokoldalú, fáradhatatlan buzgalommal dolgozott hitközségének intézmények útján, anyagilag is felvirágoztatásán, s mások könnyelműsége, tág lelkiismerete végül önmagát szegénységre juttatta. Műveinek a huszas években maga eszközölte

nagyobb példányszámú kiadása, arra a bíztatásra, hogy azok a népkönyvtárak számára meg fognak vásároltatni — s nem a legméltóbban foglalhatnának-e ott helyet! —, ott fekszik nála, eladatlanul! Nem támogatták állandó megbízások, amik nélkül aztán fényes tehetsége és nagy termékenysége mellett is csonka maradt fejlődése: inkább széttördelődött, mint eljutott a tetőpontjára. De így is ő lett a legkedvesebb szavú, legnépszerűbb katolikus szellemű elbeszélő s hozzá az egyetlen humorista közöttük. Bizonyos művei országosan ismertek és kedveltek, s még inkább ott él neve mint fogalom, kialakulva abból a megszámlálhatatlan sok elbeszélésből, mely ötven év alatt napilapokban, folyóiratokban, naptárakban — nemcsak itthon, hanem az amerikai magyarság körében is — megjelent tőle.

Mindezeken felül kijár Kincs Istvánnak az úttörés hervadhatatlan dicsősége is. Hogy ma katolikus szellemű szépirodalomról beszélhetünk, abban indító, maradandó érdeme van. A nyolcvanas évek végén megindult szépirodalmi heti folyóirat, a *Magyar Szemle* tűzte ki programmul ennek megvalósítását 1890-től, mikor Kaposi József lett a szerkesztője. Kincs volt a tettreváltók elseje. Már 1889-ben fellépett ott, utána következett a jeles elbeszélő-triásznak másik két tagja: Andor József (Cyprián) 1894-ben és Divald Kornél (Tarczai György) 1895-ben. Érdemes elődeik; a termékeny meseszövő Sziklay János és a rajzban kiváló Domonkos István. Már diákkorában megjelentek Kincs Istvánnak szombathelyi és kőszegi lapokban elbeszélései. A Magyar Szemlében versekkel indult, könnyedebb hangulatoknak zengő, rövid kifejezésével, így csiszolgatva a leendő prózaíró formaérzékét. Az 1889 április 21-i 18-ik szám hozta *Merengés* címmel az elsőt. A 20. számban már novellája jelenik, a *Nő és anya*. Komoly tárgyú, egy anyáról szól, aki vetélytársa leányának, de aztán belenyugszik ennek győzelmébe s lemond a közös ideálról. Fellépése évében vers és próza váltogatják egymást. A végefelé, a 48—49. számban megjelenik már első víg beszélye is, a *Szentes uram elvei*. Egy nagyzoló apa a szerényebb helyzetű kérőnek kénytelen adni a leányát, mert az ismeri a titkolgatott fiakkeros multját. Valami pajzán bohózatosság mutatkozik benne, s ez későbbi vidám írásaiban egyre bátrabban fog érvényesülni.

A következő évben is váltakoznak még versei és prózái. Az utóbbiak közt van egy humoros rajz a kuruc időkből, ahonnan annyi sikerült művecskéjét fogja, hasonló hangnemben, meríteni. 1891-től végkép szakít a verssel, úgylátszik Kaposi József tanácsára is. A friss, könnyed előadás már első elbeszéléseiben megvan: vérében hozta. A Magyar Szemlébe aztán évről-évre írt átlag mintegy tíz novellát, megmaradt munkatársnak fennállása utolsó évében, 1906-ban is,

mikor azt már idegen kezek s némikép idegen szellem is kerítette magához, s a régi munkatársak legnagyobbrésze ott is hagyta. Még ebben az utolsó évben is hét novellát találunk ott tőle.

A bibliografiák említenek tőle már ebből az időből kötetkéket: *A vadon gyermeke* (1894), *Gonosz idők* (1896), *Tanulságos történetek* (1897) és *Elbeszélések* (1898) című novellaköteteken kívül *Ozorai Tamás* és *Bosszú* című regényeket is, mindkettőt 1895-ből. Ezek nemcsak közkönyvtárakban, hanem a szerző birtokában sincsenek már meg. Nyilván ifjúsági művek lehettek, amely műfajt később is kedvvel, sikerrel művelte. Irt egyidejűleg a nép számára is, s ezek az 1893-tól a *Szent István-Társulat Népiratkái* közt megjelent, igen kedvelt és szétkapkodott elbeszélései sikerültek is a maguk nemében. Hozzá tudott férni a nép eszejárásához, lelkivilágához, sőt egy-egy sugara a költőiségnek is hullik ezekre a népnek tanulságos történtekre (*Barcza Bálint könyvei vagy veszedelmes a rossz olvasmány, Dolgos Böske szerencséje, A szomolányi kísértet, A telhetetlen Gangos vagy az Isten ha lassan is, de biztosan ver, A vak ló vagy Isten kinek-kinek megfizet stb.*). Egyik a pöröskődéstől óv, másik a könyvet, iskolát gyűlölő paraszt lecsúszását, megaláztatását mutatja be, a harmadik a jószívűség jutalmazó voltát hirdeti stb. S közben megelevenedik előttünk a vidék, a paraszti szoba, a falu kocsmája.

Első, tudtunkkal meg is maradt kötete a *Tarka világ* (1895). Ennek már visszhangja van az egykorú kritikában is, úgyhogy ezt tekinthetjük írói pályája első érdemleges állomásának. Szombathelyen jelent meg (nyilván föntemlített kötetei is) s 244 lapon 19 novellát nyujt. Mihályfi Ákos (az ő szokott *ms.* jelzésével) elismerő, helyes bírálatot írt róla a Katolikus Szemlének azévi folyamába. Igazi tehetségnek ítélte a szerzőt, s úgyszólván összes, később mindjobban kibontakozott erényeit meglátta már ebben a kötetében. Kiemeli egészséges humorát, a magyar nép őszinte szeretetét, magyaros előadását, ügyes mesemondását, az elbeszéléseken átszűrődő (tehát nem tüntetően hirdetett) katolikus felfogást és világnézetet. Hozzátehetjük: az elbeszéléseken eredeti hang és színek, vidító verőfény húzódnak végig, e mellé változatosság, úgyhogy méltán viseli címét a kötet. Legmegkapóbb színfoltját a szülőhely adja, a Pinka partján épült városka, Felsőőr. Deszkát fuvarozó lakói magyar nemesek, határőrök — székelyek a stájer határon. Körülöttük német és horvát faluk, az őriek az a kis sziget azon a tájon, ahol Szent István óta magyarul dícsérték az Istent. Szállítják a deszkát a Dunántúl városaiba és falvaiba, elkerülve még a Tiszántúlra is. Kemény nyakú, rátarti emberek, eredeti ősi törvényekkel maguk közt. Alakjaikhoz később is szívesen visszatér.

A határszéli magyarnak németellenessége is benne van egyik-másik történetében, a jelenből merítettekben s a kuruckoriakban egyaránt. Utóbbiakat is kiemelte Mihályfi, ajánlva neki a történeti elbeszélés művelését, amit meg is fogadott. Eredeti képeivel, hasonlataival már itt találkozunk. Ime, egy torz banya-arc leírása: «Savanyú arcának vonásai megrándultak, szakasztott mikéntha valami hegyes országban, teszem Svájc térképén a feketére mázolt hegyek össze-vissza iramodni kezdenének. . . . S mikor az izmok végtére csakugyan konszolidálódni kezdtek, akkor teljességgel olyan formája volt, mint aki szőröstül-bőröstül egy halottas kocsit nyelt, s akinek a fekete rojtok még kicsüngenek a száján».

Mikor a kötet megjelent, elkezdődött már a fénykora Mikszáthnak, ezévben jelent meg a *Beszterce ostroma*. Érthető, hogy Kincs kötetét a más szellemű orgánumok nem vették észre. A millennium küszöbén már ugyancsak a liberalizmus volt az uralkodó, hogyne hullott volna át a rostán a katolikus papi írónak ez a színmagyar, a felekezetieskedésnek pedig lehelletét sem mutató kötete!

E reményt keltett kötetéhez képest derekas haladást mutat a *Magyar ég alatt* címmel rákövetkezett. Szép kiadásban: Tornyay, Ferenczy, Tull és Hegedűs rajzaival jelent meg 1898-ban. Másodszor is kiadta — maga a szerző. Irodalmi hírnevének, népszerűségének megszerzése fűződik hozzá. Jórészt a vidám humor jegyében áll, bár a komoly hangnem is szóhoz jut benne. Többnyire paraszttörténetek, vasi színezettel. Az alakok rokonszenvesek, távol tőlük az a fertelmes aljasság, melyet újabb írók Tisza-vidéki alakjaiban látunk, tudnak Istenről, hitükről: a Dunántúl tisztább levegője veszi körül őket. Legsikerültebb köztük az *Egy házasságközvetítő*-nek Ábris bácsija. A jólelkű öreg fellátogat Pestre a falujabeli fiatal csizmadiához, hazahívja leánynézőbe, aztán megülik a lakodalmat. Később ő lesz az első gyerekük keresztapja. A másoknak önzetlenül odaszánt és megszerzett boldogság öröme fénylik ezen az elbeszélésen. Kincsnek egyik java darabja, melyben a falu és a nagyváros világa is hatásosan van szembeállítva. Vázlatosabb és részletezőbb formában is kidolgozza egyik kedvenc témáját: fiatal házasok összezördülését és kibékülését *(Egy fülemüle története, Bárányfelhők)*. Első megírását már a *Tarka világban* megtaláljuk. Szüretelő, pincéző parasztokról sem feledkezik meg. A *Holdvilág mellett* felborulással járó késő őszi murcikóstolást mond el, pompásan rajzolva a pityókosoknak az elbújt holdvilágot kereső szekerezését; a *Szüret* kipusztult szőlőben esik meg, méla humorral. Hivatalszolga sorában is úri gesztusra képes embernek nemes esete *A hibás kő*. Hatásos ellenképek a *Régi cselédek* és *Mai cselédek*, ugyancsak

az utóbbiak rovására. Amazok családtagnak számító békítők is voltak uraik közt ; ezek cudarul önzők, sőt arcátlanok. Gyermekemlékeiből vannak *A kis Jézus ajándéka* és a *Bölcső mellett*. Az első témáját: az igazságtalanul éppen jószívűségeért megveretést megírta utóbb *Hogy lettem emberré?* címmel is ; a másodiké : a rásózott gyermekringatás, kijut utóbb a leánymamák fiának is, pápai diák korában. De talál a multban is humoros témákat. A *Kölcsönkért akasztófa*, egyik legeredetibb írása, szülőfalujának egykori esete a pinkafőiek irányában, akik nem voltak hajlandók kölcsönadni az akasztófájukat, mivelhogy azt a feljegyzések szerint «a maguk, gyerekeik és unokáik számára állították». De még a XVII. századi kőszegi pestis napjaiból is tud derűs esetet : az eltemetettnek vélt házsártos feleségével másodszor is összeadott csizmadiáról *(Aki halottaiból feltámadott)*. Előző kötetének vidám kuruc történeteit is megszerzi kettővel. *A kuruc lakodalom labanc muzsikával* pattogósan friss kuruceset az ellenségtől elszedett zenekarról ; *A korponai csoda* a városbíró leányának mókás szerelmi története a Vak Bottyán orvosló borbélyával. Tüzes magyarság valami rokokó bájjal egyesül bennük, s kirajzolódik az egyikben Balogh Ádám, a másikban Vak Bottyán generálisok alakja is.

De komorabb tárgyúak is helyet foglalnak e kötetben. Nyomorában leánykájáról lemondott apa tragédiája, lélektani igazsággal, mesteri előadásban *A kintornás fiú*. Dombi Márknak a Katolikus Szemlébe írt bírálata ezt ítélte legjobbnak az egész gyűjteményben. Az *Egy jó fiú története* paraszt szerelmi dráma, halálos szerelemről és gyűlöletről. Viszálykodó úri családok megrendítő végű története a *Hulló csillagok*, Madáchnak *A kolozsiak* című elbeszélésére emlékeztetve, az egymásra mindvégig bajt hozó két családról. Rontó, kacér nőnek fokról-fokra züllése és megszégyenülése a *Fordított szerepek*. A kényes tárgy ügyesen van megoldva ; alakjában a szerző «a könnyelmű század szívtelen megtestesítőjét» kívánja láttatni. Jobb, mint az említett bíráló vélte, ha nem is kívánkozik a kötetnek címében kifejezett jellegébe.

Kincs István nevét ez a kötet vívta ki, ezért néztük közelebbről. Egyik kiváló egyházi férfiú mondotta, hogy vidéki káplán korában megpróbálta faluja legényeit ismeretterjesztő előadásokon kívül a költészet iránti érzék ébresztgetésével is művelésbe fogni. Petőfi János Vitéz-e nagyszerűen bevált, majd Arany Toldi-ja is. De aztán már látta, elég lesz a versből. S eszébe jutott az akkor új könyv : a *Magyar ég alatt*. «Ezt már szívesen hallgatjuk !» — vélekedtek a legények. «S hogy ez a mű, klasszikusok után is ily hatással volt rájuk — mondotta emberem —, ebből is láttam, hogy igazi érték lakik benne.» Gazdag, színes és jellemző szókincséért, tősgyökeres, tiszta nyelvéért elismerésben

részesült e műve nyelvészeti oldalról is (l. a Magyar Nyelvőr 28. kötetében Kis Ernő cikkét).

Kuructárgyú elbeszéléseit egész kötet követte : a *Rajzok a kuruc-világból* (1899). Először a Magyar Szemle előző évfolyama közölte ezeket. Mihályfi Ákos, aki a *Tarka világ* alapján ilyenfélék írására buzdította, írta róla a bírálatot a Katolikus Szemlében (1900, *i* jelz.) és úgy látta : «Kincs István nem egy tekintetben messze kimagaslik az újabb novellisták és tárcaírók szürke gárdájából.» Vas Gerebent juttatja eszébe, akire emlékeztet is Kincs, de annak hátránya : a szétfolyó, terjengős előadás nélkül. Hangnemén, közvetlen, fordulatos előadásán, befejező csattanóin mindenekfelett Mikszáth hatása érzik. Ez a kötete a Szent István-Társulat *Családi Regénytárá*-ban jelent meg. Az elbeszélések az egész kornak hangulatskáláját összefogják, Rákóczi bejövetelétől lengyelbe kivonulásáig. Hat belőlük szorosan összetartozik : Pulyai György vasi kuruc vitéz és Bús Lidia sok csalafintasággal kapcsolatos, jóvégű szerelmi regénye. A leányt bátyja a gyáva alispánnak szeretné feleségül, de az kartonruhában átszökik kedveséhez s végül Vak Bottyán védelme alatt megesküsznek, a két felsült ember kénytelen tanuskodása mellett. Vidor romantika ez, szemben például Tarczai érzelmes regényességével, bár a friss történetek kuruc tüzébe vegyül egy kis magyar mélabú is.

Jelentek meg 1894-től a Katolikus Szemlében nagyobb elbeszélései is, áthidalásul tárcanovellái és későbbi regényei közt. Negyven éven át hűséges munkatársa volt e folyóiratnak, mely kitartóan, meggyőződéssel irányította tehetségére közönsége figyelmét, egészen 1934-ig, mikor is a Katolikus Szemle, Mihályfi Ákosnak is fájdalmára, kikapcsolta a szépirodalmat, lemondva egyik legértékesebb hagyományáról : hogy ezentúl is tényezője legyen katolikus szellemű szépirodalmunk fejlődésének.

Ide írt elbeszélései közt szinte több a komoly tárgyú. Így mindjárt az első *(Egy anya)* a válás okozta családi drámát tárgyal nemesen, hitünk szellemében. A hőslelkű anya megakadályozza, hogy a maga boldogtalansága, ugyancsak válás következtében, fia sorsában megismétlődjék. *A barátnők* (1896) című két leánynak egymás boldogságáért vívott nemes versenye, melyben végül is a boldogságra jobban rászorultnak jut a közösen szeretett férfi. Ilyenféle lesz a Schäffer-leányok szerepe is *A leánymamák fiá*-ban. *A remete unokája* haragtartó apa és fia kibékülése az unoka útján. *Egy könnycsepp* (1904) a parasztasszony pompás jellemrajza úgy, hogy az úriasszony szatírája is kikerül belőle. *Az örökség* (1906) tulajdonkép új terhet jelent az örökösöknek, de ezek vállalják, önzetlen szeretettel. Öngyilkos végzett földesúr leányának megindító története *A sóbálványok* (1909). Életbölcseség, társadalmi

orvosság van ezekbe a nagyobb novelláiba, a művészet sérelme nélkül, rejtve. Bájos, festői útikaland a Sziciliából hazafelé tartó hajón a *Tengeren* (1912) című. A későbbiek közül a *A rokkant* (1922) a háború nyomorékjaival szemben tanusított női önzésről fest elszomorító képet. A kommunista uralom tombolását és összeomlását Vasban élethiven ábrázolja a *Lobogó lángok* (1923). A Szent Ferenc- és a Szent Erzsébet-legenda bájos újraköltései *Az igazi rend* (1926) és *A szent asszony trubadúrja* (1932). A vidám hangúak közt ott a bohózatosan friss *Drága emlék* (1930), egy rosszjárású, örökölt órával kínlódásnak s a tőle boldogan szabadulásnak mulatságos esete ; a színes, humoros diákkaland, *A tenger;* aztán *A kőszegi harangok* (1929), a rövidségében is oly sikerült humoros paraszt jellemkép ! Sajó Sándor nagy hatással olvasta fel a Szent István Akadémiában. A Szent István-Társulat jóvoltából remélhetőleg meg fog jelenni egy válogatott gyüjteményük.

1900-ban adta ki a Szent István-Társulat egy illusztrált kötetkében a *Testvérek* című ifjúsági elbeszélését. A kedveshangú, dickensi bensőségű történet egy gonoszul üldözött árva fiúcska sorsának jóraforduláját mondja el. Kincsnek egész írói pályáján egyik legkedvesebb alakja az árvagyerek, akinek senkije az ég alatt, végül mégis felfogja ügyét, jó emberek útján, az Isten, mert megpróbáltatásai során is megőrzi becsületességét. S amiképpen megbűnhödnek az ellene törők, épúgy áldást hoz az árva az irgalmat, jóságot ismerőknek. Az isteni Gondviselésnek az élet legnagyobb hatalmául vallása a tengelye egész költészetének. Hasonló témára tér vissza később *Egy végrendeleti végrehajtó* (1926) című elbeszélésében. Ugyancsak érdeklődéssel és részvéttel fordul a tönkrement földesúr tragikus alakja felé is. A diák s a magyar paraszt egészítik még ki kedvenc alakjai körét.

Megjelent a század elején már két regénykéje is : az *Alkotmány* hozta 1900 őszén 72 tárcahasábon *Az asszony bosszúja*-t ; az *Uj Lap* 1902. évi folyama pedig, mindjárt az október 15-iki, Gyürky Ödön szerkesztésében megjelent első számától az *Őszinte lelkek* címűt. Hasonló tárgyuak : az első a mostoha, a második az édesanya önző harca a szíve után induló leányának boldogsága ellen, mindkét esetben az utóbbinak győzelmével. Első megjelent novellájának is efféle tárgya volt. A női lélek jó megfigyelése mellett az erős természetérzékből táplálkozó költői előadás e művecskéinek erényei.

A *Családi Regénytár* négy kötetéül jelent meg 1902-ben első nagy regénye, legismertebb, legnépszerűbb, idővel dacoló műve : *A leánymamák fia*. Első méltatója, Bán Aladár joggal írta róla a Katolikus Szemlében : «Van irodalmunkban sok regény, mely nem ér fel ezzel értékre nézve, s mégis országosan ismert és magasztalt.» Sikerült volta

mindjárt a címénél kezdődik. Érdekkeltő és találó egyúttal: talált gyerek hősének ügyét két jószívű vénleány fogja fel. Előbb «napokat evő», vagyis naponkint irgalomból más-más háznál ebédelő kóldusdiák Pápán — ezzel kapcsolatban pompás a pápai diákélet rajza —, s itt kezd szövődni az a szál is, mely végül boldogságához vezet, gyermekbarátsága a kőszegi polgármesternek ott nevelődő, jólelkű leánykájával. A regény legnagyobb része aztán Kőszegen játszik. Losonczi Horváth Gyula (anyái után viselve a kettős nevet) ügyvédi diplomával Kőszegre kerül, még pedig a polgármester öccsének meghívására, aki őt akarja felhasználni a sértett hiúságból bátyja megbuktatására tervezett párt vezéréül. A harc hősünk igazlelkűsége folytán az értékek tisztázódásával, a támadás kudarcával végződik. Az ehhez fűződő intrikák, kisszerű küzdelmek, óstoba gyűlölködések rajzában pompásan vegyül az élethűség és bohózatosság. Ezt a nagyszabásúvá nőtt pártoskodást a városban és a városházán az író komikai tehetsége oly érdekessé tudja tenni a maga nemében, akár Gárdonyi a török ostromot *Az egri csillagok*-ban. A hős végül elnyeri finomlelkű, régi szerelmesét, miután a polgármester öccsének leánya, aki kacérságból szintén kivetette rá a hálót, keserű tapasztalatok hatása alatt, majd feltámadó önzetlenségből szintén elősegíti boldogságukat. A női önzetlenségnek ezt az útját szépen rajzolta már *A barátnők* című novellájában is. Sőt megoldódik élete rejtélye is: megtalálja Kőszegen igazi édesanyját, egy nemeslelkű, vagyonos úrinő alakjában. Az ügyesen szőtt cselekvény nincs eredeti ötletek nélkül. Ilyen mindjárt a Schäfer-testvérek viszálya a kútbaesett tűzoltófőparancsnokságból folyólag; Schäfer Rafaelnek ügyvédtelepítő ötlete Kőszegre, mely a hőst szülőhelyére irányítja; a polgármester arcképének megfestése körüli piktor-bonyodalmak; a főispán látogatása a medveketrecben stb. Ilyenféle ötletek nélkül nem lehet el humorista.

Sikerültek a mű jellemei, bár abban a kifogásában az említett bírálatnak, hogy az ifjabb Schäfer valószínűtlenül korlátolt, a főispán részeges, elcsapott inasának szereplése groteszkül túlzott, van helytálló, ha nem is a hatás szempontjából. Mert föltétlenül mulatságos torzképek. De a regény nemcsak hősének érdekes élettörténete, hanem Kőszeg regénye is. Jókai örökítette meg úgy Komáromot, mint Kincs ezt a színes kedvességétől a társadalmi viharzások által sem megfosztott ódon zománcú várost. Előttünk állnak természeti szépségei: a Királyvölgy, ez a darab Itália, tavaszi pompájában, a város heroikusan szép képe az Óhegyről nézve stb. Pompás részletek nyomulnak be az emlékezetbe, így az acsádi állomás képe a hófúvásban (oroszosnak mondhatnám, ha nem volna benne több verőfény, mint az oroszokban szo-

kott ; a váltóőr malacának közérdekű leöltetésében Kincsnek jóságos, ötletes vendéglátó kedve is kielégül), vagy a kőszegi karácsonyest varázsa. Egyik-másik epizódján országszerte mulathattak, így a főispáni látogatáson a városháza fogházának abba a cellájába, ahol egy medvetáncoltató volt az állatával együtt letartóztatva. A medve képencsapta a főispánt s ezért az ártatlan, derék főkapitánynak kell repülnie. Érezzük az események korát is, a múló abszolutizmus s a beköszöntő alkotmányosság idejét. Mily eleven a város örömének rajza a kiegyezésen, csupa verőfényes vonásból !

S mindezeken túl magvas gondolatokat is tud ez a regény szemléletessé tenni. Hőse sorsában egyfelől hatásosan tréfázza ki a karriercsinálás indokolatlanságait, másfelől szépen példázza alapeszméjét : a Gondviselés érvényesülését. Ez a vezéreszméje Manzoni *A jegyesek*-jének is. Hirdeti, hogy vannak nemes emberek is, s a végső fokon ezeknek lesz igazuk, egy magasabb rendeltetésből megtalálják egymást az életben. Hangoztatás nélkül is tisztán keresztény a mű légköre, benne a párbaj is megkapja a magáét, mint többször is nála : mindig a lelki hitványság leleplezésére szolgál. Valóban hamarjában nem tudnánk sikerültebb víg regényt mondani ennél a szerkezetileg is jó felépítésű műnél. Ezen a ponton kellett volna szerzőjét megbízásokkal előrelendítni pályáján, akkor ez sokkal nagyobbra ívelt volna.

Egy kisebb regénye is jelent meg a század elején : a *Romok a rom fölött* (1906). Szerényen «történeti elbeszélés»-nek nevezi, de nagytávlatú, részletes korrajzáért a 216 lapot kitevő mű regénynek mondható. Ez a már teljesen eltűnt közkönyvtárainkból is hiányzó kötet legérdekfeszítőbb, a Jókai hatását leginkább mutató műve. Egyetlen abban is, hogy nem vasi földön történik meséje, hanem a Szilágyságban, Apaffy idejében. Tárgya a Geszty-fiúk győzelmes küzdelme Ampringen Lothár zsoldosvezér ellen. Az érdeklődést felcsigázó és fenntartó jelenetek, fordulatok hosszú sora teszi ki a cselekvényt. Végén a megérdemelt lakolás elégtételét érezzük. Szépek benne a Meszes vidékét festő tájképei.

Ekkor már régtől termékeny tárcaírója nemcsak a vasmegyei, hanem a dunántúli, majd a tiszántúli ujságoknak is, 1900-tól 1915-ig vasárnapi tárcaírója az *Alkotmány*-nak, felváltva Cypriánnal, majd Domonkos Istvánnal. Különöskép ezen a helyen sok lappangó értékét költészetének takarja ott a feledés sűrűsödő pora. Pedig, amit a mai tépett időkben aligha tud már egyetlen írónk is nyujtani, a szükséges hangulat híjában, azt a lelkek gyógyszeréül készen kapnók ezekben a Kincs-novellákban. Az eddigi novellaköteteibe foglaltak csak kis része a termésnek. Egy bibliografus 1200-ra teszi számukat. Az ötle-

tek gazdagságán, az előadás derűs frisseségén kívül megvan rendesen bennük a helyi színezet: Kőszeg és vidékének képei, hangulata, így az azóta országhatárrá tett rőti völgyé, ez óriások tekepályájáé, melyet két óra járásnyira a lékai vár és a borostyánkői hegyek határolnak, benne pedig, mintha becsípett gigászok kuglizását követné, a Gyöngyös folyócska kanyarog végig (*A rőti völgyben*, Alkotmány, 1903 július 26.). Ujságokon kívül sokat írt a néphez könnyebben eljutó naptárakba, később amerikaiakba, valamint tengerentúli lapokba is. Összefügg ez 1921-ben Bangha Bélával tett missziós útjával. Ezen az útján is dolgozott, több művön is egyszerre. Ottani véreink adományaiból teremtette meg első alapját az Országos Papi Otthonnak. De már 1910-ben tett utat más világrészbe: Jeruzsálembe. Ezt élvezetesen, gyöngyöző humorral, mulatságos epizódokkal fűszerezve meg is írta (Krisztus Urunk szülőföldjén, Zászlónk 1931—1934; egyik részlete átdolgozva *Az irgalmas szamaritánus kocsmájában* címmel a Zadravecz István szerkesztette *Szentföld* II. kötetében.)

Hogy tudott ennyit összeírni lelkipásztori teendői, Kőszeg annyi közérdekű intézményének életrehívása, vezetése mellett? Nappalát elfoglalták ezek a teendői, hozzá minden ügyesbajos dolgukban bizalommal, szabadon fordulhattak hívei, ami ugyan jelentette a témagyűjtést, alak-toborzást is az író számára, ám ami a költő lelkében ily körülmények közt a nap folyamán megpendült, alakulni indult, azt rendesen csak az éjszaka csöndjében ért rá virginiája vagy kurta angol pipája füstjénél végleg kialakítni, tollal majd géppel írásba foglalni. Ez a zavartalan csöndben folytatott munka aztán valami boszorkányos gyorsasággal ment végbe. Olyik éjszakán több novellával is elkészült, mert ezek lelkében tulajdonkép már készen voltak, csak papírra kellett vetni őket. Ez a termékenysége magyarázza, hogy a novellát kérő szerkesztőnek akárhányszor 3—4-et is beküldött, válogasson bennük. Szórta az aranypénzt, könnyen tehette. De munkakedve, nagyobb témái igényt tartottak akárhányszor nappalaira is. Ilyenkor elvonult valahová remeteségre, legszívesebben a Velem feletti Szent Vid kegykápolnához épített sekrestye emeletére s az onnan mutatkozó szép táj szemlélete mellett merült el szorgalmasan a munkába. Őskori hely az, a Hallstadt-kultúrára megy vissza, várszerű terraszok fogják körül lépcsőzetesen az egész hegyet. A harangozó meg az ételhordó unokája volt egyetlen társasága. Még egészségének is jót tett: a friss hegyi levegő ott «úgy kiolvasztja a tüdőből a köhögést, mint a rezeda illata a nedves szobából a dohosságot». Hogy pedig a nyomát ott is megtaláltaktól hogyan tudott leleményesen megszabadulni, azt is megírta egy kedves novellájában (*Olcsó nyaralás*, Élet, 1937. 587. l.).

Mikor aztán a mult évtized elején felépíttette saját tervei szerint időtálló, váracskaszerű, tornyos villáját balusztrádos lapos tetőkkel a Kálváriahegy alatt, attól fogva ott dolgozott a legszívesebben. Ha felment a lapos tetőre, helyébe jött költészetének legfőbb színhelye: a Jurisich várát körülfogó, felszökő tornyaival az eget köszöntő, ódonságában is oly bájos város, hihetetlenül változatos, szépséges hegyvidékével, a felette uralkodó Kálváriával. Ó drága kőszegi Kálvária, egyike a legszebb fekvésűeknek az egész hazában, ott vettem először kezéből az Úr testét. Stációk vezetnek fel odáig, s a régi domborműveken ő figyelmeztetett arra, hogy az Úr hóhérai kivert szemű vagy éppen fejetlen alakok rajtuk. A hivők felháborodása nyilvánult meg ily harciasan ellenük. Szép új sorozatot állíttatott, ráccsal védve ezt hasonló túlbuzgóság ellen, de azért a régieket is meghagyta, némikép humoros bizonyságaiul az elődök hitvédő készségének. Jótéteményt is művelt a villa s fog a jövőben is: nem egy ifjabb katolikus írónak volt határtalan vendégszeretetet nyujtó pihenőhelye, a gazda után pedig a mindenkori kőszegi plébános donációja marad. Ott hallgatta a gazda a reggeli verőfényben a rigók felelgetését az ő füttyszavára s látott sokszor népes vendégkoszorút is a verandán vagy a hosszú asztalnál a szép fenyőfák alatt, szívvel nyujtva sörét-borát s ezeknél is zamatosabb élőszavát.

A bekövetkezett világháború természetesen bénította az ő működését is. A magában gyötrődő vidéki író csak fokozottabb mértékben érezhette a katasztrófának a szellemi életet gúzsbakötő hatását. Az összeomlás utáni kommün egy hónapig börtönben is tartotta Szombathelyen. De a huszas évek elején újra nekilendült mesélőkedve. Legtöbbet, a Katolikus Szemle mellett, az *Élet*-be dolgozott, melynek kezdettől (1909) munkatársa volt. Ebben jelent meg 1925-ben második nagy regénye *A szegénység vára*, majd két kötetben önállóan is (1927).

Ez a legmélyebb, legátfogóbb műve. Már nemcsak egy városnak a képe, hanem egész vármegyéje úri társadalmának rajza, a Széchenyi halála után a kiegyezés felé járó időkben. Tárgya itt már-már a tragikumot súrolja. A főszereplők sorsa tulajdonkép a szerelmi háromszög esete, de ezúttal nemesen felfogva, tiszta megoldással. Két forrón szerető, de önmegtagadásra képes szív története lesz belőle. A hitvány, családját tönkretevő, feleségét a becstelenségnek is odavetni hajlandó férj mellett a régi szerelmes önzetlenül, az asszony tisztán maradva, a szűk napokra virradt család gyermekeinek nevelésében találják meg életcéljukat, végül örömüket is. Az asszony érezve, hogy a belenyugvással vállalt szegénység lehet csak az ő legnagyobb menedéke, erős lélekkel

vonul a régi jómódból «a szegénység várába», ahonnan legkönnyebben kivédheti az élet viharait, tudván, hogy «a megelégedés szűkreszabott falak közt is teremhet lelki békét, csak tiszta szívek őrködjenek felette». Helyzetét az író így festi: «Az asszony szíve kettős életet élt. Egyet az ábrándok világában, a másikat a valóságban. Mint az inga . . . úgy mozgott Tamássyné érzésvilága az álom és valóság világában egyik állomásról a másikra». S hogy ezt el tudja velünk fogadtatni, ez elhitető művészetének szép diadala. Sikerült a két főszereplő mellett a hitvány férj alakja is. Silányságában egyre azt hangoztatja: «Nekem is van karakterem!» A humoristának ugyancsak megvan a kemény tekintete az erkölcsi alsóbbrendűség számára, de nem lesz vele kegyetlen, sőt humorából valamit neki is juttat. Méltán élesebben bánik el a cselszövő, romlott Inkey báróval.

A regény a leánykérőbe menők szilaj csárdai mulatozásával indul. Olyan, mint egy pompás, magyaros gordonkajáték. Azt hinnők, ötletszerű nyitány, pedig hamarosan kiderül, hogy kitűnően elindító expositio, mert a belőle következő kétnapos elkésés indítja el a csöndes tragédiát, két egymásnak való ember életének örökre elrontását. Ezért utasítja el a magát sértve érző apa, az öreg Zimándy a tulajdonkép duhaj barátaiért lakoló derék Boglárytt. A cselekmény két pontján: a párbaj és a lóverseny körül érdekfeszítővé fokozódik. Amannak megakadályozása pompás példa rá, mint tud az író élükre állított helyzeteket eredeti ötlettel megoldani, mint itt az ajándékba adott, de azóta már elárverezett szamár visszakövetelésével a koldúsbotra jutott kihívó ellenféltől. Így a párbaj itt is a paródia pellengérjére jut, akár csak *A leánymamák fiá*-ban. Nagyméretű a műben a vasi úri társadalom rajza, némikép az egész országra érvényes távlatban. Nagyjában a hanyatlást mutatja, a balozsai vadászat, a szentlőrinci futtatás és a szombathelyi bál a legjobban rávilágító helyzetek, — s ezeket pompás frisseséggel kapjuk —, bár élnek régi, nemes jellemek is még köztük, főkép az alispán alakjában.

A kasztban megmaradt a könnyelműség mellett a becsületérzés is, a gyarlóbbak is érzik, hogy van valami jobb rész bennük, bár akad már köztük erkölcsileg lecsúszott is, a paupertas magna meretrix törvénye szerint. Nem egy kalap alá fogható aljas társaság azért, ahogy radikális célzatú szépirodalmi művekben találjuk. S a regény az orvosságra is rámutat: a gyógyulást, kiemelkedést csak az erős akarat és munka hozhatja meg, s ezt a regény főalakja, Bogláry, a boldogtalan szerelmes képviseli, a magyar élni akarásnak a maga körében Széchenyire emlékeztető, eszményített képviselője. A mű helyszíne is, kora is érthetővé teszi, hogy a legnagyobb magyar körvonalai feltünedeznek

ebben a bájt és komolyságot, humort és költőiséget elvegyítő regényben. Előadóművészete is itt mutatkozik tetőfokán.

Hamarosan követte ezt a művét kis parasztregénye, a *Makula nélkül*. A Zalában játszó történetnek árva gyerekek a hősei, ezek a mindenha kedvenc alakjai költészetének. Viszontagságos sorsuk a megpróbáltatások után is makula nélkül, tiszta becsülettel jut el a boldogság révébe. Az ősi epikusok plasztikájával sorakoznak egymás mellé a történet jelenetei : a falu hivatalos emberei a talált holttestnél

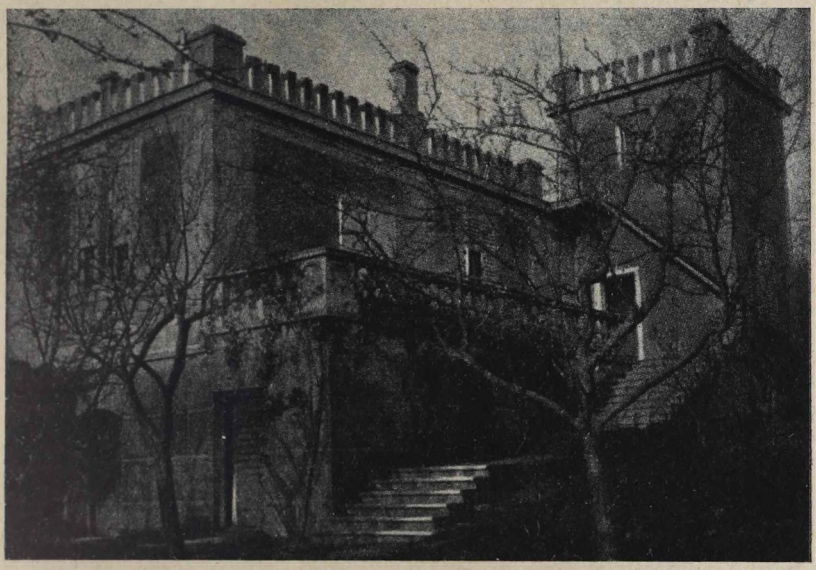

2. ábra. A Kincs-villa Kőszegen.

(első regényének is kiinduló motívuma), a két árva éjszakája a temető halottaskamrájában, összekerülésük a sírásóval, majd ennek viskójában, a falu dölyfös asszonyának intrikája, a testvérgyilkosság kiderülése, a szekerezés az alvó gazdával, a komédiás bajvívó leterítése, Ferkó kísértetése a tanyai romlott leánytól s mindezek koronájául : az elbánás a kísértettel az özvegy tanyáján. Jól jellemzett személyei közt pompás tipikus alakok : a kisbíró, sírásó stb. Alapeszméje, hogy a becsület útján járás nemcsak az egyéni boldogulás záloga, hanem a világ rendbejövésének is ez egyetlen módja. Ennek a kis körnek az életében is így történik. A szívhez szóló mese köré őszi verőfényben fürdő kedves göcseji tájak fonódnak. Sok-sok novelláján kívül ez a regénye is szépen bizonyítja, mennyire át van szőve költészete a nép-

költésnek bájosan játékos, s mégis elpusztíthatlan, örök igazságokat képviselő motívumaitól.

Majd két novellakötete következett. Már a címük: *Édes Bözsike* (1927) és *Falusi hadvezérek és egyéb elbeszélések* (é. n.) népies tárgyú elbeszéléseket jelez. Rangos bíró, módos gazda épúgy kerül alakjai közt, mint falu árvája, koldusa. Sorsukban észreveszi, kimutatja a Gondviselés összefüggő láncszemeit, de lelkükben is a becsületérzést, jóságot, a kipusztíthatlan vallásosságot a felzajgó szenvedélyek mellett.

Az *Édes Bözsike* árvatörténet, a népköltészet hangján és fordulataival. *A falu bölcse* lezüllve rossz felesége mellett, az utolsó tízpengőjével segít egy boldogtalan anyán, amiért szíve első igazi, megtisztító örömét érzi. Elhúzódva az emberektől, ő lesz a falu bölcse, csak úgy szórva embertársai javára ötletes tanácsait. Mintha magának az elszegényedett írónak elpusztíthatlan altruizmusát képviselné. Legjobb darabja a kötetnek, Kincs legeredetibb írásai közül való. Mikszáth világának egyik kedvelt rekvizitumához, a bundához fűződik a megírás kedvességével is Mikszáthot idéző elbeszélés, a *Kas Gyuri bundája*. A felesége vette bundát fumigáló paraszt hideglázában csak azt kívánja vissza, s mikor ráterítik, meggyógyul tőle. A *Cselédböcsület* öregbérese a hűséges, jóságos családtag-szolga jellemképe. Bohózatosan mulatságos az *Egy leány elbeszélése*, aki szelességével előbb a kérő, majd az örökhagyó irányában egyformán elrontja a szerencséjét. Huzavonás templomépítés esete a *Csak azért is*, középpontjában a kevélységéből kigyógyuló bíróval.

Új színeket is kapunk *Falusi hadvezérek és egyéb elbeszélések* című kötetében. Az *Otthon* talán legnemesebb változata a Szibériából hazakerülést mesélő hadifogoly-történeteinknek. Benne az itthonmaradt, nemcsak hősi, hanem angyali lelkű asszonynak jut a pálma. Komor paraszti dráma dübörög: keménynyakú apának és ráütő fiának örökre elszakadását mondja el a *Szomorú fűzág*. A nehéz hangulatot egy jólelkű leány alakja enyhíti benne. A burleszkhumor jegyében nyujt pompásat a *Négylábú vendég*, amely főbenjáró érdemeiért egy házasság létrejötte körül végül a lakodalomra is hivatalos.

Eredetiek, változatosak parasztalakjai. Éppen nem édeskéssé szépítettek. Van bennük furfang, elfogja őket az indulat, sőt a gyűlölködés is úrrá lesz rajtuk, de sohasem válnak a becsületérzésből, szemérmből kivetkőzött fenevadakká, mint szemenszedett egyes eseteket gombostűre szúró naturalista torzképeikben. Katolikus szellemű elbeszélőink közül Domonkos István parasztnovellái tehetők az övéi mellé. Ám ezekben kevesebb a mese, a verőfény, oroszos mélaság fekszik rajtuk. Viszont jellemzésük elmélyültebb, bár többször úgy érezzük,

mintha élethűség helyett az író rájuk ruházott, saját mély és finom lelkiéletével állanánk szemben.

Kedves csoportja elbeszéléseinek a diákéletből merítettek. Ifjúsági irodalmunk javához tartoznak. A diákemlékek egész írói pályáján kedves tárgyai voltak. Maga írja: «A diákélet olyan, mint a hegymászás: kinek kedves, kinek fárasztó munka, de mindenhogyan tele van örömmel, harmatos, friss, üde levegővel». Jól megfigyelve állítja szembe a jó és rossz diákot, festi a jóságos vagy csak haszonleső kosztadókat, meséli a diáksor tarkaságait s bizony megpróbáltatásait is, melyek akárhányszor keserves családi viszonyokból következnek. Egész kis regénnyé kerekedik a komoly tárgyúak közül az *Irsay-ősök:* az apja hibájából koldusbotra jutott úrfinak erős törekvéssel is, a Gondviselés kezével is régi rangjába, módjába visszaemelkedése. Ezen a kettőn fordul meg Kincs szerint az élet sorja.

Vidám diákesetek ugyanitt az *Egy trombita titkaiból* s az *Egy kenyéren.* Az elsőn a saját élmény zománca van: mint tanult meg trombitás kosztadójától ezen a hangszeren, s fújta aztán névnapi estéken nemcsak a főispán, hanem az igazgatója ablakai alatt is, aki ráismerve, megdícsérte, mivelhogy szegény beteg gazdája helyett irgalmasságból cselekedte. Az utóbbi elbeszélés csizmadiánál elszállásolt rossz diák és fényeseszű inas esete, akik végül is szerepet cserélnek.

Vannak tisztán párbeszédes művei is: a *Leányszínpad, Cserkészszínpad* kötetkéi. A friss, közvetlen előadás mestere próbálkozott a színdarabírás terén is. Ezek előbb Kőszegen, majd szerte az országban előadva, mennyi vidám órát szereztek, de mennyi bölcs tanulságot is ültettek a lelkekbe! Mintha bennük Andersen módjára levette volna a kőszegi házak tetejét s egy-egy jó odapillantással benézett volna a lakószobák életébe. Nagy szerep jut bennük a gyerekeknek, ezeknek az ő kedvenceinek, megelevenedik bennük az úri gyerekszoba épúgy, mint a paraszti otthon. Félszegségek, sőt cudarságok is előkerülnek bennük. Nem rónak nagy feladatokat a szereplőkre, műkedvelőknek vannak szánva, eredetileg a kőszegi dominikánák intézetei növendékeinek. Életképes darabok a maguk nemében. Sűrűn a bohózatos vidámság uralkodik bennük, de ilyenkor sem léha szórakoztatások. Látjuk bennük az elkapató s vele szemben a szigort is ismerő nevelést és eredményeit; gyönge anyjukat orránál vezető leánykákat; az önző rokoni cselszövést, a képzelődő vénleányt, a tanítókisasszony sorsát a képzőben, a falusi iskolában s mint nevelőnőét úri családnál, cserkészfiúk vidám táborozását a kőszegi Hétforrásnál stb. (*Modern élet, Szobalány, Asszonygazdaság* (bohózati vénája ebben a legjátékosabb), *A kismama, Bacillusok, A tanítónő, Lovagcserkészek, Kismajszter, Cserkész-*

böcsület). Néhány komoly tárgyú is van köztük. Iszákos paraszt családjának szomorú karácsonya *A részeg ember fia;* a házasélet kötelesség ellen lázadó fellengző asszonynak színésznői ábrándjaiból kigyógyulása a *Rabbilincsek;* a nyomorba jutott hitetlenség megdöbbentő képe *A kongregációs érem.*

A mult év karácsonyára kötött újból csokrot a Szent István-Társulat felkérésére, elbeszéléseiből. Címe az *Emberfaragás,* mintha talpraesett értékelése volna egész írói pályájának : nem papírtakarítást végzett, hanem épkézláb, életképes alakokat ábrázolt világéletében. Ereje javát méltán képviselő darabokból áll össze a kötet. Vígjátékkal felérő paraszt kocsmai jelenet megbabonázott szereplőivel : a *Türelmi sport.* Mély értelmű az Alszeghy-párt szerepeltető címbeli történet, mely szerint az az Isten szolgálatába állott gyermek szülein át is jót művel. Egyik-másik elbeszélése pompásan megírt adoma, de tulajdonkép ebből fejlődött s rá vissza-vissza is tér a legnagyobbaknál is a tárcanovella. Pazar humorral világít rá egy göcseji falu keserves tanügyi viszonyaira az *Örzsehegyi iskola.* Pityókos ember pompás kabinetképe *A mammut; Fiatal házasok* szemérmes bájú története, Gárdonyias kedvességgel, a *Nászúton;* eredeti karácsonyi történet *Az ivóban:* ünneprontó, duhaj vendégeit a szentestén a gyermekeivel együtt előttük elmondott Úrangyalával füstöli ki a hívő korcsmáros. Friss ifjúkori emlék *Az országút poézise vagy békebíró szerepemben.* A felsőőri kovács fia, maga a legényke szerző szerepel benne, mint ítélettevő, faluja egyik országjáró deszkásának pörlekedésében. Ránkvillanó önarckép : igazságot, békességet hirdet az összekapóknak. Mintha a mai világnak mondaná oda ! A Szent István-Társulat méltán koszorúzta ezt a kötetet s vele egész írói pályáját Zichy Nándor-jutalomdíjjal. Ezzel az utolsó könyvével is fényesen bebizonyította, hogy a humoros és érzelmes novellának egyaránt jelese.

Műveinek egyik legfőbb vonzóereje az előadómódjuk, a stílusuk. A nélkül, hogy Andor József elegáns, Herczeg Ferences szabatosságára törekednék, neki van a legkönnyedebb, legtermészetesebb, egyben pedig a legmuzsikálóbb s a legzamatosabban magyaros előadása valamennyi katolikus szellemű elbeszélőnk között. Használ vasi tájszólást is, de ezek sohasem okoznak nála érthetetlenséget, vagy rikító tarkaságot. Inkább keveset használ belőlük, de ezekhez ragaszkodik, úgyhogy az olvasó hozzájuk szokik, már jól ismeri őket : ezek az ő fűszerei ! Ime belőlük : *hitez* (esküszik), *iperedik* (indul, növekszik, fellábad), *márig* (már is), *megkerül* (személyről !), mi *lőtt?* (lelt), *nesz, neszez* (zaj, zajt csap értelemben), *póka* (pulyka), *rastagol* (időzik, németből, ahonnan van több is a vasi beszédben), *kivallja* (kiállja), *vádol* (vállal), *zalámbo!*

(kószál) stb. Saját zamatúak nála a kérdésekre adott feleletek. *Már bizony!* — hangzik a ráhagyó értelmű; *semmi olyas!* — szól a tiltakozás.

Eredeti mondásaiban közmondásalkotó erő villan meg, mint Pázmány óta minden gyökeres stilisztikánkban. Így: «A harapós kutyát is láncra kell előbb verni, hogysem lakodalmat tartson valaki az udvaron». «Ahol tíz esztendeig hiányzik az igazi háziasszony, ott az ördög foltozza a fehérneműt». Többször hasonlat formájában: «Az okos gondolat rendszerint olyan, mint a félesztendős csikó: mindig hátrább fut a szekérnél». «Olyan félelemmel néztek rá, mint a göcseji ember az egerszegi nagy templomra.» Balsorstól üldözött ember kifakadása: «Ha, teszem, csizmadiamesterséget tanulok, akkor szentül csizmástul jönnének az emberek a világra.» Indulatos emberé: «Úgy képen találllak törülni, hogy szentjánosbogarakat fiadzik a szemed.» S egy türelmetlené: «Éppen annyi volna, mint tojást rakni a tyúk alá, mikor a vendégek már lesik a rántott csirkét.» A magával vívódó embert így villantja elénk: «Arcán úgy rángatóztak a vonások, mint a béka, mikor botra szúrják.» Talpraesettek a visszavágások: Egy trombitás felesége, mikor lesajnálják az ura hangszerét, mivelhogy az kiment már a divatból, kész a felelettel: «Éppen hogy sohasem fog kimenni a divatból, mert benn van valahol az Írásban, hogy az utolsó ítéleten is trombita fog harsanni».

A természetből vett képei, hasonlatai rövidek, odaillők, lélekfestő értékűek. Néha a régi epikusok módján halmozza őket, a közös lényegnek több oldaláról is megcsillantására, de ilyenkor különösképp vigyázva a szökellő könnyedségre és rövidségre. Természetleírásai rendesen idillikus jellegűek. Ime egy őszi képe, pályája elejéről: «Az égen apró felhők fehéredtek, olyan volt a formájuk, mintha lila kökörcsinmezőben legelésző nyáj báránynyai volnának, s abból az égi legelőből is hullott ezernyi virág: a rét tele volt hintve mosolygó kökörcsinnel». Ily jelleműek említett kőszegi tájképei is. Ólykor a hangulat lép előtérbe, így *A szegénység várában*, a déli harangszó idejét festve a szombathelyi határban:

«Akkor kondult meg Szentkereszten a déli harangszó. Éles hangja sorra fölverte a jóformán egymás hátára épített falvak harangjait és tornyait. És megszólaltak rendre a harangok Kajdon, Szentkirályon. Átható szavuk összeolvadt, mint a csengő, csilingelő gyermekkacaj, melybe Vép és Szombathely felől búgó, mély kongás vegyült. De valamennyi azt hirdette, hogy

— Tegyétek le a gondot, emberek! Keressétek először Isten országát s az ő igazságát, s a többi mind hozzáadatik nektek.

És erre a szóra elhallgatott a kasza pengése a mezőn, elnémult a nesz, a zaj. A kérgestenyerű munkások levették kalapjukat, szemük a ragyogó égboltot kereste és lelkük elszabadult a test szűk börtönéből, hogy az örökkévalóság derűs, messze

révpartján kössön ki. Mert nemcsak a mező, nemcsak a kalász, a munka fogja az élet értékeit, érték az is, amit a lélek onnan a magasból hoz vissza a földre : a megnyugvás, a béke, a hitből fakadó boldogság.»

Millet Angelusa ez, szavakba foglalva, az érzelmes leírás gyönyörű példája. Beleépít mély mondásokat előadásába : «Kiket a jövő szétvisz, azokat a mult nehezen birja már összefűzni». «Minél kevesebb pillérre építik a házasságot, annál szilárdabb alapon áll két szív boldogsága». S mindig könnyed, természetes, muzsikáló előadásban, aminek természetesen a pompás társalgás a forrása. E tekintetben Mikszáthot közelíti meg, sőt mintha keresetlenebb, de pongyolább is volna ennél.

Kincs realista író, költészetének az élmény az alapja, melyet azután nem a sötét, a torz, hanem a szép, a vigasztaló irányában eszményít, stilizál. Nem valami légies, nem létezően tiszta világot ábrázol azért, hanem viharokat, kísértéseket is, de sohasem tévesztve el a helyes szempontot. Hamis hang nem üti meg nála fülünket. Valószerűek, láttuk, parasztalakjai is, anélkül, hogy aljasak volnának. S bizonyos finomság, ízlés jellemzi paraszt női alakjait, mivoltuk hamisítása nélkül. Egy katolikus publicista cikkében olvashattuk nemrég : «A magyar népet megírták igazi nagy írók : Gárdonyi, Mikszáth, Tömörkény, Móra.» És Kincs nem? Domonkos nem? Igy feledkezünk meg a magunk kincseiről ! Költészete sokat táplálkozik a szülőfalu, az édes otthon emlékeiből ; egyike ő mélyen a szülőföldben gyökerező íróinknak. Szépen írja : «A lombos fa otthon édesebben susog, a patak százszorta kedvesebben csörren . . . amit azok mondanak, amit azok susognak, az visszhangot kelt a szívében, ha mindjárt kőből faragta volna is az Úristen.»

Talán egyik írónk műveiben sem művelnek annyi jót, mint nála, nyilván abból a meggyőződéséből eredve, hogy csak a cselekvő, áldozatos jóság változtathatja meg a világot. Költészete a jóság himnusza, s ez gyönyörűen zeng fel egy-egy szereplője ajkán. Hatása többször megindító ; balzsamos légkörében nem szégyeljük kibuggyanó könnyeinket sem. Másik pillére költészetének : az élet bármily körülményei közt is az isteni Gondviselés kezének felismerése. E tekintetben ő a magyar Manzoni. «Hagyjunk mindent a jó Istenre — mondja egyik szereplője — ; tudja ő, mit csinál. Tudja még azt is, miért hozott szerencsétlenséget ránk. Hogy el ne bízzuk magunkat s örök éltig dícsérjük az Ő szent nevét.» A Gondviselésre zúgolódónak pedig azt feleli egy másik : «Ha nem a jóságos Úristen igazgatná a világ rúdját, százszorta több nyomorúság volna akkor a világon». A pénz nem boldogság, a boldog élethez nem kell vagyon. Szerinte is «földi ember kevéssel be-

éri, vágyait ha kevesebbre méri». «Az élet boldogságát rendesen az feszíti keresztre, mikor a feleség vagyont cipel a házhoz.»

Ily világfelfogáson alapszik: jóságos, megértő és megnyugvó szívéből fakad derűs humora. Ez nem hatol oly mélyre, mint a sötétebb, a szatírával vegyülő, ám az utóbbi távol áll alaptermészetétől, ő legfeljebb az évődésig jut el. Annál általánosabb költészetében a verőfény, fokozva attól az égi fénytől is, mely a harmonikus keresztény lelket övezi. Mert világfelfogása hitében, katolicizmusában gyökerezik. Ez nála sohasem szólamos vagy éppen tüntető. Művészete egyszerűen benne él, lélekzik a katolikumban, ez foglal magába, ebben olvad fel minden. Tőle kapja a távlatot, mélységet, belőle éppen úgy nem tudna kilépni, akár szívet cserélni. Ez is diadalmas világnézet, ha nincs is patetikus zöngéje. Ez biztosítja költészete összhangját, mely eljut azért nagy életigazságokig is. Nem gyötrik csillagtalan éjszakák vívódásai, s még a tragikum fergetében elzúgó történetei sincsenek enyhülés nélkül. Dickenssel ő is vallja: «a földi létnek megvannak a sötét árnyékai, ám ezek csak arra szolgálnak, hogy a fényes részleteket még világosabban tüntessék elénk». Költészetének ez az alaphangulata az egyszeri vidor szerzetest juttatja eszünkbe: mikor kérdezték tőle, mit tenne, ha például sakkozás közben érné az intés felülről, hogy egy óra mulva távoznia kell az életből? — azt felelte: a partít mindenesetre végigjátszanám! Vallásos vonatkozású, tárgyú elbeszéléseibe is, akár a templomok szentélyeibe, eljut, belejátszik a mosolygó napsugár. Szentföldi útirajzai némely helyén, vagy amikor zsidó gyerek ministrálását meséli el a hévízi fürdőben, harsány kacajra fakadhat az olvasó, anélkül, hogy akár magát, akár az írót kegyeletsértésen fogná. Mindenesetre más szinezetű katolikusvilágnézet ez, mint beteges lelkek mesterkélt előadású, állítólag átélt, kacéran misztikus hangulatai, melyekben elmosódik a művészet is, mert elveszti az ábrázolás plasztikáját. S ne feledjük humora mellett vidor, a bohózatost is érintő komikai erejét sem!

Jókai és Mikszáth hatása egyaránt meglátszik költészetén. Hiszen e nélkül nem is volna természetesen fejlődött magyar elbeszélő! Fordulatos mesemondása — bár ebben nem a cselekvény gazdagsága, hanem az eredeti ötlet játssza nála a főszerepet —, optimista világnézete, szeretetreméltó humora Jókai iskoláját is járta; bájosan közvetlen, könnyed előadása viszont Mikszáthban talált ösztönző példát, anélkül, hogy ennek irgalmatlan szatírájában is részes volna. Legrövidebben tán azt mondhatnók róla, hogy ő a katolikus Mikszáth.

Miért nem ért el szép és termékeny tehetsége mellett sem még nagyobb sikereket, nem emelkedett egyetemesebb hírnévre? Mondhatnók, ez már a katolikus szellemű írónak általán a sorsa nálunk.

A magasabb etikától átjárt művészet mindig korlátozottabb népszerűségű. De nincs ez egészen a magunk hibája nélkül sem. Mintha berkeinkben szívesebben kísérleteznének, hol pártfogás, hol terror következményeül vagy éppen irgalomból a szerény képességűekkel, műkedvelőkkel, ahelyett, hogy az istenadta tehetségeknek amúgy igazában a hónuk alá nyúlnának, mellettük áldozatosan kiállanának, a fejlődéshez szükséges feltételekhez juttatnák őket. Kincs István is keserűen tapasztalhatta ezt. Hogy ily körülmények közt is kitartott irodalmi eszményei mellett, dolgozott és áldozott értük, életének hősi mozzanata.

Aztán van hiba a katolikus közönségben is. Egy-egy átnyergelt író után szívesebben futkos, hiába mutatkozik meg rajta hol a báránybőr alatti farkas, hol a lóláb, mintsem kitartana, támogatásával erősítené a maga szelleméből lelkedzetteket. Kincs István maga újból kiadta szép, régibb művei ezerszámra feküsznek eladatlanul a kőszégi Americanumban. Kötelessége volna a mi közönségünknek, s magának tenné a legnagyobb jót vele, ha nem hagyná ezeket ott heverni holt tőkének, hanem megszerezné maga, családja sokszor előveendő, kedves, zamatukat nem vesztő olvasmányaiul. Sőt hibás katolikus álláspontot valló kritikánk is. A magunk értékeinek kellő méltatása, a köztudatba bevitele helyett inkább felemás, sőt ellenlábas jelenségek méltánylásában buzgólkodik, nem akarva tudni arról, hogy a szellem, az etikai jelleg megállapításában nincsen helye leszámítolásoknak és megalkuvásnak. Sőt 1923-ban megjelent katolikus égisz alatt multszázadi irodalmunknak egy története, melyben Kincsnek a neve nem fordul elő, pedig a könyv már Andor Józsefig halad!

Hagyján, így is ő lett legnépszerűbb katolikus szellemű elbeszélőnk, a dunántúli, közelebbről vasi kisvárosi és parasztéletnek Jókai után a legkitűnőbb ábrázolója. A szatírátlanul derűs humornak pedig ő a legkiválóbb képviselője újabb irodalmunkban. Mikszáth nem egyszer költőibb, sokszor mélyebb nála, a Kincs jólelkű szeretetreméltósága, az embereket magához ölelő mosolyos jósága azonban hiányzik belőle. Jellemzetessége mellett sem természete a mélyenjárás, mégis jobban megtölti a szívet akárhány analitikus regényírónál. Észjárásra, az előadás zamatjára nézve pedig Mikszáth és Gárdonyi után ő a legmagyarabb írónk a nyolcvanas években jöttek között. Legjobban otthon a tárcanovella műfajában van.

Fakultak-e írásai? Annyiban, hogy jórészt már megszűnt, megváltozott életviszonyok tükröződnek bennük, de ennek nem fakulás a neve, hanem, sajnos, a maihoz képest mesebeli életnek tőlünk elrablása. Hej, ha, teszem, ma is rendelkezésünkre állana még az Adria-

hajók tündérvilága, ha a magyar diák most is tehetne még, a tengertől csalogtatva, kalandos utazást Fiumába, ahogy ő ezeket meséli! Elsüllyedt harang szava már ez, a tengerfenékről, de kell-e megindítóbb, andalítóbb nála?! Kincs István művei a mai öldöklő világban többek, mint szórakozások: a lélek orvossága, egy jóságosabb világba emelője, ebben legszeretetreméltóbb elkalauzolója. Beletekintve művei világába, egy szép verőfénynek vagyunk tanui. Ennek sugarai kihúnyhatnak majd a szemek előtt, de ott fognak ragyogni és melegíteni még igen-igen sokáig az általa vidult és nemesedett szívekben. Félszázados munkássága lélekfrissítő értéke marad irodalmunknak. Akik pedig boldogságukra személyesen ismerték, azok előtt bizonyára úgy áll, mint a legszeretetreméltóbb, legjóságosabb emberek egyike egy merőben ellentétes világban.

* * *

Mire ezek a sorok megjelenhetnek, Kincs István nincs többé az élők sorában: 1942 június 2-án, reggel 74 éves korában elhúnyt. Holtában sincs rá okom, hogy a fenti szövegen másítsak. Néhány helyét különben fel is olvastam még neki élete utolsó nyarán, kőszegi nyaralójában. De ahogy a feldombolt sírba is betűzik végül a feliratos keresztet, szükségesnek látszik e méltatásához csatolnom főbb életrajzai adatait, a tanulmányban már érintettek kiegészítéséül.

A ma Burgerlandba eső Felsőőrött (Oberwarth) született 1867 december 20-án, polgári szülőktől. Atyja István, anyja Pigler Teréz. A nagyapja szűcsmester volt, atyja kovács, majd borkereskedő. Vidám, mókázó ember, vendéglátó természetű, szerette a gyermekeket, jó üzletember is. Lelkülete alapvonásait, úgylátszik, főként tőle örökölte az író. Az édesanyjáról annyi maradt fönn, hogy jóságos családanya volt, csak az otthonát szerette. 1912-ben megülhették aranylakodalmukat, az apa ugyanabban az évben, 76 éves korában meg is halt, az édesanyja 1921-ben, mikor az író amerikai missziós útját járta. Házasságukból 11 gyermek született, közülük az író a negyedik. A gyermekek legnagyobb része apróbb korukban elhúnyt; az akkor még kellőkép nem gyógyított skarlát vitte el egymásután őket. Volt úgy, hogy egyiket temették, mikor a másik már halálosan benne volt. Csak két testvér van még életben: Margit (özv. Raffl Jánosné) Felsőőrött, s az utolsó gyermek, Ida (özv. Reicher Rezsőné), Budapesten, kedves vonásaival szakasztott mása az írónak. Iskoláit Felsőőrött és Szombathelyen végezte, pappá 1891 július 16-án, Kármelhegyi Boldogasszony napján szentelték, első szentmiséjét azévi augusztus 2-án, a Portiuncula-búcsú napján mutatta be. 1891—92-ben Vasszentmihályon,

1892—1895 Nagyszentmihályon, 1895 augusztus 1-től 1899 május 20-ig Kőszegen káplánkodott, ahová ekkor plébánossá választatván, 1936-ig, nyugalombavonulásáig, tehát 37 éven át működött ott. 1908-ban kapta a vámosgyörki apát címet. Mindvégig apátnak szerette legszívesebben címeztetni magát, még utóbb, prelátus korában is. 1932-ben a kormányzó Signum laudis-szal, 1933-ban a pápa a prelátusi címmel tüntette ki, 1941-ben megkapta a nemzetvédelmi keresztet.

Született ellenlábasa volt minden nagyképűségnek, kezet fogott az erdei favágóval, mégis nagy tisztelet környezte, mindenkit meghódított közvetlen természetességével, a gyermekeket is, akik egykettőre mint aranyos bácsijukkal beszélgettek elfogódás nélkül vele, ahogy ezt családi otthonomban is, vele Kőszeg utcáin járva is, gyönyörűséggel tapasztaltam. Utóbbi tekintetben Gyulai Pál volt hozzá hasonló. A társaságoknak ő volt a lelke, pár tucat embert is pompásan el tudott mulattatni, olyan szeretetreméltó, kedvesszavú egyéniség volt, mint amilyen bájosak az írásai.

Élete nagyobbik felében viruló egészségű, nagyerejű, szép megjelenésű és arcvonású ember volt, barna hajfürtökkel. Az utóbbi évtizedekben azonban sokat kínozta a reuma, s hiába keresett rá gyógyulást Hévízen, a Császár- és a Szent Gellért-fürdőben. Végre már nagy kínjába került felállania, leülnie, mint mondani szokta: «alattvalói» felmondták a szolgálatot, de ha aztán már valahogy talpon volt, elmendegélt, még villájába is. Ehhez járult egyre fokozódó véredényelmeszesedése, mely ellen nem volt hajlandó diétát tartani. De aláásták és rövidítették életét csalódások, megpróbáltatások is. A «hitetlen emberek csalása» neki is kijutott. A vezetése alatt állott Hitelszövetkezet oly emberek könnyelműsége miatt, akikben megbízott, teljesen tönkrement. 80.000 pengő hiányt fizetett vissza, úgyhogy szegény ember lett. Olyanformán járt, mint Prohászka. Nyilván az optimistákra rendesen váró csalódásokat is meg kellett ízlenie. Hogy pedig ebből a természetből volt benne, sőt úgyszólván alapeleme volt, elég legyen azok számára, akik közelebbről nem ismerték, a Magyar Kultúra 1921. évi folyamában *A sajtó és a tőke*, s *Az egyházmegyei Takarékpénztárak és a Katolikus sajtó* című dolgozataira hivatkoznunk. Néhány év mulva az apáti aranyláncát, keresztjét is ellopták tőle. Az első csapáson az ő verőfényes kedélyével sem tudta — legalább befelé — túltenni magát; mert nem siránkozott, nem is beszélt róla. A másodikat már könnyebben vette, még tréfálkozott is rajta: «Egy esetben még visszakaphatom, ha tudniillik a tolvajban feltámad a lelkiismeret és — visszahozza». Lelke egyensúlyát megtartotta mind a halálos ágyig. Onnan is rámosolygott látogatóira, egy-egy meleg

tekintettel, kézmozdulattal köszöntve őket, s ha kérdezték, mint van, csak egy felelete volt : «Jól vagyok». Az Isten akaratán való teljes megnyugvás tökéletesnek mondható mintaképe volt egész életében. S az Isten kegyelme nem is hagyta el mindvégig. Halála előtt pár nappal még felkelt, de aztán összeesve, nem tudott többé felkelni. Hogy ennyi

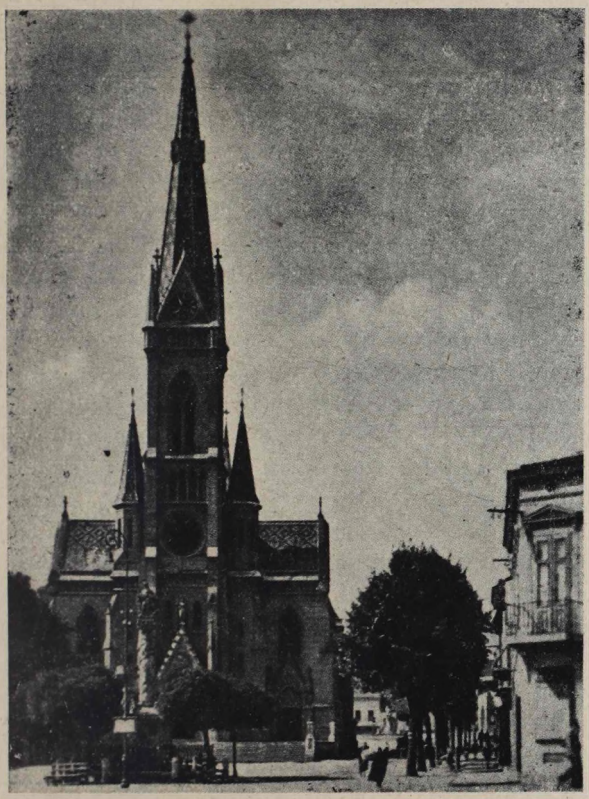

3. ábra. A Jézus Szent Szívéről nevezett templom, Kőszegen. Innét temették 1942 június 4-én Kincs Istvánt, Kőszeg város nyugalmazott plébánosát.

időt élt, Isten után annak is köszönhető, hogy akadt, aki a női nem fönséges igazolásául, önfeláldozóan és önzetlenül állt mellette élete utolsó éveiben.

Az Úr testét a zárda kápolnájában, Németh Imre igazgató kezéből, Áldozócsütörtökön vette utoljára, neki azért is kedves napon, mert akkor volt jóbarátja Alszeghy Zsolt jézustársasági Zoltán fiának újmiséje

Rómában. Az utolsókenetet állandó gyóntatója, Czingráber Péter adta fel május 29-én este, előző szentgyónás után. Örömmel fogadta

Végrendelete is a jóságos embert tükrözi. Örököseiül Kőszeg szegényeit tette meg, de nem tervszerűtlen szétosztással, hanem napközi otthont létesítve számukra, a szervita nővérek vezetése mellett. Az ottani kat. nőegyletről, a tűzoltókról, a dominikánák zárdájáról, a papi nyugdíjalapról s a szombathelyi szemináriumról sem feledkezett meg. Vagyona romjaiból is tudott, íme, mindvégig adni és adni, mint a száreftai özvegy kifogyhatatlan lisztes vékája és olajos korsója.

Temetése június 4-én, Úrnapján délután volt. Délelőtt Kőszeg történelmi utcáin fenségesen festői menetben az Úr szent testét hordozták végig, délután az ő koporsóját utolsó útjára. Déltől az általa építtetett, tornyával bájosan az égnek szökő Jézus Szíve plébániatemplomban volt felravatalozva, híveitől körülzsolozsmázva. Megyéspüspöke, Grősz József, szentelte be, gróf Mikes János érsek s Wallner József felszentelt püspök jelenlétében. Ott volt nemcsak az esperesi kerületből s az egész vármegyéből összesereglett papság, köztük utóda, Székely László esperes, tagtársunk és gróf Wenckheim Frigyes jáki apát, hanem Vas vármegye, Kőszeg és Szombathely városok polgári és katonai vezető előkelőségei, így vitéz Szűcs István főispán, Horváth Kálmán alispán, Gyöngyös Endre Kőszeg, Mészáros Hugó (Ősz Iván) tagtársunk Szombathely polgármesterei. Átengedték a temetésre rokonságát is szülőfalujából. A városon gyászzene, égő templomi lámpások és fáklyák mellett kísérte a temetőbe a hatalmas tömeg, megilletődött, nagyszerű rendben. A nyitott sírnál egyetlen beszéd hangzott el: a Szent István Akadémia nevében, e sorok írójától. Sírja a plébánosok sorában a temetői kápolna kapujával éppen szemben van, ahogy ő kívánta.

Ott nyugszik immár a tündérszép hegyektől körülölelt, suttogó fenyőfáktól beszédes kőszegi temetőben. Ha van sír, amelyet lehet mindenkor virágosnak remélnünk: az övé, az aranyszívű emberé és papé, a szeretetreméltó, jeles íróé bizonyára ezek közül való. Érdemeit pedig őrzi az igazságos magyar irodalomtörténet.

A IV. MENNYISÉGTANI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

IX. Az aberráció és Doppler-jelenség a mechanikában és az optikában.

Irta: *dr. Hoffmann Ernő.*

A 4. ábrával.

Bemutatva a Szent István Akadémia IV. osztályának 1941. február 14-i ülésén.

Az aberráció és a Doppler-hatás egyszerű és egységes mechanikai modell segítségével szemléltethető.

Ennek a modellnek nemcsak diadaktikai értéke van, hanem egyúttal föltevések és elméletek mellőzésével ahhoz a ténymegállapításhoz is vezet, hogy az aberráció és Doppler-hatás megnyilvánulása a mechanikában és optikában egyforma. Csak az egymáshoz képest egyenesvonalú egyenletes mozgásban levő fényforrás és észlelő relatív sebességétől függnek.

Képzelt mechanikai kísérletünknél fényforrás helyett olyan mechanikai szerkezetet használunk, mely a tér minden irányába egyenlő tömegű részecskéket (pl. golyókat) egyenletes időközökben és mindig egyenlő sebességgel kilövellni képes. A sebesség mérőszámát definíció értelmében a megtett út és az út megtételéhez szükséges idő mérőszámainak viszonya határozza meg. Ez a definíció egy hozzánk képest nyugvó kordináta-rendszerre vonatkozik, melyben a fényforrás és észlelő egymáshoz képest relatív nyugalomban vannak, amikor is az út és az idő lemérhetőségének kifogástalanságában kételyeink nem támadnak.

A golyók kilövellési sebessége analóg a fény állandó c terjedési sebességével, a másodpercenkinti lövések száma pedig a fényfrekvenciával, ha monochromatikus fényre gondolunk.

Ha ezt a szerkezetet hozzánk képest mozgó A kocsira szereljük, az ilyen fényforrásmodellnek az a tulajdonsága, hogy a fény a fényforrás körül még akkor is koncentrikus gömbfelületekben terjed, ha

a fényforrás mozog, mert a kilövellt részecskék a kilövési sebességen kívül magukkal viszik a kocsi sebességét is. (Egyébként már *Ritz* is föltételezte, hogy a fény terjedési sebességében vektoriális módon benne van a fényforrás sebessége is.)

Eszerint tehát, ha a fényforrás egy K koordinátarendszerben bizonyos irányban v sebességgel mozog, akkor a fényforrás mozgásirányában a fénysebesség $c + v$, ellenkező irányban pedig $c - v$.

Ami a hullámelméletben a hullámhosszat jelenti, az ennél a modellnél az egyes lövések alkalmával kirepülő golyócsoportokon átfektethető gömbfelületek kölcsönös távolsága. Könnyen belátható, hogy ennél a modellnél a fényforrás bármekkora sebessége mellett is az n frekvenciának megfelelő λ hullámhossz a térben mindig és minden irányban állandó marad.

Ami ennél a mechanikai modellnél újszerű gondolat, az az észlelőt (a fényt felfogó szemet) reprezentáló sebességmérő szerkezet, mely a golyók ütődési impulzusaival arányos érkezési sebességeket közvetlenül mérni tudja (pl. egy rúgó deformálódásának mértékével).

Azáltal, hogy ezt a készüléket egymáshoz képest relatív nyugalomban levő kilövő és felfogó szerkezet esetében a legkülönbözőbb sebességekre kalibrálhatjuk, nem lehetnek kételyeink a sebesség mérése tekintetében. A sebességmérő készüléket magunkkal vihetjük tetszőleges sebességgel mozgó koordináta-rendszerekbe anélkül, hogy a sebesség definícióján változtatnunk kellene.

Ilyen sebességmérő készüléket szerelünk fel egy másik *(B)* kocsira. Mialatt A és B kocsi egyszerre mozgásban vannak és B kocsi sebességmérőkészüléke A kocsiból kilőtt golyókat fog fel, a mechanika ismert egyszerű törvényei igazolják a következő jelenségeket:

1. *a)* Ha A és B kocsi ugyanazon egyenes sínpályán haladnak v, ill. u sebességgel és $v = u$, szóval egymáshoz képest relatív nyugalomban vannak, akkor a sebességmérő készülék mindig c sebességet fog jelezni, bármekkora a két kocsi közös sebessége egy kívülálló koordinátarendszerből pl. a sínpályáról megítélve. Az egymásután érkező golyók frekvenciája is n marad, vagyis Doppler-effektus nincs.

b) Ha a kocsiknak van a sínpálya irányában $v - u = w$ relatív sebességük (ahol w előjele kölcsönös közeledés esetén pozitív), a sebességmérő mindig $c + w$ sebességet fog jelezni. Ebből természetesen nem lehet eldönteni, hogy mekkora a két kocsi v és u sebessége külön-külön. Ekkor már jelentkezik a Doppler-effektus is. A hullámhossz térbeli állandóságából következik, hogy az A-ból kibocsátott frekvencia

$$n = \frac{c}{\lambda},$$

a B-ben felfogott frekvencia

$$n' = \frac{c+w}{\lambda}.$$

Így a Doppler-effektus

$$n' = n\frac{c+w}{c} = n\left(1+\frac{w}{c}\right) = n\left(\frac{c+v-u}{c}\right)$$

formulából adódik, ami a hullámelméletből ismert

$$n' = n\left(\frac{c-u}{c-v}\right)$$

formulától csak másodrendű tagokban különbözik.

2. Az aberráció jelenségénél a látósugárra merőleges relatív sebességi összetevő érvényesül. E célból mechanikai kísérletünket, (hogy Doppler-hatás-mentes tiszta aberrációt kapjunk), úgy rendezzük be, hogy A és B kocsi egymással párhuzamos két külön sínpályán haladjanak és a jelenséget akkor vizsgáljuk, amikor a kocsik szembenállnak éppen egymással a két sínpályát összekötő merőlegesben.

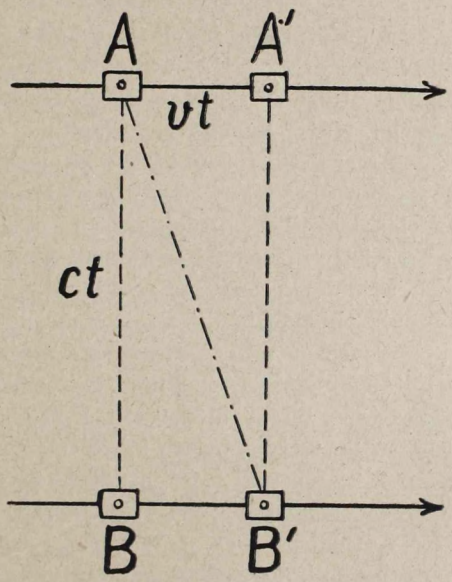

4. ábra. Az aberráció és Doppler-jelenség a mechanikában.

a) Mivel a golyó sebességére vektoriálisan ráíródik az A kocsi sebessége is, az ábrával szemléltetett egyszerű mechanikai meggondolás mutatja, hogy ha a két kocsi egyező irányban egyenlő sebességgel halad, tehát relatív nyugalomban vannak, aberráció nincs. A mindig ott látszik B-ből, ahol tényleg van, mert $w = o$.

b) Ha a kocsiknak van w relatív sebességük az őket összekötő vonalra merőleges irányban, akkor fellép egy α szögű aberráció, vagyis az érkező golyó (fény) sebességének látszólagos iránya a sebességmérő (észlelő) relatív sebességének irányában α szöggel elfordul az A kocsi (fényforrás) tényleges irányához képest, ahol

$$tg\,\alpha = \frac{w}{c}$$

A tiszta aberrációban tehát fénysebesség és frekvenciaváltozás nincs.

A csillagászatban megkülönböztetnek sztelláris és planetáris aberrációt. Az elsőt az észlelő, a másodikat a fényforrás (csillag) mozgásával magyarázzák. Az utóbbi lényegben azt jelenti, hogy mialatt a fény a csillagról eljut az észlelőhöz, azalatt a csillag már elmozdult és nem ott van, ahol látszik. Ez a mechanikai képünknél csak kevéssé módosított értelmezést nyer, de a csillagászati számításokon nem változtat semmit.

* * *

Az előzőkben vázolt mechanikai modell egyáltalán nem akar állást foglalni a fény Newton-féle emissziós elmélete mellett; csupán az aberráció és Doppler-jelenségnél mutatkozó mechanikai és optikai analógia tényét kívánja megállapítani.

Az analógia tökéletességét bizonyítja az is, hogy ez a mechanikai kép a Michelson-kísérlet negatív eredményét is evidenssé teszi. Ugyanis ennél a kísérletnél a fényforrás és észlelő, valamint az egész berendezés relatív nyugalomban vannak egymáshoz képest és így nem forog fenn semmi ok, hogy az interferenciákban a közös mozgás folytán változás álljon elő.

A mechanikai kép leírásánál a leglényegesebb gondolat a sebességmérő alkalmazása. A kalibrált mérőkészülékkel a sebességet — mint realitást — direkt mérhetjük. Ezzel elkerülhetőkké válnak azok a nehézségek, melyek mozgó fényforrás és észlelő esetén szükségszerűen felléptek és amelyek a térről, időről, egyidejűségről alkotott és vallott évezredes fogalmaink módosításához vezettek.

Az emberi lélek a Világban is csak a változásokat fogja fel. A változások mozgásokkal kapcsolatosak és érzékszerveink impulzusok útján vesznek róluk tudomást. Az impulzusokban és a változásokban benne van a sebesség, melynek realitásában sokkal inkább megnyugodhatunk, mint a tér és az idő absztrakt fogalmaiban.

X. Az infravörös látásról.

Irta: *dr. Hoffmann Ernő.*

Bemutatva a Szent István Akadémia IV. osztályának 1941 március 28-i ülésén.

Értekezésem a macskáknak és baglyoknak a sötétben való rendkívül éles látóképességére keres elfogadható fizikai magyarázatot.

Az általánosan elterjedt magyarázatok nem tekinthetők kielégítőknek. Ugyanis nem ismerik el az abszolút sötétben való látóképesség lehetőségét, ellenben mindent az igen gyenge fényhatások iránti érzékenységnek tulajdonítanak, amit részben az igen tág pupillanyílás támogat, részben a retina mögötti ú. n. *tapetum lucidum*, melynek állítólagos nagy «visszaverőképessége» folytán a visszavert fény újra áthalad a retinán és így ott kétszeres hatást vált ki.

Aki már látott macskát egerészni a sötétben és tapasztalta, hogy milyen biztosan követi a macska a sötét háttértől alig elütő menekülő állatkát a dudvák és bokrok dzsungeljében, ahol az ember már semmit sem venne észre, az sejti, hogy a macskának ez a látóképessége valami egészen különleges érzékre vall és nem magyarázható egyszerűen úgy, hogy a macska szeme az emberi szemnél néhányszorta érzékenyebb, mint azt az eddigi magyarázatok alapján gondolhatnók. Nem tartom szerencsésnek az éjszakai vadászatban való biztosságot kifejlett szaglóérzéknek tulajdonítani, mert pl. a kutyának feltűnően jó a szaglószerve, mégsem vadászik sötétben.

Szerző a macskának és bagolynak ezt a különös természeti adottságát villogó szemükben keresi és a tapetum lucidum foszfereszkáló tulajdonságával magyarázza.

Mielőtt ezt a gondolatot kifejteném, előrebocsátok néhány fizikai tényt, melyekre magyarázatomat alapítom.

1. Közismert dolog, hogy a foszforeszkáló anyagok a sötétben hosszabb-rövidebb ideig világítanak, ha előzőleg kellő intenzitású, rövidebb hullámhosszakat is tartalmazó fényforrás hatásának voltak kitéve. Ez a foszforeszcencia gerjesztése. Ha foszforeszkáló anyaggal bevont lapra színképet vetítünk, a lapnak csak az a része fog utólag foszforeszkálni, ahová a spektrumnak bizonyos rövidebb hullám-

hosszakat tartalmazó sávja esett. A nagyobb hullámhosszúságú sugarak nem vesznek részt a gerjesztésben. Ezzel az ismert ténnyel szemben *Becquerel* francia fizikus a mult század hetvenes éveiben észrevette, hogy a melegség és általában a nagyobb hullámhosszúságú ú. n. hősugárzás, ha nem is gerjeszt foszforeszcenciát, mégis a már előzőleg más módon gerjesztett foszforeszkálást erősíti. Ha pl. kioltott ívlámpa hőt sugárzó kráterét sólencsével, vagy jódos szénkénegoldattal töltött lencsével (mely anyagok a hősugarakat igen jól átbocsátják) leképezzük egy foszforeszkáló lemezre, a kráternek ott keletkező «hőképe» élénkebben foszforeszkál, mint a lemez többi része. De ugyancsak a kráter képének helyén hamarabb kimerül a foszforeszcenciafény (mintha az élénküléshez szükséges energiát önmagából merítené) és ugyanott később relative sötét képfolt áll elő a lemez egyéb helyeihez viszonyítva. Ezt a jelenséget *Becquerel* a Nap-színkép infravörös részének láthatóvátételére használta fel. A Nap-színképet gerjesztett lemezre vetítette. A színkép infravörös része a *Fraunhofer*-féle vonalak kivételével előbb élénkítette a lemez foszforeszkálását, majd később a spektrumfény megszüntetése után az infravörös részben megjelent a sötét sáv, melyben a Fraunhofer-féle vonalak mint relative világosabb csíkok láthatóvá lettek.

2. Bizonyos kísérletekkel foglalkozva előállítottam igen vékony foszforeszkáló hártyákat oly módon, hogy kevés celluloidot feloldottam amylacetát és aceton keverékében és ebben a gyengén nyúlós oldatban finom porrá morzsolt foszforeszkáló festékanyagot egyenletesen elkevertem. Ebből a folyadékból néhány cseppnyit nyugvó víz felszínére öntve, az ott a felületi feszültség hatására igen vékony rétegben elterül. Az oldószer csakhamar elpárolog és a finom foszforeszkáló porszemecskék igen vékony celluloidhártyába beágyazva ottmaradnak a víz felületén. A hártya óvatosan leemelhető, kifeszíthető és megszárítható.

Az ilyen vékony hártyák fénnyel foszforeszkálásra gerjesztve csekély hőkapacitásuk miatt meglepően gyors érzékenységgel mutatják a *Becquerel*-féle jelenség első szakaszát. Ha ujjunkkal alulról csak megérintjük, ennek melegétől az érintési hely rögtön élénkebben világít ; ha ujjunkkal alul végigsimítjuk, a melegtől származó fényesebb folt felül ugyanily gyorsan végighalad. Melegített üvegpálca, meleg cigarettafüst jóval élénkebb hatást vált ki, mint ujjunk szerény melege. A legfeltűnőbb és leglényegesebb azonban a hatás rögtöni beállása és az okkal együtt való megszűnése.

3. A biológia számos példát ismer, melynél a foszforeszkálást nem előzetes megvilágítás gerjeszti, hanem bizonyos élettani folyamatok. A szentjánosbogár nőstény foszforeszkáló potrohával csalogatja

magához a röpködő hímeket. A sötét trópusi éjszakáknak gyönyörű látványa a sok világító rovarfaj. A mélytengerek vizében, ahová fény nem jut felülről, sok halfajta világítószervekkel van ellátva. A macskafélék szemének tapetum lucidum-a is minden bizonnyal ilyen foszforeszkáló hártya, melyet ugyancsak valami belső élettani folyamat gerjeszt foszforeszkálásra. Ezért villog a macska szeme a sötétben. Természetesen a felboncolt macskaszem tapetuma már nem foszforeszkál, mert a foszforeszkálást gerjesztő okától megfosztották.

4. Ismeretes dolog, hogy a nappali fölmelegedés következtében a szilárd és folyékony testek nagyobb sűrűségük és hőkapacitásuk folytán sokkal több hőmennyiséget akkumulálnak magukba, mint a környező levegő. Ezt a hőt az éjszakai lehűlés alatt részben kisugározzák, és így sugárzó hőforrásoknak tekinthetők. A láthatatlan hősugarakat a levegő elég jól átbocsátja. Ez tehát az a sugárzás, mely a testekből sötétben is árad.

Ha olyan szemlencsénk volna, mely a hősugarakat átengedi, akkor a lencse a testek hősugárképét éppúgy leképezné a retinára, mint a fényképet. S ha a retinánk ezenkívül a hősugarakat is megérezné, akkor a sötétben is látnók a tárgyakat. Szemünk retinája azonban az infravörös hősugarak iránt érzéketlen.

* * *

Szerző nézete szerint a macskafélék retinája sem érzi meg közvetlenül a hősugarakat, azonban a retina mögött ott van a tapetum lucidum, melyet valamely biológiai folyamat — mondjuk, a létfenntartással kapcsolatos éjszakai vadászösztön felébredése — foszforeszkálásra indít. A szemlencse leképezi a környező külvilág hősugárképét a tapetum lucidumra, ahol a kép helyén a Becquerel-féle jelenség első fázisa értelmében a foszforeszkálás élénkebbé válik. Ezáltal a «hőkép» tulajdonképen átalakult látható képpé, melyet a retinának előtte levő idegvégződései normális módon megéreznek. A Becquerel-féle jelenség második fázisára (az elsőtétülésre) itt sohasem kerül sor, mert a már említett biológiai folyamat a foszforeszcenciát állandóan újra gerjeszti.

Leginkább élénkítik a tapetum foszforeszkálását az olyan testek, melyeknek hőmérséklete jóval magasabb a környezet hőmérsékleténél és így hősugárzásuk is nagyobb. Ilyen testek a hőforrások, kályhák, de nem utolsó sorban a kis melegvérű állatok is, melyek a ragadozókat létfenntartásuk szempontjából leginkább érdeklik.

A vékony foszforeszkáló hártyáknak az a tulajdonsága, hogy a hatásra gyorsan és érzékenyen reagálnak, az így berendezett szemet alkalmassá teszi állatok gyors mozgásának követésére. A macskának

éppen arra van szüksége, hogy mérsékelt távolságból meglássa jól az egeret, patkányt és lássa azoknak gyors mozdulatait is. Bámulatos, hogy a Természet milyen bölcsen megtalálja mindenhez a legmegfelelőbb eszközöket.

Véleményem szerint tehát a macska- és bagoly-féle állatok sötétben való látóképessége nem fokozottabb érzékenységű közönséges fénylátás, hanem egészen sajátszerű, foszforeszcencia útján működő infravörös-, vagy hőlátás. Ennél a látásnál a tapetum lucidum az egész retinát valami gyengén világos derengéssel vonja be és még világosabban jelennek meg benne a közeli testek hőképei. A legvilágosabb és így legfeltűnőbb képfoltokat pedig az élő állatok, kályhák és egyéb hőforrások okozzák. Ezért veszi észre a bagoly is a sötétben a fű között mászkáló egeret. Ha látószerve olyan volna, mint a mienk, de tízszer érzékenyebb, akkor sem láthatna meg semmit, mert a sötétben az egér és a mező között optikai kontraszt nincs, hőkontraszt azonban van.

Magyarázatom érthetővé teszi azt is, hogy ezek a sötétben vadászó állatok miért félnek annyira a tűztől, úgyhogy a tüzet ezek elriasztására használják. Úgyanis a tűz, mint túlerős hőforrás olyan kaprázatot idéz elő szemükben, hogy infravörös látásuk a káprázat alatt használhatatlanné válik, mint ahogyan mi sem tudjuk egyideig használni szemünket, ha előzőleg a Napba néztünk.

Eszerint tehát a macskafélék szemének sajátszerű villogása a sötétben nem a szemükbe lépő rendkívül gyenge fénysugarak visszaverődése a retináról, hanem lényegében foszforeszcencia.

XI. A csigák táplálkozás-biológiája.

(A táplálék megszerzése és felvétele a csigák osztályában.)

Irta: *dr. Wagner János* rendes tag.

Az 5—8. ábrával.

Székfoglaló értekezés gyanánt felolvasta a Szent István Akadémia IV. osztályának 1941 november 28-án tartott ülésén.

A táplálék felvételének módja az állatvilág különböző csoportjaiban igen sokféleképpen alakul és e jelenségek vizsgálata a zoológia legvonzóbb tanulmányai közé tartozik. A puhatestű állatok (Mollusca) törzsében különösen a csigák (Gastropoda) osztályában találunk nagyon változatos, egymástól merőben eltérő táplálkozási formákat, melyek felettébb jellemzők a különböző életkörülmények között élő állatokra. Az eledel megszerzése és felvétele alapján a csigákat bizonyos táplálkozásfiziológiai csoportokra osztjuk, s ezeken belül azután könnyen összeállítható a rendkívül sokféle és bonyolult táplálkozási folyamat.

Már elméleti megfontolásokból is következik, hogy a csigák osztályában, csakúgy mint a többi állatcsoportokban, nagyjából kétféle táplálékszerző típus különböztethető meg, mégpedig a növényevő és a ragadozó, illetve húsevő csigák típusai. Erősen fejlett érzékszerveik és rágószerveik annyira határozottan jellemzik a tisztán hússal élő carnivorák társaságát, hogy ezek minden további nélkül könnyen elkülöníthetők a növényi anyagokkal táplálkozóktól. A nem hússal élők közül az úgynevezett «planktongyüjtők», valamint a parazita életmódot folytatók szintén jól megkülönböztethetők, mivel táplálkozásfiziológiai szempontból számos egységes bélyeggel, hasonló sajátsággal tűnnek ki. Könnyen elhatárolhatjuk még az úgynevezett «legelve táplálkozókat», vagy egyszerűen csak «legelőket» (legelészőket), amely közé a parti csigák nagy része tartozik. A táplálék felvételének módja és mechanikája a legelve táplálkozó csigákat az «iszapevők» kis csoportjával köti össze, másrészt pedig a szűkebb értelemben vett növényevőkhöz kapcsolja, melyek alacsonyabb és magasabbrendű többsejtű növények szöveteiből táplálkoznak. Mindezekben a csoportokban a táplálék kiválasztása és a táplálék felvételének módja szűkebb vagy

tágabb határok között mozog. Az egyoldalúan specializált, szigorúan egyhelyhez és egyféle eledelhez kötött állatoktól kezdve a nagyon változó, különböző körülmények között megélő mindenevőkig számos átmenetet találunk.

A különböző táplálékfelvételi módok tanulmányozását a legelők csoportjában kezdjük meg. Definicióképpen kimondhatjuk, hogy legelők alatt azokat a csigákat értjük, melyek rendesen nagykiterjedésű felületeken a vékonyan és felszínesen elosztott tápanyagokat tartós, egyenletesen ismétlődő evési aktussal, lerágással szerzik meg. Elsősorban algák, főleg Diatomeák alkotják e csigák számára a legelőt, de alkalomadtán egysejtű vagy a felületen szétterülő többsejtű állati szervezetek is eledelül szolgálnak. A legtöbb ilyen legelőt a tengerben és a tavakban találjuk, de a szárazon is előfordulnak a nyirkos biotopokban.

A legelők tápláléka rendszerint nagyon sovány. Ezért az ott élő állatoknak szinte állandóan, azaz tartósan és sokat kell harapniuk és lerágniuk, ha tápszükségletüket fedezni akarják. A táplálék felvételét kizárólag a legelő csiga rágószerve, a fogakkal dúsan fegyverzett radula végzi, mely az eledelt az alapról leválasztja és felveszi. A radula rágómozgásai a legelés alkalmával ritmikus egymásutánban, ütemben következnek. A radulasorok egyes tagjai felettébb bonyolult mozgásban végzik el munkájukat, ennek részletes elemzésére azonban e helyen nem áll módunkban kitérni. Mindössze csak annyit jegyzünk meg, hogy a radula kiöltése és visszahúzása közti időt rágótaktusnak, rágóütemnek nevezhetjük, egy-egy rágóütem látható nyomát pedig harapásnak, vagy harapási nyomnak hívjuk. A rágóütem sok százszor és ezerszer egymásután következő megismétlődése által jut a csiga táplálékához.

Vízicsigák harapási nyomai igen jól szemlélhetők az algákkal benőtt akváriumok üvegfalain, és megfelelő berendezéssel szépen le is fényképezhetők. A hazai édesvízi csigák nagy része a legelők csoportjába tartozik. Aki már tartott vízmedencében tányércsigákat *(Planorbis*-féléket), vagy közönséges iszapcsigákat *(Lymnaea)*, az könnyen megfigyelhette e jelenségeket. Édesvizekben élő leggyakoribb tüdőscsigáink valamennyien «legelve» táplálkoznak (a fentieken kívül idesorozzuk még a *Physákat* és az *Ancylusokat)*, de a kopoltyús csigák alosztályából is sok legelőt ismerünk. Ilyenek a hatalmas termetű elevenszülő csigák *(Viviparusok)*, továbbá a tengerparton a sziklákra tapadó csészecsigák, a *Patellák*, *Fissurellák*, *Cellánák*, *Helcionok*, a parti köveken legelő *Littorinák*, *Monodonták* és *Gibbulák*.

Ha e különböző rendszertani csoportokba tartozó csigák rágási nyomait egymással összehasonlítjuk, akkor láthatjuk, hogy ezek

nagyjából egyforma elrendeződésűek. A nyomok úgynevezett cikk-cakk vonalban haladnak, és ennek irányából megfigyelhető, hogy az állat legelés közben kígyózó mozgást végzett. Bizonyos számú harapás után az állat feje megfordul és ellenkező irányban folytatja a táplálék felvételét. A harapások száma egy-egy sorban nagyjából egyenlő, és így a sorok nagysága is kb. egyforma. Érdekes, hogy minden egyes

5. ábra. Viviparus viviparus L. (baloldalt) és Helisoma nigricans Spix. (amerikai Planorbida-faj, jobboldalt) rágási nyomai algákkal benőtt akvárium falán. Ankel (1938) nyomán. 2 × (bal), illetve 3 × (jobb) nagyítva.

sor hajlott, és megközelítőleg körív alakú. Ez a körív úgy jön létre, hogy a csiga feje köralakú pályán lassan az egyik oldalról a másikra hajlik át, miközben a radula állandóan szedi a táplálékot. Az egymást követő harapások nyomai ezért helyezkednek el körív alakjában, és nevezhetők egyszerűen «harapási íveknek». Egy-egy ív befejezése után a csiga kissé előre csúszik, és az előbb leírt ívvel ellentétes irányban új harapási ív megkezdésébe fog. Ezek a szabályszerűségek, mint már mondottuk, igen különböző rendszertani csoportok képviselőin meg-

állapíthatók, sőt egyes megfigyelők szerint más legelő állatoknál is találunk hasonló összefüggéseket a legelés és a testmozgás között. Ilyenek állanak fenn állítólag a gerinces kérődzők csoportjában is, e jelenségek részletes tárgyalása azonban már kívülesik saját vizsgálataim keretein.

A fent ismertetett rágási nyomoktól merőben eltérnek a tengeri sziklákon tartózkodó úgynevezett sziklacsigák vagy *Patellák* táplálkozási nyomai. E csigáknak ugyanis nevezetes sajátsága, hogy a szikláknak mindig csak egy bizonyos meghatározott helyén tartózkodnak, ahová, mint kiindulási pontra, mindig újra visszatérnek. Ezért visszatérő vagy hazatérő csigáknak is hívják a *Patellákat*. Ha egy ilyen csigának táplálkozási nyomait megvizsgáljuk és felrajzoljuk, akkor azt látjuk, hogy ezek csillagalakúan ágaznak ki az állat lakóhelyétől. Ez esetben tehát a legelő állat úgynevezett egyéni «táplálkozási teret», német kifejezéssel «*Fressraumot*» alakít ki magának.

Magasabbrendű növényekkel táplálkozó csigák, tehát úgynevezett igazi «növényevők» főleg a szárazföldi tüdőscsigák *(Stylommatophorák)* rendjében vannak. Ezek gombákkal, továbbá levelekkel, növényi szárakkal, sőt gyümölccsel is táplálkoznak. Az étel felvétele a növényevők csoportjában hasonló módon történik mint a legelőknél. A harapási nyomok egymásmellett helyezkednek el, amint azt például megrágott répán vagy gombákon láthatjuk. Legismertebb növényevőink a kertekben is élő házatlan csigák, a *Limax* és *Agriolimax*-fajok, továbbá az éti csiga *(Helix pomatia L.)*.

A fentebb tárgyalt csoportokban a táplálék megszerzése és felvétele egymástól alig választhatók el, ismerünk azonban olyan alakokat, melyeknél e jelenségek határozottan elkülönülnek. A táplálék megszerzésének sajátos módját, illetve módjait az úgynevezett planktongyüjtő csigák csoportjában figyelhetjük meg. A planktongyüjtők munkájuk alapján megint két csoportba oszthatók, mert vagy az örvényző vízáram segítségével, vagy pedig sajátmaguk készítette nyálkahálóval szerzik meg eledelüket. A vízáram örvényébe került apró szervezetekből nyerik táplálékukat a szilárdan egyhelyhez kötött tengeri csigák, mint amilyenek például a parti sziklákon élő *Crepidulák*. Mint ismeretes, ez állatokon úgynevezett lélekzővíz, tehát lélekzésre is szolgáló vízáram halad keresztül, mely a csigák baloldalán hatol be, keresztül áramlik a köpenyüregen, és a test jobboldalán kerül ki ismét a szabadba. A víz útjában álló terjedelmes köpenyüreget egy erősen fejlett kopoltyú alsó és felső kamrára osztja. A kopoltyú nem lemezekből, hanem fonalakból tevődik össze, s a fonalak száma néha a 400-at is meghaladja. A kopoltyúk csillói a köpenyüreg csillóival

együtt állandó és erőteljes vízáramot hoznak létre. Ennek legerősebb ága az alsó kamrába jut, ahonnan a kopoltyúfonalakon keresztül a felső kamrába, innen pedig az állat jobboldalára áramlik, és megint a szabadba kerül. A vízáram sodra apró szervezeteket, táplálékanyagdarabokat visz magával, s ezeket akkor adja le, mikor a köpenyüreg

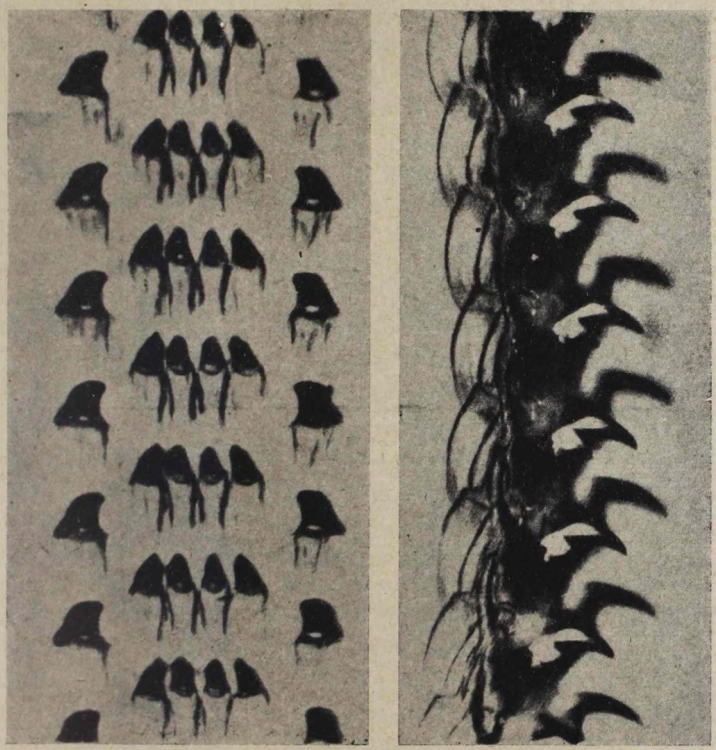

6. ábra. A Patella vulgata L. rágószervének (radula) egy részlete felülről és oldalról. Leica-Micro-felvétel, 70 × nagyítás. Ankel (1938) nyomán.

két kamráját egymástól elválasztó kopoltyúkon keresztülpréselődik. A kopoltyúfonalak a táplálékot szűrőként visszatartják, majd nyállal burkolják be, és szabad végeikhez vezetik. Innen egy csőbe kerül az összeragasztott anyag, majd ezen tovacsúszva a száj elé jut, ahol a radula darabonkint veszi fel. A planktongyüjtő csigák közül megemlíthetjük még a *Crepidulákhoz* hasonló életmódot folytató, és az Adriában is élő, sapkaalakú-házú *Capulus hungaricus L.* nevű fajt. Ez a szintén sziklalakó csiga arról nevezetes, hogy különösen fejlett a táplálék

megszerzésére szolgáló vizáramrendszere. Az örvényző áram által szállított apró lények és maradványok valamennyien egy üregbe sodródnak, ahonnan cső segítségével a szájnyíláshoz jutnak.

Rendkívül érdekes módon szerzi meg táplálékát az *Aporrhais pes pelecani L.* nevű csiga, mely nevét a pelikán lábához hasonló héjnyúlványaitól nyerte. E faj az iszapos, homokos tengertalajban él, ahová olyan módon ássa be magát, hogy testének elejéhez és végéhez egy-egy vájatot, csövet készít, s e kémények révén összeköttetésben marad a tenger szabad vizével. A test elülső végén nyíló csövön át érkezik, a hátsón pedig távozik a légzővíz, mely tápanyagtartalmát az előbb említetthez hasonló módon adja le.

Vízáram segítségével táplálkozó csigák, mint látjuk, a Gastropodák több csoportjában vannak. A fentieken kívül természetesen még igen különböző szervezetek tartoznak ide, ezeket mind felsorolni azonban nem lehet feladatunk. Élettani szempontból tekintve megállapítható, hogy valamennyien az állandóan evő táplálkozási típust képviselik. Az evések között nem tudnak szüneteket tartani, hanem állandóan, szinte megszakítás nélkül táplálkoznak. Ez a tény természetesen egészen más követelményeket támaszt az enzimszállítás szempontjából, mint az «alkalmi» evők csoportjában, ahol a ritmikus enzimszállítás módja már pontosan ismeretes. Lehetséges, hogy az örvényzőkben az úgynevezett kristálynyél az a szerv, mely a lökésszerűen szolgáltatott enzimeket adszorbeálja és azokat kis adagokban folytonosan megint szabaddá teszi, ahogyan azt a szakadatlan táplálékfelvétel megkívánja. Ezért e csoportokban nemcsak a táplálék felvétele, hanem annak megemésztése is állandóan folyik.

A haslábúak nagy osztályában az egyhelyhez kötött csigák mellett az örvényzőknek még egy másik típusa is kialakult, nevezetesen a vízárammal táplálkozó «tengeri pillangók» csoportja. A tengeri pillangók sajátságosan átalakult, pelágikus életmódot folytató csigák. Részben héj fedi őket, részben azonban csupaszok. Egész szervezetük a nyiltvízi életmódhoz alkalmazkodott. Úszóikat úgy mozgatják, mint a lepke mozgatja szárnyait, innen kapták a nevüket. Míg a csupasz fajok nagy része falánk rabló, addig a héjas *Thecosomata*-csoport tagjai a víz sodra által szállított apró lényekből táplálkoznak. Úszószerveik ugyanis nemcsak helyváltoztatásra valók, hanem a planktonevő csigák táplálékszerzésében is részt vesznek. Az úszókat csillókkal fedett mezők borítják, s e csillók terelik az állat szájába az apró planktoni szervezeteket mindaddig, amig csak az úszók mozgásban vannak. A pelágikus életű csigák ilyfajta táplálkozása alapján fel kell tennünk, illetve legalább is valószínűnek kell tartanunk, hogy valamennyi

csiga szabadon úszó lárvája a víz sodrából veszi fel tápanyagát. Erre vonatkozó pontos vizsgálatokat eddig még nem végeztek ugyan, de a feltevések szerint ez nem is lehet másképpen.

A plankton-táplálék felvételének egyedülálló módját figyelhetjük meg a Földközi-tengerben élő egyik féregcsigán, a *Vermetus gigas (Biv.)*-on. E faj a többi *Vermetushoz* hasonlóan mészcsövekben tartózkodik, és főleg a csendes vizeket kedveli. Időnkint nyálkafonalakból álló hálót bocsát ki, mely a vízben szétterül, és kiválóan

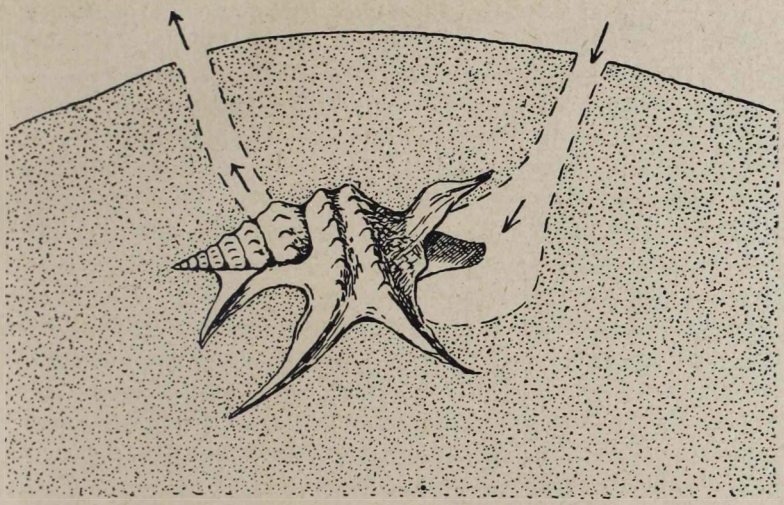

7. ábra. Homok alá húzódott Aporrhais pes pelecani L. Az állat két járat segítségével összeköttetésben marad a tenger szabad vizével, és táplálékát a vízáramból veszi fel. Vázlatos rajz Yonge (1937) után. Eredeti nagyságban.

alkalmas arra, hogy a tengerben lebegő, sodródó parányi kis szervezetek benne megtapadjanak. A csiga azután a hálót ismét behúzza és a rajta rekedt táplálékot bekebelezi.

A nyálkahálót állító *Vermetusok* után csatlakoznak a növényevőkhöz a húsevő csigák csoportjai. Ezeket ismét két részre oszthatjuk, nevezetesen vadászó és hullaevő vagy dögevő csigákra. Valamennyi húsevő csigának igen fejlett érző, szagló és ízlelő szerve van, melynek segítségével a zsákmányt már messziről észreveszi. A vizsgálatok szerint főleg az osphradium az a szerv, mely a kémiai ingerek felvételére szolgál. Kísérletek igazolják, hogy a feldarabolt és a tengerpartra kitett kagylóhúst a *Nassa reticulata L.* nevű fajhoz tartozó csigák több méternyi távolságról megérzik, és néhány perc mulva már tucatszámra hemzsegnek körülötte.

A megérzett és felfedezett zsákmány rendszerint nem fogyasztható el rögtön, először annak védőberendezéseit kell eltávolítani, illetve hatástalanítani. A húsevő kopoltyúscsigák legtöbb esetben szintén puhányokat, még pedig kagylókat támadnak meg, melyeket erős héjuk véd a külső behatások ellen. Ha a ragadozó csigák különböző csoportjait tanulmányozzuk, elcsodálkozunk rajta, hányféle berendezésük alakult ki az akadályok elhárítására, hogy a kagylóállat testéhez férkőzhessenek. Vannak csigák, melyek házukat valóságos feszítőszerszámként használják. A *Murex fortispina Cross.* nevű nagytermetű bíborcsiga házának belső szélén hatalmas, kiemelkedő fogat visel. Az elfogott kagylókat izmos lábával a foghoz nyomja, valósággal odapréseli, és addig szorítja, míg csak a héj széjjel nem nyílik. A gyűjteményekben található *Murex fortispina*-házakon láthatjuk, hogy ezt a fogat az állat erősen használta, mert rendszerint csorbulásokkal, karcolásokkal van tele. A *Fulgur carica L.* nevű csiga főleg *Venus*-kagylókkal táplálkozik. Ezeket ügyes módon élükre állítja, s azután olyan erővel préseli a kagylóhéjak közé saját házának a szélét, hogy a két teknő kinyílik. Egy másik faj, a *Sycotypus canaliculatus L.* már kevésbbé erőszakos módon jár el. A megfigyelések szerint rendesen rátelepszik a kagylóra, és nyugodtan «kivárja», míg annak teknői szétnyílnak. Ekkor egy hirtelen fordulattal házának éles peremű szélét a két héj közé csúsztatja, és a most már biztosított résen át ormányát a kagylóba vezeti. A homoki kagylókkal *(Mya*-félékkel*)*, melyek nem tudják házukat tökéletesen elzárni, természetesen még könnyebben bánik el. A kagylók felnyitása és elfogyasztása rendszerint nem valami gyors munka, hanem lassú, néha órákig tartó folyamat. A némán, lassan lefolyó küzdelmet akváriumban szemlélő laikusok nem is sejtik, hogy borzalmas élet-halálharc folyik le előttük.

A most ismertetett támadási módoknál jóval tökéletesebb a fúrással dolgozó csigák táplálékszerzése. Kagylóhéjak megfúrásával jutnak eledelhez a síma, fényesházú *Naticák* és a tüskéshéjú bíborcsigák, a *Muricidák* egyes fajai. A homokos tengerparton gyűjtőknek nem kerülheti el a figyelmét, hogy az ott található kagylóhéjak egy részén szép szabályos, köralakú lyukak vannak. E lyukak nagy része a *Naticáktól* származik, amelyek lábuk hatalmas lebenyeivel a kagylókat hatalmukba kerítik, héjukat kifúrják és belsejüket elfogyasztják. Ahol a *Naticák* gyakoriak, mint például a Nápolyi-öbölben, ott a homokban élő kagylók nem kis százaléka esik e rablócsigák áldozatául. A *Naticák* fúróműködésüket egy mirigy segítségével végzik, mely az ormány alatt helyezkedik el, és mészoldó hatású. Ennek ellenére a mirigy váladékában eddig még semmiféle savat sem sikerült kimutatni, és

Hirsch professzor úgy véli, hogy tulajdonképpen egy specifikus fermentum, egy calcase az, amely a kagylók meszes héját feloldja. Teljesen tisztázatlan még a *Muricidák* fúrási módja, jóllehet már sokszor megfigyelték, hogy akváriumban élő társaikat megtámadják és kifúrják.

Egészen különböző rendszertani csoportokba tartoznak azok a csigák, melyek zsákmányukat mérgező váladékkal bénítják meg. Legjobban ismerjük közülük a *Dolium galea L.* nevű hatalmas termetű

8. ábra. Testacella Maugei Fér. egy földigiliszta elfogyasztása közben. Eredeti felvétel, természetes nagyságban.

hordócsiga mérgező berendezését. Ez a faj, a Földközi-tengerben élő elülkopoltyúsok egyik legnagyobbika, jólfejlett ormánykorongjával erősen rátapad áldozatára, állkapcsával mély sebet üt rajta, s ebbe kénsavas váladékot fecskendez be. A váladék a nyálmirigy mellett fekvő mirigyes részből származik s benne a vizsgálatok szerint 3—4% szabad kénsav és 0·3% szabad sósav van. Kevésbbé jól ismerjük a kúpos-csigák, a *Conus-félék* mérgező berendezéseit, pedig ezek az állatok igen veszedelmes ragadozói a tengernek, s a nagyobb fajok mérges harapásai még az emberre is nagyon veszélyesek, sőt halálos kimenetelűek is lehetnek.

Az eledelüket darabonként elfogyasztó csigákkal szemben állanak a nyelők, melyek zsákmányukat egészben tömik magukba. Az

úgynevezett tutajos-csigák, a gyönyörű, lilaszínű házú *Janthinák* elsősorban tömlőbelűekkel *(Coelenterata)* táplálkoznak. Nagyon gyakoriak a Nápolyi-öböl környékén, ahol tömegesen él a *Velella spirans Esch.* nevű, a Siphonophorákhoz tartozó medúza. A *Janthinák* előszeretettel vadásznak ezekre az állatokra, és sajátságosan alakult radulájuk segítségével még a nagyobb példányokat is egészben nyelik le.

Azonban nem csak a kopoltyús tengeri csigák csoportjaiban, hanem a szárazföldiek között is akadnak méreggel bénító fajok. A magyar tengerparton is élő *Glandina algira Brug.* nevű tüdőscsiga nyálkamirigyének váladéka *Wächtler* megállapításai szerint ugyancsak mérgező hatású. E faj más tüdőscsigákat, különösen *Clausilia*-féléket eszik, s ezeknek házát teljesen átfúrja. A *Glandinák*kal rokon *Testacella*-félék főleg a mediterrán vidékek lakói. Fajaiknak csak csökevényes házuk van, ezért az úgynevezett «félmeztelen csigák» közé sorozzák őket. Falánk rablók, főleg földigilisztákból élnek, melyeket hatalmas radulájuk segítségével támadnak meg. Magamnak több ízben is alkalmam volt a *Testacellák* táplálkozását megfigyelni. Az állatok rendkívüli módon fejlett radulájukkal ragadják meg a férgeket és többé már nem eresztik el őket. A radula rendkívül hegyes, éles, visszafelé hajló fogai az áldozatba mélyednek, amely lassan, de biztosan a csigába vándorol. Vizsgálataim folyamán megfigyeltem, hogy a *Testacellák* saját testüknél jóval hosszabb gilisztákat is megtámadnak és megölnek. Mint érdekességet említem meg, hogy még az embert is megharapják, mérgező hatásuk azonban nincsen. *Alex Plöbst* abbáziai gyüjtőt *Testacella*-keresés közben az ujján harapta meg egy jólfejlett állat, a harapásnak azonban a vérzésen kívül semmiféle utókövetkezménye nem volt. A *Testacellák*hoz hasonlóan táplálkoznak a hazánkban is többhelyen előforduló *Daudebardia*-fajok, ezek a csak 1—2 centiméter hosszúra megnövő kis tüdőscsigák. A *Daudebardiák* ugyancsak a félmeztelen ragadozó csigák csoportjába tartoznak, apró, csökevényes héjuk csak testük hátsó végét fedi be. Ezek is főleg gilisztákból élnek, táplálkozásukat pontosan tanulmányoztam egyik legérdekesebb hazai fajukon, az Aggteleki-barlangban lakó *Daudebardia (Dudichia) cavicolán.* A csigák a náluk sokkal hosszabb gilisztákat is megtámadják, de nem nyelik le őket egészben, hanem csak egyes részeiket fogyasztják el. Ez rendszerint olyan módon történik, hogy a giliszta oldalába lyukat harapnak, ebbe belefurakodnak, és a belső részek egyes darabjait megeszik. Bénító, mérgező váladékuk a *Daudebardiák*nak nincsen, mert többször megfigyelhettem, hogy a félig szétrágott és elfogyasztott férgek a támadás után még órákig tovább éltek. A gilisztákon kívül

a *Daudebardiák* még más állatokat is megesznek, így például különböző házas csigafajokat.

A legutolsó táplálkozásfiziológiai csoportot a csigák osztályában a paraziták alkotják. Ezek között is igen sokféleképpen alkalmazkodott szervezetet találunk, egyedülálló, páratlanul változatos formákat, melyek azonban valamennyien az elülkopoltyús csigák *(Prosobranchiata)* alosztályából kerülnek ki. Aszerint, hogy gazdaállataik testének külső részén, vagy annak belsejében élősködnek, ecto- és entoparazita csigákat különböztetünk meg. Legnagyobb részük tüskésbőrűeken *(Echinodermata)* él; főleg tengeri sűnökön és tengeri uborkák belsejében fordulnak elő, de kagylókon élősködőket is ismerünk. A parazita életmódra áttért csigák héja rendesen vékony, hiányos, operkulumuk eltűnik, mozgásszerveik, érzékszerveik és idegrendszerük pedig visszafejlődik. Gyakran a rágószerv, a radula is elcsökevényesedik, s az állatok folyékony tápanyag felvételére rendezkednek be. Igy jutunk el a parazitaéletet élő szívó vagy szopogató csigák csoportjához. Ezekre a legszebb példákat a külső héjon élősködő *Brachystomia*-fajok szolgáltatják. A *Brachystomia rissoides Hanley* a csülökkagylókon, a *Mytilus*-féléken tartózkodik. A kis csigák a két kagylóteknő közti nyílás mellett helyezkednek el a héjon, és a folyékony tápnedveket a nyílásba vezetett hosszú ormányuk segítségével szívják magukba. A megfigyelések szerint egyszerre rendesen több állat is élősködik egy-egy kagylón. A *Brachystomia*-nemnek egy másik faja, a *Brachystomia ambigua Mat. & Rack.* a *Pecten (Chlamys) opercularis L.* nevű legyezőkagyló jólismert ektoparazitája. Rendszerint a kagylóhéj jobboldali füle mellett találjuk odatapadva, mivel ezen a ponton a héjak sohasem tudnak tökéletesen záródni s így a kis csiga állandóan és könnyen táplálékhoz juthat.

Érdekes módon talált megélhetésre a *Pelseneeria stylifera Turton* nevű faj. Kizárólag a *Strongylocentrotus droebachiensis Müll.*-en (tengeri sün) fordul csak elő, amelynek felülete pedig ugyancsak erősen vértezett a külső behatolókkal szemben. A kis csigáknak azonban sem a tüskék, sem pedig a pedicelláriák nem ártanak. Ezek között telepszik meg, az epithelium enzimek általi feloldásából táplálkozik, és petetokjait a tüskék közé rakja le. A kis csigák fejlődésének javarésze a petetokokban megy végbe.

Az ektoparaziták csoportja mellett igen jelentős szerep jut a gazdaállat belsejében élősködő csigáknak. Ezek kétféle módon juthatnak az idegen állat testébe: vagy a bőrön át hatolnak oda, vagy pedig a bélcsatorna útját választják. Az *Eulimidák* családjába tartozó fajok között mind a két esetre találunk példákat. Igy az *Eulima equestris Koehler & Vaney* nevű faj ormányával mélyen befúródik a *Stellaster*

equestris Nob. nevű tengeri csillag bőrébe és táplálékát ott veszi fel. Vele szemben az *Eulima distorta Desh.* a megfigyelések szerint a *Holothuria intestinalis Asc. & Rathke* (tengeri uborka) belsejében él. A vizsgálatok kimutatták, hogy a két faj közül a külső élősködőn nagyobb változásokat hozott létre a parazita életmód, mint a tengeri uborkában lakó *Eulima distortán!* Egyiküknek sincsen radulája, az *Eulima equestrisnek* azonban még nyálkamirigye sem fejlődik ki. Az *Eulimák* csoportjában a radula, az állkapocs és a nyálkamirigyek hiánya egészen általánosan elterjedt jelenség, mert nélkülözik e szerveket azok a fajok is, melyek jelenlegi ismereteink szerint nem folytatnak parazita életmódot, hanem szabadon tartózkodnak a tenger homokjában. A rágószerv hiánya éppen ezért nem jelenti okvetlenül az élősködéshez való alkalmazkodást, illetve semmiesetre sem az élősködés következményeképpen áll fenn. Meg kell még jegyeznünk, hogy míg az *Eulimák* nagyon kecses, porcellánfényű fehér házakban élnek, addig a teljesen belső parazitizmusra áttért és berendezkedett *Entoconchidák* a közismert csigaalakot már teljesen elvesztették. Ezek ugyanis egyszerű tömlőkké alakultak át, és héjukat, valamint belső szerveik nagy részét visszafejlesztették ; valamennyien a *Holothuriák*ban élnek, és hogy valóban a csigákhoz tartoznak, arról csak lárváik fejlődése világosít fel. Legismertebb fajuk az *Entoconcha mirabilis J. Müll.*

Jelen előadásom szűkreszabott keretei között csak e néhány fenti példán mutathattam be a csigák táplálékfelvételének különböző módjait. Ezek a kiragadott esetek természetesen csak kis százalékát alkotják annak a rendkívüli változékonyságnak, mely e téren a *Molluscák* törzsében is tapasztalható. A különböző alakok különleges sajátságairól, szervezetük csodálatos alkalmazkodó képességéről köteteket lehetne írni, és órákig kellene beszélni. Nekem azonban mindössze az volt a célom, hogy a csigák osztályán belül egynéhány fajon bemutassam a különbözőképpen alakult táplálékszerzési módok legérdekesebb jelenségeit.

IRODALOM.

1. ADAM, W. : Prosobranches parasites. Mém. Mus. Roy. Hist. Nat. Belg. (Hors série) 2, 1934.
2. ALPERS, FR. : Über die Nahrungsaufnahme von Conus mediterraneus Brug. eines toxoglossen Prosobranchiers. Pubbl. Staz. Zool. Napoli, 11, 1932.
3. ANKEL, W. E. : Ein Parasit der Miesmuschel und ein Parasit im Parasiten. Natur Mus. 57, 1927.
4. ANKEL, W. E. : Die Fraßspuren von Helcion und Littorina und die Funktion der Radula. Verh. Deutsch. Zoolog. Ges. Freiburg i. Br. 38, 1936.
5. ANKEL, W. E. : Wie bohrt Natica? Biol. Zentralbl. 57, 1937.

6. ANKEL, W. E.: Wie frißt Littorina? I. Radula-Bewegung und Freßspur. Senckenbergiana 19, 1937.
7. ANKEL, W. E.: Freßspuren von Schnecken. Natur und Volk 68, 1938.
8. ANKEL, W. E.: Erwerb und Aufnahme der Nahrung bei den Gastropoden. Zoolog. Anzeiger, Suppl. 11, 1938.
9. BOETTGER, C. R.: Die Lage der Bohrstelle beim Angriff der Raubschnecken aus der Familie Naticidae. Zeitschr. wiss. Zoologie, 136, 1930.
10. BOETTGER, C. R.: Studien zur Physiologie der Nahrungsaufnahme festgewachsener Schnecken. Die Ernährung der Wurmschnecke Vermetus. Biol. Zentralblatt 50, 1930.
11. COLTON, H. S.: How Fulgur and Sycotypus eat oysters, mussels and clams. Proc. Acad. Natur. Sci. Philadelphia, 60, 1908/1909.
12. HENSCHEL, J.: Untersuchungen über den chemischen Sinn von Nassa reticulata. Wiss. Meeresuntersuchungen. Abt. Kiel, 21, 1932.
13. HIRSCH, G. CHR.: Die Ernährungsbiologie fleischfressender Gastropoden. I. Zool. Jahrb. 35, 1915.
14. KOEHLER, R. U. VANEY, V.: Nouvelles formes de gastéropodes ectoparasites. Bull. sci. France Belge 46, 1912.
15. NEUMANN—KARLSBERG, P.: Wurmschnecken bei der Fütterung im Aquarium. Illustr. Z. 169, 1927.
16. ORTON, J. H.: The mode of feeding in Crepidula, etz. J. marin. Biol. Ass. Plymouth 9, 1912.
17. ORTON, J. H.: On ciliary mechanism in Brachiopods, etz. J. marin. Biol. Ass. Plymouth 10, 1913.
18. WAGNER, J.: Újabb adatok a Daudebardiák életmódjának ismeretéhez. Állattani közl. 28, 1931.
19. WAGNER, J.: Neue Beiträge zur Kenntnis von Daudebardia. Arch. Zoolog. Ital. 16, 1931. (Atti XI. Congr. Internat. Zool. Padova.)
20. WAGNER, J.: Tanulmányok ragadozó tüdőscsigákon. Állattani közl. 29, 1932.
21. WÄCHTLER, W.: Zur Biologie der Raublungenschnecke Poiretia (Glandina) algira Brug. Zoolog. Anz. 72, 1927.
22. YONGE, C. M.: Ciliary feeding mechanisms in the thecosomatous Pteropods. J. Linn. Soc. London, 36, 1926.
23. YONGE, C. M.: Notes on feeding and digestion in Pterocera and Vermetus, etc. Sci. Reports of Gr. Barrier Reef. Exped. Brit. Mus. (Nat. Hist.) 1, 1932.
24. YONGE, C. M.: The biology of Aporrhais pes pelecani (1) and A. serresiana (Mich.). J. marin. Biol. Assoc. Plymouth, 21, 1937.

XII. «Matéria» és «forma» a kísérleti alaktanban.

Székfoglaló értekezés gyanánt előadta a IV. osztály 1940. február 16-án tartott ülésén *Wolsky Sándor* rendes tag.

Matéria és forma filozófiai fogalmak, amelyek a természeti tárgyak benső lényegére, mibenlétére vonatkoznak. Az aristotelesi, illetőleg belőle sarjadt skolasztikus metafizika a testi létezőkben ezt a két elvet : ősanyagot és lényegadó formát különbözteti meg.[1] *Schütz Antal* «A Bölcselet Elemei»-ben így fejti ki ezt (*Schütz* 1940, p. 311 ff.) : «Minden egyes természeti lény, egy aranyrög, igazgyöngy, galagonyabokor, ló, ember, égitest két alkotó-elvből van összetéve : az egyik közömbös, szenvedőleges, meghatározatlan, alkalmas és kész arra, hogy befogadjon és hordozzon akármilyen formát ; a másik pedig a közömbösséget megszüntető cselekvőleges, határozott valami, és rávési a maga mivoltát a határozatlan és akármivé válni képes anyagra, olyanformán, mint a pecsétnyomó vésete a lágy viaszra, a pénz verete az aranylemezre. S miként a pecsétet a viasz és a belényomott véset alkotja, miként a pénzdarab a lemezből és a reá nyomott veretből áll, úgy minden egyes természeti lény áll egy akármivé válni képes, az egyes formák iránt közömbös, de bármilyen formának befogadására kész meghatározatlan anyagból : ősanyag, materia prima, ὕλη, melyet ez a merő képességiség, szenvedőlegesség és meghatározatlanság jellemez ; és áll lényegadó formából : forma substantialis, μορφή, mely tartalmilag minőségek, mennyiségi és vonatkozási meghatározottságok egységes foglalata». Ezt az elgondolást, vagyis a természeti tárgyak kételvűségének tanát a filozófia műnyelvén hilemorfizmusnak nevezik.

Magától értetődik, hogy a természeti tárgyak közvetlenül érzékelhető anyaga nem azonos a hilemorfizmus ősanyagával, hanem olyan materia, amelyet valamely forma már determinált valamivé : vassá, kővé, vagy akár protoplazmává. Mindez filozófiai értelemben véve másodlagos anyag (materia secunda, materia signata). Materia és forma tehát nem merev fogalmak, hanem rugalmas elvek : ami az

[1] Más filozófiai rendszerek, így *Pauler Ákos* filozófiája a matéria és forma fogalmát némileg más értelemben használják (v. ö. *Pauler*, 1933, p. 151 ff.).

egyik tárgynak formája, az egy másiknak materiája lehet. Így az élőlények közös materiája, a protoplazma már távolról sem materia prima, hanem a természeti lények hierarchiájában magas rangot elért lény, vagyis formát hordoz, amely azonban maga is egy még magasabbrendű formának, a sejtnek materiája, viszont alacsonyabbrendű formákra (atomok, molekulák, micellák) van szuperponálva.[1]

Minthogy a forma mintegy lényege a tárgyaknak, nyilvánvaló, hogy a fogalmi jegyeiket, a jellemző sajátságaikat, hasonló lények közös faji bélyegeit foglalja magában (biológiai beállítottsággal, ahol a faj az egység, inkább nemzetségi, generikus bélyegekről beszélhetnénk), míg a materia, amelyen a forma megvalósul, mintegy korlátok közé szorítja a formát, tehát azokat a megkülönböztető bélyegeket hordozza, amelyek a tárgyak egyediségét (biológiai értelemben inkább fajiságát) adják. «Materia, sub quantitate dimensiva, est principium individuationis» — mondja Aquinói Szent Tamás.

Mindebből következtethető az is, hogy «bármely lényben az anyag képes és alkalmas volt bármilyen más formát befogadni, vagyis mássá lenni, mint ami tényleg lett. . . . . Bizonyos külső létesítő okok képesek úgy hatni, hogy a forma már nem tudja magát tartani az anyagon . . . és a ható okok természetének megfelelő más forma ejti hatalmába azt az anyagmennyiséget; olyanformán, mint ha egy pecsétet megmelegítünk és aztán új nyomót ütünk rá» (*Schütz*, l. cit. p. 312.).

* * *

Elnézést kell kérnem, hogy ilyen elvont filozófiai fejtegetésekkel kezdem ezt az előadást, de a célom éppen az, hogy megkíséreljem kimutatni, hogy ezek az elvont fejtegetések tulajdonképpen nem is állanak olyan távol szűkebb szaktárgyamtól, a kísérleti élettudomány egyes újabb megállapításaitól, mint első pillanatra gondolnók, hanem ha ezeknek a biológiai jelenségeknek, amelyekről a továbbiakban szólni szeretnék, szilárd elvi alapot, elméleti magyarázatot akarunk adni, önkénytelenül is az imént vázolt tételekhez kell folyamodnunk. Általuk pedig közeledünk ahhoz a «philosophia perennis»-hez, amelyet a skolasztikus bölcselők, elsősorban Aquinói Szent Tamás mesteri

[1] Hogy egy összetett természeti tárgyban, mint amilyen az élőlény is, egyetlen lényegadó forma van-e, mint Aquinói Szent Tamás tanítja, vagy pedig a részek formái is teljes érvényben vannak, de az egésznek formája uralkodik felettük, mint ahogy a ferences iskola, elsősorban Halesi Sándor és Szent Bonaventura vallja — ez ma még eldöntetlen kérdése a metafizikának, amelyre nézve a vélemények eltérők (v. ö. *Schütz* 1940 és *Somogyi* 1940).

összhangba hoztak a keresztény hitrendszerrel («keresztény filozófia»), közvetve tehát a keresztény hit alapjaihoz is közelebb kerülünk.

Évekkel ezelőtt tanui voltunk már egy ilyen összetalálkozásnak, amidőn *H. Driesch* döntő jelentőségű kísérleti alaktani kutatásai során szükségesnek látta bevezetni az aristotelesi entelechia fogalmát az élő rendszerek, vagy amint ő nevezte, a harmonikusan ekvipotenciális rendszerek definiciójába. De nyilvánvaló, hogy e jelenség nem maradhat elszigetelt, ha valóban szerves összefüggés van az időálló metafizikai és biológiai megállapítások között és mindkét tudomány valódi céljának megfelelően ugyanazt az igazságot akarja megközelíteni más-más irányból. A következőkben egy további ilyen konvergenciát óhajtok megvilágítani.

Legyen szabad ennek kifejtésére egy olyan kísérletből kiindulnom, amelyet *Hans Spemann*, a modern kísérleti alaktannak egyik legnagyobb mestere először elgondolt mint lehetőséget (úgynevezett gondolatkísérlet = Gedankenexperiment) (*Spemann*, 1921), de később gyakorlatilag is megvalósítottak, részben ő maga, részben tanítványai, *Spemann* és *Schotté* (1932), *Rotmann* (1935), *Holtfreter* (1935), stb. A kísérlet azon a körülményen alapszik, hogy a kétéltűek csiráján a korai fejlődési stádiumokban — blasztula, gasztrula, vagy neurulastádiumban — heteroplasztikus, sőt xenoplasztikus transzplantációkat lehet végezni, vagyis a csira valamely régiójába egy más fajhoz, sőt más nemzetséghez és kedvező esetben egészen más rendbe tartozó Amphibium petéjének valamely darabját lehet eredményesen átültetni. Az ilyen idegen csirarész átültetése után azonban csak akkor észlelünk normális fejlődést, ha épségben tartjuk a befogadó csira ú. n. organizátorát, vagyis a blasztoporus dorzális ajkának, illetőleg az ősbéltetőnek megfelelő régiót. Ez az organizátor gondoskodik ugyanis — mint ismeretes — arról, hogy a csirából harmonikus egész szervezet fejlődjék és a beültetett idegen csiratöredék is beleilleszkedjék ebbe a harmóniába, tehát új helyzetének megfelelően («ortsgemäss») fejlődjék tovább, nem pedig eredeti fejlődési irányát megtartva («herkunftsgemäss»). Ha pl. a beültetett csiratöredéket az ektodermából, még pedig történetesen a jövendőbeli törzstájék ektodermájából vesszük és a befogadó csirának a jövendőbeli fejtájékába ültetjük, akkor abból új helyzetében *fej*-epidermis lesz és nem *törzs*epidermis, amivé eredeti helyén fejlődött volna.

A probléma, amit *Spemann* ezen alapvető fontosságú tények ismeretében felvetett, az volt, hogy vajjon az átültetett csiratöredék teljesen beleolvad-e a befogadó csira szervezetébe és minden tekintetben átalakul-e annak egy részévé, vagy pedig megtart-e valamit azokból az adottságokból, amelyeket mintegy «hazulról» hozott magával,

abból a csirából, amelyből kimetszették, mikor új környezetébe átültették. A probléma eldöntésére nagyon határozott út állott rendelkezésre, amit *Spemann* már 1921-ben kijelölt. (*Spemann*, l. cit. p. 567). Ismeretes ugyanis, hogy az Amphibiák lárváinak a fején, főleg a száj környékén epidermisképletek találhatók, amelyek a különböző fajokban és családokban más-más alkatúak, úgyhogy diagnosztikai bélyegnek is használtatnak. Igy a *farkatlan* kétéltűek (Anura) lárváin a szájban szaruállkapcsokat, körülötte pedig szarufogakat, helyesebben szarutüskéket találunk, azonfelül apróbb szemölcsökön kívül nagyobb páros, vagy a középvonalban összeolvadt epidermispárnákat, amelyek ragadós váladékot termelnek. A *farkos* kétéltűek (Urodela) lárváin viszont mindez hiányzik, ehelyett a szájban valódi fogak találhatók, a fej két oldalán pedig a szem alatt egy-egy hosszú, fonalszerű tapogató, az ú. n. Rusconi-féle horog, amelyet a német szerzők rendszerint tapadófonálnak (Haftfaden), az angol és amerikai szerzők viszont egyensúlyozószervnek (balancer) neveznek.

E faji különbségeket ismerve *Spemann* és tanítványai elvégezték azt a kísérletet, hogy egy farkos kétéltű pl. csikos gőte (*Molge taeniata*) csirájának a prezumptív *szájrégiójába* beültettek egy töredéket valamely farkatlan kétéltű, pl. kecskebéka (*Rana esculenta*) csirájának *törzstáji* ektodermájából. Az eredmény az előbb említettek alapján az lett, hogy a törzstájékból vett ektodermadarab uj helyzetének megfelelően *nem törzs*tájéki, hanem *száj*tájéki epidermissé differenciálódott, természetesen a befogadó csirában uralkodó determináló tényezők, elsősorban az ú. n. organizátorhatás eredményeképpen. Ámde az így keletkező szájtájéki epidermis *specifikus faji bélyegei* már nem alkalmazkodtak a befogadó csirához, hanem az adományozó csirára jellemző módon alakultak ki, tehát a példának vett esetben a gőte-csira szájtájékába átültetett béka-törzsektoderma átalakult ugyan *törzs*ektodermából *száj*ektodermává, de nem *gőte*-szájektodermává, hanem *béka*szájektodermává, és ha a megoperált csirából sikerült lárvát nevelni, az bizarr kiméra volt: gőtelárva — békaszájjal, amely egész szervezetében a farkos kétéltűekre jellemző sajátságokat tüntette fel (pl. a végtagkezdemények közül először a mellső végtagok kezdeménye jelent meg rajta, míg Anurákon a hátsó végtag kezdeménye bújik ki elsőnek), de szájrégiójában a békalárvára jellemző szaruállkapcsokat és szarufogakat, illetőleg tapadókorongokat viselte. Viszont fordítva, ha békacsira szájrégiójába gőte-csirából vett törzstájéki ektodermát ültettek át, s az így megoperált csirakimérából lárvát neveltek, az tipikus békalárva volt, de a szájrégiójában a gőtelárvákra jellemző Rusconi-féle horog fejlődött (összefoglaló ismertetés: *Spemann* 1936).

Ismétlem, hogy mindezen esetekben a beültetett csirarészlet olyan régióból vétetett, amelyben szájszervek *nem* fordultak elő, tehát eredeti helyükön meghagyva, ezek a csirarészletek sohasem alakultak volna szájszervvé, erre kizárólag az új környezetükben, a befogadó csirában uralkodó körülmények, determináló tényezők késztették őket!

Egyszóval az a fejlődő szervezet, amelybe idegen csiratöredéket ültettek, beleolvasztotta ugyan a maga egységébe ezt az idegen sejttömeget és a benne uralkodó determináló faktorok — elsősorban az organizátor ú. n. indukcióhatása — megszabták, hogy az eredetileg *törzs*epidermissé differenciálódni készülő ektodermasejtekből *szájtájéki* epidermis, illetőleg epidermisfüggelékek fejlődjenek, de hogy ezek milyen *specifikus* tulajdonságokkal fognak bírni, szaruállkapcsok lesznek-e, vagy valódi fogak, tapadókorongok, vagy Rusconi-féle horgok, azt a beültetett csiratöredék sejtjeinek specifitása elsősorban természetesen a génkonstitucióju szabja meg.

Midőn *Spemannt* 1935-ben a Nobel-díjjal kitüntették és a szokásos Nobel-előadás keretében beszámolt munkásságáról, amelynek alapján a díjat neki ítélték, ebben az előadásban természetesen kitért az elmondott szép kísérletekre is. Ezeknek a kísérleteknek az értelmét egy a katonaéletből vett hasonlattal világította meg, azt mondván, hogy a beültetett idegen csiratöredék a befogadó csirában olyan, mint egy katona, akit valamely idegen hadseregbe vezényeltek szolgálattételre. Ez a katona új szolgálati helyén is híven engedelmeskedik a vezényszavaknak, amelyeket hozzá intéznek, s lelkiismeretesen elvégzi a tisztelgést, a fegyverfogásokat, és a többit, de úgy ahogyan *otthon* tanulta, abban a hadseregben, ahol kiképzését nyerte. Ezekben a csirakimérákban a befogadó csira organizátora adja meg a vezényszót, amely egyszerűen csak «szájszerv», vagy «epidermisfüggelék», tehát valami *általános* természetű parancs. A beültetett idegen csiratöredék «megérti» a parancsot és mint a jó katona, engedelmeskedik a vezényszónak: szájepidermist, vagy epidermisfüggeléket fejleszt, ahogy megparancsolták. De a parancsot úgy teljesíti, ahogy tudja; úgy, ahogy az eredeti helyén beléje plántált faktorok, tehát a saját sejtjeinek génösszetétele megengedik és megszabják. Vagyis a befogadó csira determináló faktorai a keletkező struktúrának csak az *általános* kritériumait, a *generikus* bélyegeit, a *fogalmi* jegyeit, a *lényegét* határozzák meg, míg a *részleteket*, a *specifikus* bélyegeket a beültetett csiratöredékben uralkodó immanens faktorok fogják megszabni.

Azt hiszem tek. Akadémia, hogy lehetetlen ebben a frappáns jelenségben fel nem ismerni a testi valóság kételvűségének, a hilemor-

fizmus tanának meglepő igazolását. A keletkezett bizarr képletekhez, a gőte-lárván alakult békaszájhoz és békalárván alakult Rusconi-féle horgokhoz a beültetett csiratöredék sejtjei szolgáltatták *a matériát*, a befogadó csirában uralkodó determináló tényezők pedig a *formát*. Az utóbbi adja a képletnek az általános jellegét, a fogalmi jegyeit, a lényeges bélyegeit, a matéria pedig a részleteket, a forma megvalósításából eredő specifikus eltéréseket, azokat a vonásokat, amelyek a képlet egyediségét jellemzik. Tehát, mint bevezetőben idéztük: «materia... est principium individuationis.»

De hasonló jelenségekkel, amelyek a hilemorfizmus alapján értelmezhetők legjobban, magam is találkoztam kutatásaim során. Először és talán legszembetűnőbben akkor, amidőn a magasabbrendű rákok, a nyelesszemű Decapodák szemének ú. n. heteromorf, vagy homöotikus regenerációjával foglalkoztam. A jelenséget *C. Herbst* fedezte fel, és annakidején nagy feltűnést keltett. A jelenség abban áll, hogy ha az említett rákok szemét gyökeresen kiirtjuk, olyan módon, hogy a szemnyél tövén távolítjuk el a látószervet, akkor a legtöbb esetben regeneráció következik ugyan be, de a keletkező új szövetsarjból nem látószerv fog alakulni, hanem egy csápszerű képlet, amely minden lényeges tulajdonságát tekintve megegyezik ugyanazon állat elülső, vagy kis csápjával (antennula). Az első megállapítások, bármilyen alaposan elemezték is a jelenséget, még sok kérdést tisztázatlanul hagytak és így kapcsolódtam be magam is a kérdés tanulmányozásába. Így pl. nyitva maradt az a kérdés, hogy vajjon általános érvényű-e az említett jelenség, mert eleinte csak tengeri rákokon sikerültek a kísérletek, míg a közönséges folyami rákon eredménytelenek voltak. Nyitva állt továbbá az a kérdés is, hogy az ilyen, szem helyén keletkezett csápszerű függelékek működésük tekintetében is megyegyeznek-e a normális kiscsápokkal, amelyek tudvalevően a rákfélék legtöbbjén a kémiai érzékszerveket viselik. Ezeknek a kérdéseknek tanulmányozása során jutottam érintkezésbe a heteromorf regeneráció említett jelenségével és sikerült azt előidéznem a Balatonban élő kecskerákon (*Astacus* vagy *Potamobius leptodactylus*) is, tehát kiterjeszthettem a szabály érvényességét édesvízi rákokra is (*Wolsky* 1932). Később *H. W. Lissmannal* együtt kimutattam, hogy az így keletkezett képletek nemcsak alakilag egyeznek meg a normális kiscsápokkal, hanem működésük tekintetében is, amennyiben az állat kémiai ingereket tud megérezni velük (*Lissmann* és *Wolsky* 1933).

Ez az egész jelenségkomplexum, tehát a magasabbrendű nyelesszemű Decapodák szeme helyén fellépő homöozis tulajdonképpen szintén a testek kételvűségének tana alapján érthető csak meg alaposan.

A jelenség ugyanis csak akkor következik be, ha a szemrégiót gyökeresen kiirtjuk és főleg ha eltávolítjuk a szemmel együtt a hozzátartozó agyrészletet is, amelynek úgylátszik különleges determináló, indukáló szerepe van a szem kialakulásában és későbbi vizsgálataim szerint mintegy a szem organizátorának fogható fel (*Wolsky* és *Huxley* 1934, *Wolsky* 1935/36). A nyelesszemű Decapodákban ez az agyrészlet, az ú. n. látótraktus, vagy régebbi nevén ganglion opticum, a szemnyélben foglal helyet. Ha már most a szemet úgy irtjuk ki, hogy a látótraktus épségben marad, vagyis a szemnyél disztális végén vezetjük a vágást, akkor az említett homöozis nem következik be, hanem normális szem fog regenerálódni, amint azt szintén sikerült a *Potamobius leptodactylusra* nézve is kimutatnom (*Wolsky* 1932). Tehát a homöozis előfeltétele az adott esetben az, hogy a szemet mindenestől és főleg a látótraktusával együtt irtsuk ki, úgyhogy még nyoma sem maradjon azoknak a faktoroknak, amelyek a látószerv determinálásában résztvesznek, legalábbis a regeneráció, a másodlagos fejlődés során. Modern és szakszerű terminológiával ezt úgy fejezzük ki, hogy a szem egész morfogenetikai mezejét, tehát mindazokat a faktorokat, amelyek a seb helyén regenerálódó szövetsarjat szemkezdeménnyé determinálnák, el kell távolitanunk, hogy heteromorf regeneráció következzék be. Ez pedig ismét azt jelenti, hogy egy bizonyos képlet, egy bizonyos határozott testi valóság kialakulásához két tényező, két alapelv jelenléte szükséges, nevezetesen matéria és forma, mert ha ezek közül valamelyik hiányzik, az illető képlet nem alakul ki, nem jöhet létre. Hogy egy elvesztett szem helyén uj látószerv fejlődhessék, nem elegendő a megfelelő plasztikus anyag, az élő és erősen osztódó sejtekből álló szövetsarj («regenerációs bimbó»), hanem szükséges valami egyéb is, valami inkább anyagtalan, legalábbis összhatásában («Ganzheitlichkeit») az anyagon kívül- és felülálló principium; determináló, formatív tényező, vagy tényezőcsoport, amely azt az eredetileg meghatározatlan, burjánzó szövetsarjat valami határozott szervvé, a jelen esetben szemmé formálja és ez a principium az, amit az arisztoteleszi rendszer a szerv formájának nevez. A jelen esetben a szem teljes morfogenetikai mezejének kiirtásával megfosztjuk a szervezetet ennek a szervnek a *formájától* és így a matériája, a seb helyén előburjánzó friss szövetsarj, egy *más* forma, a kiirtott szemrégióhoz legközelebb fekvő aktív determináló tényező nevezetesen az elülső, vagy kis csáp alakképző mezejének uralma alá kerül; ez lesz a szem helyén keletkező matéria új formája és így fog előállni az a bizarr helyzet, hogy a szem helyén szabályszerű csáp fejlődik.

Önkénytelenül is eszünkbe jutnak itt *Schütz* bevezetőben idé-

zett szavai: «Bizonyos külső létesítő okok képesek úgy hatni, hogy a forma már nem tudja magát tartani az anyagon... és... más forma ejti hatalmába azt az anyag-mennyiséget.»

Látjuk, hogy az a képlet, amelynek a formája elveszett, nem tud többé megalakulni a legéleterősebben fejlődő matériából, szövetsarjból sem.

De ugyanez a tétel fordítva is érvényes, amennyiben matéria nélkül a forma sem képes testi valóságot létesíteni, miként erről legújabb, még folyamatban levő vizsgálataim során ismét alkalmam volt méggyőződni. Ezek a vizsgálatok a *colchicinnek*, ennek az újabban igen nagy jelentőségre szert tett különleges sejtméregnek a kétéltűekre gyakorolt hatását, a hatás létrejöttének mikéntjét igyekeznek tisztázni. A colchicin, amelyet a pharmakologiában már korábban is alkalmaztak, az újabb kutatások szerint (összefoglaló ismertetés: *Győrffy* 1940) bizonyos igen nagy higításokban különleges hatást gyakorol a sejtekre, amennyiben nyugvó, helyesebben dolgozó normális fiziológiai állapotukat nem zavarja, legalábbis nem lényeges mértékben, ellenben mitotikus, vagy redukciós osztódásuk közben különböző zavarokat okoz és pedig legtöbb esetben a metafázisban teljesen megakasztja az osztódás folyamatát. Ezen az alapon elindulva, tarajos gőtéken a fark egy részét eltávolítottam és az így megcsonkított állatok egy részét különböző vizes colchicinoldatokba, másik részét ellenőrzésképpen vízbe helyeztem. A részletek elhagyásával, amelyek más lapra tartoznak, csak annyit emelek ki, hogy 1 : 20.000 higítású colchicinoldatban a kísérleti állatok még kitűnően megéltek: heteken keresztül normálisan táplálkoztak és a kísérlet befejezése után rendes akváriumba visszahelyezve még ma is, több mint fél esztendővel a tartós colchicin-kezelés befejezése után, életben vannak. Az eltávolított farok regenerációja azonban ezeken az állatokon a colchcin-kezelés tartama alatt teljesen elmaradt. A vágásfelület még 2 héttel a műtét után is csaknem olyan síma volt, mint az első napokban és normális regenerációs sarj kialakulásáról nem lehetett beszélni. Ezalatt a vízben tartott hasonló korú és egyebekben hasonló körülmények közt élő ellenőrző állatok már tekintélyes részét visszaszerezték az elvesztett farkrészletnek és jól differenciálódott új farkvéget fejlesztettek. Az eredmények szövettani feldolgozása azt mutatja, hogy amíg a normálisan regenerálódó új farkvégben vastag friss epidermist, dús kocsonyás kötőszövetet, és erős vaszkularizációt találunk, addig a colchicinoldatban tartott állatokon a csonkot mindössze vékony, lapos, gyakran piknotikus magvú sejtekből álló epidermis borítja és ez alatt néhány véröből, illetőleg csekély mennyiségű kocsonyás kötőszövet alkotja a

regenerátumot. A vágásfelületet borító hám sem új képződmény azonban, hanem a csonk hámjának megnyúlása és a vágásfelületre való rátolódása útján jön létre, mint azt *C. Fritsch* (1911) Amphibiák végtagjainak regenerációjával kapcsolatban már régebben kimutatta.

Hogy a colchicinoldatban az új farkvég alakulásának elmaradása a sejtosztódás meggátlására, tehát materia hiányára vezetendő vissza, míg a szerv kialakításához szükséges determináló faktorokat — most már nevezhetem őket a szerv formájának — a kezelés nem érintette, arra több bizonyíték is van. Elsősorban ezt bizonyítja, hogy a colchicinkezelés abbahagyása és az osztódásgátló méreg kimosása után a regeneráló képesség ismét visszatér és az állatok megközelítőleg ugyanolyan mértékben fejlesztik újra elvesztett farkrészeiket, mint az ellenőrző állatok. Ez a megállapítás egyébbként jól megegyezik *Beams* és *Evans* amerikai szerzők legújabb adataival, akik tengeri sün *(Arbacia)* petéket 0.002 molos colchicinoldattal kezeltek (tehát még valamivel töményebb oldatot használtak, mint én a kísérleteimben) és azt találták, hogy a colchicin teljesen megakasztotta a peték barázdálódását, de ha 1 órás kezelés után a mérget ismét kimosták, a barázdálódás újra megindult, igaz, hogy néha abnormis módon.

Más vizsgálatokkal azonban közvetlenül is sikerült kimutatnom, hogy a colchicinkezelésnek nincs gátló hatása a sejtek vegetatív életműködéseire és így nyilván az alakképző potenciákra sem. (Mai ismereteink szerint ugyanis a formativ tényezők komplexumát valószínűleg az embrionális sejtek élettevékenységei tekintetében mutatkozó regionális mennyiségi különbségekre, ezeknek a különbségeknek bizonyos határozott elosztására, mustrázatára vezethetjük vissza: morfogenetikai mezőelmélet, v. ö. *Huxley* és *Beer* 1934.) *Rana fusca* és *Bufo vulgaris* blasztula és korai gasztrula stádiumban levő csiráinak oxigénfogyasztását vizsgáltam manométeres módszerrel, 1 : 10.000 és 1 : 5.000 töménységű colchicinoldatban, illetőleg ellenőrzésképpen vízben. Semmi lényeges különbséget nem találtam a colchicinnel kezelt csirák oxigénfogyasztásában az ellenőrző mérésekhez képest és a nyert értékek mind jól megegyeztek a más szerzőktől közölt, normális lélekzésre vonatkozó adatokkal. Ugyanakkor az említett kezelés a csirákban a sejtosztódást már erősen gátolta (v. ö. *Wolsky* 1940). Tehát a sejtosztódásra *hatásos* colchicinkezelés a sejtlélekzésre és így feltehetőleg az egész anyagcserére *hatástalan* volt, amiből nagy határozottsággal arra következtethetünk, hogy amikor megfelelő colchicinoldatokban tartott állatokon a farkvég regenerációja elmarad, ez nem a forma hiánya miatt, hanem a képlet másik alapelvének, a matériának hiánya miatt következik be. Ez tehát époly nélkülözhetetlen principiuma a természeti tár-

gyaknak, mint a forma. A kettő együtt alkotja a testi valóságot, miként a hilemorfizmus tanítja és miként a kísérleti alaktan számos megállapításán az elmondottakkal igazolni igyekeztem.

* * *

Tekintetes Akadémia! Fejtegetéseimmel tulajdonképpen arra akartam rámutatni, hogy hogyan bukkan rá a filozófiától vajmi távol álló szakbúvár is sokszor olyan problémákra, amelyek már a «legegyetemesebb osztályokról szóló tudomány» *(Pauler)*, a filozófia határterületén fekszenek és ahol örömmel ismerjük fel gondolataink és megállapításaink szoros kapcsolatát, sőt elvi azonosságát a «keresztény filozófia» bizonyos tételeivel. Különösen olyankor jelent nagy logikai örömet az ilyen összetalálkozás, ha véletlenül, akaratlanul, előre nem látva jutunk el hozzá és csak utólag konstatáljuk, hogy azon a rögös ösvényen, amelyről azt hittük, hogy egyedül tapostuk magunknak, nem egyedül járunk, hanem mellettünk áll és bátorítólag kísér egy évezredes gondolatrendszer kiforrott eszméivel, minden tapasztalatával és tekintélyével.

Magam is ilyen véletlenül és akaratlanul jutottam el a matéria és forma aristotelesi fogalmaihoz és a hilemorfizmushoz, amely pedig igazán távol esik szaktárgyamtól és azt hiszem, hogy tulajdonképpen nagyon sokszor vagyunk úgy, hogy ilyen véletlenül és szinte öntudatlanul találkozunk össze szaktudományi kutatásaink során közvetlenül vagy közvetve metafizikai igazságokkal.

Az Egyesült Államok egyik legnagyobb és legtekintélyesebb egyetemén, a new-haveni Yale University-n 1883-ban 80.000 dolláros alapítványt létesítettek egy jámbor asszony, *Mrs. Hepsa Ely Silliman* emlékére. Ennek kamataiból évenként előadássorozatot rendeznek, amelynek célja az alapítók szándéka szerint: «to illustrate the presence and providence, the wisdom and goodnes of God, as manifested in the natural and moral world», azaz kimutatni Isten jelenlétét és gondviselését, bölcseségét és jóságát a természeti és erkölcsi világrendben. Ezeknek az ú. n. Silliman-előadásoknak a megtartására azonban nem a teológia szakembereit kérik fel, hanem a legkiválóbb természetbúvárokat, akik saját szaktudományukban elismert szaktekintélyek, de a teológiához, Isten létének szakszerű bizonyításához nyilván vajmi keveset értenek, sőt ezzel talán nem is törődnek. Hogy csak néhány nevet említsek, az illusztris előadók között szerepelt eddig *lord Rutherford*, *Svante Arrhenius*, *Max Verworn*, *William Bateson*, *August Krogh*, *Thomas H. Morgan*, nemrég pedig az imént bőségesen idézett *Hans Spemann* is. Ezek legnagyobb része azóta a Nobel-díj kitüntetésében is részesült, ami talán mindennél jobban mutatja, hogy kiválasztásuk

valóban szakszerűen történt. A Silliman-előadások anyagát könyvalakban is kiadják, de ha ezeket a könyveket végigolvassuk, azokban kizárólag szakszerű fejtegetéseket találunk és egyetlen helyen sincs közvetlen utalás Istenre, vagy bármiféle teológiai tételre. És mégis azt hiszem, tekintetes Akadémia, hogy a Silliman-előadások ilyen elgondolásában mélységes igazság rejlik, mert azt mutatja, hogy a természetbúvár, mikor szaktárgyával foglalkozik és újabb, meg újabb tényeket, összefüggéseket és törvényszerűségeket ismer fel, tulajdonképpen — még ha nem is tudja, sőt nem is akarja—, szünet nélkül Isten létét és bölcseségét demonstrálja a természetben.

IRODALOM.

BEAMS, H. W. és T. C. EVANS (1939): «Some effects of colchicine upon the first division of the eggs of Arbacia punctulata». Biol. Bull. 77, 328.

FRITSCH, C. (1911): «Experimentelle Studien über Regenerationsvorgänge des Gliedmassenskelets der Amphibien». Zool. Jahrb. Abt. allg. Zool. 30, 377.

GYŐRFFY, B. (1940): «A colchicin hatásmechanizmusa». Magyar Biol. Kut. Munk. (Tihany) 12, 330.

HERBST, C. (1895—1917): «Regeneration von antennenähnlichen Organen an Stelle von Augen. I, III—VII.» Roux Arch. 2, 554, 9, 215, 13, 436, 30 II, 1, 42, 407.

HOLTFRETER, J. (1935): «Morphologische Beeinflussung von Urodelenektoderm bei xenoplastischer Transplantation». Roux Arch. 133, 367.

HUXLEY, J. S. és G. R. DE BEER (1934): «Principles of experimental embryology». Cambridge, University Press.

LISSMAN, H. W. és A. WOLSKY (1933): «Funktion der an Stelle eines Auges regenerierten Antennule bei Potamobius leptodactylus Eschh». Z. vergl. Physiol. 19, 555.

PAULER Á. (1933): «Bevezetés a filozófiába». 3. kiad. Budapest, Danubia.

ROTMANN, E. (1935): «Reiz und Reizbeantwortung in der Amphibienentwicklung». Verh. Zool. Ges. 1935, 76.

SCHÜTZ A. (1940): «A bölcselet elemei». Budapest, Szent István-Társulat.

SOMOGYI J. (1940): «A test metafizikájához». Bölcseleti Közlem. 6, 197.

SPEMANN, H. (1921): «Die Erzeugung tierischer Chimaeren durch heteroplastische embryonale Transplantation zwischen Triton cristatus und taeniatus». Roux Arch. 48, 533.

SPEMANN, H. (1936): «Experimentelle Beiträge zu einer Theorie der Entwicklung». Berlin, Julius Springer.

SPEMANN, H. és O. SCHOTTÉ (1932): «Über xenoplastische Transplantation als Mittel zur Analyse der embryonalen Induktion». Naturwiss. 20, 463.

WOLSKY, A. (1932): «Experimentelle Erzeugung heteromorpher Regeneration am Auge des Sumpfkrebses etc.» Magyar Biol. Kut. Munk. (Tihany) 5, 66.

WOLSKY, A. (1935/36): «Über Zusammenhänge zwischen Entwicklungsphysiologie und Genetik in der experimentellen Morphologie». Magyar Biol. Kut. Munk. (Tihany) 8, 186.

WOLSKY, A. (1940): «Untersuchungen über die Wirkung des Colchicins bei Amphibien. I. Wirkung auf den Sauerstoffverbrauch der Keime». Magyar Biol. Kut. Munk. (Tihany) 12, 352.

WOLSKY, A. és J. S. HUXLEY (1934): «The structure and development of normal and mutant eyes of Gammarus chevreuxi». Proc. Roy. Soc. London B. 114, 364.

II.

TÁRSULATI ÜGYEK.

A) A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÜLÉSEI.

1. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1941 január 24-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Kühár Flóris* rendes tag.

Megjelentek: Balanyi György, Ibrányi Ferenc, Horváth Konstantin, Papp Károly, Pázmány Zoltán, Várdai Béla, Viszota Gyula akadémiai rendes tagok és számos vendég. Távolmaradását kimentette: Pataky Arnold tiszteleti tag, osztályelnök és Váradi József rendes tag.

1. Elnök az ülést megnyitván, felkéri *P. Takáts Ince* rendes tagot előadásának megtartására.

P. Takáts Ince O. F. M. rendes tag megtartja székfoglaló előadását: *Magyar ferences aszketikus élet és aszketikus kiadványok, különös tekintettel a XVII. és XVIII. századra.* Megjelent az I. osztály Értekezései III. kötetének 7. számában. 12 ábrával 1—105. oldalon.

Elnök köszönti az előadót szépen kidolgozott előadása alkalmából s őt teljes jogú akadémiai rendes tagnak jelenti ki.

2. A felolvasó ülést követő *zárt ülésen Papp Károly* főtitkár kérdést intézett az elhangzott előadás kiadása ügyében az osztályhoz. Elnök kijelenti, hogy az osztály hozzájárul *Takáts Ince* munkájának kiadásához, amely gépírással 84 oldalra terjed s nyomtatásban 105 oldalt tett ki.

Papp Károly főtitkár jelenti, hogy *Schermann Egyed* pannonhalmi főapáti helynök úr beküldötte «*A magyarországi katolikus teológiai irodalom repertóriuma*» című kéziratát, amely három kötetre terjed. Az osztály a kéziratot bírálatra kiadja *Horváth Konstantin* osztálytitkár és *Iványi János* rendes tagoknak.

Elnök az ülést egyéb tárgy híján berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 január 24-én. Jegyezte: Papp Károly főtitkár.

2. Jegyzőkönyv a II. osztály 1941 január 31-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Dőry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek: Balanyi György, Czettler Jenő, Friedreich Endre, Heller Farkas, Neubauer Gyula, Papp Károly, Pázmány Zoltán, Theiss Ede, Viszota Gyula rendes tagok és számos vendég.

Elnök az ülést megnyitván, megemlékezik vitéz Kárpáthy-Kravjánszky Mór premontrei kanonok, rendes tag 1940 december havában történt elhúnytáról.

Majd felkéri *Theiss Ede* rendes tagot előadásának megtartására.

Theiss Ede rendes tag megtartja székfoglaló előadását, amelynek tárgya a

következő: *Közgazdaságtudomány és korszerű gazdaságpolitika.* Megjelent a Szent István Akadémia Értesítője XXV. kötetének 54—72. oldalain.

Elnök köszönti az előadót és őt székfoglaló előadása megtartása után teljes jogú tagnak jelenti ki.

Elnök egyéb tárgy híján az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 január 31-én. Jegyezte: Papp Károly főtitkár.

3. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1941 február 7-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Alszeghy Zsolt, Erdősi Károly, Hültl Dezső, Nékám Lajos, Pázmány Zoltán, Pitroff Pál Ödön osztálytitkár, Sziklay János, Szinnyei Ferenc, Takáts Ernő, Zaymus Gyula, Viszota Gyula és Papp Károly főtitkár rendes tagok.

Vendégek: Barsy Irma, dr. Lám Frigyes, Zaymus Vince és felesége, ifj. Zaymus Vince és felesége, dr. Demeter Jánosné, dr. Pápai Józsefné, Gyökén Gyuláné, Parraghi Antalné, Tőkésujfalusi Antalné, dr. Felkay Ferenc, dr. Huszthy Károly, dr. Schoen Arnold, Raffaelli Rafaela nővér, Kántor Klementina, dr. Kopasz Irma, özv. Winter Győzőné, M. Pintér M. Margit, Márton M. Veronika, Nagy Bonaventura, Esty Miklós, Toller Janka irg. nővér, dr. Várdai Béláné, Nagy Perpétua nővér, Halász László és felesége, Radnay Árpádné, Meszleny Georgina, Rácz Dezső, Gullián István, Heintz Henrik és felesége, dr. Masztig Emil, Worschitz Antal, báró Tunkl Jenőné, Bachl Ernő, Zombory József, Fehér Ilonka, Bencs Mária, Rokszer Ivonne, dr. Selem Árpád, Hasmann Béla, Vadas János, Papp Magdolna, Hickl Károly, dr. Sz. Szilágyi Aladár, br. Gudenus Gézáné, Gál Ferencné és Edith, dr. Rocken Ferencné, Margitai Éva, Tóth Eszter, Kiszely Vilma, Berényi Zsuzsa, Gribács Ferenc, a Ranolder Intézet két osztálya tanáraik vezetésével és még sokan mások.

Elnök az ülést megnyitja és megemlékezik az előző ülés óta történt eseményekről.

Várdai Béla elnöki megnyitójában a következőképpen emlékezett meg *Pintér Jenő* rendes tag elhúnytáról.

«Osztályunknak most nyílik még csak alkalma — multévvégi ülésünk elmaradván —, hogy kegyeletes gyásszal adózzék november 8-án elhúnyt kitűnő társunk és megválasztott tiszteleti tagunk, *Pintér Jenő* emlékének. Legérdemesebb és legszeretetreméltóbb társaink egyikét vesztettük el benne. A Szent István Akadémiának mindjárt első választó ülésétől, 1916 februárjától tagja volt, s az intézmény iránti szeretetéből és vezérségre termett lelkületéből egyaránt következőleg, anélkül, hogy tisztet viselt volna, mindjárt kezdettől buzgólkodott Akadémiánk, főkép osztályunk kiépítésén, munkaterveiben élő lelkiismerettel gondolva a választások során mindazokra, akiket katolikus szellemű irodalmunk képviselői közé valóknak ítélt, ha nem is jelentkeznek igényükkel. Ezt a ragaszkodó szeretetet Akadémiánk iránt mindvégig megtartotta.

Ám az ő érdemei a mi körünkön túlmenőleg valóban nemzeti jelentőségűek, annyira, hogy részletező bizonyításuk helyett nagyon elegendő a köztudatra hivatkoznom. Dicsőségesen elérte az ifjú tanár korában maga elé tűzött célt: megalkotta a magyar irodalomtörténet tudományos rendszerezését, előbb egy két-, majd egy hétkötetes formában, melynek befejező, nyolcadik kötete is kiadásra készen maradt meg hagyatékában. E műveivel, melyekhez még annyi tudományos részletdolgozat, népszerűsítő és iskolai feldolgozás is járul, minden időre megszerezte magának a *korának Toldy Ference* elnevezést. Műveiben a katolicizmusnak, mint az irodalom terén is hatalmas formáló erőnek mindenkor a legteljesebb igazságot szolgáltatta, a tárgyilagosság kötelező mezején is. Méltán volt ilykép munkatársa a *Katolikus Lexikon*nak is.

Lánglelkű buzgalom hatotta át az irodalom tudományáért, s nem is lehetett

volna máskép, minthogy éppen ő szólítsa életre néhány társával a század elején a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot, hol előbb mint szerkesztő dolgozott évek hosszú során a legtöbbet, majd ő adott annak legfőbb díszt az elnöki székben. S végül utolsó éveiben ugyancsak ő vállalta fáradhatatlanul a magyar nyelvtisztítás nemzeti ügyének irányítását is, egy folyóirat s a kiadványok egész sora útján.

Hogy mit köszönhet neki mint budapesti tankerületi főigazgatónak a magyar iskola, az is bele van írva a művelt magyar társadalom hálás emlékezetébe: a főváros közel 50 középiskolájában ő teremtett nemzeti és keresztény szellemben vett új rendet a kommün okozta mérgezettség és felfordulás után, megalkotva az új Rendtartást is, mely másfél évtizeden át irányadó volt nemcsak a budapesti, hanem az egész ország középiskoláira nézve, ha nem is rendelték el hivatalosan, de annyira szükség volt rá. Úgy járt, mint Verbőczy Tripartituma. S az se legyen elfeledve, hogy e hivatali vezető állásában hitünknek nemcsak a katolikus iskolák irányában, hanem az egész vonalon a legkészebben tett, egész a határtalanságig szolgálatokat.

Tudományos érdemeiért a legértékesebb koszorúkat vívta ki: a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagságát és nagydíját, a Kisfaludy-Társasági rendes, a Petőfi-társasági tiszteleti tagságot, az egyetemi ny. r. tanári címet és tiszteletbeli doktorságot, a főváros Kazinczy-érmét s nyugalombavonulásakor — a II. osztályú érdemkeresztet. Legnagyobb jutalma bizonyára a munka öröme, jólvégzettségének tudata volt.

S mindezeken túl mégis ráborult egy tragikus árny. Képmutatás volna észre nem vennünk, mikor most emlékét, érdemeit idézzük. Erősen hatott az igazságért lángoló lelkére az idők szörnyűsége, a lelkiismereteknek ez az éjszakája, melyben járunk, s többször mondogatta, hogy egy öngyilkos országot lát maga körül. Egyébként hatalmas önfegyelmező erő lakott benne, s nem hiányzott lelkéből az igazán nagyoknak minden kedvező jelenségre hamar felvillanó optimista naivsága sem. Érték méltatlanságok. Nagy művét, melyben az irodalomtörténetírás minden bevált eszközét és szempontját érvényesíti, a szellemtörténeti irány túlzó hívei egyszerűen adattárnak hirdették, s oda is rakták egyik közkönyvtárunkban a lexikonok közé. *Pintér Jenő* ugyan az adatokra helyezte a fősúlyt, de munkájának célja ezt kötelezővé tette, máskép rosszul oldotta volna meg feladatát. Akik a maguk elképzelését követelték rajta, igazságtalanok voltak hozzá. De azért sokkal több volt az adatok emberénél, tudott az intuíció genialitásával jellemezni is, s ehhez egyéni, saját stílusművészet is járult. A prózai előadásnak ma szinte általános mesterkéltsége és gubancoltsága idején szép példát mutatott a mellérendelő szerkesztés következetes alkalmazásával az előadás világos és magyaros rövidségére és könnyedségére.

Hivatali pályája is egyre több tövist termelt számára, s végül is oly kerékkötőnek érezte, hogy nyugalomba ment még a teljes szolgálati évek kitöltése előtt. Lelkében a Tolnai Lajosok keserűsége vert tanyát s ezt sem olthatta el számára más, mint a Tolnai Lajosét: a csöndes sírhalom. A családi életében mutatkozó törésnek Isten immár a bizonyára mindnyájunknál irgalmasabb megítélője. Ez szigetelte el vallása gyakorlatának leglényegesebb részeitől, pedig ott élt benne a ragaszkodás hitéhez, egyesülve azzal a szomorúsággal, mely a változtatásra tehetetlenség tragikus érzéséből folyik s bizonyára elkísérte utolsó leheletéig.

S ebben van bizodalmunk. Bougaud Émile, a francia egyházi író mondja: «Senki sem tudja, mi történik a haldokló lelke és Isten között». Az érdemek sorában, melyek az örök Bíró előtt mellette szóltak, ott vannak a Szent István Akadémia körüliek is. Drága Társunk, ez intézmény első évétől itt voltál mindig köztünk, részt vettél munkálatainkban, szíveden feküdtek ügyeink, nagy hasznát, örömét láttuk mindig a Te tudást, bölcseséget, használni akarást és tudást egyesítő felszólalásaidnak, ki elmentél ennek az intézménynek támogatásában is a lényedet annyira jellemző, átjáró áldozatkészségig. Megjártad, és pedig mindvégig a szenvedések útját, s ez talán így volt jó, hogy «lerázván mind, mi benned földi»,

Isteneddel — hisszük, lelkünkből kívánjuk — magadban kibékülve, a megdicsőültek társaságára méltón szállhass el közülünk.

Egy zord, gonosz idő nemes alakja voltál ; életpályád csonka, de műved egész, s vele együtt mi is híven őrizzük drága, fényes emlékedet !»

A beszéd elhangzása után a jelenlevők felállással fejezték ki kegyeletüket *Pintér Jenő* emléke iránt.

Ezek után *Zaymus Gyula* rendes tag felolvassa «*Melitta néni kanala*» c. székfoglalóját.

Várdai Béla osztályelnök a következő beszéddel avatja fel Zaymus Gyula rendes tagot :

«*Kedves Barátunk!* Akadémiánk III-ik irodalmi osztályában az idevágó tudományok mellett a költészet, szépirodalom katolikus szellemű művelői is helyet foglalnak, talán fokozottabban, mint más akadémiákban az ily működésűek, de indokolva attól a történeti ténytől, hogy maga az egész intézmény a Szent István-Társulatnak abból a Tudományos és Irodalmi Osztályából alakult negyedszáz év előtt, melyben a költők, szépírók eleitől jelentékeny arányban voltak képviselve az elmélet, a tudomány emberei mellett.

Téged mint termékeny tollú elbeszélőt választottunk a mult évben tagjaink közé, s íme, már az idén sietsz eleget tenni székfoglaló kötelességednek. Úgy vélem, az Akadémiánk iránti szeretetednek, hűségednek, céljai kész munkálásának záloga a jövőre nézve. Már eddig is vagy huszonöt kötet : elbeszélések, regények, mesekönyvek jelentik érdemes irodalmi multadat. Egyike vagy a született elbeszélőknek, gazdag a meseszövésben, még pedig a romantika, akárhányszor a fantasztikus irányában. Mióta a sok lélekelemzés, kísérletezés, irányzatosság elbágyasztotta, vérszegénnyé és unalmassá tette a költészetet, egyre kiáltóbb szüksége mutatkozik az elbeszélő vénának, a cselekvény gazdagságának. S Te ezt hozod magaddal. Kitűnő néhai Tarczai Györgyünk, maga is a romantika embere, azt mondotta bíztatóan rólad : «Van benne valami Jókaiból» — s mint első kritikusod másfél évtized előtt a *Katolikus Szemlé*ben «a romantika szép jövővel bíztató művelője»-t köszöntötte benned, tanácsolva az elismerés mellett a lélektani indokoltság érvényesítését, az óvakodást a valószínűtlenségektől. S ez a jótanács nem is volt hiábavaló. Mintha saját egyéni gondolatod, elhatározásod is lett volna, amit egyik regényhősöddel mondatsz : «Majd megmutatom én ezeknek a színestollú madaraknak, hogy én is tudok röpülni, még ha olyan szürke vagyok is, mint egy sólyom». S meg is mutattad. Megírtad azóta szép sikert aratott, két kiadást ért *Izzó talajon* című regényedet, a papi léleknek ezt a talán legeszményibb feltárását magyar regényben, egyesítve a mély lélekrajzot a hű környezetfestéssel, a gyártelep életének bemutatásában, ahol az ifjú apostol kálváriajárásos élete végül is győzelemhez ér. Megírtad, alighanem Tarczai hatása alatt, *János mester* című történeti regényedet, egy régi magyar építőmesternek, Hölbling Jánosnak, a budai Szentháromságszobor alkotójának megható és érdekfeszítő boldogságkeresését és megtalálását egy viharverte, rémes korszakban, Budának a töröktől visszavétele utáni idejében, tehát hazánknak a történeti költészet szempontjából éppen nem kihasznált korából, történelmi tanulmányokba is megjelenítő életet lehelve. Irtál a főváros északi külső övezete, a lelkigondozásodra bízott Tripolisz életéből merített realisztikus elbeszéléseket, rajzokat, a komor témákat szíved melegével hatva át, amiképt azt egy katolikus szellemtől ihletett elbeszélő, aki Te minden írásodban vagy, nem is teheti másképp. Mélyhatású, megkapó elbeszéléseid vannak a magad gyermekkorából, élükön az *Én választalak ki titeket* című kis remek, s ehhez oly méltón csatlakozik most elhangzott székfoglalód, a *Melitta néni kanala*, mellyel úgy megindítottál, magad is meghatva, mindnyájunkat. S végül itt van bájos gyermekmesekönyveid egész sora ; velük az olvasgatáshoz már elérkezett, legifjabb Magyarországnak egyik ismert, kedvelt írója lettél. Ime, mily sokirányú fejlődés a legszebb reményeket keltő további munkásságodat illetőleg ! Csak a nyelv gazdagságában,

magyar zamatában való továbbfejlődést kívánom figyelmedbe ajánlani. Kérem, legyen további működésed mindvégig a Szent István Akadémia szeretetével, céljainak munkás szolgálásával kapcsolatos. A Szent István Akadémiai tagságot szeretik némelyek csak dísznek, holmi rendjelnek tekinteni; nagy kitartással dolgoznak a bejuthatáson, de aztán a babérokon dicstelenül nyugvást választják. Pedig az ily koszorú csak addig friss, amíg az új meg új munkásság harmata éri, egyébként hamar száraz lomb lesz belőle, egyre jobban inkább epitáfiumhoz hasonló. Mikor Akadémiánk 1915-ben megalakult, Andor József ezt írta róla folyóiratában: «Úgy üdvözlöm az új Akadémiát, mint hajnali pirkadást, nagy jelet, reménységekben gazdag programmot. Tudományos és irodalmi areopagnak képzelem, ahol minden igaz ügy, tehetség és törekvés megtalálja a méltánylást . . . Olyannak képzeljük és kívánjuk tekintélyét, hogy minden számbavehető talentum legszebb ambíciójának tartsa a hozzá való tartozást, és hogy a katolikus tudomány és irodalom munkása élete legszebb, legértékesebb díszének tartsa, ha akadémikusa lehet Szent Istvánnak s e tagság révén mintegy bekebelezett tagja annak a Társulatnak, mely nevéhez méltóan első szent királyunk katolikus, nemzeti és kulturális hagyományait annyi következetességgel és szerető gonddal ápolja». Hogy ez a remény egyszer megvalósuljon, azt csakis vállvetett, önzetlen munkásságunkkal érhetjük el.

Kívánom, kedves Tagtársunk, hogy az osztály története majdan Téged is az itt új meg új továbbvirágzást jelentők sorában említsen. Ennek reményében örömmel fogadlak, úgyis mint egykori tanárod az egyik budai gimnáziumban, a Szent István Akadémia III. osztályának teljes jogú tagjául. Kísérjen papi és írói működésedben egyaránt Isten bő áldása!»

Utána *Szinnyei Ferenc* rendes tag: «Novella - és regényirodalmunk a Bach-korszakban» című munkájának utolsó fejezetét mutatta be.

Várdai Béla osztályelnök a következő beszédben mond köszönetet *Szinnyei Ferenc* rendes tagnak.

«A magyar prózai elbeszélés történetének Beöthy Zsolt, néhai drága közös mesterünk volt a dicsőséges kezdeményezője, ma is értékálló munkájában, *A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban* c. műve két kötetében. A feladatot utána Te folytattad, ugyancsak méltóan. Megírtad előbb regény- és novellairodalmunk történetét a szabadságharcig s e műved utolsó fejezetét annakidején ezen a helyen mutattad be. Most elkészültél, folytatásképp, egy újabb hatalmas művel, mely novella- és regényirodalmunkat a Bach-korszakban tárgyalja. Maradandó, jeles alkotások ezek, nem sok vetekedhetik velük nálunk az anyag gazdagsága, alapossága, a feldolgozás gondos, finom, előkelő művészete tekintetében. Hogy ez új munkádnak is az utolsó fejezete itt, a Szent István Akadémiában elevenedik meg ajkadról, erre büszkék vagyunk, érte külön is ünnepelünk, kívánva, hogy trilógiának sejtett nagy életműved harmadik részét, témádnak a millenniumig terjedő részét is megírhasd. Adja meg Isten az időt is, az erőt is bőven hozzá, hiszen nálad hivatottabban, irodalmunk díszére válóbban senki sem tudná megalkotni. S ha ez a mű is elkészült, gondolj majd vele kapcsolatban is a Szent István Akadémiára, amelyhez való hűség és szeretet is úgy hozzátartozik egyéniséged, életpályád szépségeihez. Fogadd élvezetes és tanulságos előadásodért mindnyájunk nagy köszönetét!»

Egyéb tárgy híján Elnök az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 február 7-én. Jegyezte Pitroff Pál Ödön osztálytitkár

4. Jegyzőkönyv az 1941 február 7-én tartott elnöki értekezletről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök.

Megjelentek: Pataky Arnold, Dőry Ferenc, Várdai Béla, Wodetzky József osztályelnökök. Horváth Konstantin, Balanyi György, Pitroff Pál Ödön, Dudich Endre osztálytitkárok és Papp Károly főtitkár.

Elnök üdvözölvén a megjelenteket, jelenti, hogy az 1938 február 25-i együttes ülés 6 év tartamára, tehát az 1938—1943. évkörre Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás úr Őeminenciáját választotta elnökül. Ugyanezen együttes ülés az 1938—1940. évi ciklusra az I. osztályba elnökül Pataky Arnoldot, titkárul Horváth Konstantint, a II. osztályba elnökül Dőry Ferencet és titkárul Balanyi Györgyöt ; a III. osztályba elnökül Várdai Bélát, titkárul Pitroff Pál Ödönt ; a IV. osztályba elnökül Wodetzky Józsefet s titkárul Papp Károlyt választotta meg. Minthogy az elhúnyt főtitkár helyébe az 1938 október 21-i együttes ülés Papp Károlyt választotta, azért a IV. osztály helyette Dudich Endrét ültette a titkári székbe.

Ilymódon az idei együttes ülésen az összes osztály elnökök és titkárok választás alá esnek.

A másodelnöki tisztségre az 1934 december 21-én elhúnyt *Hutyra Ferenc* helyébe az 1935 *december 13-i* együttes ülés *Viszota Gyula* III. osztálybeli elnököt választotta meg. *Hutyra Ferenc* azonban a IV. osztályból töltötte be a másodelnöki tisztséget, azért már akkor a következő ciklusban tulajdonképen a megállapodott szokás alapján az I. osztályból kellett volna a másodelnököt választani. Minthogy azonban akkortájt az Elnök Úr Őeminenciája azt az óhaját fejezte ki, hogy lehetőleg polgári egyén választassék meg a másodelnöki tisztségre, azért Viszota Gyula került ebbe a méltóságba, aki az időközben elhúnyt főtitkár helyett is vezette az Akadémiát. Most, hogy az alapszabályok értelmében másodelnököt kell választanunk, a másodelnöki tisztség joga kétségtelenül az I. osztályra hárul vissza.

Főtitkár bemutatja Hercegprímás Úr Őeminenciájának ez ügyben írt levelét, amely a következőképen hangzik :

«Magyarország Hercegprímása ; 634—1941. szám. Méltóságos Főtitkár Úr ! Folyó hó 25-én kelt soraira értesítem Méltóságodat, hogy a Szent István Akadémia másodelnöki székében mindenesetre a soron következő osztály legkiválóbb tagját óhajtanám látni. Ha ez pap, természetesen semmi kifogásom nincs az ellen, hogy e fontos tisztségre egyházi férfiú választassék. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Esztergom, 1941 január 27. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek.»

Ezen levél minden kétséget eloszlatván, az értekezlet egyhangúan elhatározza, hogy a másodelnöki tisztségre Pataky Arnold egyetemi tanár, pápai prelátus urat jelöli, mint aki úgy tudományos működésével, mint buzgó szorgalmával legméltóbb a másodelnöki tisztségre. A főtitkári állás betöltése ügyében Elnök jelenti, hogy Reiner Jánost kiváló érdemei jutalmazásául az Akadémia életfogytiglan főtitkárrá választotta, azonban az Alapszabályok eredeti rendelkezése szerint a főtitkári állás is 3 évre szól. Bár a főtitkári 3 éves ciklus ez év október havában jár le, a jelenlevő főtitkár óhajára ez az állás is most kerül betöltésre.

Wodetzky József tiszteleti tag, osztályelnök javaslatára az elnöki értekezlet egyhangúan újból Papp Károlyt jelöli a főtitkári tisztségre.

Ezek után az ülés megállapítja a február 21-i együttes választó ülés tárgysorozatát, amely a következő :

I. Az osztályelnökök, osztálytitkárok választása és az osztályokon belül a tagjelölések megejtése.

II. A választások eredményének az együttes ülés elé való terjesztése.

III. Az együttes ülésen új tagok választása.

IV. Főtitkár választása az 1941—1943. évi ciklusra.

V. Másodelnökválasztás az I. osztály tagjai köréből az 1941—1943. évi ciklusra.

Egyéb tárgy híján Elnök az értekezletet berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 február 7-én. Jegyezte : *Papp Károly* főtitkár. Látta *Viszota Gyula* elnöklő másodelnök.

5. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1941 február 14-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* t. tag., osztályelnök.

Megjelentek: Dudich Endre, Éhik Gyula, Horusitzky Henrik, Marek József, Mócsy János, Mödlinger Gusztáv, Skrop Ferenc, Szabó Zoltán, Zsivny Viktor, Papp Károly főtitkár r. tagok.

Továbbá András Fülöp, Fraunhoffer Lajos, dr. Hoffmann Ernő és felesége, Kaysersheimb Károly ny. tábornok, Szabó Gábor, Tárnok M. Helga, Heren M. Idora nővér, Kiss Ernőné, Hoffmann Roland, dr. Zólyomi Bálint, br. Gudenus Gézáné, dr. Ujhelyi József, dr. Kottász József, Gécsi Irma, Bundi Lívia, Márkus Ottilia, Seiffert Piroska, Kiss Ilona, Egerváry Etelka, Tüske Ágnes, Mező Filotea, dr. Baintner Géza, Welther Erhard és felesége, dr. Mika Sándor és felesége, dr. Kun József és még sokan mások mint vendégek.

Elnöklő osztályelnök az ülést megnyitja és felkéri *Dudich Endre* r. tagot előadásának megtartására. *Dudich Endre* r. tag: Új rákfajok hazánk faunájában című értekezését bemutatja, amelyért elnök meleg szavakkal mond köszönetet. Utána *Hoffmann Ernő* gimnáziumi tanár: *Az aberráció és a Doppler-jelenség a mechanikában és optikában* című munkáját mutatja be Wodetzky József osztályelnök. Az értekezés megjelent Értesítőnk jelen füzetének 97—100 oldalain magyar, és a Függelékben német nyelven. Elnök több tárgy híján az ülést bezárja.

Kelt Budapest, 1941 február 14-én. Jegyezte *Papp Károly* főtitkár.

6. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1941 február 21-én tartott együttes választó üléséről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök.

Megjelentek: Aistleitner József, Alszeghy Zsolt, báró Andreánszky Gábor, Balanyi György, Bán Aladár, Bartha József, Bozóky Géza, Brisits Frigyes, Czettler Jenő, Dudich Endre, Dőry Ferenc, Egyed István, Éhik Gyula, Erdey Ferenc, Erdősi Károly, Freidreich Endre, Gerevich Tibor, Haltenberger Mihály, Horger Antal, Horusitzky Henrik, Horváth Jenő, Horváth Konstantin, Horváth Sándor, Ibrányi Ferenc, Iványi János, Jajczay János, Kocsis László, Kühár Flóris, Láng Nándor, Lóczy Lajos, Marczell Mihály, Marek József, Meszlényi Antal, Mészáros Hugó, Mödlinger Gusztáv, Mócsy János, Nékám Lajos, Neubauer Gyula, Pakocs Károly, Papp Károly, Pataky Arnold, Radó Polykárp, Rejtő Sándor, Sárközy Pál, Schmidt Ferenc, Skrop Ferenc, Sziklay János, Szinnyei Ferenc, Takáts Ernő, Theiss Ede, Tóth László, Vargha Damján, Váradi József, Wodetzky József, Wolsky Sándor, Zaymusz Gyula és Zsivny Viktor rendes tagok.

Elnök üdvözölvén a szép számmal megjelent tagokat, az ülést megnyitja és a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri *Erdősi Károly* és *Takáts Ernő* r. tag urakat.

1. *Elnöklő másodelnök* felhívja a főtitkárt, hogy az 1941. évi tagajánlások ügyét ismertesse.

Papp Károly főtitkár jelenti, hogy *Serédi Jusztinián* Bíboros Hercegprímás Úr Őeminencáija, mint Akadémiánk Elnöke és Fővédője, 1941 január 13-án Esztergomból keltezve a következő átiratot intézte Akadémiánkhoz: «228—1941. szám. Méltóságos Főtitkár Úr! Folyó hó 7-én kelt soraira értesítem Méltóságodat, hogy a Szent István Akadémia tagjelöltjeinek névsorát, amennyiben a felsoroltak *házassága katolikus szempontból kifogástalan*, általában tudomásul veszem és a tagválasztások alapjául alkalmasnak tekintem. Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását. Esztergom, 1941 január hó 13-án. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek».

Ezen átirat alapján a tagajánlásokat kézirat gyanánt kinyomatva, minden egyes tagnak idejekorán megküldöttük.

A tagajánlásokat mind a négy osztály külön-külön ülésben tárgyalva, a jelöléseket már meg is ejtette. Az osztályok tagjai a 28. §-ban megkövetelt 9 tag jelenlétét tetemesen meghaladták, és a jelölés érvényességéhez kétharmad többséget nyert jelöltek névsorát a főtitkárhoz beterjesztették.

2. *Elnöklő másodelnök* az osztályoktól jelölt *tagokra* elrendeli a titkos szavazást, amelyet Papp Károly főtitkár, Horváth Konstantin és Dudich Endre osztálytitkárok segédkezésével végrehajtva, a következő eredményt hirdeti ki.

Beérkezett 50 érvényes szavazat, amelynek kétharmad többségét 34-ben állapítja meg. A szükséges kétharmad többséget a következő jelöltek nyerték el: Az *I. osztályban* rendes tagul *Loczka Lajos* 46 szavazattal 4 ellenében.

A *II. osztályban* rendes tagokul *Czobor Alfréd* 50 szavazattal egyhangúlag, *Genthon István* 43 szavazattal 7 ellenében, *Kumorovitz L. Bernát* 45 szavazattal 5 ellenében, *Nizsalovszky Endre* 48 szavazattal 2 ellenében; *külltag gyanánt Gyárfás Elemér* 50 szavazattal egyhangúlag.

A *III. osztályban* rendes tagokul: *Berze Nagy János* 48 szavazattal 2 ellenében, *Városi István* 46 szavazattal 4 ellenében.

A *IV. osztályban* rendes tagokul: *Horusitzky Ferenc* 45 szavazattal 5 ellenében, *Johan Béla* 44 szavazattal 6 ellenében, *Kratochvil Károly* 43 szavazattal 7 ellenében, *Mosonyi János* 48 szavazattal 2 ellenében, *Réthly Antal* 48 szavazattal 2 ellenében, *Röhlich Károly* 50 szavazattal egyhangúlag, *Scherf Emil* 47 szavazattal 3 ellenében, *Wágner János* 44 szavazattal 6 ellenében.

Elnöklő másodelnök a felsoroltakat rendes tagokul jelenti ki, s valamennyit megerősítés végett Hercegprímás Elnök Úr Őeminenciájához, mint Fővédőhöz fogja fölterjeszteni.

3. *Elnöklő másodelnök* felhívja a főtitkárt, hogy az osztályokban történt választásokról az eredményt terjessze az Együttes ülés elé.

Papp Károly főtitkár az osztályokban történt választásokról a következőkben számol be.:

Az I. osztály elnökévé *Aistleitner Józsefet* 10 szavazattal 2 ellenében, titkárává *Horváth Konstantint* 11 szavazattal 1 ellenében.

A II. osztály elnökévé *Dőry Ferencet* 11 szavazattal 1 ellenében, titkárává *Meszlényi Antalt* 9 szavazattal 3 ellenében.

A III. osztály elnökévé *Várdai Bélát* 15 szavazattal egyhangúlag, titkárává *Pittroff Pál Ödönt* 15 szavazattal egyhangúlag.

A IV. osztály elnökévé *Wodetzky Józsefet* 14 szavazattal egyhangúlag, titkárává *Dudich Endrét* 14 szavazattal egyhangúlag vulasztották meg.

Elnöklő másodelnök a felsorolt osztályelnököket és osztálytitkárokat az 1941—1943. évkörre megválasztott osztályelnököknek és osztálytitkároknak jelenti ki, s működésükre a jó Isten áldását kéri.

4. *Elnöklő másodelnök* jelenti, hogy most esedékes a *főtitkári állás* betöltése is. Bár a főtitkári 3 éves ciklus csak ez év októberében járna le, azonban az egyöntetű választások kedvéért a *főtitkár óhajára* most ejtjük meg a főtitkári tisztségre is a választást.

Papp Károly főtitkár az ülésről távozik, amire elnöklő másodelnök elrendeli a titkos szavazást. A titkos szavazás eredménye, hogy az együttes ülés 41 szavazattal 1 ellenében újból *Papp Károlyt* választotta meg főtitkárul az 1941—1943. évkörre. A küldöttség által behívott főtitkárt elnöklő Másodelnök köszönti s kéri, hogy ugyanolyan buzgalommal folytassa működését, mint az elmúlt években. Különösen figyelmébe ajánlja a kiadványok fokozását és a *Fraknói-nagyjutalom* kiadásának felújítását

Papp Károly főtitkár hálásan megköszöni a bizalmat, amellyel az Együttes Ülés immár másodízben emelte a főtitkári székbe. Az elmúlt évben iparkodott a kiadványokat fokozni. Az 1939. évi *Értesítőt* bővítette, a 178 oldalt kitevő 24-ik kötet minden osztály köréből tartalmaz értekezést. Az emlékbeszédek sorából a

III. kötet 3. száma gyanánt megjelent boldogult *Tóth Tihamér* emlékezete Marczell Mihálytól. A II. osztály értekezései közül a II. köt. 7. száma gyanánt boldogult *V. Kárpáthy-Kravjánszky Mór* tagunknak *I. Rákóczi Ferencről* írt tanulmánya, míg a 8. számban *Atzél Elemér* székfoglaló értekezése: A hatósági orvos titoktartása címen. Ennek költségeit buzgó tagtársunk fedezte. A IV. osztály kiadványaiból a III. köt. 6. száma gyanánt *Kadics Ottokár*nak *A Mussolini-barlang ásatásairól* szóló tanulmánya négy műmelléklettel.

Nagy örömet okozott tagtársainknak, hogy kiadhattuk *Fallenbüchl Ferenc* k. főigazgató úrnak: *A rabváltó trinitárius szerzetesekről* írt monografiáját, amely a II. osztály értekezéseinek II. köt. 9. száma gyanánt jelent meg 180 oldalon, 42 ábrával illusztrálva. A gyönyörű munka kiadásához tudós szerzője 1100 pengő adománnyal járult hozzá.

Bejelenti továbbá a főtitkár, hogy az ülésünkről imént eltávozott *Vargha Damján* pécsi egyetemi tanár úr őméltósága 1000 pengőt adományozott a Szent István Akadémiának, amelyért e helyütt is hálás köszönetet mond nemeslelkű tagtársunknak.

5. *Elnöklő másodelnök* jelenti, hogy másodelnöki tisztségét, amelyet 1935 december 15-től kezdve tölt be, most visszaadja az Akadémiának, s az 1941 februárban 7-i elnöki értekezlet alapján a másodelnöki tisztségre ez alkalommal az I. osztály tagjai sorából kell választanunk. Elrendeli a *titkos szavazást*, amelynek eredménye, hogy az együttes ülés 42 szavazattal egyhangúlag *Pataky Arnold* tiszteleti tagot választotta meg a másodelnöki méltóságra.

A küldöttségileg meghívott *Pataky Arnold* volt osztályelnök és tiszteleti tagot elnöklő másodelnök a Szent István Akadémia megválasztott másodelnökéül jelenti ki, az 1941—1943. évkör tartamára. Üdvözli az új méltóságban és munkálkodására a Mindenható áldását kéri.

Viszota Gyula lelépő másodelnök üdvözlő szavaira *Pataky Arnold*, a Szent István Akadémiának újonnan megválasztott másodelnöke a következő szavakkal válaszolt.

»Méltóságos Másodelnök Úr!

Tekintetes Szent István Akadémia!

Mélységes megilletődéssel foglalom el a Szent István Akadémia másodelnöki székét. Első szavam e helyről csak a köszönet szava lehet a Szent István Akadémia tagjaihoz, akiknek egyhangú bizalma engem e díszes méltóságra emelt. A biblikus professzornak a lelke előtt megelevenedik Jézus Sirák fia könyvének 38. fejezete, amelyben a szent szerző reámutat arra: mily nagy tisztesség a bölcsek sorába tartozni. Én is igen nagy tisztségnek tartottam a magam számára, hogy ez az Akadémia engem 1917-ben rendes tagjainak a sorába választott. Nagy dolog volt számomra, hogy 1934-ben az I. osztály elnöki tisztségébe léphettem. Igen nagy megtiszteltetés volt részemre, hogy egy évvel ezelőtt a tagtársak bizalma engem a Szent István Akadémia tiszteleti tagjai közé választott, — és most másodelnökké történt egyhangú megválasztásomban a legnagyobb megtiszteltetést látom, mely engem a Szent István Akadémia részéről érhetett. Ha azokra a nagy férfiakra gondolok, akik előttem ezt a tisztséget viselték: Székely Istvánra, Concha Győzőre, Négyesy Lászlóra, Hutyra Ferencre és közvetlen elődömre: Viszota Gyulára, akkor át kell éreznem gyöngeségemet, és az engem ért magas kitüntetést előlegezett bizalomnak kell tekintenem. De méltóztassék meggyőződve lenni, hogy minden erőmből teljesíteni akarom a vállalt kötelességeket. Kérem ehhez elsősorban a jó Istennek, a Boldogságos Szűznek és Kis Szent Teréznek a segítségét, de kérem egyúttal a Szent István Akadémia minden egyes tagjának, főleg Akadémiánk elnökének, a Hercegprímás úr Őeminenciájának, valamint tapasztalatokban olyannyira gazdag közvetlen elődöm és főtitkárunk Őméltóságainak kegyes támogatását. Méltóztassanak meggyőződve lenni, hogy nekem az irántam most megnyilvánult nagy bizalomra csak egy válaszom lehet: Non recuso laborem!«

6. Végül *Papp Károly* főtitkár meghatott hangon búcsúzik el *Viszota Gyula* másodelnök úr Őméltóságától, aki immár távozik eme fontos tisztségből. Azon öt év alatt, amelyet *Viszota Gyula* másodelnök úr Akadémiánk vezetésében eltöltött, annyira megszoktuk az ő kedves egyéniségét, tapintatos vezetését, amellyel az itt-ott felbukkanó ellentéteket elsimította, hogy szinte szokatlanok lesznek üléseink az ő jelenléte nélkül. Szeretve tisztelt Másodelnökünk valóban nagy munkát végzett, amikor boldogult *Hutyra Ferenc* örökében átvette Akadémiánk vezetését. Az első években kétszeres munka hárult vállára, amennyiben nagybeteg főtitkárunk helyett Akadémiánk egész adminisztrációját irányította. Nevéhez fűződik Akadémiánk első *Almanach*-jának kiadása, amelyben nemcsak a tagok névsora, hanem teljes Ügyrendünk és 25 éves történetünk vázlata is bentfoglaltatik. Ugyancsak az ő fáradhatatlan buzgalma tette lehetővé *Gombos F. Albin: Catalogus Fontium Historiae Hungaricae* 800—1301. című 3 kötetes nagy munka megjelentetését, amelynek kiadására szükséges 27.000 pengőt, Hercegprímás Elnök Úr Őeminenciájának támogatásával, a Vallás- és Tanulmányi Alapból megszerezte.

Valóban 5 éves munkálkodása során mindannyiunk tiszteletét és nagyrabecsülését kiérdemelte. A főtitkár ezenfelül még különös hálával és köszönettel tartozik a búcsúzó Másodelnök úrnak azért, hogy három éven át szíves tanácsaival s tapasztalatainak gazdag tárházából vett jóakaratával támogatni szíves volt. Amikor mindezekért Akadémiánk osztályelnökei, osztálytitkárai s az Együttes Ülés megjelent összes tagjainak nevében köszönetet mond, egyben kéri Másodelnök Urat, hogy nagybecsű munkásságával a jövőben is szíveskedjék Akadémiánkat támogatni.

Elnöklő Másodelnök megköszönve a szíves búcsúszavakat, s Akadémiánk minden tagjára a jó Isten áldását kérve, az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 február 21-én. Jegyezte : *Papp Károly* főtitkár. Hitelesítik: *Erdősi Károly* és *Takáts Ernő* rendes tagok. Látta: *Viszota Gyula* másodelnök.

7. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1941 március 7-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök : *Aistleitner József* osztályelnök.

Megjelentek : Pataky Arnold, az osztály tiszteleti tagja, Horváth Konstantin osztálytitkár, Noszlopi László, Pázmány Zoltán, Váradi József és Papp Károly főtitkár rendes tagok.

Vendégek : Barnicska Péter, Lassányi Gyula, Bálint József, András K. Fülöp, Horváth Karitász nővér, Gaál Mária, Hornyánszky István, Bugyinszky Ida, dr. Sármándy Sándor, dr. Kisbán Emil, vitéz Fraknóy József, Nezbójtó György, Bisits Iván, Dragomits Tamás, Hoffmann Lajos, Csabay Károly, Bercsényi György, dr. vitéz Murányi Aladár, Győry József, Meszleny Gina, Berényi Ferenc és még sokan mások.

Elnök az ülést megnyitja, napirend előtt Pataky Arnold, az osztály volt elnöke üdvözölte az új elnököt, aki ezekért köszönetet mondott. Utána : *Noszlopi László* rendes tag «Hivatás, pályatudomány, pályalélektan és a katolikus szempont a pályaválasztási tanácsadás kérdésében» című előadását tartotta meg. Az előadónak az osztályelnök meleg szavakkal mondott köszönetet. Végül az osztály tagjai részére zárt ülés következett.

Budapest, 1941 március 7-én. Jegyezte : Horváth Konstantin osztálytitkár.

8. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1941 március 14-i üléséről.

Elnök : *Dőry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek : Balanyi György, Czettler Jenő, Meszlényi Antal osztálytitkár, Pataky Arnold másodelnök, Pázmány Zoltán t. tag, Bártfai Szabó László és Papp Károly főtitkár rendes tagok.

Vendégek : gr. Zichy Rafael, Esty Miklós, dr. Bárdos István, dr. Sándorffy Kamill, Kiss Ernőné, dr. Dőry Ferencné, dr. Kisbán Emil, Fallenbüchl Ferenc, br. Gudenus Gézáné, Párkány János dr., vitéz Maszner József, özv. Pastinák Istvánné, dr. Lám Mihály és még sokan mások.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri *Meszlényi Antal* osztálytitkár rendes tagot előadásának megtartására.

Meszlényi Antal rendes tag, osztálytitkár : *Gróf Zichy Domonkos rozsnyói püspöksége* című dolgozatát mutatja be.

Az előadónak és a megjelenteknek elnöklő osztályelnök köszönetet mond és az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 március 14-én. Jegyezte : Meszlényi Antal osztálytitkár.

9. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1941 március 21-i üléséről.

Elnök : *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek : Alszeghy Zsolt, Bartha József, Horger Antal, Nékám Lajos, Pakocs Károly, Pázmány Zoltán, Pitroff Pál Ödön osztálytitkár, Sziklay János, Váradi József, Papp Károly főtitkár akadémiai rendes tagok. Továbbá : dr. Endes Gábor, dr. Conlegner József, dr. Gruber Miklós, dr. Lám Frigyes, Szemző Aladár, özv. Szöts Árpádné, dr. Pitroff Pálné, Pitroff Irén és Piroska, Wagner József, Kováts Gyula, Korom Antal, Kereszty Gábor, Bolemán Tibor, Pitroff Ilona, Timár László, Bors Magdolna, Horváth János, Nánási Emma, Nagy Emma, Gerbi Mária, Barlay Szabolcs, Haán György, Merész Gáspár, Vastagh Teobald, Kővári Máté, P. Pócza Szalvátor, P. Horváth Euszták, dr. Tutrerebesi Mekker György, Meszleny Georgina, ifj. Pitroff Pál, Jermy Károly, dr. Várdai Béláné, dr. Erős Arnoldné, Rónay Rózsi, Dankó Anna, özv. Radnay Árpádné, özv. Auer Istvánné, özv. Bonitz Ferencné és még sokan mások mint vendégek.

Elnök megnyitójában megemlékezik a jezsuitarend 400 éves jubileumáról. Majd a következőket mondja : «De egyik tagtársunkat is kell még köszöntenem. Oly esemény késztet erre, mely egyfelől sokkal nagyobb közéleti jelentőségű, másfelől katolikus szempontból is sokkal örvendetesebb, semhogy szó nélkül volna szabad elhaladnunk mellette. Ez pedig *Alszeghy Zsolt* társunknak a Pázmány Péter-tudományegyetemen a magyar irodalomtörténet *nyilvános rendes* tanárává kinevezése, még pedig a bölcsészeti kar egyhangú meghívása alapján. Ünneplő örömmel köszöntöm Őt ez alkalomból osztályunk nevében ! Tudományos felkészültség dolgában ma senki sem múlja felül irodalomtörténészeink közül ; a magyar líra és dráma különböző korszakaira vonatkozó kutatásai és kiadványai époly jelentősek, mint amily eredeti, saját munkálat a mult század irodalmán végigvezető műve a Szent István Könyvek között. Alapos, érdemes mű XVII. századi irodalmunkat tárgyaló kötete is. Szerencsésen van meg tudományos egyéniségében az a hajlékonyság, mely a legkülönbözőbb jellegű jelenségek iránt is érdeklődik, s igyekszik hozzájuk méltányos, őket helyesen megítélő lenni, aminthogy tett közvetlen szolgálatot a jelen irodalom fejlődésének is az *Élet* folyóirat szerkesztésével. Benne Négyesy László, egykori osztályelnökünk után ismét katolikus tudós ül e tudományszak egyik tanszékén, még pedig nem a hitűket elkendőzők, hanem a mellette írásaikban tanuvallomást is tevők közül való, jól tudván és bizonyítván, hogy a katolicizmus mellett kiállás nem sérelme, hanem ellenkezőleg, biztosítéka a tudományos igazságnak is, különben nem volna katolikus. Hisszük, hogy nem egy véka alá rejtett igazságunkat fogja még ilyen értelemben a világ elé tárni. Kísérje Isten áldása munkásságát. Folytassa még sok évtizeden át sikeresen, érdemeit növelően tudományos munkásságát, adjon az ifjúságnak nemcsak értékes, igaz tudományt, hanem — amire ebben a tépett lelkű korban époly szükség van — nemesítő, jellemfejlesztő erkölcsi hatásokat a tudományon keresztül, minél gazdagabban Kedves Társunk kinevezése a Jézustársaság jubileumi évében történt. Úgy érzem, nem véletlenül. Oly embert ért benne ez a kinevezés, aki legdrágábbját,

egyetlen fiát adta e Rend tagjául. Lássa a maga legszebb tudományos érvényesülésében Isten viszonzó áldását, az Ő további kegyelme zálogát, legyen áldozata valamikor majd a jelenlegi öröménél, dicsőségénél is nagyobbnak forrása számára!»

Elnök ezután felkéri *Pitroff Pál Ödön* osztálytitkár r. tagot, hogy «*Tinódi Sebestyén eszmevilága*» című munkáját mutassa be. A felolvasásért az elnök köszönetet mond. Utána felkérte *Pakocs Károly* r. tagot, hogy olvassa fel «*Gircsics Imre nem tudja a Hiszekegyet*» című elbeszélését. Az elnök az előadónak köszönetet mond és egyéb tárgy nem lévén, az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 március 21-én. Jegyezte: Pitroff Pál Ödön osztálytitkár.

10. Jegyzőkönyv a IV. osztály 1941 március 28-án délután 5 órakor tartott üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* tiszteleti tag, osztályelnök.

Megjelentek: Dudich Endre, Éhik Gyula, Kratochvil Károly, Mosonyi János, Mödlinger Gusztáv, Papp Károly főtitkár, Pataky Arnold másodelnök, Skrop Ferenc, Wagner János, Zsivny Viktor rendes tagok, Hoffmann Ernő, Hoffmann Ernőné, Fischer Károly, Mezey Géza, Rokka Pál, Schulek György, Szegény Margit, Vladar Béla vendégek.

1. *Elnöklő osztályelnök* előterjeszti *Vörös Cyrill* rendes tagnak: «Szögletes testek térfogata a Bolyai-féle geometriában» c. előadását. Elnök a szerzőtől még bizonyos felvilágosításokat fog kérni.

2. Elnöklő másodelnök bemutatja Hoffmann Ernő vendégnek: Az infravörös látásról szóló tanulmányát. Az értekezés megjelent jelen Értesítőnk 101—104. oldalain magyar, és a Függelékben német nyelven.

A felolvasóülést követő *zárt ülésen Skrop Ferenc* r. tag a tagajánlások szövegének és a jelölések bizonyos fonák jelenségeinek ügyét teszi szóvá, különös tekintettel a közéleti előkelőségek beválasztásával kapcsolatban.

Osztályelnök és osztálytitkár felvilágosításaira a felszólaló rendes tag a tagajánlások követett módszereiben megnyugszik.

Egyéb tárgy híján Elnök az ülést esti 7 órakor berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 március 28-án. Jegyezte: Dudich Endre osztálytitkár.

11. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia 1941 április 4-én tartott együttes üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* tiszteleti tag, másodelnök.

Megjelentek: Aistleitner József, Bartha József, Balanyi György, Bártfai Szabó László, Czobor Alfréd, Dőry Ferenc, Horger Antal, Horusitzky Ferenc, Horusitzky Henrik, Koltai Kasztner Jenő, Lánd Nándor, Meszlényi Antal, Nizsalovszky Endre, Pakocs Károly, Réthy Antal, Scherf Emil, Szentkereszthegyi Kratochvil Károly, Várdai Béla, Wodetzky József, Zaymusz Gyula, Zsivny Viktor rendes tagok és Papp Károly főtitkár.

Elnök az ülést megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Bartha József és Horusitzky Henrik rendes tag urakat.

1. *Elnöklő másodelnök* megemlékezik arról a nagy veszteségről, amely hazánkat tegnap *Teleki Pál gróf*, Magyarország miniszterelnökének tragikus halálával érte.

Pataky Arnold másodelnök a következő beszédben fejezi ki a hazánkat és Akadémiánkat ért nagy veszteséget:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Méltóztassanak megengedni, hogy mai együttes ülésünk napirendje előtt néhány szóval kifejezést adjak mindnyájunk mélységes fájdalmának és megrendült gyászának, amelyet gróf Teleki Pál miniszterelnöknek tragikus halála fölött érzünk. Az egész magyar haza, a magyar katolicizmus, a magyar politikai élet, és ami a Szent István Akadémiát a legközelebbről érinti: a magyar tudományos

élet egy nagy emberi értékkel lett szegényebbé. Amikor ezt az embert az eucharisztikus világkongresszus ünnepségein vagy az úrnapi, illetve a Szent István-napi körmeneteken imádkozni láttam, amikor arra gondoltam, hogy Scylla és Charibdis között mily bölcseséggel vezeti hazánk sorsát, én — és velem együtt bizonyára igen sokan — Teleki Pálra mindig úgy tekintettem, mint Magyarország élő lelkiismeretére, és igen sokszor hálát adtam az Istennek, hogy éppen e végzetesen nehéz időkben oly bölcs, higgadt, megfontolt és lelkiismeretes vezetőt adott a magyarságnak. Még sokkal inkább a szörnyű esemény hatása alatt állunk, semhogy méltóképen meg tudnánk emlékezni Teleki Pál egyéniségéről és hervadhatatlan érdemeiről. Politikai pályáját most nem méltatom ; azt azonban itt, a Szent István Akadémiában különösen is le akarom szegezni, hogy Teleki Pál elsősorban nagy tudós volt, aki óriási ismereteit maradéktalanul a magyar haza szolgálatába állította. Már mint fiatal képviselő teljesen belevetette magát a földrajztudományba. Bejárta egész Európát, Északafrikát, nevezetesen Szudánt, utazott az Egyesült Államokban. 1909-ben, harmincéves korában kezdte meg nagyszabású tudományos munkásságát, melyet rendkívül nagy alaposság, a részletek kidolgozása, de egyúttal ezeknek összefogó szintézise is jellemez. A világháború után gróf Apponyi Alberttel és gróf Bethlen Istvánnal együtt Teleki Pál Magyarországnak egyik főmegbízottja volt a párisi «béketárgyaláson». A békedelegáció földrajzi vonatkozású anyagát szinte a maga teljes egészében Teleki Pál állította össze ; hatalmas részlettérképeinek egyesítése adta a nevezetes Carte Rouge-t, mely a magyarság lélekszámát még a nemzetiségi területeken is pontosan és világosan feltüntette. Az amerikai békebizottság egyes tagjainak a nyilatkozatából arra lehet következtetni, hogy Teleki munkája nélkül még igazságtalanabb lett volna a trianoni békediktátum.

1921-ben Teleki Pál a közgazdaságtudományi karon egyetemi katedrát vállalt és évek során keresztül a közgazdasági élet tudományos irányzatait alaposan ismerő nemzedéket iparkodott nevelni. Egyetemén viselte a dékáni, majd a rektori tisztet is. A központi hatalmak tudósai közül ő volt az első, akit Amerika tudós körei előadások tartására meghívtak, és ő Magyarországról nyolc előadást tartott az Újvilág tudományos körei előtt. Mint kiváló szaktudós 1924-ben a Népszövetség meghívására tagja lett a mosszuli hármas bizottságnak, melynek az volt a feladata, hogy a Törökország és Irak között a petróleumforrások miatt vitás határ végleges rendezésére javaslatot tegyen. Szociografiai intézetében hangyaszorgalommal gyűjtött össze mindent, ami a trianoni határokon túl lakó magyarságra vonatkozik. Tudományos munkásságára az 1938. és 1940. évi országhatárrendezés alkalmával tette fel a koronát. Mindkét bécsi döntés alkalmával Telekinek óriási földrajzi és etnografiai tudása győzött a trianoni országhatárt megállapító gyűlölet és tudatlanság fölött . . .

Az április 3-i hajnali órák szörnyű tragédiájának, az e tragédiát bizonnyal megelőző borzalmas lelki tusának és lelki összeomlásnak emberi tanuja nem volt, ezt csak a mindentudó Úr Isten látta, aki — reméljük — irgalmas Bírája volt Teleki Pálnak. Minekünk, akik emlékét hálás kegyelettel őrizzük, nem lehet más feladatunk, mint mélységes részvéttel imádkozni az ő szegény lelkéért, de egyszersmind buzgó imával kérni az Istent, hogy a Magyarok Nagyasszonyának anyai közbenjárására oltalmazza meg Hazánkat továbbra is a világtörténelmi erők apokaliptikus küzdelmében . . .»

2. *Elnöklő másodelnök* megtartja előadását «A négyszáz esztendős jezsuitarendről». Az előadás megjelent jelen Értesítőnk 32—36. oldalain.

3. *Elnöklő másodelnök* felkéri Papp Károly főtitkárt elhúnyt tagjaink bejelentésére. Elhúnytak az 1941. évben :

a) *Novák Lajos* címzetes prépost, pápai prelátus, acélmisés áldozópap, a magyar katolikus papok nesztora 1941 február 4-én, 99 éves korában Budapesten. Megboldogult Tagtársunk még a Szent István-Társulat irodalmi osztályából került

Akadémiánk II. osztályának tagjai sorába, tehát kezdettől fogva, 1916 január 20-a óta volt buzgó tagja Akadémiánknak. Temetésén számos tagtársunk jelent meg.

b) *Tragor Ignác* m. kir. kormányfőtanácsos, a Váci Múzeum Egylet elnöke 1941 február 10-én 72 éves korában Vácott elhúnyt.

Megboldogult tagtársunkat Akadémiánk 10 tagjának ajánlására az 1939 február 24-i ülés választotta meg a II. osztály sorába.

Székfoglalóját 1939 nov. 17-én tartotta «A renaissance és humanizmus Vácon» címen. Temetésén Akadémiánkat Czettler Jenő m. kir. titkos tanácsos úr őexcellenciája képviselte.

c) *Gróf Teleki Pál* m. kir. Miniszterelnök Úr 1941 április 3-án, 62 éves korában Budapesten. Elhúnytáról Másodelnök Úr külön is megemlékezett.

Mint hazánk legkitűnőbb geográfusát, tudományos érdemei elismeréséül már 1922-ben ajánlotta a IV. osztály elnöke, Schafarzik Ferenc s titkára, Papp Károly, tagjaink sorába, s bár tudományos érdemeit egész Akadémiánk elismerte, a zavaros viszonyok következtében akkor még nem sikerült beválasztása. Azonban hét év mulva, 1929 február havában hét tagtársunk ajánlásával egyhangúan bekerült Akadémiánk IV. osztályának tagjai sorába.

Elnök indítványára mind a három elhúnyt tagtársunk emlékét jegyzőkönyvben örökítjük meg. Adjon nekik a jó Isten örök nyugalmat!

4. *Papp Károly* főtitkár a következő jelentést terjeszti elő:

«Tekintetes Szent István Akadémia! Az idei választásokkal kapcsolatban *Bíboros Hercegprímás Elnök Úr* Őeminenciája *számos leiratot* intézett Akadémiánkhoz, amelyekből az tűnik ki, hogy Őeminenciája úgy is, mint Elnökünk, úgy is, mint Fővédőnk a legnagyobb érdeklődéssel kíséri Akadémiánk működését.

Minthogy együttes ülésünk most zárt üléssé alakult, amelyen csakis akadémiai tagok vannak jelen, eme bizalmas átiratokat szükségesnek tartom ismertetni, hogy mélyen tisztelt Tagtársaink is értesüljenek Főmagasságú Elnökünk felfogásáról és kívánságairól.

I. Az első leirat 1941 január 13-án Esztergomban 228—1941. szám alatt kelt s a következőképen szól: «Méltóságos Főtitkár Úr! Folyó hó 7-én kelt soraira értesítem Méltóságodat, hogy a Szent István Akadémia tagjelöltjeinek névsorát, amennyiben a felsoroltak házassága katolikus szempontból kifogástalan, általában tudomásul veszem és a tagválasztások alapjául alkalmasnak tekintem. Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását».

II. A második leirat 1941 január 27-én 634—1941. szám alatt, ugyancsak Esztergomból keltezve, a következőkép hangzik:

«Méltóságos Főtitkár Úr! Folyó hó 25-én kelt soraira értesítem Méltóságodat, hogy a Szent István Akadémia másodelnöki székében mindenesetre a soron következő osztály legkiválóbb tagját óhajtanám látni. Ha ez pap, természetesen semmi kifogásom nincs az ellen, hogy e fontos tisztségre egyházi férfiú választassék. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását».

Ezen két leirat vétele után az 1941 február 21-én tartott választó ülés eredményeit, a jegyzőkönyvek hitelesítése után, felterjesztettem Főmagasságú Elnök Urunknak esztergomi székhelyére.

Minthogy a választások eredményeit egységesen, összefoglalóan még alig volt alkalmunk hallani, azért minden kétség elkerülése végett felsorolom a megválasztott tagok és a tisztikar névsorát:

I. oszt. rendes tagul Loczka Lajos 46 szavazattal 4 ellen.

II. oszt. rendes tagokul: Czobor Alfréd 50 szavazattal, Genthon István 43 szavazattal 7 ellen, Kumorovitz Bernát 45 szavazattal 5 ellen, Nizsalovszky Endre 48 szavazattal 2 ellen; *külltag gyanánt* Gyárfás Elemér 50 szavazattal.

A *III. osztály rendes tagjai:* Berze Nagy János 48 szavazattal 2 ellen, Városi István 46 szavazattal 4 ellen.

A *IV. osztály rendes tagjai:* Horusitzky Ferenc 45 szavazattal 5 ellen, Johan

Béla 44 szavazattal 6 ellen, Kratochvil Károly 43 szavazattal 7 ellen, Mosonyi János 48 szavazattal 2 ellen, Réthly Antal 48 szavazattal 2 ellen, Röhlich Károly 50 szavazattal, Scherf Emil 47 szavazattal 3 ellen, Wágner János 44 szavazattal 6 ellen.

Az osztályokban a tisztikar választása az 1941—43. évkörre a következő:

Az I. osztály

elnöke: Aistleitner József 10 szavazattal 2 ellen,
titkára: Horváth Konstantin 11 szavazattal 1 ellen.

A II. osztály

elnöke: Dőry Ferenc 11 szavazattal 1 ellen,
titkára: Meszlényi Antal 9 szavazattal 3 ellen.

A III. osztály

elnöke: Várdai Béla 15 szavazattal egyhangúlag,
titkára: Pitroff Pál Ödön 15 szavazattal egyhangúlag.

A IV. osztály

elnöke: Wodetzky József 14 szavazattal egyhangúlag,
titkára: Dudich Endre 14 szavazattal egyhangúlag.

Főtitkárul Papp Károlyt 41 szavazattal 1 ellen,
másodelnökül Pataky Arnoldot 42 szavazattal egyhangúlag választotta az együttes ülés az 1941—1943. évkör tartamára.

III. *A felsorolt választásokat* Hercegprimás Elnök Úr Őeminenciája Esztergomban 1941 március hó 3-án kelt 1541—1941. számú leiratában megerősítette a következőkben: «Méltóságos Főtitkár Úr: Tudomásul veszem a Szent István Akadémia kebelében megejtett választásokat és megerősítem az Akadémia február 21-i ülésén megválasztott tagokat. Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.»

IV. Végezetül itt közlöm Elnök Úr Őeminenciájának *Viszota Gyula* másodelnök úr távozása alkalmából írt levelét:

«Magyarország Hercegprimása. Méltóságos volt Másodelnök Úr! Midőn Méltóságod megválik a Szent István Akadémia másodelnöki tisztétől, hálás köszönetemet fejezem ki eddigi értékes munkájáért. Egyben arra is kérem Méltóságodat, hogy kiváló szellemi erőivel továbbra is a katolikus tudományos élet felvirágoztatásában segítségemre lenni szíveskedjék. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Esztergom, 1941 március hó 20-án. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprimás, esztergomi érsek.

Méltóságos dr. Viszota Gyula úrnak, a Szent István Akadémia volt másodelnökének, Budapest».

Az új tagok közül a megválasztást eddigelé a következő urak köszönték meg, tehát a választást elfogadták:

1. *Czobor Alfréd* m. kir. országos főlevéltárnok 1941 márc. 31-i levelében.
2. *Genthon István*, a római Collegium Hungaricum igazgatója, 1941 márc. 24.
3. *Johan Béla* államtitkár, a közegészségügyi intézet igazgatója, 1941 március 11.
4. *Horusitzky Ferenc* egyetemi magántanár, geológus, 1941 márc. 23.
5. *Nizsalovszky Endre* egyetemi ny. r. tanár, 1941 márc. 12.
6. *Röhlich Károly* pécsi egyetemi c. rk. tanár, 1941 márc. 25.
7. *Scherf Emil* m. kir. főgeológus, 1941 már. 13.
8. *Réthly Antal* meteor. int. igazg., 1941 márc. 20.

V. *Tárgysorozatunk 5. pontja* az Akadémiánknak tett adományozásokról szól.

Dr. Fallenbüchl Ferenc pápai kamarás, tankerületi főigazgató úr f. évi március 27-én 1100 pengőt és *Vargha Damján* pécsi egyetemi tanár úr még a február 21-i választó ülés alkalmából 1000 pengőt adományozott a Szent István Akadémiának, s az összegeket a pénztárnak befizették.

Minthogy mindkét nemeslelkű hagyományozás minden feltétel nélkül történt, azért főtitkár indítványozza, hogy a 2100 pengő összegből az Akadémia Fraknói-jutalmára bizonyos összeget kihasíthassunk, vagy egyéb legszükségesebb célra felhasználhassuk.

Főtitkár jelentésére az együttes ülés a nagylelkű két adományért az adományozó uraknak hálás köszönetet mond.

VI. Ülésünk hatodik pontja a Fraknói-jutalom kiadásának felújítása.

A Szent István Akadémia Fraknói Vilmos címzetes püspök alapítványából nagy jutalmat létesített, amelynek szabályzatát, még *gróf Apponyi Albert* elnöklete alatt, az 1923. évi április 20-i együttes ülés állapította meg. A jutalmazás visszamenőleg 8—8 évkörre terjedt, s az osztályok sorrendjében levő szakok legjobb művét jutalmazta.

I. Az 1914—22. évkör hittudományi díját Székely István Krisztus születésének éve és *Mihályfi Ákos*, a nyilvános istentisztelet műve között osztotta meg.

II. Az 1915—1923. évkör társadalomtudományi díját Heller Farkas Közgazdasági politika,

III. az 1916—1924. évkör nyelvtudományi díját Klemm Antal mondattani tanulmányai,

IV. az 1917—1925. mennyiségtani díját Suták József felületelméletre vonatkozó művei,

V. az 1918—1926. évi hittudományi díjat Wolkenberg Alajos a Katolikus Világmisszió könyve,

VI. az 1919—1927. évi történelmi díjat *Jablonkay Gábor* Loyolai Szent Ignác Jézustársasága alapítójának élete és működése c. műve nyerte.

Ezóta a Fraknói nagy vagyon elértéktelenedése miatt a kamatok oly csekély összeget tettek ki, hogy 1932-ben a pályadíjak kiadását beszüntettük.

Minthogy az 1941. év bevételei lehetővé teszik, hogy e célra rendes bevételeinkből 500 P-t kiszakítsunk, az Együttes ülés a jutalom felújítását elhatározza. Többek hozzászólása után az ülés kimondja, hogy a Fraknói-jutalom díját az idén a III. osztály körébe utalja és megbízza az osztály elnökségét, hogy a három bíráló jelentését f. évi október haváig az együttes ülés elé terjessze.

VII. Az 1940. évi számadások beterjesztése.

A) *Alapítványok állaga 1940 dec. 31-én.*

1. A Szent István Akadémia vagyona az Országos Földhitelintézet V., Bálvány-u. 7. sz. kezelésében (Fraknói-alapítvány)	2.823.— P
2. A Szent István-Társulat kezelésében levő alapítványok (Kollányi F. hagyatéka és Stephaneum-részvények)	3.379.— «
Összes vagyon	6.202.— P

B) *Az Akadémia zárószámadásai*

Tartozik: 1940 december 31-én.

1. Személyzeti költség	1834.19 P.
2. Postaköltség	209.82 «
3. Nyomdai előállítások	7.129.19 «
4. Kegyeleti költség	207.60 «
5. Vegyes kisebb kiadások	124.31 «
6. Egyenleg 1940 dec. 31-én	789.08 «
Összesen	10.294.19 P

Követel:

1. Egyenleg 1940 jan. 1. készpénzkészlet	2.643.40	P
2. Könyvek eladásából befolyt	180.38	«
3. Divéky Adorján befizetése	125.—	«
4. Támogatásokból és alapítványokból	7.011 —	«
5. Szelvényosztalékok	213.75	«
6. Az akadémiai pénz után kamat	120.66	«
Összesen ...	10.294.19	P
Egyenleg, vagyis készpénzmaradvány 1941 január 1-én	789.08	P

A számvizsgáló bizottság 1941 március 1-én kelt jelentését *Rottenbiller Fülöp* elnök, *dr. Várdai Béla* és *dr. Voit Lajos* számvizsgálóbizottsági tag urak írták alá, akik a zárószámadást és a vagyonmérleget megvizsgálva a vezetett könyvekkel egyezőknek s kellő okmányokkal támogatottnak találták.

E helyütt is mély köszönettel adózunk a számvizsgáló tag uraknak s különösen *Takáts Ernő* Szent István Társulati Vezérigazgató, úrnak, hogy pénztárunkat ilyen gondosan kezeltetni szíves volt.

VIII. Költségvetés az 1941. évre.

A) Bevételek.

1. Maradvány az 1940. évről	789.—	P
2. Katolikus Vallás Alap 1941. évi segélye	10.000.—	«
3. Tud. Társulatok 1939—40. évi államsegélye	1.350.—	«
4. Dr. Fallenbüchl Ferenc adománya	1.100.—	«
5. Dr. Vargha Damján. Pécs, adománya	1.000.—	«
6. Szelvényosztalékokból	210.—	«
7. Kiadványok eladásából	150.—	«
Összesen ...	14.599.—	P

B) Kiadások.

1. Alapítványokhoz *a)* Lukcsics József hagyatékából 1000 P, *b)* Váradi Lipót 50 P	1.050.—	P
2. Akadémiai Értesítő 25. kötetére	2.000.—	«
3. Négy osztály Értekezéseinek kiadására	4.000.—	«
4. Emlékbeszédekre és Gombos Pótkötetére	3.800.—	«
5. Fraknói-jutalom díjazására	500.—	«
6. Öt titkár évi tiszteletdíjára á 100 P	500.—	«
7. Személyzeti kiadások: Gudenusné 940 P, Reiner Irma 360 P, Szolgák 350 P, MABI 200 P	1.850.—	«
8. Postaköltség és meghívók nyomása	500.—	«
9. Kegyeleti kiadásokra	200.—	«
10. Vegyes kiadásokra	199.—	«
Összesen ..	14.599.—	P

Elnök határozatilag kimondja, hogy az együttes ülés a beterjesztett költségvetést elfogadja.

IX. Bartha József rendes tag indítványt terjeszt az együttes ülés elé. Az indítvány Ügyrendünk 63. §-ának szigorú betartását célozza. Ugyanis a 63. pont kimondja, hogy a Szent István Akadémia megválasztott tagjai kötelesek megválasztásuktól számított öt éven belül székfoglalójukat megtartani, s amíg székfoglalójukat meg nem tartják, addig tagsági jogaikat nem gyakorolhatják.

Mint az Akadémia egyik legrégibb tagja, aki még a Szent István-Társulat irodalmi osztályából lépett a rendes tagok sorába, eddigelé 7 előadást tartott a III. osztályban, s ezzel szemben ismer olyan tagokat, akik 15 év óta egyetlenegy előadást sem tartottak, sőt székfoglalójukkal is adósok maradtak. Kéri az Elnökséget

hogy a megválasztott tagokat serkentse legalább székfoglalójuk megtartására. Láng Nándor és Meszlényi Antal hozzászólása után az együttes ülés kimondja, hogy az elnökség a jövőben különítse el a megválasztott és a széket foglalt rendes, teljes jogú tagokat.

Több tárgy híján Elnök az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 április 4-én. Jegyezte: Papp Károly főtitkár. Hitelesítik: *Bartha József*, *Horusitzky Henrik*. Látta: *Pataky Arnold* elnöklő másodelnök.

12. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1941 április 18-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Aistleitner József* osztályelnök.

Megjelentek: Czettler Jenő, Erdey Ferenc, Horváth Konstantin osztálytitkár, Ibrányi Ferenc, Réthly Antal rendes tagok, Pataky Arnold másodelnök, tiszteleti tag.

Továbbá: Dorner Aurél és neje, dr. Zsigovits Béla, Werkman János, dr. Conlegner József, Hoffmann Károly, Herdrich Zoltánné, Szommer Miklósné, Tuhrin Rozália, Vadász Olga és Fehér Ladisla szoc. testv., Sirp Péter, Székely Erzsébet, gr. Kornis Józsa, Járdányi Pál, Kiss Ernőné, Nyikos Katalin, br. Gudenus Gézáné, Meszleny Georgina, Horváth József, Reseczky Benjamin, dr. Sieráczky Artur, Ferenczy Csaba, M. Pintér M. Margit I. B. M. V., M. Szenyusky Mária I. B. M. V., Petró Sándor, Pártos Lajos, Magyar István, Kartal József, Faludi Béla, Gergely Ferenc, Laurisin Miklós, dr. Kovács Imre, özv. Tabajdy Gyuláné és még sokan mások mint vendégek.

Dr. Papp Károly főtitkár másirányú elfoglaltsága miatt az ülésről kimentette magát és helyettesítésével *dr. Horváth Konstantin* osztálytitkárt bízta meg.

Elnök az ülést megnyitja, üdvözli a megjelenteket, megemlékezik dicső honvédségünk délvidéki bevonulásáról. Utána felkérte *Teller Frigyes* egyházzenei igazgatót, hogy mint vendég tartsa meg előadását.

Teller Frigyes «*Középkori magyar egyházzenei emlékeink*» címmel, vetítettképes illusztrációkkal és a Központi Papnevelő Intézet énekkarának közreműködésével tartott felolvasásáért elnöklő osztályelnök meleg szavakkal mond köszönetet. Ugyancsak köszönetét fejezi ki a megjelent tagoknak és vendégeknek és az ülést bezárja.

Budapest, 1941 április 18. Jegyezte: Horváth Konstantin osztálytitkár.

13. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1941 április 25-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Dőry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek: Balanyi György, Czobor Alfréd, Friedreich Endre, Jajczay János, Kühár Flóris, Meszlényi Antal, Pataky Arnold tiszteleti tag, másodelnök, Radó Polikárp, Mihályi Ernő, Scherf Emil, B. Szabó László, Papp Károly főtitkár rendes tagok. Továbbá: Kelemen Krizosztom, Félegyházy József, Petró Sándor, dr. Conlegner József, dr. Márffy Oszkár, dr. Dőry Ferencné, P. Kiss Elemér, Mogyorósi László, Sigmond Rajmund, Irek Angelikusz, dr. Wámoscher Béla, dr. Csorba Tibor és neje, Borbély Kamill, br. Gudenus Gézáné, Solymoss Vendel és még sokan mások mint vendégek.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri Mihályi Ernő rendes tagot felolvasásának megtartására. Mihályi Ernőnek «*Az expresszionista szobrászat*» címen tartott előadásáért elnöklő osztályelnök köszönetet mond, utána felkéri *Félegyházy József* teológiai tanárt, hogy «A tatárjárás történeti kútfőinek kritikája» című dolgozatát mutassa be. Ez megtörténvén, elnöklő osztályelnök meleg szavakkal mond köszönetet vendégelőadónak, majd az ülést bezárja.

Budapest, 1941 április 25. Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

14. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1941 május 9-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* tiszteleti tag, osztályelnök.

Megjelentek: Pataky Arnold tiszteleti tag, másodelnök, Dudich Endre osztálytitkár, Entz Géza, Horusitzky Ferenc, Horusitzky Henrik, Kratochvil Károly, Mosonyi János, Papp Károly főtitkár, Réthly Antal, Scherf Emil, Skrop Ferenc, Wolsky Sándor, Zsivny Viktor r. tagok. Továbbá: dr. Bacsák János, dr. Bogsch László, dr. Hoffmann Ernő, Scher-Fiumena Beatrix, özv. Piller Györgyné, Zákány Zoltán, özv. dr. Haluk Miksáné, dr. Kühn István, D. Marnartina M. Anna I. M. B. V., Németh M. Margit I. M. B. V., dr. Streda Rezső, Majer István, Lineberger Márta, Fritsch Kálmán, Péch Albin, vitéz Ditróy (Dieter) János, Tőry Kálmán, Pinkert Zsigmond, Fuchs Károly, Görgényi András, Meszleny Georgina, br. Gudenus Gézáné, ifj. Kalós Péterné, dr. Geőcze Irén és még sokan mások.

Elnök kegyeletes szavakkal emlékezett meg az osztály nagy halottjáról, gróf Teleki Pálról és bejelentette, hogy az osztály legközelebbi ülésén Fodor Ferenc tart emlékbeszédet Teleki Pál grófról. Elnök indítványára az ülés jegyzőkönyvileg örökíti meg a nagy halott emlékét. A kegyeletes megemlékezés után, melyet a megjelentek állva hallgatak végig, elnök felkérte *Scherf Emil* r. tagot székfoglalójának megtartására.

I. *Scherf Emil*: «*A hordalékmozgató folyók eróziójának és a folyókanyarulatok keletkezésének problémája*» címén tartott előadást, melyért Wodetzky elnöklő osztályelnök köszönetet mondott. Méltatta Scherf Emil munkásságát, majd bejelentette, hogy Scherf Emil a Szent István Akadémia alapszabályai értelmében előadott székfoglalójával a rendes teljes jogú tagok sorába lépett.

II. *Wodetzky József: Újabb adatok Laplace életéhez* címen tartott felolvasást, majd bemutatta *Vörös Cyrill* r. tag: *Észrevételek egyik párhuzamossági tétel bizonyításához a hiperbolikus geometriában* című munkáját.

Elnöklő osztályelnök köszönetét fejezi ki a megjelenteknek, az ülést bezárja és az osztály tagjai részére zárt ülést rendel el.

Budapest, 1941 május 9. Jegyezte: Dudich Endre osztálytitkár.

15. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia 1941 május 16-án tartott együttes üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* tiszteleti tag, másodelnök.

Megjelentek: Aistleitner József, Balanyi György, Bozóky Kálmán, Czettler Jenő, Czobor Alfréd, Dőry Ferenc, Dudich Endre, Egyed István, Horusitzky Henrik, Hültl Dezső, Johan Béla, Meszlényi Antal, Mödlinger Gusztáv, Nékám Lajos, Papp Károly, Sárközy Pál, Sziklay János, Várdai Béla és Wodetzky József akadémiai tagok. Távolmaradását kimentette Hotváth Konstantin. Jelen volt továbbá: Árgay Honóra nővér, Bozóky Kálmánné, Falussy Károly, M. Fehér Gonzága, Fouret Béláné, Gál László, br. Gudenus Gézáné, vitéz Grosschmid István dr., Grosschmid Istvánné, Grosschmid Géza, özv. Grosschmid Lajosné, Grosschmid Sándor, Horváth Kandid, König Dénes, Lindner Viktor, Lovas Ambrus, Mezei Jolán nővér, Palásty Mária nővér, Stachó Tibor, Staud Miklós, Szerényi Angela nővér, özv. Szitányi Gézáné, dr. Sztankay István székesfővárosi tanácsjegyző, Szukováthy Istvánné, Szücs Endre dr. és még számos vendég.

Elnök üdvözölvén a megjelent tagokat és vendégeket, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri *Dudich Endre* és *Mödlinger Gusztáv* rendes tag urakat.

1. *Pataky Arnold* másodelnök a következő beszéddel nyitja meg az együttes ülést:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Amióta április 4-én utolsó együttes ülését tartotta a Szent István Akadémia, az immár több mint húsz hónap óta rohanó világtörténelmi események újra olyan fordulóponthoz értek, amely édes hazánkat a legközelebbről érinti. Mintha a buda-

pesti eucharisztikus világkongresszus és Szent István királyunk jubileumi esztendeje óta a Gondviselés minden esztendőben vissza akarná adni hűséges nemzetének, a régi nagy Magyarországnak egy-egy igazságtalanul elszakított darabját. Felső-Magyarország, Kárpátalja, Észak-Erdély és a Székelyföld után a közelmultban a Délvidék tért vissza Szent István koronájához. Április 6-án megindult a föld Jugoszlávia alatt, négy nappal később ez az erőszakkal összefércelt trianoni tákolmány is már darabjaira szakadt szét és újabb négy nap mulva ismét a magyar trikolór lengett a Muraközben, Dél-Baranyában és Bácskában. Ami másfél hónappal ezelőtt még álomnak is túlmerész lett volna, az ma mint élő valóság tölti el örömmel minden magyar hazafi szívét. Köszönjük elsősorban a nemzetek sorsát intéző isteni Gondviselésnek, hogy ez a ránknézve annyira örvendetes történelmi esemény oly villámgyorsan és minden lényeges külpolitikai bonyodalom nélkül következett be. Köszönetünk száll a magyar honvédség felé ezért a nagyszerű stratégiai teljesítményért, mely nemcsak nemzetünknek, hanem a külföldnek is őszinte bámulatát érdemelte meg. Hálánk és kegyeletünk mindazoké, akik életüket és vérüket áldozták fel hazánk érdekében. És nem utolsó sorban hálánk és köszönetünk száll Magyarország Kormányzója és mindama férfiak felé, akik azóta, hogy huszonhárom esztendővel ezelőtt nemzetünk történelmének egyik legnagyobb katasztrófája szakadt reánk, nem csüggedtek el, hanem állandóan küzdöttek egy világ tudatlansága és gyűlölete ellen, amíg megteremtették azokat a feltételeket, amelyek végre is a trianoni igazságtalanságnak legalább részleges jóvátételére vezettek.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Hazánk történelme már igen sokszor megmutatta, hogy a Gondviselésnek a történelem folyamán megvolták a maga nagy és bölcs tervei a magyar nemzettel. Valamikor, az Árpád családjából származó első fejedelmek alatt, a magyar nemzet a keresztény Európa réme volt — «A sagittis Hungarorum libera nos, Domine» —, de amióta nemzetünk maga is kereszténnyé lett, ugyancsak az Árpádok dinasztiája Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet, Boldog Margit személyében annyi szentet adott az Egyháznak, mint a világnak kevés uralkodó családja.

1241-ben, most hétszáz esztendeje, a magyar nemzetet a tatárjárás a végpusztulással fenyegette; 1541-ben, most négyszáz éve, Buda elfoglalása — úgy látszott — reáteszi a zárókövet arra a sírra, amelyet Mohács ásott a magyar nemzetnek; az első világháború gyászos befejezése és Trianon széjjelszakították hazánkat... És 1941-ben visszakerült az elszakított Délvidék is...

Mindeddig mindezek a katasztrófák nem tudták megölni a magyar nemzetet, holott a világtörténelemnek sokkal nagyobb nemzetei jóval kisebb megrendüléseket nem tudtak átélni. Ennek a ténynek nincsen pusztán emberi magyarázata, «digitus Dei et Magnae Dominae Hungarorum est hic»... Az isteni Gondviselés több mint ezer esztendő óta éppen nemzetünket a kereszténység védőbástyájává tette. És minden arra mutat, hogy az Istennek a jövőben is megvannak a tervei a magyar nemzettel. Rajtunk áll és szent kötelességünk, hogy magunkat e tervek végrehajtására minél méltóbbakká tegyük...

Tekintetes Szent István Akadémia!

Még egy bensőséges örömünkről óhajtok megemlékezni. A Pázmány Péter Tudományegyetem, annak bölcsészettudományi kara, számos tudományos testület, valamint a volt és a jelenlegi tanítványok május 11-én megható, kedves ünnepség keretében emlékeztek meg Akadémiánk főtitkárának, *Papp Károly* úr őméltóságának huszonötesztendős egyetemi tanári jubileumáról. Az ünnepélyen a Szent István Akadémia nevében már volt szerencsém köszönteni a jubilánst, akit a IV. osztály nevében Wodetzky József osztályelnök úr őméltósága is üdvözölt; de ezen a helyen, Akadémiánk plénuma előtt megismétlem mindnyájunknak őszinte köszöntését és mindnyájunk nevében szívből kívánom szeretett főtitkárunknak továbbra is a jó Isten legbőségesebb áldását és kegyelmeit, hogy még igen sokáig legyen

egyetemünknek, a geológiai tudománynak és Szent István Akadémiánknak büszkesége, tanítványainak pedig szóval és példájával továbbra is tanítója és nevelője.

2. *Sárközy Pál* bakonybéli apát, rendes tag megtartja emlékbeszédét Grosschmid Lajos egyetemi tanár, rendes tag felett. Megjelent a Szent István Akadémia Emkélbeszédei III. kötetének 6. számában 1—12. oldalon.

3. *Papp Károly* akadémiai főtitkár jelenti, hogy Szendy Károly dr. székesfővárosi polgármester úr Akadémiánknak 2000 P támogatást biztosított, amelyet az 1941. évi költségvetés keretében 1941 április 5-én 232.351—XI. ü. o. számú rendeletével már ki is utalt.

Szendy Károly polgármester úr már évek óta egyik buzgó résztvevője ünnepi üléseinknek. Beadványunkra, amelyben Őméltóságától a Székesfőváros részéről 5000 P évi támogatást kérelmeztünk, a legmelegebb hangon válaszolt. Igéretét, hogy a katolikus tudósok akadémiáját állandó támogatásban fogja részesíteni, most be is váltotta. A szokásos levonások után 1986 P 50 f április 26-án a pénztárba már be is folyt. Kérelmünk 5000 P segélyről szólt, amelyet a mai nehéz viszonyokra tekintettel Őméltósága 2000 P-vel valósított meg. E helyütt is hálás köszönettel adózunk Szendy Károly székesfővárosi polgármester úrnak, hogy 25 éves fennállásunk óta első ízben segélyezte Akadémiánkat. Örömünk annál nagyobb, minthogy Szendy Károly polgármester úr mai ülésünkön képviselteti magát dr. Sztankai István székesfővárosi tanácsjegyző úrral, a székesfővárosi irodalmi és művészeti ügyosztály vezetőjével.

Elnök javaslatára az együttes ülés köszönetet mond Szendy Károly székesfővárosi polgármester úrnak s kéri a képviseletében megjelent *Sztankai István* tanácsjegyző urat, hogy az ülés köszönetét a Polgármester Úr Őméltóságának tolmácsolni szíveskedjék.

A m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi miniszter úr Őexcellenciájától 25.000 P évi segélyt kérelmeztünk, s tekintve a nehéz pénzügyi viszonyokat, Őexcellenciája a Vallás és Tanulmányi Alapból 10.000 P segélyt engedélyezett. Ezért is hálás köszönetet mondunk Hóman Bálint miniszter úr Őexcellenciájának, aki mint régi tiszteleti tagunk, mindig élénken érdeklődik Akadémiánk ügyei iránt. Ugyancsak köszönjük Stolpa József m. kir. vallás- és közoktatásügyi államtitkár úr támogatását.

4. A *titkári jelentés* röviden megemlékezik azon örömhírekről és kitüntetésekről, amelyek a közelmultban akadémiai tagjainkat érték.

a) Mindenekelőtt Főmagasságú Elnökünk Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás úr Őeminenciáját említi, aki április 23-án töltötte be 57. életévét. Bíboros Főpásztorunk, miként eddig, úgy az idén is teljes visszavonultságban ülte meg az évfordulót. Ezen a napon mégis mindannyian ott voltunk lélekben Őeminenciája körül s kifejeztük bensőséges szeretetünket, amelyet kétszeresen érzünk, egyrészt Főpásztorunk, másrészt Elnökünk személye iránt. A Mindenható áldását kérjük magasztos munkásságára.

b) Másodsorban Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrról emlékezik meg, aki a mult héten ünnepelte miniszterségének 8 éves fordulóját. Ugyanis 1932 május havában foglalta el a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteri széket.

Őnagyméltósága 1918 óta tartozik tagjaink sorába, 1923—1926 között a II. osztály titkári tisztségét töltötte be s 1935 óta tiszteleti tagunk. Akadémiánknak állandóan buzgó tagja s ez alkalomból is a Mindenható áldását kérjük munkálkodására.

c) Május hó elején mult 30 éve annak, hogy X. Pius pápa és I. Ferenc József apostoli királyunk Glattfelder Gyulát az ősi Csanád megye főpásztorává kinevezte s 1911 május 14-én a budapesti egyetemi templomban Csernoch János kalocsai érsek püspökké szentelte. Őnagyméltósága 1938 óta tartozik a II. osztály tiszteleti tagjainak sorába s mint ünnepi üléseink egyik buzgó tagját 30 éves püspöki évfordulója alkalmából szívből köszöntjük.

d) XII. Pius Pápa Őszentsége, akit a Pázmány Péter Tudományegyetem 1938-ban a hittudományi kar tiszteletbeli doktorául választott, az egyetem akkori rektorát, *Kenéz Béla* m. kir. titkos tanácsost a Szent Szilveszter-rend nagykeresztjével tüntette ki s a hittudományi kar akkori dékánját : Iványi János pápai prelátust apostoli protonotáriussá nevezte ki. A kitüntetéseket május 7-én, az Actio Catholica országos nagygyűlése napján Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás úr Őeminenciája személyesen nyujtotta át budavári palotájában a kitüntetett tanár uraknak.

Kenéz Béla úr Őnagyméltósága 1921 óta tartozik a II. osztályunk tagjai sorába, míg Iványi János úr Őméltósága 1933 óta tagja Akadémiánk I. osztályának.

Kitüntetésük Akadémiánk tagjai között osztatlan örömet keltett s ez alkalomból is a legmelegebben köszöntjük előkelő tagtársainkat.

e) XII. Pius Pápa Őszentsége Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás úr Őeminenciájának előterjesztésére Meszlényi Antal dr. érseki tanácsos s egyetemi címzetes rendkívüli tanár urat pápai kamarássá nevezte ki. Ez a kinevezés közelről érinti Akadémiánkat, minthogy Meszlényi tanár urat 1933 óta egyik legszorgalmasabb tagunk gyanánt tiszteljük körünkben, s aki ez év február óta a II. osztály titkári állását tölti be.

f) Főtisztelendő Zaymus Gyula plébános urat Hercegprímás úr Őeminenciája ez év elején érseki tanácsossá nevezte ki. Legfiatalabb tagtársunk kitüntetése nemcsak a III. osztályban, hanem Akadémiánk minden osztályában örömet keltett.

g) Alszeghy Zsolt tagtársunknak a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karán a magyar irodalomtörténet ny. r. tanárává történt kinevezéséről Várdai Béla osztályelnök úr a március 21-i ülésen már megemlékezett. Ez alkalommal együttes ülésünk nevében köszöntjük, kívánva, hogy eme fontos tanszéken ékesszólásával igen sokáig hirdesse a magyar irodalom dicsőségét.

h) Megemlíti továbbá, hogy Mészáros Hugó kultúrtanácsnok urat Szombathely városa polgármesterévé választotta. Mészáros Hugó úr, akit írói néven Ősz Ivánnak ismerünk, 1938 óta rendes tagunk és III. osztályunk már több alkalommal gyönyörködött szép költeményeiben.

i) A IV. osztály tagjai sorából Szabó Zoltán tagtársunk tudományos érdemeinek elismeréseül a Corvin-koszorút nyerte el.

j) Végül fölemlíti az örömhírt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia idei nagy jutalmát Szinnyei Ferenc nyerte el : «Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban» c. művével, míg a Wellisch Alfréd-jutalmat Gerevich Tibor : «Magyarország románkori emlékei» c. munkájával érdemelte ki s a természettudományok terén Gróh Gyula : A vérszérum fehérjeire vonatkozó kutatásaiért a Kornfeld-jutalmat kapta.

Mind a három kiváló tudós tagtársunkat szívből köszöntjük.

Reméljük, hogy Akadémiánk felújított Fraknói-jutalma az ősz folyamán minket is megajándékoz a nyelvtudomány és szépirodalmi osztály kebeléből egy kitüntetett tudóssal vagy költővel.

5. *Meghívás érkezett a kir. magyar Természettudományi Társulattól* a május 25-én, vasárnap délelőtt tartandó 100. évi közgyűlésre, és pedig két meghívó. Egyik az Akadémia elnöksége, a másik a matematikai-természettudományi osztály elnöksége részére.

Az ülés kéri, hogy Akadémiánk elnökségét Pataky Arnold másodelnök úr, a IV. osztály elnökségét Wodetzky József elnök úr képviselje.

Az esetleges üdvözlések sorrendje miatt a titkári hivatalhoz fordulunk. Főtitkár a meghívókat azonnal át is nyujtja az elnök uraknak.

6. A folyó év elején megalakult a Magyar Jogász Egylet egyházjogi szakosztálya, amelynek elnöke Notter Antal, titkára Móra Mihály.

A szakosztály megalakulásának bejelentésével kapcsolatban kéri, hogy a

Szent István Akadémia Értesítőjét az I. 1916. évi kötettől kezdve küldjük cserepéldányként.

7. Kiadványaink ügyében főtitkár jelenti, hogy szedés alatt van

a) A Szent István Akadémiai Értesítő 1940. évi XXV. kötete a következő tartalommal:

1. Serédi Jusztinián: Szent László királyunk dicsőséges emléke.
2. Viszota Gyula: Visszapillantás Akadémiánk 25 éves multjára.
3. Főtitkári jelentés.

Az I. osztály értekezéseiből:

Pataky Arnold: Néhány gondolat Izaiás próféta történelemszemléletéből s ugyancsak

Pataky Arnold: Ószövetségi idézetek Szent Pál leveleiből.

A II. osztály értekezéseiből:

Theiss Ede: Közgazdaságtudomány és korszerű gazdaságpolitika.

A III. osztály felolvasásaiból:

Pakocs Károly költeményei.

A IV. osztály köréből:

br. Andreánszky Gábor: A Földközi-tengervidék növényzetének biológiai spektrumáról, négy ábrával.

Utána az Akadémia hivatalos közleményei, jegyzőkönyvek, beszédek.

Az értekezések közül Elnök Úr Őeminenciájának megnyitó beszéde teljes egészében olasz nyelven, báró Andreánszky Gábor növénytani értekezése francia nyelven is megjelenik. A külön értekezések sorából ugyancsak sajtó alatt van:

I. Az I. osztály III. kötet 6. száma gyanánt Kniewald Károly *Hartwick* győri püspökről szóló értekezése magyar és német nyelven.

II. A II. osztály II. kötetének 10. száma: Egyed István: Apponyi mint közjogász.

III. A III. osztály I. kötetének 7. száma: Bartha József: Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban.

IV. A IV. osztály értekezései közül öt nagyobb kézirat van a főtitkárnál: boldogult Treitz Péter, Schilberszky Károly és Terkán Lajos székfoglalói s újabbról Vörös Cyrill és Hoffmann Ernő értekezései.

Ezeket lehetőleg mielőbb kiadjuk, hogy a késést évekre visszamenőleg helyrehozzuk.

Az Emlékbeszédek közül soron van:

Erdélyi Lászlónak: Sörös Pongrác fölött,

Szénásy Barnának: Geőcze Zoárd felett s a mai ülésen

Sárközy Pál őméltóságának: Grosschmid Lajos fölött tartott emlékbeszéde.

8. Végül a főtitkár jelenti, hogy a Stephaneum-nyomda igazgatóságának 1941 április 5-i átirata szerint május hó 1-től kezdve a nyomtatási költségek 20 %-kal emelkednek. Ez az emelkedés az elmúlt együttes ülésen bemutatott 15.000 pengős költségvetést részben módosítja, azonban a nyomdai árak emelkedését a székesfővárosi polgármester úrtól engedélyezett 2000 P fedezi.

Ilymódon a mult alkalommal bemutatott kiadások tételei, megfelelő módosítással, erre a polgári évre a fedezetet megtalálják.

Elnök javaslatára az együttes ülés a főtitkár jelentését egyhangúlag tudomásul veszi.

Elnöklő másodelnök a megjelent tagoknak a nyári szünet előtt kellemes üdülést kívánva, egyéb tárgy híján az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 május 16-án. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár. Hitelesítik: *dr. Mödlinger Gusztáv* és *dr. Dudich Endre* rendes tagok. Látta: *dr. Pataky Arnold* elnökló másodelnök.

16. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1941 október 3-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Aistleitner József* osztályelnök.

Megjelentek: Ibrányi Ferenc, Iványi János, Papp Károly, Pataky Arnold, Takács Ince, Váradi József, Várdai Béla akadémiai tagok. Továbbá: Aistleitner Mária, dr. Balás György, Baumgarten Melanie, báró Gudenus Gézáné, P. Gerencsér Sándor O. F. M., özv. Lindemann Istvánné, vitéz Moór Gyula vendégek.

Aistleitner József osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést:

«Mélyen tisztelt Akadémiai Tagok! Nagyon tisztelt Vendégeink!

A nyári szünet elmúltával Akadémiánk új ülésszakában ismét felveszi rendes munkálatai fonalát. Fel lehet tenni a kérdést: a jelenlegi nyugtalan, sőt vérzivataros világ alkalmas-e arra a tudományos elmélyedésre, amelyet Akadémiánk tagjaitól és a résztvevőktől megkíván? Nem jutunk-e ellentétbe a régiek megállapításával: inter arma silent musae? A felelet: korunk ebben a vonatkozásban már másfelé tart. Illetékesek nem riadnak vissza attól, hogy a pihenő és a gyógyulófélben levő katonákat színi- és ismeretterjesztő előadásokkal foglalkoztassák, tehát máris utat nyitottak a múzsáknak a harctér felé. Az is immár átment a művelt népek közfelfogásába, hogy nem az a nép tud megbirkózni a háború fokozott feladataival, amelynek polgári frontja akkor, amikor a katonák fáradnak és véreznek, morfondírozással, pletykával és «Hát mi lesz még»-ekkel tölti el idejét, hanem az, amelyik igyekszik a rendkívüli feladatok mellett a rendeseket is megfeszített erővel, minél jobb kvalitásban elvégezni. Azt sem kell külön bizonyítanom, hogy szakosztályunk világnézeti és vallástudományi témái talán éppen akkor kapcsolódnak leginkább az emberi lélek világába, amikor egy nagy világnézeti bökkenő, a halál, a szokottnál dúsabb rendben szedi kalászait.

Kívánom, hogy szakosztályunk működését a nehezebb körülmények között is a tagok ügyszeretete, buzgósága, és másrészt Isten áldása minél eredményesebbé tegye. E gondolattal s a megjelent akadémiai tagok és nagyon tisztelt Vendégeink üdvözletével nyitom meg szakosztályunk új ülésszakának első ülését».

1. *Aistleitner József* osztályelnök ezután a következő előadást tartja: «Születés, halál és feltámadás az ugariti istenvilágban».

Dr. Horváth Konstantin osztálytitkár az előadó Aistleitner József osztályelnököt a következő beszéddel köszöntötte:

«Osztályelnök úr őméltósága első előadásában a Kr. e. másfélezer esztendő mitológiát teremtő ideje elevenedett meg, mikor az emberek saját képükre és hasonlatosságukra alakították az isteneket és azok elvándoroltak a szemitákhoz, kamitákhoz és jafetitákhoz egyformán, de ezeket békességben együtt tartani ezek az istenek nem voltak képesek. Azóta a kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy az embert kell átformálni az Egyetlen Isten képére, akinek mindannyian gyermekei vagyunk, hogy jöjjön el az Istennek országa. És mert ez nem történt meg, azért vannak ma ismét véres harcban egymással a jafetiták, kamiták és szemiták, oly mértékben, aminő tán nem volt még a történelem folyamán. Közvetve erre figyelmeztet e messze korokra visszanyúló értekezés, melyért az osztálytitkár köszönetét fejezi ki».

A felolvasó ülést követő zárt ülésen Papp Károly főtitkár jelenti, hogy *Schermann Egyed* főapáti vikárius úr Pannonhalmán 1941 szept. 16-án keltezett levelében sürgeti: «*A magyarországi katolikus teológiai irodalom*» című kéziratos munkájának bírálatát. A főtitkár előadja, hogy az 1941 január 24-én tartott zárt ülés a kéziratot bírálatra *Horváth Konstantin* és *Iványi János* rendes tag uraknak adta ki. A bírálatot elkészítve *Horváth Konstantin* osztálytitkár terjesztette elő, amelyben a bírálók jelentik, hogy a kézirat igen nagy szorgalomról tesz tanuságot. A régebbi kézirat az átdolgozás után háromszoros terjedelmű lett, aminek kiadása Akadémiánk anyagi erejét túlhaladja. Nem tagadható, hogy ilyen repertóriumra szükségünk lenne. Az eddigi adatgyűjtés inkább a következő címet kaphatná:

«*A magyar katolikus papság irodalmi munkássága*». A repertóriumnak bizonyos gyengeségeit és hiányait csak úgy lehetne elkerülni, hogy a lexikális munka elkészítéséhez több szakember is sorompóba lépne, mert kétségtelen, hogy ilyen nagyszabású munka kidolgozása egy ember erejét fölülmúlja.

Schermann Egyed őméltósága sürgeti továbbá: «*Adalékok a magyar egyházi cenzúra történetéhez*» című tanulmányának kiadását. A régebben beküldött kéziratot, előbbi főtitkárunk elhúnyta miatt, eddigelé nem sikerült megtalálni.

Kelt Budapesten, 1941 október 3-án. Jegyezte: *Horváth Konstantin* osztálytitkár.

17. Jegyzőkönyv a II. osztály 1941 október 10-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Dőry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek: Balanyi György, Bártfai Szabó László, Czobor Alfréd, Horger Antal, Kumorovitz Bernát, Meszlényi Antal, Pataky Arnold akadémiai tagok. Távolmaradását kimentette Papp Károly főtitkár. Azonkívül: Bodnár Remig, Darvasy Mihály, Domonkos Szilárd, Donáthy Ferenc, Eszláry Zoltán, Faith Ágoston, Fazekas Béla, Gerinczy Pál, báró Gudenus Gézáné, Kalmár Elek, Kovács Elemér, Lukács Aranka, Marsovszky Júlia, Maucha Rezső, Márton Hugó, Mezey Dénes, Miklósy Zoltán, Raszlavszky Iván, Révay Ferencné, Révay Frigyes, Rokka Pál, báró Szalay Gábor, Veszelovszky Albin vendégek.

Elnök köszöntve a szép számban megjelent hallgatóságot, az ülést megnyitja s felkéri az előadó urat székfoglaló értekezésének megtartására.

Kumorovitz L. Bernát rendes tag: «A magyar címer kettős keresztje» címen megtartja székfoglaló előadását.

Dőry Ferenc elnök köszönti az előadót s őt teljes jogú tagnak jelenti ki.

Egyéb tárgy híján az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 október 10-én. Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

18. Jegyzőkönyv a III. osztály 1941 október 17-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Brisits Frigyes, Gulyás Pál, Horger Antal, Hültl Dezső, Láng Nándor, Nékám Lajos, Papp Károly, Pataky Arnold, Pitroff Pál Ödön, Rejtő Sándor, Sziklay János, Szinnyei Ferenc, Zaymusz Gyula akadémiai tagok. Továbbá: Agárdi László, Divald György, Dobránszky N., özv. Engelbach Gézáné, Fallenbüchl Ferenc, Gedeon Erzsébet, Gedeon Gyula, báró Gudenus Gézáné, Happ József, Juhász Jenő, Kozocsa Sándor, Nagy Dezsőné, Pitroff Pálné, Cs. Sebestyén Károly, Szira Béla, Szabó Gábor, Reiner Irma, Sajó Lujza, Vayer Lajos, Várdai Ilona, Weber Mihályné, özv. Weissmann Mátyásné vendégek.

1. *Várdai Béla* osztályelnök üdvözölvén a megjelent tagokat és vendégeket, megtartja «*Divald Kornél pályakezdése*» című tanulmányát. Az értekezés megjelent a Szent István Akadémia Értesítője XXV. kötetének 73—92. oldalain.

2. *Horger Antal* rendes tag: «Magyar szófejtések» címen tart előadást. A nagybecsű előadásért osztályelnök hálás köszönetet mond.

3. *Dr. Pitroff Pál* osztálytitkár az 1941 okt. 17-én tartott ülésen a következő jelentést terjeszti elő:

«Tekintetes Akadémia! Mélyen tisztelt kedves Vendégeink! Az intézmények életében is fény és árnyék változik, hiszen emberekből állnak. Örvendetes eseményként könyveljük el az idén *Kincs István* tiszteleti tagunk 50 éves papi jubileumát. Akadémiánkat Várdai Béla osztályelnökünk képviselte a kőszegi ünnepi összejövetelen s elhozta számunkra a szeretett pásztor s a jóbarát meleg áldását. Hálásan köszönjük a nemes áldó kéz mozdulatát, a nemes meleg szív jóságát. Büszkeséggel gondolunk arra a nagy és mégis oly egyszerű férfiúra, aki félszázados kitűnő papi

élete alatt nemcsak híveit, de az egész magyar katolicizmust táplálta. Aranyos humora akkor emelt fel bennünket legjobban, amikor az irodalom idegen, zavaros vizeken evezett és csak ritkán simogatta a szíveket tiszta, csillogó napfénnyel. Gyermekkoromtól fogva ünnep volt és boldog családi kacagás csendült fel, ha megszólalt Kincs István édes humora. Az a jóakaró, lélekzsendítő ragyogás, amelyet az érdekesnél érdekesebb alakok árasztottak, akik egy kis görbe-tükrözésben szeretetet lehelltek, mert megformálójuk is szerette és szereti az embereket. Nagyvonalú, irodalmi és felebaráti értéket tartalmazó műveiről majd az irodalomtörténet állapítja meg, hogy jeles mesemondóink és humoristáink egyenesági örököse ő. Nemsokára az együttes ülés is meg fog róla emlékezni. Koszorújából én csak egy kis virágot emelek ki. Tizenkét éve annak, hogy levélben kértem támogatását egy főiskolai hallgatónk számára, aki Vas megyéhez tanulmányi ösztöndíjért folyamodott. Kincs István postafordultával nemcsak ígéretet tett — amelyet eredménnyel be is váltott —, hanem nagyobb összeget küldött a nélkülözőnek. «Azt hiszem — írta —, csak úgy segíthet a fiún a jó vármegye, ha erre a célra életben tartjuk.» Ebben a mondatban benne van az ő nagy szíve és irodalmi humora.

Szeretetünket küldjük feléje és Isten áldását kérjük drága életére.

A másik örömünk *Pakots Károly* tagtársunk nagy megtiszteltetése. A kedves, szerény, áldozatos, sőt vértanulelkű férfiú az egyesített szatmári egyházmegye helyettes adminisztrátora lett. Testvéri szívünk melegével kísérjük őt a nehéz úton, amelyen költői lelke is segíteni fogja a sebek bekötözésében, a könnyek lelörlésében és a magyar jövő kiépítésében. Ad maiorem Dei gloriam!

Szívből üdvözöljük *Zaymusz Gyulát*, aki elnyerte a nemzetvédelmi keresztet. Kiváló tehetsége, lelkes magyar odaadása záloga további nemzetépítő munkájának.

Az árnyék akkor ért lelkünkhöz, amikor megtudtuk, hogy kemény magyar harcosunk, atyai jóbarátunk, Bartha József elvesztette élete múzsáját, jóban-rosszban kitartó, a magyar nagyasszonyok nemes hagyományait őrző életepárját. Nemrég élvezhettük azokat a verseket, amelyek róla szóltak s egy harmonikus, biztos élet régi szépségeit tárták fel. Sokszor csaltak könnyet szemünkbe: az öröm könnyét. Most ezek a könnyek elvesztették fényüket. Vigasztalást mély hite nyujt neki, mi csak kemény kézszorítással fordulhatunk hozzá: Lux in tenebris!»

Elnöklő másodelnök megköszönve a tagok és vendégek szíves érdeklődését ülésünk tárgysorozata iránt, a felolvasó ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 október 17-én. Jegyezte: *Pitroff Pál* osztálytitkár.

19. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia 1941 október 24-én tartott együttes üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* tiszteleti tag, másodelnök. Az ülés helye: a Szent István-Társulat díszterme.

Megjelentek: Aistleitner József, Balanyi György, Bartha József, Blazovich Jákó, Czobor Alfréd, Dudich Endre, Egyed István, Fodor Ferenc, Horusitzky Henrik, Horváth Konstantin, Jajczay János, Kratochvill Károly, Meszlényi Antal, Mosonyi János, Mödlinger Gusztáv, Nékám Lajos, Papp Károly, Réthly Antal, Skrop Ferenc, Takáts Ernő, Theiss Ede, Várady József, Várdai Béla, Vereby-Röhlich Károly és Wodetzky József akadémiai tagok.

Továbbá: Alföldi Alajos, vitéz Andorka Rudolf, Artner Edgárd, Barber Rezsőné, Baumgarten Melánia, Borbás Lenke, Csonta Mária, Dénes Erzsébet, Doby Géza egyetemi tanár, Fehérváry M. Andrea, Fleissig Sándorné, Fodor Ferencné, Fülei Szántó Endre egyetemi tanár, Galló Margit, Gálfy Margit, Geszty Lajos geografus tanár, özv. ifjabb Gonda Béláné, báró Gudenus Gézáné, Halász Éva, Hampel Ferenc, a m. kir. térképészeti intézet századosa, Hauer Józsefné, Homolka Nándor, Hönigh Anna, Ilosvay Hollós Lajos, Ilosvay Hollós Lajosné, Jakabffy Elemér, Jaskó Sándor egyetemi tanársegéd, Karsai Géza, Kerling Magda, Kiss Ernőné, Koch Ferenc geografus tanár, Major Dezső, Majzon László földtani inté-

zeti geológus, Malát Sándorné, Mály Józsefné Márton Irma, özv. Molnár Viktorné, Nedeczky Margit, Nemes Jenő, Papp Antal államtitkár, az Országos Cserkész Szövetség elnöke, Papp Károlyné Balogh Margit dr., Raffaeli Rafaela, Reiner Irma, Salomváry Sándor, Sima János, Szálvai Mária, Szilványi Sándor, Thurzó Veronika, Tóth Jenő nyug. h. államtitkár, Vizy Valéria, Wilch Ludovika, Witz Béla prépost, a szentistvánvárosi Bazilika plébánosa és Zsembery Ilka vendégek.

Távolmaradásukat kimentették: Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát őexcellenciája, aki képviseletével Blazovich Jákó r. tagot bízta meg; Kühár Flóris, Szabó Zoltán és Pitroff Pál Ödön osztálytitkár rendes tagok.

1. *Pataky Arnold* másodelnök «*Megemlékezés gróf Széchenyi Istvánról*» címen elnöki megnyitót mond. Szövege jelen Értesítőnk 64—66. oldalain.

2. *Fodor Ferenc* rendes tag «*Gróf Teleki Pál emlékezete*» címen emlékbeszédet mond tragikus véget ért rendes tagunkról. Megjelent a Szent István Akadémia Emlékbeszédei III. kötetének 7. száma gyanánt 1—26. oldalon, arcképpel.

3. A nyilvános ülést *zárt ülés* követte, amelyen *Papp Károly* főtitkár a következő jelentést tette:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Május 16-i együttes ülésünk óta Akadémiánkat érintő eseményekről röviden a következőket jelentem:

I. *Az Esztergomi Nyári egyetem* az elmúlt nyáron már a hetedik évfolyamát tartotta június 29-e és július 12-e között. A Magyar Sion orma alatt az idén már a megnagyobbodott Magyarországból 300 hallgató vett részt a tanfolyamon. A megnyitó előadást az érseki tanítóképzőintézet dísztermében Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás úr őeminenciája tartotta Péter Pál vasárnapján. Akadémiai tagtársaink közül a következők tartottak előadásokat: Gerevich Tibor bölcsészetkari dékán, báró Brandenstein Béla, Ibrányi Ferenc, Kühár Flóris, Lippay Lajos, Lepold Antal, Nizsalovszky Endre, Somogyi József, Szántay Szémán István, Szekfű Gyula egyetemi tanár urak.

II. Ugyancsak Hercegprímás Elnök Úr Őeminenciájának nevéhez fűződik ama gyönyörű ünnepély, amely Őeminenciájának szülőfalujában, *Deákin* szeptember 22-én volt, amikor is a Szent István király által alapított és újjáépített templomot Bíboros-Hercegprímás úr szentelte fel. Akadémiánkat Gerevich Tibor tanár úr képviselte az ünnepélyen.

III. *Kincs István* pápai prelátus, nyug. kőszegi plébános úr augusztus elején ünnepelte 50 éves papi jubileumát. Az ünnepségen Akadémiánkat Várdai Béla osztályelnök úr személyesen képviselte, amiért ehelyütt is köszönetet mondunk. Ünnepelt tagtársunkat sürgönyileg is üdvözöltük, amelyet Kincs István Kőszegről aug. 11-én kelt levelében köszönt meg.

IV. A nyár folyamán, augusztus 1-én erősítette meg a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr Őnagyméltósága a magyar egyetemek újonnan választott rektorait és dékánjait, akiknek sorában Akadémiánk következő tagjai szerepelnek:

1. *Vargha Damján*, a pécsi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem rector magnificusa és 2. *Molnár Kálmán*, a jog és államtudományi kar dékánja.

V. a) *Mödlinger Gusztáv* tagtársunk az ősz elején nyilvános rendkívüli tanári címet nyert.

b) *Notter Antal* rendes tagunk tanítványai és tisztelői hetvenéves születése napján ünnepséget rendeztek, amelyen Akadémiánkat Pataky Arnold másodelnök és Angyal Pál r. tag urak képviselték. Ezen alkalomból tisztelői *Notter Antal Emlékkönyvet* adtak ki, amelyben az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről 1167 oldalas kötetet írtak. A nagy munkát Angyal Pál, Baranyay Jusztin és Móra Mihály szerkesztették.

c). Az ősz elején *Ibrányi Ferenc* a Pázmány-egyetem hittudományi karán az erkölcstudományi tanszék nyilvános rendes tanárává neveztetett ki.

VI. September 28-án *Pakocs Károly* szatmári kanonok urat az Erdélyi

Püspök Őexcellenciája a szatmári egyházmegyébe apostoli kormányzói helynökké nevezte ki.

VII. *Hóman Bálint* miniszter úr őexcellenciáját, Akadémiánk tiszteleti tagját, a Székesfőváros Kazinczy-érmével tüntették ki. Az érmet Szendy Károly polgármester úr október hó 22-én ünnepélyes keretek között nyujtotta át a Miniszter Úrnak.

VIII. *Nemes Szentkereszthegyi Kratochvil Károly* nyug. altábornagy úr tagtársunknak okt. 25-én hazafias, önfeláldozó cselekedetei elismeréséül a Főméltóságú Kormányzó Úr a Nemzetvédelmi keresztet adományozta.

Kitüntetett tagtársainkat Együttes Ülésünk nevében szívből köszöntjük s további munkálkodásukra a jó Isten áldását kérjük.

IX. Meg kell még itt emlékeznünk a *XXIX. országos katolikus nagygyűlésről*, amely október hó 4—7. napjain Hercegprímás Úr Őeminenciájának, mint fővédőnek vezetése alatt impozáns méretekben folyt le. A nagygyűlésen Akadémiánkat Pataky Arnold másodelnök úr őméltósága képviselte.

Az október 5-i vasárnapi szentséges körmeneten, amelyet délután 6 órakor a Szent István Bazilikából az Országházig Hercegprímás Úr Őeminenciája vezetett, magam is résztvettem az Egyetemi Tanács ötös díszkíséretének egyik tagja gyanánt, a bölcsészetkari dékán urat helyettesítve, s így tanuja voltam eme lélekemelő ünnepségnek..

Csak azt sajnáltuk, hogy Akadémiánk illusztris tagja, Czapik Gyula veszprémi megyéspüspök úr őnagyméltósága balesetből keletkezett betegsége miatt október 6-án a sajtószakosztályi gyűlésen nem elnökölhetett. Szívből kívánjuk, hogy őnagyméltósága súlyos betegségéből mielőbb felépüljön. Jókívánságaink tolmácsolására felkérjük Pataky Arnold másodelnök úr őméltóságát.

X. A folyó ügyek sorából tisztelettel jelentem, hogy *Takáts Ernő* szentistvántársulati vezérigazgató úr 1941 szept. 6-án kelt 2976. sz.—1941. hivatalos átiratában értesített, hogy Akadémiánk számára *külön szobát engedélyezett*. Eddigelé ugyanis Akadémiánknak nem volt külön szobája, ami különösen az ügykezelés és irattár szempontjából sok nehézséget okozott.

Most, hogy a Vezérigazgató úr külön szobát bocsátott rendelkezésünkre, azt a költségvetésben felvett összegből bebútoroztuk, s az iratokat zárt szekrényekbe helyeztük.

Ez alkalommal Akadémiánk nevében hálás köszönettel adózunk Takáts Ernő vezérigazgató úrnak szíves előzékenységéért.

XI. *Kiadványaink sorából* az elmúlt napokban tagjaink kezébe juttattuk a következő műveket :

1. Az *Akadémia Értesítőjének* 1940. évi XXV. kötetét, amely 200 oldalon az elmúlt év eseményeiről számol be, és a dec. 15-i ünnepi ülésen elhangzott előadásokon kívül mind a négy osztályból közöl szakszerű közleményeket.

2. *Az I. osztály* értekezéseiből *Kniewald Károly* kültag értekezése : Hartwick győri püspök agenda pontificalisa, amelyet Kühár Flóris tagtársunk fordított magyarra s ugyancsak ő tette lehetővé a 24 oldalas értekezés megjelenését.

3. *A II. osztály* köréből *Egyed István* székfoglaló előadása : Apponyi mint közjogász, 55 oldalon.

4. *A III. osztály* köréből *Bartha József* rendes tag időszerű tanulmánya : Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban, 14 oldalon.

5. *A IV. osztály* köréből *Mödlinger Gusztáv* székfoglaló értekezése : Az állati szervezet ritmusa címen, 23 oldal.

6. S végül *Geőcze Zoárd* emlékezete Szénássy Barna vendégtől, Wodetzky József osztályelnök úr kiegészítő megjegyzéseivel, 30 oldalon.

Ilymódon úgy az Értesítőben, mint a többi kiadványban is igyekeztem mind a négy osztály köréből arányosan beosztani a szakelőadásokat.

Ezzel kapcsolatban jelentem, hogy a nyomdai árak 25%-os emelkedése

miatt kiadványaink terjedelmében némi korlátozás vált szükségessé, hogy költségvetésünk egyensúlyban maradhasson.

XII. *Reiner János mellszobra.* Akadémiánk 1940 május 17-i együttes ülése elhatározta, hogy boldogult főtitkárunk, Reiner János sírja fölé emléket állít fel. Közben azonban Reiner Irma úrasszony a Reiner-család tagjait exhumáltatva, őket közös sírban helyeztette el. A közös sír fölé Reiner Zsigmondnak még az első világháború előtt Stróbl Alajostól készített emlékét állíttatta fel. Ezen hatalmas emlékmű egyik szárnyán Reiner Zsigmond szobrát óhajtja elhelyezni, míg a másik szárnya boldogult főtitkárunk.: Reiner János szobrát várja.

Ha a tekintetes Együttes ülés hozzájárul egy kisebb mellszobor készítéséhez, úgy tagjaink körében szűkebb körű gyűjtést indítanánk. Úgy vélem, hogy ilyen házi gyűjtést miniszteri engedély nélkül is végezhetnénk s a begyülemlő összeg nagyságához képest határozna ülésünk a mellszobor megrendeléséről.

Többek hozzáazólása után az együttes ülés a főtitkári jelentés I—XII. pontjaiban felsorolt ügyeket tudomásul veszi és *Reiner János* boldogult főtitkár mellszobrának elkészítéséhez hozzájárulván, a szobor költségeinek fedezéséhez az engedélyt a gyűjtésre megadja.

Elnök köszönetet mondva az akadémiai tagok szíves megjelenéséért, s *Fodor Ferenc* pécsi királyi főigazgató úrnak a nagy gonddal kidolgozott emlékbeszéd megtartásáért, a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Dudich Endre osztálytitkár és Mödlinger Gusztáv rendes tag urakat.

Egyéb tárgy híján Elnök az ülést esti 7 órakor berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 október 24-én. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár. Hitelesítik: *Dudich Endre* osztálytitkár és *Mödlinger Gusztáv* rendes tagok. Látta: *Pataky Arnold* másodelnök.

20. Jegyzőkönyv az I. osztály 1941 november 7-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Aistleitner József* osztályelnök.

Megjelentek: Alszeghy Zsolt, Becker Vendel, Horger Antal, Horváth Konstantin, Ibrányi Ferenc, Iványi János, Kühár Flóris, Papp Károly, Pataky Arnold, P. Takáts Ince O. F. M., Váradi József, Várdai Béla, Zaymusz Gyula akadémiai tagok. Továbbá András K. Fülöp, Cserháti József, Gálos László, báró Gudenus Gézáné, dr. Gruber Miklós, Kapossy Gyula, Magyar István, dr. Preszly Loránd nyug. csendőrezredes, dr. Sármándy Sándor, dr. Schöpflin János, dr. Sinkovics Donát, dr. Tihanyi Béla és ifjú Váradi János vendégek.

Aistleitner József osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést:

«Tekintetes Akadémia!

Mielőtt áttérnénk napirendünkre, be kell jelentenem az I. osztály legújabb gyászát: dr. Szabó Vendel egyetemi ny. r. tanár, a Szent István Akadémia rendes tagjának hirtelen, megrendítő elhúnytát. Nem jött még el annak ideje, hogy gyászbeszéd keretében méltassuk az elhúnyt egyéniségét, hiszen még fel sem ocsudtunk megrendülésünkből. Egyébként is az elhúnyt sohasem járt közöttünk kothurnusban; ha hallaná, hogy ékes gyászbeszédet mondanak fölötte, csak azt mondaná, hogy: «Ne okoskodjatok!» De meg kell állapítanunk, hogy súlyos veszteségnek érezzük távozását; hiszen ő hűséges művelője volt tudományának, megbízható barátja kartársainak s a vidámság megtestesítője mindama körökben, ahol megfordult. A vidámság eltávozása nekünk is szomorúság; őszinte gyásszal kísérjük ki utolsó útjára s emlékét mindenkor kegyelettel őrizzük!»

1. A tárgysorozat első pontja gyanánt *Becker Vendel* rendes tag megtartja székfoglaló előadását: «Gondolatok a katolikus iskolai főhatóság szervezetéről és feladatairól». Megjelent jelen Értesítőnk 37—63. oldalain.

Aistleitner József elnök a következő beszéddel köszönti az előadót:

«Méltóságos Tanügyi Főtanácsos Úr!

Őszinte örömömre szolgál, hogy Méltóságodat, akinek eredményekben bővelkedő működését évek hosszú során kísérhettem baráti érdeklődéssel, a mai értékes székfoglaló nyomán a Szent István Akadémia teljes jogú tagjává nyilváníthatom és ezennel azzá is nyilvánítom Méltóságodat.

Katolikus szellemi elitünk ama kevésszámú tagjai közé tartozik előadónk, akiknek sikerült távoltartani munkás életüktől az elforgácsolódás veszélyét. Amióta a világháború kitörésének évében a szegedi kir. kat. tanítóképző tanára, majd pedig rövidesen igazgatója lett, folyton csak egy csillagzatra szegezte tekintetét: a hazai népiskolára és az ezzel kapcsolatos tanítóképzésre. Hálátlannak látszott e munkakör, mivel sok volt nálunk annakidején a rövidlátó ember, aki a nemzet napszámosában csak napszámost, foglalkozásában plebejusi foglalkozást látott és az *odi profanum vulgus et arceo* alapján finnyásan visszahúzódott tőle. Őméltóságát egyesek rövidlátása egy pillanatra sem tántorította el attól a munkakörtől, amelyet a nemzet szempontjából éppen a legfontosabbnak érzett. Nagyszámú idevágó munkájával, cikkével bizonyságát adta annak, hogy hazai tanítóképzésünknek kiváló szaktudósa. De ezzel még nem mondottam meg mindent. Őméltósága ennél is sokkal több, mivel ügyének apostolává lett. Lankadatlan küzdelmet vívott a tanítóképzés főiskolai jellegéért és a gazdasági szakoktatás fejlesztése érdekében. Ebbe a küzdelembe nemcsak a szellem kardját vetette bele, hanem az igazi apostol mintájára tekintélyes vagyonát is feláldozta. Egy célért dolgozott s ezt egészen akarta.

A hazai tanítóképzés ügyét nem lehet elválasztani a kat. tanügy központi irányításának kérdésétől. Ennek megvilágítására szánta előadónk a Kat. Szemlében 1938-ban e kérdésről megjelent cikkét és ugyanerről kaptunk a mai alkalommal is még bővebb és korszerűbb megvilágítást.

2. A tárgysorozat második pontja *Gálos László* vendég előadása: Istenfogalom és egyházfogalom.

Elnöklő másodelnök köszönetet mondva kiváló vendégünk tartalmas előadásáért, s megköszönve a tagok és vendégek szíves figyelmét, egyéb tárgy híján az ülést este 7 órakor berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941 november 7-én. Jegyezte: *Horváth Konstantin* osztálytitkár.

21. Jegyzőkönyv a II. osztály 1941 november 14-i felolvasó üléséről.

Elnök: *Dőry Ferenc* osztályelnök.

Megjelentek: Balanyi György, Horváth Konstantin, Kumorovitz Bernát, Kühár Flóris, Meszlényi Antal, Nékám Lajos, Pataky Arnold, Papp Károly, P. Takáts Ince O. F. M. rendes tagok. Továbbá: Balkányi Ernő, Fehér Mátyás, báró Gudenus Gézáné, Huszóczy Miklós, P. Mariny Bernát, Mezey Dénes O. Praem., Horváth Jordán, Kiss Elemér, Pintér László, Rick O. Praem., Simon Irén, Surányi Miklós, P. Szakács Szaniszló, Szentfülöpi Ernő piarista, Szőllősi László piarista vendégek.

Elnök felkéri Főtisztelendő *Fehér Mátyás* vendéget előadásának megtartására.

Fehér Mátyás vendég bemutatja: *A 700 éves vasvári domonkos kolostorról* írott nagy történeti munkáját, amelynek első részét behatóan ismerteti. A kiegészített munka a következő címen jelent meg: «A hétszázados vasvári Szent Domonkos-rendi kolostor története 1241—1941». Irta P. Fehér Mátyás O. P. 14 ábrával, 1—270 oldalon. A Szent István Akadémia II. osztályának Értekezései III. kötetének 1. száma gyanánt. Budapest, 1942.

Elnök köszönetet mondva a nagy alapossággal megírt munka ismertetéséért, több tárgy híján az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 nov. 14-én. Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

22. Jegyzőkönyv a III. osztály 1941 november 21-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Alszeghy Zsolt, Bartha József, Brisits Frigyes, Erdősy Károly, Horger Antal, Láng Nándor, Papp Károly, Pataky Arnold, Pitroff Pál Ödön, Sziklay János, Városi István, Zaymusz Gyula akadémiai tagok. Továbbá: András K. Fülöp, özv. Auer Istvánné, Barkóczy Sándor, Benkő Aladár, dr. Darányi Ferencné, Follner Jenő, Frank István, Galambos János, Gruber Miklós, Ibrányi Ferenc, Kacskovics Gabriella, Kiss Józsefné, Kiss Jozefa, Körtvélyessy Vince, Lombos Aladár, ifjú Pitroff Pál, Raffaeli Rafael, Reiner Irma, Szabó Imre, P. Szalóczi Pelbárt, Szép Zoltán, Szokoly Antal, Timaffy László és Városi Ferenc vendégek.

Elnök üdvözölvén a megjelent tagokat és vendégeket, az ülést megnyitja és felkéri az osztálytitkárt jelentésének megtételére.

Pitroff Pál osztálytitkár a következő beszédet tartja:

«Tekintetes Akadémia! Mélyen tisztelt Kedves Vendégeink!

Az örök magyar géniusz megsejtetésével emlékezzünk meg a 150 év előtt született Katona Józsefről, a Bánk bán írójáról.

Ősei a XVII. század végén és a XVIII. század elejének elhelyezkedési mozgalmaiban kerültek Kecskemétre. Akkor, amikor — bár a törököt kiűzték innen — «szertenézett s nem lelé honját e hazában» a jobb kenyérért szökdöső, bujdosó magyar: a Tiborcok népe. A «homokjáró kecskemétiek» nagy része ezekből került ki s idő kellett hozzá, míg a tehetségesebbje bent a városban telepedhetett meg. A tartománynagyságú alföldi tanyavilág önmagát felszabadító paraszt, legeltető és fuvaros fiainak egyike-másika művészi álmokat álmodott. Miben fejezhette ki azokat legjobban? Volt, aki a botját faragta cifrára, volt, aki a formátlan ércet kényszerítette álma hordozójává s ötvös lett; egy másik az agyagba tapogatta bele lelke hullámzását: ez fazekas lett; és volt, aki a dömöcki vászonba szőtte szíve arabeszkjeit: ez takács lett. Így jött kisebb-nagyobb hullámokban a végtelenségből a magyar művészet.

Katona József atyja már takács, sávolos vásznak díszítője. Tudatos, műveltebb ember, aki — ha nem bírja díszes cirádákban kifejezni belső művészi feszültségét — megpróbál verset is írni. Ez a férfiú taníttatja a fiát Pesten, otthon, Szegeden, megint Pesten a piaristáknál, majd a nemesi pályát nyitó jogi fakultáson. És a Tiborcok unokája, az ábrándos arabeszkek takácsának fia homoktipró ősei állhatatosságával egy nálunk alig elinduló művészet, a drámai költészet szolgálatába áll. Ő is utat tör, de olyan alaposan, hogy munkája megírása után csak egy emberöltővel kezdik megérteni. S olyan nagyot alkot, hogy hazája értetlenül áll vele szemben. Ki kell mennie magyar úrnak, ügyész, főügyész úrnak. Így is jó — gondolja — és kiadja munkáját, mert tudton-tudja, mit alkotott. A homokjárók népe megsejtette nagyságát; Kecskemét még száz forint tiszteletdíjat is adott fiának.

Ne elemezgessük Bánk bánt — jeles elmék jól elvégezték azt és megtalálták benne az egészen eredetit. — De álljunk meg csodálkozva a magyar géniusz előtt. Értsük meg, hogyan dübörög a végtelen pusztákon a Tiborcok népe, hogyan szerez magának otthont a «merániak» ellenére is, hogyan adja át művészi álmát fiának unokájának. És lássuk meg, hogy az unoka miként sírja vissza hatszáz évvel a multba I. Ferenc korának bánatát, hogyan nézi a Petúrokat, akiknek egyszerűbb sorába maga is beállt, mikor az egészen új úton nem lehetett mennie, mert korán jött. Épített, hisz mint igaz magyar tudta, hogy a nemzeti kollektivitás törvénye szerint lemondással is építenie kell. Adjunk hálát Istennek, hogy amikor szükség van rájuk, ilyen magyarokat küld nekünk.

Magyar hivatásunk szerint illőnek érzem, hogy megemlékezzünk Végvárinak, *Reményik Sándornak* elhúnytáról. Az «Eredj, ha tudsz» szerzője a magyar hit

költője volt akkor, amikor sokan elcsüggedtek s oly sokan kalandos nemzetközi utakra tévedtek. Ezek intézték el őt a lekicsinylő szóval, hogy «politikai» költő. Igen, ha csak az politikum, ha valaki *magyar* célokat szolgál, akkor az is volt. A vagónlakások létráit akarta összerakni, hogy azokon jussunk a magyar «mennyországba». Az egységért, az összetartásért írt és sírt s még megérte szülővárosa Kolozsvár felszabadulását. Élt 50 évig. Nemesen szolgálta a nemzeti ügyet, nemesen az irodalom ügyét. Áldás emlékére!»

Ezután *Várdai Béla* osztályelnök a következő kiegészítő megjegyzéseket fűzi az elhangzott beszédhez:

«Pitroff Pál osztálytitkár úr jelentéséhez mindenben csatlakozom. *Katona József* is, *Reményik Sándor* is nemzeti jelentőségű költők voltak; amaz a nemzeti életét ki nem fejthetett, gúzsbakötött Magyarországon, emez Erdély keserves megszállása alatt. Kifejezték és erősítették e nemzet lelkét; közönségük is az egész nemzet volt és maradt, annak bizonyságául, hogy a nyelv, a nemzet is Isten rendelése. A protestáns Reményik nemes költészetének leghívebb és legünneplőbb közönségéhez Erdély katolikus apácái is odatartoztak. Adja Isten, hogy költészetünk ezt a nemzet lelkét összefogó feladatát a jövőben is mindenkor, minden körülmények között méltóképp teljesítse!»

Elnök ezután felkéri Városi István rendes tagot székfoglalójának megtartására.

Városi István rendes tag székfoglaló gyanánt legújabb költeményeit olvassa fel.

Várdai Béla osztályelnök üdvözlőbeszéde *Városi Istvánhoz* székfoglalójakor, 1941 november 21-én:

«Nemcsak kötelességszerűen, hanem igaz örömmel is köszöntöm kedves Tagtárs urat székfoglalója elhangzásakor. Hiszen nemcsak szemem láttára, lépéseit figyelve, a nyilvánosság előtt is ismertetve fejlődött, hanem első, figyelmet keltett verse, az *Ének a Marsról* is ajánlásomra jelent meg annak idején még a Mihályfi Ákos Katolikus Szemléjében. Iróí neve azóta mind értékesebbé, csengőbbé vált. Felgyülekezett terméséből három kötet is van már előttünk: 1932-ben jelent meg *A napszemű ember*, 1936-ban a *Vérzik a harangok nyelve* c. verskötete, a mult évben pedig drámai költeménye, a *Dimidius*. Az azóta is szépen bővült, lapokban, folyóiratokban részben már meg is jelent új versekből pedig küszöbön áll egy gyűjtemény. A hozzáfűzött reményeket igazolták az évek; a mai napon, íme, eljutott Szent István akadémiai székfoglalójához. S működésében most is, az elhangzott szép versek tanusága szerint is, az erőteljes továbbfejlődésnek s nem a modorosságnak jelei mutatkoznak. Örömöm legfőkép azonban mindezeken túl abban gyökerezik, hogy íme egy költő, aki valóban átérti, szolgálja, érvényesíti a költészet legnemesebben felfogott feladatát, akit nem kell óvni mutatkozó tévelygésektől, akihez tanulni járhatnak az idő célirányos énekesei, mert megvan költészetében a Szentlélekisten ajándékából a szólás bátorsága is.

A lírikus költő legegyénibb élményeit avatja örök emberi jelentőségűvé. Az igazi lírikus úgy tesz, mint aki kincsesládát lelt s azt csodálkozva bontogatja, tárja embertársai elé. Ilyen, egyéniségét magának és olvasóinak felfedező, bemutató kötete volt a legelső. A másodikban a közösség embere, az élet sebeinek meglátója, szószólója, gyógyító kézzel illetője lépett az első vonalba. Drámai költeménye patakzó líra árján értékes, mély gondolatokat hordoz, gazdag képzeletet ragyogtat meg, miközben feltárja előttünk az aposztata, oltárhagyó papnak végül is az égi bocsánathoz érkező drámáját, a kifejezés újszerű eredetiségével, bár bizonyos szabályozatlan bőséggel is. Fél-ember *(Dimidius)* hősét kiegészíti az isteni jóság: «Korába illő ingatag volt. Ma szent és holnap kárhozott. És mindig másról álmodott. Csermelynek indult, mégis tócsa lett csak a föld kimért futásán... De irgalmat lehelt a Bárány s a félsajkák beteg hajósa. Az örök partra áthajózott.»

Igen tisztelt Tagtársunk költészete máris igaz érték, mai katolikus szellemű líránknak egyik legörvendetesebb jelensége. A tovább bontakozásnak, emelkedés-

nek belső feltételével, eddigi működéséből kiolvashatóan, derekasan rendelkezik. Isten óvja a valaha is elmodorosodástól. Nagy lélekzetű lírikus, költészete eszmékben gazdag, anélkül, hogy a szárazság veszedelme fenyegetné. Múzsája nem törékeny, filigrán jószág, van benne terebélyesség és erő, hiszem, még sok szép és szükséges fog telni tőle. Segítse Isten a rábízottak, az általa elmondandók és elmondhatók elzengésére, s juttasson munkásságából minél többet, minél értékesebbet a Szent István Akadémiának is. Isten hozta közénk, örömmel köszöntöm, nyilvánítom elhangzott székfoglalója nyomán Akadémiánk III. osztályának rendes tagjául!»

2. *Várdai Béla* osztályelnök előadása következik: «Kincs István írói ötven éve» címen. (Megjelent Értesítőnk 71—96. oldalain.)

A felolvasó ülést követő zárt ülésen jelen voltak: Pataky Arnold másodelnök, Papp Károly főtitkár, Várdai Béla osztályelnök, Sziklai János, Bartha József, Erdősi Károly, Horger Antal, Zaymus Gyula, Városi István r. tagok és Pitroff Pál osztálytitkár.

Az osztályelnök bejelenti: a III. osztályra került a sor, hogy javaslatot tegyen a Fraknói-jutalom odaítéléséről. Utoljára nyelvtudós, Klemm Antal nyerte el a kitüntetést. A nagy alapító végrendeletében nem zárta ki a költői munkákat sem. Most az 1928-tól 1936-ig megjelent művek szerzői közül kell választani.

Több hozzászólás után az a vélemény alakult ki, hogy a Fraknói-jutalom kiadását *Alszeghy Zsoltnak* a katolikus szellemű irodalomtörténet XVII. századát tárgyaló önálló kötetének javasolja. A munka még 1935-ben hagyta el a sajtót, s így beleesik a megállapított ciklusba. Az osztály ezzel az elhatározásával a jeles irodalomtudósnak és kritikusnak egész működését is kitüntetésben óhajtja részesíteni.

Az elnök összegezi az elhangzottakat és kijelenti, hogy a Fraknói-jutalomra egyhangúan Alszeghy Zsoltot hozza javaslatba.

Javaslat a Fraknói-jutalom odaítéléséről.

(A Szent István Akadémia III. osztályának 1941 november 21-én tartott zárt üléséből.)

Ebben a ciklusban az 1928. és 1936. évek között megjelent művek közül kellett választani. Az osztály gondos megfontolás után úgy határozott, hogy a jutalomra *Alszeghy Zsoltnak* a katolikus szellemi irodalomtörténet XVII. századát tárgyaló önálló kötetét hozza javaslatba. Ez a könyv még 1935-ben hagyta el a sajtót. Jellemzője, hogy a nagyérdemű tudós több mint 30 éves irodalomtörténeti és kritikai működésének jeles oldalait egyesíti. Igen sokoldalú kutatás eredményének biztos kiválogatása, a tárgyilagos igazság kifejtése, ítéletei megfontoltsága, a lelki világ mélységeinek meglátása, művészi értékek kiegyensúlyozott megállapítása, a kor irodalmában a homályos, vagy addig elnagyolt részletek megvilágítása a fő jellemzője. A klasszikus irodalomtudomány módszerének a hagyományok megbecsülésével való önálló fejlesztése, valamint a külföldi módszerek új árnyalatainak bölcs figyelembevétele nagyban elősegítette, hogy Alszeghy Zsolt a tárgyalt kor biztos átértékelését adja.

Az osztály a jutalom odaítélésével Alszeghy Zsolt egész működését is kitüntetésben óhajtja részesíteni.

Kelt Budapesten, 1941 nov. 21-én. Jegyezte: *Pitroff Pál Ödön* osztálytitkár.

23. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1941 november 28-án tartott felolvasó üléséről.

Jelen voltak: Wodetzky József osztályelnök, Dudich Endre osztálytitkár, Papp Károly főtitkár, Pataky Arnold másodelnök, Marek József, Wagner János, Sárközy Pál, Mócsi József, Zsivny Viktor, Réthly Antal, Éhik Gyula, Mödlinge

Gusztáv, Skropp Ferenc, Kratochvil Károly, Horusitzky Henrik, Wolsky Sándor, Mosonyi János, Vörös Cyril rendes tagok. Továbbá: dr. Allodiatorisz Irma, Baumgarten Melanie, Gárdonyi Nagy László erdőigazgató, báró Gudenus Gézáné, dr. Fehér György, Molcsányi Gábor miniszteri osztályfőnök, Obláth Richárd tanár, Reiner Irma és Wágner Jánosné vendégek.

Elnök megnyitja az ülést, üdvözli a megjelent tagokat és vendégeket. A tárgysorozat értelmében felkéri Wagner Jánost székfoglaló előadásának megtartására.

1. *Wagner János* «A csigák táplálkozás-biológiája» címmel tartja meg székfoglaló előadását. Megjelent Értesítőnk jelen kötetének 105—117. oldalain, s a Függelék 207—214. oldalain német nyelven.

Az elnök üdvözli *Wagner Jánost* abból az alkalomból, hogy székfoglalóját megtartotta. Ismerteti rövid életrajzát, munkásságát és a szabályzat értelmében teljes jogú rendes tagnak nyilvánítja. Szerencsét és sok sikert kíván további munkálkodásához.

2. *Obláth Richárd* vendég «Egymásra következő számok szorzatairól» c. dolgozatát *Sárközy Pál* rendes tag mutatta be.

Egyéb tárgy nem lévén, az elnök megköszöni az előadók buzgalmát és a hallgatóság figyelmét és az ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1941 november 28-án. Jegyezte: *dr. Dudich Endre* osztálytitkár.

24. Jegyzőkönyv az 1941 november 28-án tartott együttes zárt ülésről.

Elnök: *Pataky Arnold* másodelnök.

Megjelentek: Balanyi György, Bartha József, Bártfai Szabó László, Czettler Jenő, Czobor Alfréd, Dőry Ferenc, Dudich Endre, Egyed István, Éhik Gyula, Erdősi Károly, Horusitzky Henrik, Horváth Konstantin, Horváth Sándor, Kratochvil Károly, Kühár Flóris, Marek József, Meszlényi Antal, Mócsy János, Mosonyi János, Mödlinger Gusztáv, Papp Károly, Réthly Antal, Sárközy Pál, Skrop Ferenc, P. Takáts Ince, Várdai Béla, Wagner János, Wodetzky József, Wolsky Sándor, Zsivny Viktor akadémiai tagok. Távolmaradásukat kimentették Pitroff Pál Ödön osztálytitkár és Szabó Zoltán rendes tagok.

Elnök az ülést megnyitván, a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Várdai Béla és Wodetzky József osztályelnök urakat.

I. A tárgysorozat első pontja *Szabó Vendel* akadémiai tag halálának bejelentése. Ugyanis *Szabó Vendel* pápai prelátus, a Pázmány Péter Tudományegyetemen az alapvető hittan ny. r. tanára, november 6-án 60 éves korában elhúnyt. Megboldogult kartársunkat a budai farkasréti temetőben *Pataky Arnold* másodelnök úr temette és *Aistleitner József* osztályelnök úr Akadémiánk nevében megható beszéddel búcsúztatta. Ravatalára koszorút helyeztünk s temetésén küldöttségileg vettünk részt. A mai ülésen emlékét jegyzőkönyvben örökítjük meg s kegyeletünk jeléül felállással búcsúzunk tőle.

Pataky Arnold másodelnök a következőkben méltatja Szabó Vendel érdemeit:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Mai tárgysorozatunkat szomorú bejelentéssel kell megkezdenem. *Szabó Vendel* pápai prelátus, egyetemi nyilvános rendes tanárt, Akadémiánk I. osztályának tagját, az élet és halál Ura elszólította körünkből. November 6-án még megtartotta előadását az egyetemen azzal a lelkesedéssel, mely őt minden cselekedetében jellemezte, és estére már halott volt... Egy buzgó papi lélek, egy hivatásának élő tanár és tudós, egy jótékony ember és mindig derült lelkű, jó kolléga távozott el az örökkévalóságba. Az örökvárosban végezte teológiai tanulmányait, fiatal lelke ott szívta magába azt a mélységesen egyházias gondolkodást, mely őt egész életén keresztül jellemezte. Majd derekasan kivette részét a lelkipásztorkodásból — békében és a harctéren egyaránt —, aztán, mielőtt az egyetemi tanszékre került, teoló-

giai tanár volt Győrött, Nagyváradon és Esztergomban. Taklán szabad megemlítenem, hogy tizenöt esztendővel ezelőtt, 1926 november 4-én, mint a hittudományi karnak akkori dékánja, én vezettem őt be tanszékébe. Dékáni és prodékáni működése az én rektori és prorektori esztendőmbe esett, amikor is ilymódon alkalmam volt közvetlenül látni Szabó Vendelnek kormányzati erényeit, tapintatát és az egész egyetem ügyeiért való őszinte buzgóságát is. És november 9-én nekem jutott a szomorú kötelesség, hogy az Egyház áldásával és könyörgéseivel én bocsássam őt utolsó nagy útjára, ahonnan nincsen többé visszatérés . . . Koporsójánál Aistleitner József, az I. osztály elnöke búcsúzott el tőle a Szent István Akadémia nevében. A búcsúbeszéd szövege Értesítőnk 176. oldalán.

Szabó Vendel több mint negyed évszázadon keresztül tanár volt, de a legmegrendítőbb tanítást halálával adta mindnyájunknak : példájával világította meg az Úr Jézusnak azt az igen komoly figyelmeztetését : «Vigilate, quia nescitis diem, neque horam». A Boldogult három héttel a halála előtt még megtartotta lelkigyakorlatait ; halála így bár hirtelen volt, de nem volt készületlen. Az ítéletre jövő Úr ébren találta hűséges szolgáját . . .

Szabó Vendel fölött az emlékbeszéd megtartásáról Akadémiánk I. osztálya fog gondoskodni, mi pedig mindnyájan imádságos szeretettel és kegyelettel őrizzük kedves emlékét.»

II. *A Fraknói-jutalom kiadása.* Ismeretes, hogy Fraknói Vilmos apát alapítványából Akadémiánk 1923 április 20-án nagy jutalmat létesített, amelyben a Szent István Akadémia négy osztályába tartozó tudományos művek részesülhetnek, éspedig mindig 8—8 évkörből megjelent munkák alapján. Ilymódon 1922-től 1928-ig terjedő évkörből sorban a négy osztály kettős ágazatából eddigelé hat munka részesült jutalomban. Az utolsó jutalom az alapítvány elértéktelenedése miatt oly csekély volt, hogy Akadémiánk 1932 április 22-i ülésében arra az időre halasztotta a jutalom kiadását, amikor megfelelő díj áll rendelkezésre.

Minthogy 1941. évi bevételeink lehetővé tették, hogy erre a célra 500 P-t kiszakítsunk, ezért az 1941 április 4-i együttes ülés elhatározta a Fraknói-jutalom felújítását. Minthogy továbbá az 1932. évi utolsó jutalom a II. osztály történelmi díja volt az 1919—1927-i évkörből, azért az idei jutalom a III. osztályt illeti.

Együttes ülésünk ezért felkérte Várdai Béla osztályelnök és Pitroff Pál osztálytitkár urakat, hogy a III. osztály körében az 1928—1936. évkörből a legjelesebb művet jelöljék ki. Ezen megbízás alapján a III. osztály 1941 november 21-én a következő egyhangú javaslatot hozta, amelyet ezennel van szerencsém az együttes ülés elé terjeszteni. A javaslat szövege a 161. oldalon.

Elnöklő másodelnök kimondja, hogy az együttes ülés a Fraknói-jutalommal egyhangúan Alszeghy Zsolt tagtársunkat jutalmazza.

III. Papp Károly főtitkár bemutatja a december 14-i ünnepi ülés tárgysorozatát, amely a következő :

1. *Serédi Jusztinián* bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek: Elnöki megnyitó.

2. *Pataky Arnold* másodelnök : Nehéz idők komoly tanulságai. (A szenvedés problémája az Apokalipszisban és a vele egykorú ószövetségi apokrifokban).

3. *Jelentés* a Fraknói-jutalom kiadásáról.

4. *Papp Károly* főtitkár : Jelentés a Szent István Akadémia 1941. évi eseményeiről.

A bejelentést az együttes ülés tudomásul veszi.

IV. A megüresedett és betölthető tiszteleti és rendes tagsági helyek a következőkép oszlanak meg :

az I. osztályban 1 tiszteleti és 3 rendes
a II. « 1 « « 1 «
a III. « 2 « « 2 «
a IV. « 1 « « 2 « tagsági hely

V. Az 1942. évi ülések sorrendjét a következőképen állapítják meg:

I. osztály 1942 január 23-án, péntek délután 5 órakor
II. « 1942 január 30-án, « « 5 «
III. « 1942 február 6-án, « « 5 «
IV. « 1942 február 13-án, « « 5 «
Együttes tagválasztó ülés február 20-án.

I. osztály 1942 március 6-án, péntek délután 5 órakor
II. « 1942 március 13-án, « « 5 «
III. « 1942 március 20-án, « « 5 «
IV. « 1942 március 27-én, « « 5 «
Együttes ülés április 10-én.

I. osztály 1942 április 17-én, pénteken délután 5 órakor
II. « 1942 április 24-én, « « 5 «
III. « 1942 május 8-án, « « 5 «
IV. « 1942 május 15-én « « 5 «
Együttes ülés május 22-én.

Szünet után:

I. osztály 1942 október 2-án, péntek délután 5 órakor
II. « 1942 október 9-én, « « 5 «
III. « 1942 október 16-án, « « 5 «
IV. « 1942 október 23-án, « « 5 «
Együttes ülés október 30-án.

I. osztály 1942 november 6-án, péntek délután 5 órakor
II. « 1942 november 13-án, « « 5 «
III. « 1942 november 20-án, « « 5 «
IV. « 1942 november 27-én, « « 5 «
és együttes ülés.

Ünnepi ülés 1942 december 13-án, vasárnap délelőtt 11 órakor.

VI. *a)* A folyó ügyek sorából főtitkár jelenti, hogy a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr 1941 október 30-án kelt 25.858/1941. Eln. B. 3. ü. o. számú leiratával felkéri a Szent István Akadémiát, hogy a *Fraknói-alapítványról az alapítólevelet* állítsa ki. Ugyanis a Miniszter Úr már 1928 január 13-án kérte az Elnökséget ezen alapítólevél kiállítására, azonban 12 év óta erre választ nem kapott. Az alapítólevél kiállítására vonatkozó útmutatást — minta gyanánt — Laszkáry Miklós miniszteri tanácsos úr megküldötte.

Az alapítólevelet az elnökség iparkodni fog záros idő alatt elkészíteni és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz felküldeni. Ezzel kapcsolatban Erdősi Károly javasolja, hogy a Fraknói-alapítványt lehetőleg gyarapítsuk a forgótőkéből.

VI. *b) Tower Vilmos* pápai prelátus Kőszegen, 1926 február 2-án «Híd»-pályadíj című alapítványra tízmillió koronát adományozott. Az összeg tényleg befolyt Akadémiánk pénztárába, azonban utólag már meg nem állapítható, hogy mily célra fordíttatott, valószínűleg folyó kiadásokra. Minthogy adományozó már több ízben kérte alapítványának elszámolását, azért korrekt eljárásunk az, hogy a 10 millió koronának megfelelő összeget, 800 P-t alapítványainkhoz csatoljuk. Idei bevételeink ugyanis lehetővé teszik a forgótőkéből 800 P kiszakítását. Ezen összeg további rendeltetésének meghatározását pedig az Alapítóra bízzuk.

Elnöklő másodelnök köszönetet mondva akadémiai tagtársainknak szíves buzgalmukért, több tárgy híján az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1941. november 28-án.

Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár. Hitelesítik: *Várdai Béla* és *Wodetzky József* osztályelnökök. Látta: *Pataky Arnold* másodelnök.

25. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának a Szent István Társulat dísztermében (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz) 1941 december 14-én, vasárnap délelőtt 11 órakor tartott XXV. ünnepi üléséről.

Elnök: *Serédi Jusztinián* bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek, az Akadémia tiszteleti tagja.

Megjelentek: *Aistleiner József, Alszeghy Zsolt, Balanyi György, Bártfai-Szabó László, Blazovich Jákó, Bozóky Kálmán, Brandenstein Béla, Czettler Jenő, Czobor Alfréd, Erdősi Károly, Fodor Ferenc, Dőry Ferenc, Egyed István, Gerevich Tibor, Gyárfás Elemér, Horusitzky Henrik, Kumorovitz Bernát, Kühár Flóris, Lóczy Lajos, Meszlényi Antal, Mosonyi János, Láng Nándor, Módlinger Gusztáv, Nékám Lajos, Pakocs Károly, Papp Károly, Pataky Arnold, Pázmány Zoltán, Pitroff Pál, Réthy Antal, Sárközy Pál, Schwartz Elemér, Sík Sándor, Stolpa József, Takáts Ernő, Theiss Ede, Várady József, Várdai Béla, Vendl Aladár, Voinovich Géza, Wagner János* akadémiai tagok.

Továbbá *Angelo Rotta* tébai érsek, apostoli nuncius, báró *Apor Vilmos* győri megyéspüspök, gróf *Széchenyi Bertalan*, a magyar országgyűlés felsőházának elnöke, *Tasnádi Nagy András*, a magyar országgyűlés képviselőházának elnöke, *Szinnyei Merse Jenő*, a magyar országgyűlés képviselőházának alelnöke, *Vitéz Nádaý István* altábornagy, a m. k. honvédelmi minisztérium képviselője, *Stolpa József* államtitkár, a m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr képviselője, *Baranyai Lipót* dr. m. k. titkos tanácsos, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, *Morvay Endre* székesfővárosi alpolgármester, *Navratil Ákos* dr., a kir. magyar Pázmány Péter-tudományegyetem rektora, *Imre Sándor* dr., a kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem rektora, dr. *Alföldi András* egyetemi ny. r. tanár, dr. *Alföldi Andrásné, Alszeghy Piroska*, dr. *Alszeghy Zsoltné*, dr. *Amon Károly, Barber Rezsőné, Becsey Irén*, dr. *Bene Zoltán, Beresztóczy Miklós* miniszteri tanácsos, a vallás- és közoktatásügy. minisztérium I. osztályának főnöke, dr. *Beznák Aladár* egyetemi ny. r. tanár, *Bleicziffer Laura, Boldizsár Iván, Burger Károly* dr. egyetemi ny. t. tanár, dr. *Czeis Ferenc*, Sac. *Francesco Cherubini, Cholnoky Jenő* egyetemi ny. r. tanár, *Deák Gyula*, az ungvári Gyöngyössy Irodalmi Társaság főtitkára, dr. *Endes Gábor*, dr. *Endes Gáborné, Erdélyi Ferencné, Esty Miklós* pápai világi kamarás, m. k. kormányfőtanácsos, dr. *Falusi Károly*, dr. *Fodor Ferencné*, dr. *Földessy Gyula, Fülei Szántó Endre* egy. ny. r. tanár, a közgazdaságtudományi kar dékánja, *Gammera Albert* S. J., dr. *Galla Ferenc* egyetemi ny. r. tanár, a Pázmány Péter-tudományegyetem hittudományi karának dékánja, *Gajzágó László* dr. m. k. titkos tanácsos, egyetemi ny. r. tanár, dr. *Gámán Andor*, dr. *Gerinczy Pál*, a jászói prémontrei rend prépostja, felsőházi tag, *Gévai Wolf Nándor* ny. államtitkár, az Actio Catholica kulturális szakosztályának elnöke, özv. dr. *Gombos Albinné*, báró *Gudenus Gézáné, Győri Berta*, dr. *Haixl Kálmán, Hamvas Endre* Budapest székesfővárosi érseki helynök, *P. Hársfigethy Vinkovits Vidor* O. F. M. tartományfőnök, *Heinlein István* dr. egyetemi ny. r. tanár, *Heinlein Istvánné*, dr. *Hoffmann Ernő, Hojnos Rezső* dr. székesfővárosi főreáliskolai igazgató, *Hoór Tempis Móric* műegyetemi ny. r. tanár, *Huzella Tivadar* dr. egyetemi ny. r. tanár, dr. *Illés József* egyetemi ny. r. tanár, *Kelecsényi Tibor* m. k. gazdasági tanácsos Tápióságról, *Herényi Antal, Herényi Antalné, Kisgyóni Farkas Józsefné, Kiss Emilné*, dr. *Klimkó Dezső* egyetemi ny. r. tanár, a kolozsvári Ferenc József tudományegyetem képviselője, *M. Kocsis, M. Margit* I. B. M. V., *Krebsz Ernőné, Krebsz Szerén, P. Kruszten Rafael* O. F. M., *Kuncz Ödön* dr. egyetemi ny. r. tanár, dr. *Kürty Menyhért*, özv. dr. *Lindemann Istvánné, Mágóth Vilma*, dr. *Málnási Mihály, Mályné Márton Irma*, dr. *Márffy Oszkár*, dr. *Mátrai János*, a magyarországi kegyestanítórend képviselője, *P. Medgyesi Dezső* tartományfőnök, *Mende Lászlóné, Mezi Jenő, Miczbán Szilárd, Millekker Rezső* dr. egyetemi ny. r. tanár, a debreceni m. k. Tisza István-tudományegyetem dékánja, dr. *Millekker Rezsőné*, dr. *Mohos Ferenc, Vitéz Moór Gyula* dr. egyetemi ny. r. tanár, dr. *Móra Mihály, Németh Gyula* egyetemi ny. r. tanár, *Orsós Ferenc* dr. egyetemi ny. r. tanár, *Ostern Rudolf* nyug. ezredes, dr. *Oswald István* m. k. titkos tanácsos, *Pap Ferenc*, a székes-

fővárosi vízművek igazgatója, dr. *Papp Károlyné, Preszly Elemér* m. k. titkos tanácsos, *Rafflavitz Irén, Reiner Irma, Rohn Lajosné, Rohn Mária, Rohringer Sándor* műegyetemi ny. r. tanár, *Rónai Béla, Rónai Béláné, Róth Flóris,* a Salgótarjáni Kőszénbánya R.-T. vezérigazgatója, *Schmidt Sándor* az Esztergomvidéki Szénbányatársulat vezérigazgatója, *Seszti Margit,* dr. *Sima János, Simon György* pápai prelátus, apostoli protonotárius, felsőházi tag, *veszprémi* apát, dr. *Simonyi Árpád* orvos-tábornok, *Somogyi Jenő* S. J. tartományfőnök, *Steiner Mária Anna, Steiner Sándorné, Süss Erzsébet, Szebellédy László* dr. egyetemi ny. r. tanár, özv. *Szemző Istvánné,* dr. *Széki Tibor* egyetemi ny. r. tanár, *Schweitzer Miklós,* özv. *Szőts Árpádné,* dr. *Theiss Edéné, Várady Géza,* dr. *Wágner József,* dr. *Voit Erzsébet,* dr. *Ybl Ervin* miniszteri tanácsos, a m. k. vallás- és közoktatásügyi minisztérium színművészeti ügyosztályának főnöke, dr. *Zimmermann Ágoston* egyetemi ny. r. tanár, a kir. magyar Természettudományi Társulat elnöke, dr. *Zsembery István* nyug. főispán, a magyar katolikus vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő bizottság előadója, *Zengery Ilka* vendégek. Megjelent 42 akadémiai tag, 118 vendég, összesen 160 hallgató.

1. *Serédi Jusztinián* bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek Elnök Úr Őeminenciája az ülést megnyitja, s üdvözli *Angelo Rotta* apostoli nuncius őexcellenciáját ; a nagyméltóságú Püspöki Kar és a szerzetesrendek megjelent képviselőit ; gróf *Széchenyi Bertalan* őnagyméltóságát, a magyar országgyűlés felsőházának elnökét, *Tasnádi Nagy András* őnagyméltóságát, a képviselőház elnökét, *Szinnyei Merse Jenő* őexcellenciáját, a képviselőház alelnökét, a m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr képviseletében megjelent *Stolpa Jenő* államtitkár úr őméltóságát, a honvédelmi miniszter úr képviseletében megjelent *Vitéz Náday István* altábornagy urat, a székesfőváros képviseletében megjelent *Morvay Endre* alpolgármester úr őméltóságát ; *Navratil Ákos* egyetemi tanár úr őméltóságát, a Pázmány-egyetem rector magnificusát, *Galla Ferenc* őméltóságát, a hittudományi kar dékánját, *Imre Sándor* műegyetemi tanár úr őméltóságát, a kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem rektorát, továbbá a vidéki egyetemek, az Actio Catholica megjelent képviselőit, az akadémiai tagokat és a nagyszámban megjelent vendégeket.

Serédi Jusztinián bíbornok-hercegprímás esztergomi érsek megtartja : «*Egyéni felelősség*» című elnöki megnyitóját, melyet a hallgatóság nagy megértéssel és tetszéssel fogadott.

A mélyen szántó megnyitóbeszédet Értesítőnk 3—10. oldalain magyar nyelven s a Függelék 182—189. oldalain olasz nyelven közöljük.

2. *Pataky Arnold* pápai prelátus, tiszteleti tag, másodelnök: «Nehéz idők komoly tanulságai» címen ismertette a szenvedés problémáját az Apokalipszisban és a vele egykorú ószövetségi apokrifokban. A tartalmas tanulmányt Értesítőnk 23—31. oldalain magyar eredetiben és a Függelékben német nyelvű kivonatban közöljük.

3. *Papp Károly* egyetemi tanár jelentést tesz a Fraknói-jutalom kiadásáról, amelyet együttes ülésünk egyhangúlag *Alszeghy Zsolt* egyetemi ny. r. tanárnak, a Szent István Akadémia rendes tagjának ítélt : «A tizenhetedik század magyar irodalomtörténete» című munkája jutalmazásául, amely a Szent István-Társulat kiadásában 1935-ben jelent meg 292 oldalon.

Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás elnök úr őemninenciája a Szent István Akadémia nevében köszönti *Alszeghy Zsolt* egyetemi tanárt, akinek további munkálkodására a jó Isten áldását kéri.

Alszeghy Zsolt meghatottan mond köszönetet a kitüntetésért, s ígéri, hogy tovább is lelkesedéssel szolgálja azon elveket, amelyeket 20 évvel ezelőtt székfoglalójában ígért.

4. *Papp Károly* főtitkár ezután részletes jelentést tett az Akadémia 1941. évi eseményeiről. A 3. és 4. pontban említett jelentéseket *Értesítőnk* 11—22. oldalain eredetiben, s a Függelék 190—196. oldalain német kivonatban közöljük.

Elnöklő Bíboros-Hercegprímás Őeminenciája megköszönve a tagoknak és a vendégeknek szíves érdeklődését, az ülést délután 1 órakor berekeszti.

Kelt Budapesten 1941 dec. 14-én.

Jegyezte : *Papp Károly* főtitkár.

B) A Szent István Akadémia számadásai:

Az alapítványok állaga 1941 december 31-én:

1. A Szent István Akadémia vagyona az Országos Földhitelintézet V., Bálvány-utca 7. sz. kezelésében, Fraknói Vilmos-alapítvány	2.971	P
2. A Szent István-Társulat kezelésében levő Kollányi Ferenc-alapítvány és Stephaneum-részvények	3.379	»
3. Lukcsics József alapítványa, Veszprém	1.000	»
4. Dr. Váradi L. Árpád alapítványa, Kalocsa	50	»
5. Tower Vilmos alapítványa, Pápa	800	»
Összes vagyon...	8.200	P

Budapest, 1941 december 31-én.

Dr. Papp Károly
akadémiai főtitkár.

Vagyonmérleg számla a Szent István Társulat kezelésében 1941. XII. 31.

Vagyon:

Készpénz	7.505.48	P
Értékpapírok	3.379.44	»
Könyvkészlet	1.000.—	»
Összesen...	11.884.92	P

Teher:

Alapítványok:

Lukcsics József, Veszprém	1.000.—		
Dr. Váradi L. Árpád, Kalocsa	50.—		
Tower Vilmos, Pápa	800.—	1.850.—	»
Tartozás a nyomdai előállításért (Stephaneum)		716.31	»
Vagyon 1940. XII. 31-én	5.168.52		
Szaporulat	4.150.09	9.318.61	»
Összesen...		11.884.92	P

Budapest, 1941 december 31-én.

Dr. Takáts Ernő,
a Szent István-Társulat vezérigazgatója.

A Szent István Akadémia készpénzszámlája 1941. december 31.

Tartozik:

Személyzeti költség	2.092.04 P
Postaköltségek	328.80 »
Nyomdai előállításra fizetés	5.248.03 »
Berendezési tárgyakra	304.13 »
Kegyeleti költségekre	91.—
Vegyes költségekre	1.642.41 »
Készpénz	7.505.48 »
Összesen...	17.211.89 P

Követel:

Egyenleg 1940. XII. 31-én	789.08 P
Szubvenció	13.256.62 »
Eladott könyvekért befolyt	186.76 »
Emlékkönyvre befolyt (Gombos-Catalogus)	436.94 »
Vargha Damján adománya	1.000.— »
Dr. Fallenbüchl Ferenc adománya	1.100.— »
Oszt. szelv. bevétel	218.75 »
Kamatbevétel	223.74 »
Összesen...	17.211.89 P

Budapest, 1941 december 31-én.

Dr. Takáts Ernő,
a Szent István-Társulat
vezérigazgatója

Költségvetés az 1942. évre:

A) *Bevételek:*

1. Készpénzmaradvány az 1941. évről	7.505 P
2. Vallás- és Tanulmányi Alap 1942. évi segélye	10.000 »
3. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás egyéni adománya	1.000 »
4. Budapest Székesfőváros 1942. évi támogatása	2.000 »
5. Szent Domonkos-rend 1942. évi adománya	1.000 »
6. Tudományos Társulatok 1941. évi segélye	1.000 »
7. Szelvény osztalékokból és kamatból	440 »
8. Eladandó könyvekből	520 »
Várható összbevétel...	23.465 P

B) *Kiadások:*

1.	Akadémiai Értesítő XXVI. kötetére 1941. évre	4.000 P
2.	Takáts Ince : A Ferenc-rend története I. oszt.	2.000 »
3.	Fehér Mátyás : A vasvári Domonkos-rend II. oszt.	4.000 »
4.	Schilberszky Károly : Amygdaláceák. IV. oszt.	1.000 »
5.	Treitz Péter székfoglalója : Talajtérképek IV. oszt.	1.000 »
6.	Pataky Arnold : Emlékbeszéd Hanauer felett	500 »
7.	Kühár Flóris : Emlékbeszéd Bitter Illés felett	500 »
8.	Különlenyomatok a szerzők számára	800 »
9.	Akadémiai Almanach kiadására	1.000 »
10.	Fraknói-jutalomdíjra a IV. osztály részére	500 »
11.	Tagajánlások kinyomatására	400 »
12.	Öt titkár évi tiszteletdíja 200 P-vel	1.000 »
13.	Báró Gudenus Gézáné havi 50 + 15 P = 65 P 12-szer	780 »
	Negyedévi lakbér 60 + 18 P = 78 P négyszer	312 »
14.	Reiner Irma nyugdíja havi 30 P	360 »
15.	Altisztek havi 30 P díja	360 »
16.	Postaköltség és meghívók nyomtatása	800 »
17.	Kegyeleti költségekre, koszorúkra	400 »
18.	Vegyes költségekre	600 »
19.	Előre nem látott kiadásokra	800 »
20.	Megtakarított összeg átvitele az 1943. évre	2.353 »
	Összesen	23.465 P

Budapest, 1941 december 31-én.

Dr. Papp Károly
akadémiai főtitkár.

III.

ÜDVÖZLŐ BESZÉDEK.

A) *Lóczy Lajos dr. egyetemi ny. r. tanár, a m. kir. földtani intézet igazgatója, akadémiai rendes tag, 1941 május hó 11-én a kir. magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem földtani tanszékén, a Papp Károly tanár tiszteletére rendezett ünnepélyen a következő beszéddel nyitotta meg az üdvözlő beszédek sorát:*

Kedves Professzorom!

Örömmel jöttünk össze a mai ünnepi napon, hogy meleg szeretettel és odaadó ragaszkodással köszöntsünk Téged. Immár 25 esztendeje vagy professzora a budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen a geológiai tudománynak, amelynek kiváló működésed alatt annyi tanítványt neveltél. Bensőnk sugallatától indíttatva helyezzük eléd szívünk jókívánságait és fejezzük ki hálánkat azért a nemes, önzetlen fáradozásodért, amellyel bennünket tanítottál s velünk a geológiai studiumokat megkedveltetted.

Ebből az ünnepélyes alkalomból vissza kell pillantanunk tudományos működésedre és kiváló alkotásaidra, melyek büszkeséggel töltenek el mindnyájunkat.

Az eltelt 25 év alatt feladatodnak, a geológia oktatásának derekasan eleget tettél. Tanítottad nemcsak az általános geológiát, hanem a sztratigrafiát és a paleontológiát is. A földtani tudomány mai specializálódása és rohamos fejlődése mellett ez nem könnyű feladat, de Te mindenkor lépést tartottál tudományunk fejlődésével és pontosan kidolgozott előadásaid a legújabb eredményekre is mindig kiterjedtek. A geológia minden ágában való nagy jártasságodat és általános tudásodat mi sem igazolja jobban, mint az a körülmény, hogy biztos kritikával csak a valóban helytálló új elméleteket vetted át és tanítottad nekünk.

Mint tanárnak elsősorban az alaposság és a lelkiismeretesség a fő jellemvonásaid. Az előadás anyagát mindig gondosan leírtad, úgyhogy hallgatóid mindenkor élvezték előkelő színvonalú, szépen kidolgozott kollégiumaidat. Előadásaidnak kiváló érdeme az is, hogy

rendkívül részletesen tárgyalod mindenkor a magyarországi viszonyokat. A földtani jelenségek mindegyikét magyarhoni példákkal magyarázod. A *Schaffer*-féle «*Általános geológia*» c. tankönyvhöz írt függelék e művet annyira kibővítette és a magyarországi vonatkozások szempontjából annyira nélkülözhetetlenné tette, hogy ma már az, mint magyar tankönyv teljességgel nélkülözhetetlen. E tankönyv megírása után is állandóan újítottad előadásaidat, miközben mindig arra törekedtél, hogy a hallgatóságnak összefoglaló képet nyujtsál a Magyarországon folyó geológiai kutatásokról.

De ismertetésem nem volna teljes, ha legkiválóbb tanári tulajdonságaidról nem emlékezném meg, amelyekkel nemcsak tudást plántáltál belénk, hanem saját példáddal igazságszeretetet, szerénységet, szorgalmat és önállóságot is. Szeretetreméltóságod, nemes gondolkodásod, szívjóságod mindnyájunkat lebilincselt és szeretetednek melegsége felejthetetlenül kedvessé tette számunkra az egyetemi éveket. A földtan olyan tudomány, hogy azt eredményesen tanítani csak igazi jósággal és szeretettel lehet. Melletted dolgozva mindezt sokszorosan éreztük. Azt szokták mondani, hogy az igazi vérbeli geológus egyúttal jó ember is. Professzorunknál ez a megállapítás minden tekintetben helytálló. *Papp Károly* valóban jó ember, aki mindenkit, aki bizalommal hozzáfordul, szeretettel a szívébe fogad. Mindent meg szokott tenni tanítványaiért, amit a jó tanár megtehet. Szeretettel ad nekik mindig útbaigazítást és szívesen segíti őket tanulmányaikban. Azok közé a professzorok közé tartozik, akikről csak a hála és ragaszkodás hangján emlékezhetnek meg hallgatói s akik elől sohasem zárkózott el. Amint tanári szobájának ajtaja, úgy szíve is mindig nyitva áll előttünk. Misem bizonyítja jobban tanítványainak ragaszkodó szeretetét, mint az, hogy 50 éves születése emlékére az 1924. évben Emlékkönyvvel lepték meg professzorukat.

Papp Károly számos kiváló tanítványt vallhat a magáénak. Az aktív, felvételező hegyigeológus-gárda kevés kivétellel az ő iskolájából került ki. Azonban paleontológusaink és sztratigrafusaink nagyrésze is Papp Károlyt vallja tanítómesteréül. Hogy csak néhány nevet említsek, *Bandat Horszt*, *Kutassy Endre*, *Horusitzky Ferenc*, *Bogsch László*, *Földvári Aladár*, *Mottl Mária*, mind nála dolgoztak. A fiatalabb gárda nagyobbrésze ugyancsak Papp-tanítvány. Sok okleveles mérnök is nála tanulta a geológiát, így a hidrológus *Mádai Lajos*, a bányamérnök *Káposztás Pál* és *Pobozsny István*, a vegyészmérnök *Zsivny Viktor* és *Scherf Emil; Gotthard Károly* a délafrikai gyémántbányák mérnöke, akik mind nála tanultak és tettek doktori szigorlatot.

Azonban szeretett professzorunk kitűnő tudományos irodalmi

működéséről is meg kell emlékeznem. Nem célom ez alkalommal mindazokat az érdemeket részletezni, amelyeket a magyar föld megismertetése körül szerzett, de csaknem négyévtizedes erős munkásságának gyümölcseit lehetetlen elhallgatnom.

A földtan és az őslénytan számos ágát műveli. Pályája kezdetén több tanulmánya jelent meg a triászkorú korallokról, a szentmargitai kőbe zárt delfinről, a Kaukázus jura- és krétakori kövületeiről, majd részletes jelentésekben számolt be a Hegyes Drócsában, az Erdélyi-Érchegység déli részeiben és Hunyad vármegyében végzett geológiai felvételeiről. Ekkor még a m. kir. Földtani Intézetben működött, mint osztálygeológus. Közben gyakorlati irányban is tevékenykedett és számos bányageológiai műve látott napvilágot. Különösen Erdélyben végzett kutatásai nevezetesek. Az Erdélyi-Érchegység aranynégyszögéről készített térképét ma már úgyszólván az egész világon idézik. Az aranyércek keletkezését egészen új megvilágításban ismerteti. Az 1906. és 1907. években új munkába kezdett; az erdélyi mezőség kálisókutatásaiba, amelyek során a földi gázokat fedezte fel. 1908-ban *id. Lóczy Lajossal* együtt résztvett az Erdélyi-Medence geológiai kutatásában. A napi 864.000 köbméter földigázt, metánt szolgáltató kissármási II. sz. gázkút feltárása is sok tekintetben az ő érdeme, minthogy az első három erdélyi fúrást ő jelölte ki a Kolozs vármegyei Nagysármás és Kissármás határában.

Egyik legértékesebb műve «*Magyarország vasérc- és kőszénkészletének monográfiája*», amely bányageológiai irodalmunknak ma is egyik legtöbbet citált forrásmunkája. Most, hogy országunk elszakított részei — az isteni gondviselés folytán — sorra visszakerülnek hozzánk és intenziven ismét hozzáfogunk bányászati kincseink felkutatásához, tudjuk csak igazán értékelni Papp Károly kitűnő monográfiáját, mely munkánkat minden tekintetben megkönnyíti.

A földigázról, érc, szén, só és egyéb hasznosítható ásványról, valamint ásványvizekről írott munkái ugyancsak figyelmet érdemelnek. Tulajdonképen Papp Károly fenti dolgozatai az *első magyar gazdasággeológiai művek*, amelyek gazdasági szempontból ismertetik bányatermékeinket.

Mesterünk úgy írásaiban, mint tanításában a természettudományos igazságnak meg nem alkuvó híve. Csak azt tanítja és írja le, amelynek igaz voltáról meggyőződött. Hogy mennyire pontos, sőt pedáns és elővigyázatos s milyen gondosan újra és újra átvizsgálja a kétségesnek látszó dolgokat, az minden művéből, de különösen a Hegyes-Drócsában, a Maros és Fehér Körös között végzett térképfelvételeiből kitűnik.

Bármely témáról ír, tartózkodik a szélsőségektől. Életfelfogásának nemes konzervativizmusa megnyilvánul tudományos műveiben is. Kutatási eredményeit nem nagy eszmefuttatások és elméletek, mint inkább az exakt megállapítások jellemzik. — *Papp Károly nagysága minden tekintetben az igazlelkűségben áll, élete pedig az egyszerűség tiszta szépségéig emelkedik.*

Mesterünk sokat utazott. A nemzetközi geológiai kongresszusok egyik állandó résztvevője. A legtöbb esetben saját költségén, sokszor súlyos anyagi áldozatot hozva ment ki messze tengerentúlra, avégből, hogy tudását fejlessze és hazáját szolgálja. A kongresszusokkal kapcsolatban nemcsak Európát, hanem Délafrikát és Északamerikát is bejárta. Európának úgyszólván csaknem valamennyi országában megfordult. Spanyolországi útján földtani kutatásokat is végzett. Barcelona környékének talajtani viszonyairól szóló értekezése Spanyolországban látott napvilágot.

Papp Károly kitűnő, lelkes organizátor. Szervező képességét többízben beigazolta. Annakidején, mint a Magyarhoni Földtani Társulat főtitkára a Társulatot nagymértékben felvirágoztatta. Az ő szerkesztésében jelentek meg eddigelé a Földtani Közlönynek legvaskosabb, értékesebbnél értékesebb cikkeket tartalmazó kötetei. Főtitkársága alatt a tagok száma a duplájára emelkedett és az élénk szakülések érdekes vitái mindenkor nagy auditórium mellett folytak le. Az általa kiadott «*Földtani Szemle*» egyik legkitűnőbb magyar geológiai folyóirat, amelynek minden cikke értékes.

Szervező tehetségéről tett tanuságot akkor is, midőn a Szent István Akadémia főtitkári tisztségét 1938-ban elfoglalta. Azóta gyors ütemben jelennek meg a Szent István Akadémia kiadványai és az Akadémia belső élete is nagymértékben fellendült. Mikor mesterünk ily szervezési munkába fog, nem vonja ki magát a legnehezebb teendők alól és a fáradtságot nem ismeri. Különösen, ha valamilyen országos érdekű célt tűz maga elé, olyankor fáradhatatlanul dolgozik, sokszor éjjelt nappallá téve, mindaddig, míg a munkát be nem fejezi.

Puritán egyéniségénél fogva mindig kerülte az ünnepeltetést, a díszt, sohasem vágyott a maga személyének kitüntetésére. Érdemeinek elismerése elől azonban mégsem térhetett ki.

A kissármási földigázkincs felfedezésében való részvétele *egyik legkimagaslóbb érdeme*, amellyel nevét a magyar gazdasági geológia lapjaira ércnél is maradandóbban beleírta. Az erdélyi földigázmezők felfedezése körül kifejtett működéseért *I. Ferenc József* apostoli király őfelsége az 1911. év május havában a *Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki.*

Kedves Professzorom! Munkálkodásod folyásában és tanításodban tanári működésed 25 esztendős évfordulója nem határkő, hanem kedves alkalom, amikor mi tanítványaid és tisztelőid hálánkat és örömünket fejezzük ki Veled, szeretett Mesterünkkel szemben. Hálánkat azért a nemes, önzetlen fáradozásért, mellyel bennünket tanítottál és örömünket azért, hogy a legjobb egészségben és munkakedvben üdvözölhetünk.

Fogadd, kedves Professzorom és mélyen tisztelt Barátom mindnyájunk szeretettől áthatott szerencsekívánatát s engedd meg, hogy tanítványaid és tisztelőid nevében átnyujtsam Neked hálás tiszteletünk jeléül *ércbevésett arcképedet:* a *Poór Lilly* művésznő által készített ezüstplakettet. Isten éltessen jó egészségben és munkakedvben még sokáig!

B) *Pataky Arnold másodelnök üdvözlő szavai Papp Károly főtitkárnak huszonöt éves egyetemi tanári jubileuma alkalmával, 1941 május hó 11-én.*

Kedves Barátom!

A Pázmány Péter Tudomány-Egyetem és annak bölcsészeti kara után a Szent István Akadémia is részt kér a Te jubileumod örömében, hiszen a Te huszonötéves egyetemi tanárságod legnagyobbrészt összeesik a Szent István Akadémiában való szerepléseddel. Tanári és tudósi kiválóságaidról már megemlékeztek az előttem szólók; nekem legyen szabad arra reámutatnom, hogy immár huszonhárom esztendő óta a Te tudományos életed összeforrott a Szent István Akadémia életével. 1918-ban tagja lettél Akadémiánk IV. osztályának, és már két esztendővel később, 1920-ban osztályod Téged osztály-titkárnak választott meg. Több mint tizennyolc esztendeig viselted ezt a tisztséget mely a Szent István Akadémia részéről nagy bizalmat, de a Te részedről nagy és nehéz munkát jelentett. Hiszen 1920-ban, amikor a IV. osztály titkárává lettél, a Szent István Akadémia a legnehezebb időket élte át; romokat kellett eltakarítani és a romok helyén új életet kellett fakasztani. A legsúlyosabb viszonyok között Te önzetlen áldozatossággoddal, csüggedést nem ismerő fáradtsággal munkálkodtál a Szent István Akadémia javára, megmutatva, hogy a hősies kötelességteljesítés akkor is nagy érték, amikor a világ arról nem vesz tudomást. — 1938-ig viselted az osztálytitkárság nehéz feladatát, hogy azt azután felcseréld egy még nagyobb munkát, még több tapintatot, odaadást követelő munkakörrel, a Szent István Akadémia főtitkárának az állásával. És ebben az állásban méltó utódja lettél Istenben boldogult Reiner Jánosnak, akinek munkássága pedig a legbensőbben odakap-

csolódott a Szent István Akadémia megalakulásához és életéhez. Az adminisztratív munkák mellett a Szent István Akadémiában tartott emlékbeszédeid Lóczy Lajosról, Hutyra Ferenc másodelnökről és Treitz Péterről, továbbá beszámolóid a Szent István Akadémia ünnepi ülésein mindenkor kimagasló eseményei voltak Akadémiánk életének és egykor majd történelmi kútforrások lesznek. A Szent István Akadémia nevében szívből kívánom : tartson meg a jó Isten ebben a töretlen munkabírásodban és munkakedvedben még ad plurimos et felicissimos annos !

C) Pataky Arnold másodelnök üdvözlő szavai a Királyi Magyar Természettudományi Társulat százesztendős jubileumi közgyűlésén, 1941 május 25-én.

Méltóságos Elnök Úr !

A Szent István Akadémia nevében igaz tisztelettel és bensőséges örömmel köszöntöm a százesztendős Királyi Magyar Természettudományi Társulatot. Minden magyar embert büszkeséggel tölthet el az a tudat, hogy ez a természettudományi társulatunk a lefolyt száz esztendő alatt olyan tudósokat vallhatott tagjainak, akik nemcsak magyar vonatkozásban, hanem világviszonylatban is a természettudománynak büszkeségei voltak. De én most más szempontot óhajtok kiemelni. A Kir. Magyar Természettudományi Társulatnak százesztendős múltja nem volt zavartalan diadalút, hanem sok kitartást igénylő állandó munka és fáradozás. Három ízben a végső veszedelem szélén állott a Társulat, de sem annak vezetősége, sem tagjai nem csüggedtek el a legsúlyosabb időkben sem. Bátran folytatták a létért való küzdelmet, és végre is diadalmaskodtak ! . . . Azt szokták mondani, hogy a magyar ember lelkesedése gyakran csak szalmaláng ; nos, a Természettudományi Társulatnak egész múltja megmutatta, hogy a magyar lélek tud szívós kitartással küzdeni és győzni ! . . . Isten áldása vezesse át a Természettudományi Társulatot a második évszázadba, és kísérje tovább még sok évszázadon keresztül !

IV.

GYÁSZBESZÉD.

Dr. Szabó Vendel a Szent István Akadémia tagjának temetésén elmondotta Aistleitner József osztályelnök 1941 november 9-én, vasárnap délután a budai Farkasréti temetőben.

Mély gyászba borulva kísér Téged, drága halottunk, utolsó utadra a Szent István Akadémia.

Fölötte jellegzetes egyéniséged távozása komoly veszteséget jelent Akadémiánknak és a magyar tudományosságnak!

Bár papi ruhában, egyetemi tanszéken hirdetted a katolikus theologia tanait és igazságait, s evonatkozásban derekasan meg is álltad helyedet, egyéniséged lélektani kulcsát talán mégis inkább máshol kell keresnünk: Te lelked legmélyén katona voltál. Ilyennek ismertünk magánéleted nem egy megnyilatkozásában és tudományos működésedben is. Lelki frisseség, meg nem alkuvó határozottság, emberi tekintetekkel alig törődő bátorság, a nehézségeken magát túltevő vidámság voltak ama tulajdonságaid, amelyek birtokában szívesen szolgáltál mint katona a világháború folyamán és érezted magadat mindig otthonosan katonák között. A tudományban és a tanszéken is keményen vitézkedtél, mint Krisztus és földi helytartójának katonája. Azokat a kérdéseket szeretted legjobban, ahol védeni lehetett és támadni és meggyőződéses híve voltál a tanító tekintély iránti katonás, csűréstcsavarást nem ismerő engedelmességnek.

A jelenleg folyó súlyos hadba nem szólított Téged a magyar hadak ura, de behívót kaptál az élet és a halál mennyei Urától; katonás pontossággal engedelmeskedve hagytad ott szeretett alapvető hittani tanszékedet és kiváló eredménnyel betöltött munkakörödet.

Meg kell mondanunk, hogy hirtelen távozásoddal nagy ürt hagytál lelkünkben! Úgy gyászolunk, amint katona szokta gyászolni bajtársát, az összeszorított ajkak kemény, megrendült gyászával. Isten Veled, felejthetetlen bajtársunk! Mi innét elvonulva tovább küzdjük harcunkat, kiki a magáét, bár ez lényegében ugyanaz, mint a Tiéd, hogy azután földi háborúságunk fogytán újból örömmel szoríthassunk Veled kezet örökre. Ez a mi reményünk, s ezt adja a jóságos Isten!

V.

ELHÚNYT TAGTÁRSAINK AZ 1941. ÉVBEN.

1. *Novák Lajos* pápai prelátus, kaposfői prépost, acélmisés áldozópap, székesfővárosi hitoktatásügyi felügyelő, a II. osztály rendes tagja, 99 éves korában Budapesten, 1941 február 4-én.

2. *Tragor Ignác* m. k. kormányfőtanácsos, a váci Múzeum Egyesület elnöke, a II. osztály rendes tagja 72 éves korában Vácott, 1941 február 10-én.

3. *Gróf Teleki Pál* m. k. titkos tanácsos, Magyarország miniszterelnöke, a IV. osztály rendes tagja, 62 éves korában Budapesten, 1941 április 3-án.

4. *Szabó Vendel* pápai prelátus, a kir. magy. Pázmány Péter-tudományegyetemen az alapvető hittan ny. r. tanára, az I. osztály rendes tagja, 60 éves korában Budapesten, 1941 november 6-án.

5. *Zlinszky Aladár* nyug. középiskolai igazgató, a Pázmány-egyetemen az irodalmi segédtudományok c. ny. rk. tanára, a III. osztály rendes tagja, 77 éves korában, 1941 december 2-án Budapesten.

VI.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA TAGJAI.

1941 dec. 31-én.

Elnök: Serédi Jusztinián.

Másodelnök: Pataky Arnold.

Főtitkár: Papp Károly.

Igazgatótanács.

A Szent István-Társulat részéről :	A Szent István Akadémia részéről :
Gróf Mailáth György	Elnök
Erdősi Károly	Másodelnök
Takáts Ernő	Főtitkár
Simon Ignác	Szinnyei József
Gr. Zichy János	Balanyi György
	Várdai Béla

A támogatók közül választott tagok :

Herceg Esterházy Pál — Gr. Wenckheim Sándor

Tiszteleti, külső és rendes tagok:

I. Hittudományi és bölcseleti osztály.

Osztályelnök : Aistleitner József — Osztálytitkár : Horváth Konstantin

Tiszteleti tagok:

Serédi Jusztinián — Pataky Arnold

Külső tag:

Kniewald Károly

Rendes tagok:

Huber Lipót	Schütz Antal
Csárszky István	Schermann Egyed
Sarudy Viktorin	Hanauer A. István

Madarász István
Trikál József
Martin Aurél
10 Scheffler János
Horváth Sándor
Szentiványi Róbert
Hajós József
Magdics Ignác
15 Tower Vilmos
Czapik Gyula
Marczell Mihály
Kühár Flóris
Várkonyi D. Hildebrand
20 Aistleitner József
Mester János
Tóth Kálmán
Br. Brandenstein Béla
Kecskés Pál
25 Radó Polikárp
Erdey Ferenc
Török Mihály
Takáts Ernő
Padányi-Frank Antal
30 Somogyi József
Petró József
Felber Gyula
Balassa Bruno
Iványi János
35 Schmidt Ferenc
Noszlopi László
Lippay Lajos
Ibrányi Ferenc
Jánosi József
40 Szunyogh X. Ferenc
Horváth Konstantin
Váradi József
Ivánka Imre
Blazovich Jákó
45 Becker Vendel
Takáts Ince
Loczka Lajos

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományi osztály.

Osztályelnök: Dőry Ferenc

Osztálytitkár: Meszlényi Antal

Tiszteleti tagok:

Hóman Bálint
Glattfelder Gyula

Külső tagok:

Finke, Heinrich
Kirsch, Giovanni Pietro
Mercati, Giovanni
Wilpert, Giuseppe
Josi, Enrico
Tuka Béla
Gyárfás Elemér

Rendes tagok:

Zelliger Alajos
Notter Antal
Ujházy László
Erdélyi László
5 Hanuy Ferenc
Angyal Pál
Németh Ambrus
Iványi Béla
Dőry Ferenc
10 Kiss Albin
Láng Nándor
Balanyi György
Balás Károly
Sipos István

15 Gerevich Tibor
Holub József
Heller Farkas
Erdélyi Aladár
Kenéz Béla
20 Lukinich Imre
Bártfai Szabó László
Biró Vencel
Molnár Kálmán
Pezenhoffer Antal
25 Divéky Adorján
Szandtner Pál
Meszlényi Zoltán
Mihályi Ernő
Bozóky Géza
30 Szekfű Gyula
Irk Albert
Friedreich Endre
Czettler Jenő
Meszlényi Antal
35 Neubauer Gyula
Pázmány Zoltán
Lepold Antal
Egyed István
Hermann Egyed
40 Stolpa József
Mihelics Vid
Aczél Elemér
Horváth Jenő
Jajczay János
45 Theiss Ede
Czobor Alfréd
Genthon István
Kumorovitz Bernát
Nizsalovszky Endre

III. Nyelvtudományi- és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök: Várdai Béla

Osztálytitkár: Pitroff Pál Ödön

Tiszteleti tag:

Kincs István

Rendes tagok:

Lévai Mihály
Bartha József
Bán Aladár
Sziklay János
5 Erdősi Károly
Szinnyei József
Vargha Damján
Gr. Vay Péter
Viszota Gyula
10 Szántay-Széman István
Gulyás Pál
Horger Antal
Várdai Béla
Sík Sándor
15 Szinnyey Ferenc
Harsányi Lajos
Alszeghy Zsolt
Klemm Antal
Voinovich Géza
20 Brisits Frigyes
György Lajos
Gyulai Ágost
Pitroff Pál Ödön
Birkás Géza
25 Schwartz Elemér
Radványi Kálmán
Mécs László
Kocsis László
Finta Sándor
30 Eckhardt Sándor

Gáspár Jenő
Koszó János
Pakocs Károly
Koltay-Kastner Jenő
35 Timár Kálmán
Farkas Gyula
Pais Dezső
Székely László
Kállay Miklós
40 Tóth László
Huszti József
Mészáros Hugó (Ősz Iván)
Balla Borisz
Bánhegyi Jób
45 Zaymus Gyula
Berze Nagy János
Városi István

IV. Mennyiségtani és természettudományi osztály.

Osztályelnök: Wodetzky József Osztálytitkár: Dudich Endre

Tiszteleti tagok:

Suták József
Wodetzky József

Rendes tagok:

Székely Károly
Szarvasy Imre
Plósz Béla
Sárközy Pál
5 Vörös Cyrill
Szabó Zoltán
Rybár István
Gróh Gyula
Szőkefalvi Nagy Gyula
10 Papp Károly
Marek József
Horusitzky Henrik
László Gábor
Bognár Cecil
15 Entz Géza
Hültl Dezső
Oltay Károly
Rejtő Sándor
Nékám Lajos
20 Gimesi Nándor
Herczog Ferenc
Vendl Aladár
Kadič Ottokár
Skrop Ferenc
25 Dudich Endre
Ábrahám A. Ambrus
Éhik Gyula
Haltenberger Mihály
Angehrn Tivadar
30 Vendl Miklós
Mödlinger Gusztáv
Fodor Ferenc
Lóczy Lajos
Deseő Dezső
35 Zsivny Viktor
Papp Ferenc
Soó Rezső
báró Andreánszky Gábor
Wolsky Sándor
40 Mócsy János
Horusitzky Ferenc
Johan Béla
Kratochvil Károly
Mosonyi János
45 Réthly Antal
Rőhlich (Vereby) Károly
Scherf Emil
Wágner János

VII. FÜGGELÉK.

IDEGEN NYELVŰ KIVONATOK.

I. La responsabilità individuale.

Discorso pronunciato dall'Emo *Giustiniano Card. Serédi*, Principe Primate di Ungheria, Arcivescovo di Strigonia, nella XXVe solenne seduta dell'Accademia di Santo Stefano, ai 14 Dicembre 1941.

Spettabile Accademia di Santo Stefano!

Onorevole Assamblea!

Quando l'uomo nelle sue azioni individuali e collettive spesse volte è talmente trascinato dai sentimenti o più ancora dalle passioni sfrenate che non senta, o non voglia più sentire la *responsabilità*, che dinanzi al Signore ed agli uomini lo grava individualmente tanto per gli atti personali moralmente imputabili che per quelli che con gli altri nomini gli sono comuni, cioè i quali sono collettivi: allora in opposizione ai suddetti sentimenti e passioni, prima di tutto è dovere della Chiesa, quale custode delle verità rivelate riguardanti la fede ed i costumi, di richiamare l'attenzione sugli errori, sulle esaggerazioni a base delle verità conosciute per la rivelazione soprannaturale e per la ragione naturale e sulle loro conseguenze pericolose; riguardo poi alla responsabilità è dovere della Chiesa di cercare la via per ricondurre gli uomini singolari, come pure tutta l'umanità alla giusta teoria e pratica mostrando loro anche che la responsabilità sia connessa col render conto dei fatti e coll'obbligazione di subire anche le relative pene. Ma lo stesso dovere hanno anche i dirigenti di qualsiasi grado ed ordine dello stato, gli scienziati e le loro società. Veramente l'individuo, che sia separatamente, sia nel seno d'un'organizzazione si occupa delle scienze, non deve fare ciò egoisticamente per se stesso, neppure per elevarsi sulle altre persone come un'essere dotissimo, nemmeno per vendere la propria scienza per beni materiali: ma per aiutare l'umanità a salire sul grado più elevato della morale.

La nostra Accademia rimarrà dunque entro i termini del proprio campo, quando per mezzo delle parole del suo Presidente ammonisce

gli uomini che la *responsabilità individuale* li grava per ragione dei propri fatti individuali e collettivi.

Io dunque, come Presidente dell'Accademia di Santo Stefano, non voglio parlare della responsabilità colletiva, la quale — purtroppo esiste soltanto in teoria — nella pratica invece spesso è nulla, poichè non solamente nelle scuole ma pure nella vita colla svalutazione della responsabilità collettiva si vuole calmare la coscienza e fuggire le conseguenze degli atti communi con gli altri uomini, cioè degli atti collettivi. Vorrei invece parlare *della responsabilità individuale che teoricamente esiste non soltanto negli atti individuali, ma pure in quelli collettivi, e la quale dovrebbe valere anche nella pratica, perchè necessariamente segue dall'intelletto e dal libero arbitrio della persona agente.* L'uomo dunque provvisto d'intelletto e di libero arbitrio è responsabile di tutte le sue azioni, che gli sono moralmente imputabili. Ora gli è imputabile ogni azione che è sua. Ma tutte quelle azioni sono sue, a cui ha contribuito coll'intelletto e libero arbitrio senza ostacoli interni ed esterni. Tali ostacoli vi sono riguardo all'intelletto : l'ignoranza e l'errore che si riferiscono alle leggi divine ed umane ; riguardo al libero arbitrio invece gli ostacoli sono : la paura, la violenza, la passione e infine la trascuratezza. In caso di questi ostacoli le azioni possono essere chiamate propriamente umane solamente in quanto l'intelletto e la volontà, nonostante gli ostacoli, hanno contribuito alle medesime; per conseguenza la responsabilità individuale possiamo dichiarare soltanto nel grado in cui l'intelletto ed il libero arbitrio ebbero la cooperazione.

Spettabile Accademia ! La responsabilità individuale proveniente dalla cooperazione dell'intelletto e del libero arbitrio costituisce il fondamento di tutta la Teologia Morale Cattolica tanto nel foro interno, cioè della coscienza, che nel foro esterno. Laonde secondo la responsabilità individuale dobbiamo giudicare la vita del Clero e quella dei fedeli dal punto di vista ecclesiastico, e quella dei cittadini dal punto di vista dello stato. La stessa responsabilità è anche la base della *giustizia* ecclesiastica e di quella statale. Riguardo all'estimazione morale dei nostri atti — sia nell foro interno che esterno — dobbiamo riconoscere, che considerando e ponderando tutte le nostre qualità interne ed esterne e le diverse inclinazioni, ciascuno di noi viene individualmente giudicato da Dio ; e bisognerebbe che anche gli uomini si giudicassero in questo modo. Soltanto così si può determinare se veramente gli atti dell'uomo provengano dall'intelletto e dal libero arbitrio, cioè se ed in quanto gli siano imputabili. Così si può determinare anche la responsabilità individuale ed infliggere le eventuali pene.

L'ammissione della responsabilità individuale proveniente dal

concorso dell'intelletto e del libero arbitrio richiede non solamente la *ragione naturale* che giudica in base delle leggi non scritte di Dio, ma pure la stessa *rivelazione divina,* e per conseguenza anche la *Chiesa di Christo* non soltanto nella sua legislazione e nell'amministrazione della giustizia, ma pure in tutta la sua vita realmente la sostiene. Per la stessa ragione, secondo la volontà di Dio anche nella vita dello stato dovremmo adattarci al modo di agire della sua Chiesa.

Veramente, Spettabile Accademia, anche *la ragione naturale* richiede che l'uomo sia responsabile soltanto per quei suoi atti, i quali sono prodotti da lui, come da un essere investito di corpo e d'anima, ossia che moralmente soltanto quegli atti gli vengano imputati che sono strettamente suoi atti umani. Non sono dunque imputabili gli atti agli uomini, che siano privi di senso o a coloro che non possano far uso della loro ragione, ma fanno i loro atti incoscientemente e poi a quei, che pur potendo far uso della ragione, nelle loro azioni sono privati dal concorso dell'intelletto o del libero arbitrio, oppure di ambedue di queste facoltà.

Questa responsabilità viene annunziata e sollecitata anche *dalla rivelazione divina,* sia nel *Vecchio Testamento* che in quello *Nuovo.* Geremia profeta nelle sue commoventi Lamentazioni a nome del popolo ebreo del V. Testamento amaramente si lagna : «I padri nostri peccarono e non sono più e noi abbiam portate de loro iniquità» (Lam. di Geremia V, 7). *Ma Iddio disapprova questa falsa opinione, secondo cui un uomo sarebbe responsabile per gli atti d'altrui o meglio dire per i peccati d'altrui.* Perciò per la bocca del profeta Ezechiele chiaramente annuncia la responsabilità individuale, quando domanda al suo popolo eletto : Per qual ragione avete convertito in proverbio questa similitudine, dicendo : «*I padri mangiarono l'uva acerba e si sono allegati i denti ai figliuoli*» (Ez. XVIII, 2). E poi giura «io giuro, dice il Signore Dio, che questa parabola non sarà più per voi un proverbio in Israele . . . tutte le anime sono mie, come l'anima del padre, così anche l'anima del figliuolo è mia : *l'anima che avrà peccato, ella* perirà (Ez. XVIII, 3, 4). In fine rammenta anche alcuni atti così buoni come cattivi e li imputa o meno a coloro che li hanno commessi. Laonde dice : *il figliuolo non porterà l'iniquità del padre e il padre non porterà l'iniquità del figliuolo* (Ez. XVIII, 20), ma come Geremia profeta nelle sue profezie ci annunzia : «chiunque mangerà l'uva acerba, a lui i denti s'allegheranno ; chi perirà, nella propria iniquità perirà» (Ger. XXXI, 29, 30).

Parimenti anche nel Nuovo Testamento tutta la dottrina sublime di Gesù Christo si basa sulla responsabilità individuale. Nemmeno Lui permette il trasferimento della responsabilità dall'uno all'altro, perchè ciascuno dovrà rispondere per i propri peccati ; ed il Signore secondo

questo principio giudicherà le azioni umane e distribuirà i premi od infliggerà le pene, e ciò spesso già qua giù sulla terra, ma ad ogni modo lassù — nell'altra vita. San Paolo apostolo chiaramente c'insegna «ognuno o servo, o libero riceverà dal Signore tutto quel che avrà fatto di bene». (Agli Efesini, cap. V, 8). Ossia altrove : «ognuno riceverà la sua mercede a proporzione di sua fatica» (Ai Corinti, II, 8). La responsabilità individuale si verificherà perfettamente nell'ultimo giorno, quando il Figlio dell'uomo verrà nella gloria del Padre e allora renderà a ciascuno secondo le opere sue (Matteo, XVI, 27, Ai Romani, II, 6, Apocalissi, XXII, 12) e chiunque sarà felice in eterno ovvero porterà il suo onere in tutta la eternità.

Secondo la dottrina immutabile e bellissima del suo Maestro divino naturalmente anche *la Chiesa senza intermissione c'insegna la responsabilità individuale.* Perciò anche la Chiesa sin dal principio disapprovò ed anch'oggi disapprova il trasferimento incondizionato dell'imputabilità dall'uno all'altro, che così caratteristicamente si esprime a Pompei, quando nei pericoli dell'eruzione del Vesuvio si dice : «Napoli fa i peccati e Pompei li paga».

Contrariamente a quest'opinione erronea Celestino papa III. (1191—1198) in una delle sue lettere decretali dice che il delitto deve gravare il suo autore : *Peccata suos auctores tenere debent* [c 2, (III, 11)] ; Papa Bonifacio VIII. (1294—1303) ritiene lo stesso principio riguardo alle pene : *at poena suum auctorem teneat* [c 37, (I. 6), in VI°]. Questo stesso principio ecclesiastico è stato codificato così dal nuovo Codice : *Non licet poenam de persona in personam . . . producere* (can. 2219 § 3). Perciò quando la Chiesa per un'azione collettiva infligge qualche pena ad una società, allora, in quanto è possibile, cerca di risparmiare i membri innocenti, (can. 2274, 2285), anzi direttamente li esime dell'interdetto (can. 2276). Di quanto fu detto sopra, necessariamente segue che la Chiesa disapprovò sempre e anche adesso disapprova le così dette *rappressaglie*, cioè la punizione di coloro, che nel delitto di altre persone non presero alcuna parte (Conc. Parisien. a. 1314 etc.)

Veramente, Spettabile Accademia, *la Chiese di Christo basa tutto il suo sistema morale sulla responsabilità individuale* cosicchè il principio della responsabilità individuale — secondo la dottrina dei teologi nostri sull'imputabilità morale degli atti umani, — penetra tutta la Teologia morale. La Chiesa prende in considerazione la responsabilità individuale anche nella sua legislazione. Perciò il Codice Nuovo nel canone 12 dice che le sue leggi, precisamente per la mancanza dell'imputabilità, non obbligano quei sudditi che non hanno sufficiente uso della ragione ; per questa stessa ragione — con qualque eccezione — nemmeno quelli

devono osservare le leggi che non hanno compiuto il settimo anno di età. Il canone 16 poi determina gli effetti dell'ignoranza e dell'errore riguardo all'obbligazione delle leggi, come pure in caso di non osservanza delle medesime contiene le conseguenze riguardo alla responsabilità ed imputabilità individuale. Similmente si segue il principio della responsabilità individuale anche nell'amministrazione e nella giustizia ecclesiastica. Nell'ammininstrazione sulla base della responsabilità individuale si giudicano le azioni delle persone ecclesiastiche e quelle degli impiegati ecclesiastici e fedeli.

Su questa base cerca la Chiesa di conferire i diversi uffici, sulla medesima base fa le diverse disposizioni e dirige i processi amministrativi, quando questi sono necessari (can. 2142.). Nell'amministrazione della giustizia nel foro interno della coscienza la Chiesa naturalmente non si contenta della confessione generale, ma da principio ha perseverato nel chiedere la confessione *particolare*, poichè i Sacerdoti di Christo, destinati come giudici da Dio (can. 870, 888), soltanto dopo che i penitenti nella confessione avranno completamente manifestato gli atti propri e soltanto tenendo conto delle circostanze diminuenti ed aggravanti, (can. 901) possono giustamente determinare la loro responsabilità individuale nonchè la misura dell'imputabilità, e possono così infliggere la penitenza che ha indole penale (can. 887.). Nel foro esterno però sia nei processi civili (can. 1869, 1873.) che in quelli penali (can. 1959.) la Chiesa dopo aver preso in considerazione la cooperazione dell'intelletto e del libero arbitrio, poi gli eventuali ostacoli e le circostanze tanto aggravanti che diminuenti dei delinquenti e delle loro azioni individuali e collettive, vuole determinare *ex actis et probatis* l'imputabilità (can. 2199—2211) e la responsabilità individuale ed infliggere così con la sua sentenza la pena corrispondente al delitto.

Ma, Spettabile Accademia! sia che parliamo di atti individuali sia di quelli collettivi, *nel sollecitare, constatare e giudicare la responsabilità individuale anche relativamente allo stato, occore conformarci alla volontà divina comunicata al genere umano per mezzo della legge naturale e della rivelazione divina;* poichè la volontà di Dio anche in questo riguardo è obbligatoria. Alla volontà di Dio bisogna addattarci non soltanto nei rapporti interni cioè *nazionali*, ma pure in quegli esterni, vale a dire *internazionali*. Perciò neppure in questo riguardo è lecito di trasferire, senza ragioni, il delitto e la pena, ossia, la responsabilità da una persona all'altra, da uno stato all'altro. Perciò dobbiamo evitare anche le così dette rappressaglie, le quali nell passato non soltanto Dio e la sua Chiesa ma anche il diritto civile hanno condannate (Giustinian.-Digest. lib XX, tit. III; Cod. lib. IV, tit XII, XIII; Novell. CXXXIV, cap VII.),

le quali però recentemente — come lo possiamo constatare — nella vita internazionale, almeno praticamente, vengono ammesse, quando per gli atti imputabili a persone singolari vengono dichiarate responsabili e subiscono le pene quelle persone fisiche o morali, anzi quegli stati, che non presero parte affatto nelle azioni menzionate. Questa teoria falsa, purtroppo, spesso viene accettata anche dall'opinione pubblica. Puniamo e stimmatizziamo la persona, l'associazione, la colletività, ossia lo stato *delinquenti*, ma non puniamo gli innocenti! Dunque secondo la volontà di Dio, sia che si tratti di azioni individuali sia di quelle collettive, nella legislazione, nell'amministrazione e nei processi tanto civili quanto penali anche lo stato dovrebbe giudicare, ricompensare, oppure punire ciascuno a base della responsabilità individuale, considerando prima la cooperazione dell'intelletto e della volontà, gli eventuali ostacoli e tutte le circostanze tanto diminuenti che aggravanti.

Mentre però, Spettabile Accademia, Iddio, infinitamente giusto ed onnisciente, per gli atti sia individuali che colletivi con *assoluta perfezione* stabilisce la responsabilità individuale, ed anche l'imputabilità e determina la misura del premio, oppure della pena: *la Chiesa invece e gli stati, diretti dagli uomini caduci, non possono arrivare a questa perfezione. Ma tanto più s'avvicinano ad essa, quanto più si adattano alla volontà di Dio nella loro legislazione, amministrazione e giustizia, cioè in tutta la loro vita.*

Epperò, se Iddio e la sua Chiesa, come pure gli stati, costruiscono il loro sistema morale sulla base dell'imputabilità delle azioni sia personali, che collettive, allora gli uomini — fedeli e cittadini — devono sapere, che gli atti loro tanto individuali che collettivi importano la responsabilità individuale, l'imputabilità morale, nonchè il premio o la pena sia in questa che nell'altra vita. Ma ora domando io, se veramente gli uomini sentono quanto sia terribile la responsabilità individuale nella vita sia privata, sia pubblica ecclesiastica e civile? Domando ancora, se la coscienza della responsabilità non si sia oscurata, perchè la responsabilità, la quale teoricamente viene proclamata dai diversi stati nel diritto privato, e pubblico: nella pratica spesse volte non la fanno valere, poichè non costringono al rendiconto quelli che lo meriterebbero. Veramente in molti stati chi domanda rendiconto da coloro che, facendo delle azioni contrarie alla volontà di Dio, rovinano la propria salute e quella della famiglia, come pure i beni spirituali e materiali, le energie necessarie per il lavoro e tutta la loro vita morale? E chi domanda rendiconto da coloro che colle loro azioni individuali o collettive contrarie ai diritti della Chiesa e della patria — con immenso danno di ambedue — distruggono la santità del matrimonio christiano, facendo

dissolvere le famiglie e che finalmente stanno limitando la benedizione di Dio nella prole o l'impediscono direttamente, escludendo la medesima? Parimenti chi infligge delle pene a coloro che colle proprie azioni individuali o colletive cercano di sradicare la religione, ovvero di guastarla coll'indifferenza religiosa, che cercano d'infettare il senso di moralità del popolo? Oppure chi infligge delle pene a quelli che contro le leggi naturali e divine cercano di strappare completamente la gioventù ai propri genitori ed alla Chiesa e così sia involontariamente, sia appositamente cercano di rovinare l'intera nazione? Di questi cittadini christiani, che a cagione delle proprie idee individuali, oppure per interessi personali osano di giuocare colla vita morale della propria nazione e non temono di esporre questa alla certa rovina, vorrei domandare: se siano ancora veramente christiani e figli fedeli alla propria nazione?

Faccia il Signore che proprio oggi quando festeggiamo il giubileo di Stefano Conte Széchényi, «il più grande Ungherese», i genitori cristiani ungheresi, i Sacerdoti e gli Insegnanti, i Pubblicisti ungheresi, gli scrittori e gli artisti, i medici e gli impiegati di tutte le categorie, i giudici ed i soldati ungheresi e tutti coloro che prendono parte nella direzione delle nostre associazioni, delle nostre società ed istituti pubblici, — specie i legislatori siano profondamente convinti, che il Conte Stefano Széchényi aveva la stessa concezione della responsabilità individuale e che egli precisamente per i suoi atti altamente morali — poichè provenienti sempre da questa concezione — è divenuto «il più grande Ungherese», e che dietro il suo esempio non dimentichino mai che forse i loro atti personali o collettivi avranno tale influenza, che anche dopo molti secoli la Chiesa e lo stato ungeherese ne risentiranno le conseguenze, e che finalmente i sopradetti sappiano che per tutte le loro azioni sono personalmente responsabili davanti a Dio, davanti alla Chiesa e la loro patria. Riguardo poi alle azioni collettive moralmente non corrette, tutti i suddetti uomini *nel foro interno* invano cercheranno di far addormentare il giusto giudice: voglio dire la propria coscienza, come pure *nel foro esterno* invano si scuseranno che quegli atti collettivi contrari alla morale sarebbero seguiti anche senza la loro cooperazione, oppure che dalla responsabilità collettiva poco si pesa su di loro. Invano cercheranno di scusarsi che facendo così abbiano soltanto fatto il loro dovere da impiegati o ubbidito alla disciplina del partito, poichè *un'azione moralmente cattiva da nessuno può domandare la patria. A simili atti nè la natura collettiva del lavoro, nè l'uffizio, nè la disciplina del partito ci autorizzano, ma nemmeno ci liberano dall'imputabilità, la quale in base della responsabilità individuale proporzionata alla cooperazione agli atti*

collettivi si può constatare. E se per caso questa responsabilità individuale non fosse determinata dagli uomini, una volta per fermo sarà determinata dal Signore!

Spettabile Accademia! Nella questione della responsabilità individuale e collettiva ve ne sono delle correnti che vengono e vanno; nuove idee umane nascono e moiono, poichè quella che ieri venne riconosciuta come vera, oggi e un'idea superata. Ma un'idea rimarrà sempre vera: ed è quella, secondo cui all'ultimo giorno Iddio pagherà a ciascuno secondo i suoi atti tanto individuali, che collettivi.

Con questi pensieri apro la seduta solenne dell'Accademia di Santo Stefano.

II. Bericht über die Ereignisse der Sankt-Stephan-Akademie im Jahre 1941.

In der am 14. Dezember 1941 abgehaltenen Festsitzung der Sankt-Stephan-Akademie vorgelegt vom Generalsekretär *Karl von Papp.*

A) *Die Zuteilung des Fraknói-Preises.*

Euere Eminenz!

Sehr geehrte Festsitzung!

Der Titularbischof und Domherr von Nagyvárad, der berühmte Historiker, *Wilhelm Fraknói* gründete im Jahre 1921 für die Sankt-Stephan-Akademie eine Stiftung von 2½ Millionen Kronen. Ein Teil der Stiftung sollte für die Belohnung wissenschaftlicher Arbeiten dienen. Sechs Jahre hindurch wurde der Preis nach der festgesetzten Reihenfolge tatsächlich ausgeteilt. Im Jahre 1932 stellte aber die Akademie der Austeilung des Fraknói-Preises ein, weil die Stiftung ihren Wert inzwischen vollkommen verloren hat. Sie war nur noch 2500 Pengő wert. Die Zinsen dieser Summe betrugen so wenig, daß damit keine wissenschaftliche Arbeit belohnt werden konnte.

Da aber in diesem Jahı der Preis auf 500.— Pengő ergänzt werden konnte, wurde es entschlossen, den Fraknói-Preis nach 9 Jahren wieder auszuteilen. Die erfreuliche Tatsache, dass der Fraknói — Preis wieder zur Austeilung kommt, ist hauptsächlich dem Herrn Bürgermeister Karl von Szendy zu verdanken, der eine bedeutende Subvention seitens der Haupt- und Residenzstadt der Sankt-Stephan-Akademie zukommen ließ.

Durch den Fraknói-Preis sollte jetzt die in den Jahren 1928—1936 erschienene beste Arbeit aus dem Kreise der Philologie und Belletristik ausgezeichnet werden. Auf Grund des Berichtes des Präsidenten, B. Várdai, und des Sekretärs, P. Pitroff, der III. Klasse entschloß die Generalsitzung, den Preis der Arbeit von Prof. *Zsolt Alszeghy* über die ungarische Literaturgeschichte des XVII. Jahrhunderts zu erteilen. Die 292 Seiten umfassende Arbeit erschien im Jahre 1935 und befaßt sich in 7 Kapiteln mit der ungarischen Literaturgeschichte im XVII. Jahrhundert. Es werden die katholischen und protestantischen Schrift-

steller gleich ausführlich behandelt. Besonders lebhaft wird die hervorragende Persönlichkeit des Kardinals Peter Pázmány geschildert.

Unser verdienstvolles Mitglied, Zsolt v. Alszeghy erlebte in diesem Jahre eine doppelte Freude. Am Anfang des Jahres wurde er zum o. ö. Professor an der Pázmány-Universität ernannt und nun erhielt er den Fraknói-Preis.

B) *Die verstorbenen Mitglieder der Sankt-Stephan-Akademie.*

1. *Ludwig Novák*, Propst von Kaposfő, päpstlicher Prälat, Inspektor des katholischen Religionsunterrichts in Budapest, der Nestor der ungarischen katholischen Geistlichen entschlief am 4. Februar 1941 in seinem 99-sten Lebensjahre. Er war bereits in der wissenschaftlichen und literarischen Klasse der Sankt-Stephan-Gesellschaft ein Mitglied und trat dann im Jahre 1916 als ein eifriges Mitglied in die Sankt-Stephan-Akademie über.

2. Auch *Ignaz Tragor*, kgl. ung. Oberregierungsrat, Präsident des Vácer Museums-Vereins, war Mitglied der II. Klasse. Er starb am 10. Februar. I. Tragor war erst seit Februar 1939 Mitglied der Sankt-Stephan-Akademie, aber ein sehr eifriges Mitglied, der seinen Antrittsvortrag über die Renaissance und den Humanismus in Vác bereits im November desselben Jahres hielt.

3. *Graf Paul v. Teleki*, kgl. ung. Ministerpräsident verschied am 3. April 1941 in seinem 62-sten Lebensjahre.

Graf Paul v. Teleki war besonders als Geograph ein bedeutender Wissenschaftler. Er hinterließ Arbeiten von dauerndem Wert. Die Sankt-Stephan-Akademie wählte ihn Februar 1929 zu ihrem ordentlichen Mitglied. Vom Gesichtspunkte der Wissenschaft aus betrachtet sind besonders jene 17 Jahre in seinem Leben von großer Bedeutung, die er als Professor der Geographie zwischen 1921 und 1938 an der volkswirtschaftlichen Fakultät verbrachte. Seine wissenschaftlichen Verdienste wurden am 24. Oktober 1941 in einer gemeinsamen Sitzung der Sankt-Stephan-Akademie von F. Fodor gewürdigt.

4. *Vendelin Szabó*, päpstlicher Prälat, o. ö. Professor an der Peter Pázmány-Universität starb am 6. November 1941 in seinem 60. Lebensjahre. Er wurde am 27. Februar 1931 zum Mitglied der I. Klasse unserer Akademie gewählt.

5. *Aladár Zlinszky*, Gymnasialdirektor, tit. Professor der Pázmány-Universität ist 77 Jahre alt am 2. Dezember 1941 gestorben. Seit 1920 war der hervorragende Gelehrte der Literaturgeschichte Mitglied der III. Klasse.

Am Begräbnis sämtlicher verblichenen Mitglieder wurde unsere Akademie vertreten und auf ihr Grab den Kranz der Akademie niedergelegt.

C) *Die neuen Mitglieder unserer Akademie.*

In diesem Jahr wählte die Akademie 16 neue Mitglieder. Von ihnen wurden

in die I. Klasse gewählt:

1. *Aloisius Loczka* kgl. ung. Oberstudienrat, geschäftsführender Direktor des Landes-Unterrichtsrates;

in die II. Klasse

2. *Alfred Czobor* Oberlandesarchivar,

3. *Stephan Genthon* Professor für ungarische Geschichte und Literatur an der Universität Rom,

4. *Bernhard Kumorovitz*, premontratenser Domherr, Direktor des Sankt-Norbert-Gymnasiums zu Gödöllő,

5. *Endre Nizsalovszky* o. ö. Professor für ungarisches Zivilrecht, an der kgl. ung. Peter Pázmány-Universität,

6. *Elemér Gyárfás*, Gutsbesitzer von Dicsőszentmárton, Präsident des Siebenbürgischen Katholischen Status und Leiter der ungarischen Partei in Rumänien, als Außenmitglied;

in die III. Klasse

7. *Johann Berze Nagy*, Schulinspektor i. P.. Ethnograph,

8. *Stephan Városi*, Professor an der theologischen Hochschule von Esztergom, lyrischer Dichter;

in die IV. Klasse

9. *Franz Horusitzky* kgl. ung. Geologe, Privatdozent der Pázmány-Universität,

10. *Béla Johan*, Staatssekretär, Direktor des Hygienischen Institutes,

11. *Karl v. Kratochvil* Feldmarschall-Leutnant i. P., Kriegstechniker,

12. *Johann Mosonyi* Biologe, a. o. Prof. der Pázmány-Universität,

13. *Anton Réthly* a. o. Professor der Palatin-Josef-Universität für technische und Wirtschaftswissenschaften und Direktor der Meteorologischen Landesanstalt,

14. *Karl Vereby (Röhlich)* a. o. Professor an der Elisabeth-Universität, Pécs, Adjunkt am Anatomischen Institut derselben Universität,

15. *Emil Scherf* kgl. ung. Chefgeologe, Chemiker,

16. *Johannes Wagner*, Privatdozent, Kustos am Ungarischen Nationalmuseum, Malakologe.

Die Wahl der erwähnten 16 neuen Mitglieder wurde von Seiner Eminenz dem Herrn Kardinal Erzbischof, Protektor der Sankt-Stephan-Akademie am 3. März 1941 bestätigt.

Die Anzahl unserer Akademiker hat sich demnach folgendermaßen gestaltet:

7 Ehren-, 7 Außen- und 191 ordentliche Mitglieder, zusammen 205.

D) *Änderungen im Präsidium der Sankt-Stephan-Akademie.*

Nach 5-jähriger Tätigkeit trat der Vizepräsident *Julius Viszota* am 21. Februar 1941 zurück. Mit seiner Tätigkeit erwarb er die größte Achtung sämtlicher Mitglieder.

Auch Prof. *Georg Balanyi*, Direktor des Piaristengymnasium, dankte ab. Er war 14 Jahre hindurch Sekretär der II. Klasse.

Für die Jahre 1941—1943 wurden durch die Generalsitzung am 21. Februar 1941 folgende Präsidialmitglieder gewählt:

Vizepräsident: päpstlicher Prälat, o. ö. Prof. *Arnold von Pataky.*

Generalsekretär: o. ö. Prof. *Karl von Papp.*

Präsident der I. Klasse: päpstlicher Prälat, o. ö. Prof. *Josef Aistleitner.*

Sekretär der I. Klasse: Direktor des Lehramtskandidateninstitutes des cisterzienser Ordens *Konstantin Horváth.*

Präsident der II. Klasse: Direktor des Landesarchivs i. P. *Franz Dőry.*

Sekretär der II. Klasse: päpstlicher Kammerer, tit. Prof. *Anton Meszlényi.*

Präsident der III. Klasse: Gymnasialdirektor *Béla Várdai.*

Sekretär der III. Klasse: Studienrat *Paul Edmund Pitroff.*

Präsident der IV. Klasse: o. ö. Prof. *Josef Wodetzky.*

Sekretär der IV. Klasse: o. ö. Prof. *Endre Dudich.*

E) *Sitzungen und Veröffentlichungen im Jahre 1941.*

Im Laufe des Jahres wurden in den vier Klassen 20 Fachsitzungen abgehalten. Außerdem fanden 4 gemeinsame Sitzungen statt, sodaß die heutige Festsitzung bereits die 25. Sitzung der Sankt-Stephan-Akademie in diesem Jahre ist.

Von den Veröffentlichungen der Akademie sind folgende erschienen:

1. Bd. 25 des «Akadémiai Értesítő» (Akademischer Anzeiger) in einem Umfang von 199 Seiten mit 4 Kunstbeilagen.

2. Als Heft 6 des Bandes III von den Abhandlungen der I. Klasse erschien die Arbeit des Außenmitgliedes Karl Kniewald über die Agenda pontificalis des Győrer Bischofs Hartwick. Die Arbeit wurde vom ord. Mitglied Floris Kühár ins ungarische übersetzt.

3. Als Heft 10 des Bandes II von den Abhandlungen der II. Klasse erschien der Antrittsvortrag von Stephan Egyed über Apponyi den Gelehrten des Staatsrechtes.

4. Im Heft 7 des Bandes I von den Abhandlungen der III. Klasse erschien die Arbeit von Joseph Bartha : Rassische Elemente und christlicher Geist in der ungarischen Literatur.

5. Im Heft 7 des Bandes III. von den Abhandlungen der IV. Klasse wurde der Antrittsvortrag von Gustav Mödlinger herausgegeben. Der Titel dieser Arbeit lautet : Rhytmus des tierischen Organismus.

In der Reihe der Gedächtnisreden ist Heft 4 des Bd. III erschienen :

6. Barna Szénássy, Gast : Gedächtnisrede über das ordentliche Mitglied Zoárd v. Geöcze.

7. Bd. III, H. 5. László Erdélyi : Gedächtnisrede über das ordentliche Mitglied Pankrazius Sörös (1873—1919).

8. Bd. III, H. 6. Paul Sárközy : Erinnerung an das o. Mitglied Ludwig Großschmied (1886—1940).

9. Bd. III, H. 7. Franz Fodor : Erinnerung an das o. Mitglied Graf Paul v. Teleki (1879—1941).

F) *Finanzielle Verhältnisse der Sankt-Stephan-Akademie.*

Im Jahre 1941 wiesen sowohl die Stiftungen als auch das Betriebskapital eine gewisse Steigerung auf.

Stand der Stiftungen.

1. Fraknói-Stiftung bei der Bodenkreditanstalt	P 2823·—
2. In der Verwaltung der Sankt-Stephan-Gesellschaft :	
a) Stiftung des Abtes Franz Kollányi	« 3379·—
b) Josef Lukcsics, Domherr von Veszprém	« 1000·—
c) Wilhelm Tower, Prälat von Kőszeg	« 800.—
d) Hinterlassenschaft des w. Erzbischofes von Kalocsa Leopold Várady	« 50·—
Zusammen ..	P 8052·—

Betriebskapital.

Unter den Einnahmen waren folgende wichtigere Sätze:

1. Vom Katholischen Religions- und Studienfonds P 10·000.— Für die Zuteilungs dieser Summe muß seiner Eminenz dem Herrn Kardinal *Fürstprimas Justinian Serédi*, seiner Excellenz dem Herrn Kultusminister *Valentin Hóman*, ferner dem Herrn Staatssekretär *Josef Stolpa* und dem Herrn Ministerialrat *Nikolaus Beresztóczy* gedankt werden.

2. Die Haupt- und Residenzstadt Budapest unterstützte die Akademie mit einer Hilfe von P 2000·—, wofür ich unseren besten Dank dem Herrn Bürgermeister *Karl von Szendy* ausspreche.

3. Herr Rektor der Erzsébet-Universität, Pécs, *Damian Vargha* schenkte P 1000·—.

4. Herr päpstlicher Kammerer, Oberdirektor *Franz Fallenbüchl* schenkte P 1100·—.

Der Kostenanschlag war in P 14.006·— festgesetzt.

Am Ende des Jahres wird wahrscheinlich noch etwas Überschuß vorhanden sein.

G) *Auszeichnungen der Mitglieder.*

1. *Julius Zaymus* wurde zum erzbischöflichen Rat ernannt.

2. *Anton Meszlényi* ist päpstlicher Kammerer geworden.

3. Vom Heiligen Vater erhielt Prof. *Béla Kenéz* das Großkreuz des Hl.-Sylvester-Ordens und Prof. *Johann Iványi* den Titel eines apostolischen Protonotars.

4. *Innozent Takáts* lies am 16. Juni seine Silbermesse.

5. *Stephan Kincs* lies am 2. August seine Goldene Messe.

6. *Hugo Mészáros* (als Dichter unter dem Namen Ősz Iván bekannt) wurde zum Bürgermeister von Szombathely gewählt.

7. *Damian Vargha* wurde zum Rektor und *Koloman Molnár* zum Dekan der juristischen Fakultät der Erzsébet-Universität, Pécs, gewählt.

8. *Franz Ibrányi* wurde zum Professor an der theologischen Fakultät der Pázmány Universität ernannt.

9. *Gustav Mödlinger* erhielt den Titel eines a. o. Professors.

10. Anläßlich seines 70. Geburtstages, veranstalteten die Schüler von *Anton Notter* einen Feier.

11. *Karl Pakocs* wurde zum apostolischen Vikar ernannt.

12. *Karl Kratochvil* von Szentkereszthegy erhielt das Nationalverteidigungskreuz.

13. Kultusminister *Valentin Hóman* bekam das Kazinczy-Medaille der Haupt- und Residenzstadt Budapest.

14. *Zoltán Meszlényi* wurde die Abtei von Lekér geliehen.

15. *Zoltán Szabó* erhielt den Corvin-Kranz.

16. Zum Schluß müssen noch die Ereignisse erwähnt werden, welche mit der hohen Person unseres Herrn Präsidenten, seiner Eminenz des Kardinal-Fürstprimas im Zusammenhange stehen.

a) Eröffnungsrede an der Sommeruniversität in Esztergom.

b) Kirchweihe in seinem Heimatsort Deáki.

c) XXIX. Katholische Landestagung in Budapest, aus welchem Anlaß seine Eminenz die Prozession am 5. Oktober persönlich führte.

d) Der Ritterorden des Heiligen Grabens veranstaltete am 30. Oktober ein Fest an der Pázmány-Universität. Bei dieser Gelegenheit wurde die Büste des Heiligen Vaters, Pius XII, enthüllt.

Zum Schluß muß noch der innigste Dank der Akademie dem Präsidenten, seiner Eminenz, dem Herrn Kardinal *Füsrtprimas Justinian Serédi* für sein weitgehendes Interesse und seine wertvolle Unterstützung ausgesprochen werden.

Seiner Exzellenz dem Herrn Kultusminister *Valentin Hóman*, sowie dem Herrn Bürgermeister Karl von Szendy danken wir für ihre materielle Unterstützung.

Auch Herrn *Grafen Georg Mailáth*, dem Präsidenten der Sankt-Stephan-Gesellschaft, Herrn päpstlichem Prälat *Karl Erdősi*, dem Vizepräsidenten der Sankt-Stephan-Gesellschaft, sowie dem Herrn päpstlichen Kammerer *Ernst Takáts*, Generaldirektor der Sankt-Stephan-Gesellschaft gebührt unser wärmster Dank dafür, daß sie der Akademie Unterkunft geben und die Kasse verwalten.

III. Schwerer Zeiten ernste Lehren.

(Das Problem des Leidens in der Apokalypse und in den gleichzeitigen alttestamentlichen Apokryphen.) Vorgetragen in der Festsitzung der Sankt Stephan-Akademie am 14. Dezember 1941 vom Vizepräsidenten *Arnold von Pataky.*

Die heutigen schweren Zeiten, welche die menschliche Ohnmacht in einer so erschütternden Weise zeigen, erheben unseren Blick — wenn wir uns nicht einer dumpfen Resignation übergeben wollen — zum Lenker der Weltgeschichte, der auch durch Schmerz und Leiden den Menschen läutern will. Das einzige rein prophetische Buch des Neuen Testaments, die Apokalypse des heiligen Johannes, gibt uns in dieser Hinsicht unaussprechlich trostreiche Lehren. Dieses Buch wurde in den neunziger Jahren des ersten christlichen Jahrhunderts verfaßt, in der Zeit, als das junge Christentum unter dem Kaiser Domitian schon die zweite blutige Verfolgung zu erdulden hatte und der hl. Johannes selbst in der Verbannung auf der wüsten Insel Patmos weilte. Das mächtige römische Weltreich kämpfte mit all seiner Macht gegen die geringe Zahl der physisch machtlosen Christen, und doch durchzieht die ganze Apokalypse die für das Christentum so unendlich trostreiche Prophezeiung: Gott, der Lenker der Weltgeschichte, wird die Seinigen nicht verlassen, die Märtyrer und die Getreuen erwartet die ewige Seligkeit, und die unbewaffnete Kirche wird alle ihre Feinde: das bis zu den Zähnen bewaffnete heidnische römische Weltreich und den Satan mit allen seinen Helfershelfern endgültig besiegen! . . .

Dieser vertrauensvolle Mut der christlichen Kirche, der aus der ganzen Apokalypse herausstrahlt, steht in ergreifendem Gegensatz zum Geiste zweier alttestamentlicher apokryphen Apokalypsen aus fast derselben Zeit: der syrischen Baruch-Apokalypse, geschrieben nach 70 n. Chr. und des sogenannten IV. Buches des Esdras, geschrieben gegen das Jahr 100 n. Chr., beide von jüdischen Verfassern. Aus beiden Schriften erkennen wir das fürchterliche Entsetzen, welches über das jüdische Volk nach der Zerstörung Jerusalems und dessen Tempels Herr wurde: wie konnte Gott die Zerstörung der Heiligen Stadt und seines erwählten Volkes erlauben? Wie ist es möglich, daß die Heiden über Israel herrschen? Beide apokryphen Apokalypsen durchfühlen das Problem des Leidens, doch finden sie keine beruhigende Lösung, da sie die falsche messianische Idee von der Weltherrschaft Israels nicht aufgeben wollen.

IV. Die Aberration und der Doppler-Effekt in der Mechanik und Optik.

Vorgelegt der IV. Klasse der St. Stephans Akademie am 14. Februar 1941.

Von *Dr. Ernst Hoffmann.*

Fig. 4. auf Seite 99.

Die Aberration und der Doppler-Effekt können mittels eines einheitlichen mechanischen Modelles veranschaulicht werden.

Dieses Modell hat nicht nur didaktischen Zweck, sondern führt auch mit Umgehung von Hypothesen und Theorien zur Feststellung der Tatsache, daß sich Aberration und Doppler-Effekt in der Mechanik und Optik in der selben Weise offenbaren. (Sie hängen lediglich nur von der relativen Geschwindigkeit ab, mit der sich Lichtquelle und Beobachter gegenseitig bewegen.)

Unser erdachtes Experiment benützt anstatt der Lichtquelle eine mechanische Apparatur, die imstande ist, in jede Richtung des Raumes Partikelchen gleicher Masse (z. B. Kügelchen) in gleichen Zeitabschnitten mit stets gleichmäßiger Geschwindigkeit auszuschleudern. Das Maß der Geschwindigkeit wird der Definition gemäß durch das Verhältnis der Zahlenwerte des zurückgelegtgen Weges und der hierzu erforderlichen Zeit ausgedrückt. Diese Definition bezieht sich auf ein im Verhältnis zu uns ruhendes Koordinatensystem, in welchem Lichtquelle und Beobachter sich in relativer Ruhe befinden, sodaß hinsichtlich der Längen- und Zeitmessungen keinerlei Zweifel entstehen können.

Die Ausflugsgeschwindigkeit der Kügelchen wäre der konstanten Lichtgeschwindigkeit c analog, und die Zahl der in der Sekunde abgegebenen Auswürfe (Schüsse) entspreche der Frequenz des monochromatisch gedachten Lichtes.

Wenn wir diese Apparatur auf einen beweglichen Wagen A montieren, dann hat ein solches «Lichtquellenmodell» die Eigenschaft, daß das «Licht» rings um dasselbe sich auch dann in konzentrischen Kugelflächen ausbreitet, wenn sich der Wagen in gleichmäßiger Bewegung befindet, denn die ausgeschleuderten Partikel werden nebst der Schußgeschwindigkeit auch die Geschwindigkeit des Wagens mit sich führen. (Diesen Gedanken hat auch schon Ritz längst ausgesprochen.)

Danach würde also eine Lichtquelle, die sich in einer Richtung mit einer konstanten Geschwindigkeit v bewegt, Lichtstrahlen aussenden, die in der Bewegungsrichtung $c + v$, in der entgegengesetzten Richtung aber $c—v$ Ausbreitungsgeschwindigkeit besitzen.

Was in der Wellentheorie die sogenannte Wellenlänge bedeutet, das wäre bei diesem mechanischen Modell der gegenseitige Abstand jener konzentrischen Kugelflächen, die man durch die momentanen geometrischen Orte der während der einzelnen Schüsse emittierten Partikel legen könnte. Man kann es leicht einsehen, daß die Wellenlänge bei diesem Modell bei einer bestimmten Frequenz eine konstante Größe bedeutet, gleichgültig welche Geschwindigkeit die Lichtquelle haben mag.

Ein neuer Gedanke bei unserem erdachten Experiment wäre ein das Auge des Beobachters repräsentierendes Instrument, welches imstande ist die mit den Anprallsimpulsen proportionellen Geschwindigkeiten der angelanten Kügelchen zu messen. (Z. B. mittels der elastischen Deformation einer Spiralfeder.)

Wir können dieses Instrument in ein Koordinatensystem, in welchem sich die beiden, die Lichtquelle und das Auge repräsentierenden Instrumente in gegenseitiger Ruhe befinden, auf beliebige Schußgeschwindigkeiten sorgfältig kalibrieren, indem wir die gegenseitige Distanz und Flugzeit eindeutig ausmessen. Das so kalibrierte Instrument können wir sodann in ein anderes Koordinatensystem übertragen, das zur Lichtquelle eine beliebige Geschwindigkeit hat, ohne dabei an der Definition der Geschwindigkeit etwas ändern zu müssen.

Ein Meßinstrument dieser Art wird also auf einen zweiten Wagen B montiert. Während nun die beiden Wagen A und B relativ zueinander in Bewegung sind und das Meßinstrument in B aus A ausgeschleuderte Kugeln auffängt und die Anprallgeschwindigkeiten registriert, bestätigen die einfachen Gesetze der Mechanik die folgenden Resultate:

1. *a)* Fahren A und B auf demselben geradlinigen Geleise mit der Geschwindigkeit v, bezw. u und sei $v = u$, — das heißt, sie befinden sich in relativer Ruhe — dann wird das Instrument in B stets die gleiche Geschwindigkeit c der Kügelchen registrieren, welche gemeinsame Geschwindigkeit die beiden Wagen in Bezug auf das Geleise auch immer haben mögen. Die Frequenz der hintereinander ankommenden Kügelchen bleibt auch beständig n, es tritt also kein Doppler-Effekt auf.

b) Sollten die Wagen in der Richtung des Geleises eine relative Geschwindigkeit $v—u = w$ besitzen (wobei das Vorzeichen von w bei gegenseitiger Annäherung als positiv angenommen wird), so zeigt unser Instrument eine Geschwindigkeit $c + w$ an. Daraus lassen sich

natürlich die einzelnen Wagengeschwindigkeiten v und u nicht bestimmen. In diesem Falle tritt auch die Doppler'sche Erscheinung auf. Aus der räumlichen Konstanz der Wellenlänge folgt, daß die von A emittierte Frequenz

$$n = \frac{c}{\lambda},$$

dagegen die aufgefangene Frequenz in B

$$n' = \frac{c + w}{\lambda} \text{ ist.}$$

So berechnet man den Doppler-Effekt aus folgender Formel:

$$n' = n \frac{c + w}{c} = n \frac{c + v - u}{c}$$

welche sich von der aus der Wellentheorie bekannten Formel

$$n' = n \frac{c - u}{c - v}$$

nur in Gliedern zweiten Grades unterscheidet.

2. Bei der Erscheinung der Aberration handelt es sich um diejenige Geschwindigkeitskomponente, welche auf den Visionsradius senkrecht steht. Damit wir eine von Doppler-Effekt freie Aberration erhalten, können wir unser mechanisches Experiment so anordnen, daß A und B sich auf zwei separaten, zu einander parallelen Geleisen bewegen und die Beobachtung in dem Moment erfolgt, wenn sich die beiden Wagen einander gegenüber in einer auf die Geleise senkrechten Linie befinden. (Fig. 4. auf S. 99.)

a) Nachdem die Geschwindigkeit des Wagens sich vektoriell zu der Geschwindigkeit des Kügelchens addiert, so lehrt die einfache mechanische Überlegung, daß eine Aberration nicht auftreten kann, wenn sich die Wagen mit gleicher Geschwindigkeit in gleicher Richtung bewegen. A erscheint von B aus immer in jener Richtung, in welcher er momentan wirklich ist. (Die Geschwindigkeitskomponente parallel zum Geleise $v - u = w$ ist nämlich gleich Null und hat keine Wirkung.)

b) Wenn die Wagen in der Geleisrichtung eine relative Geschwindigkeit haben, so tritt eine Aberration mit dem Winkelbetrage α auf, das heißt die Richtung, aus welcher die Kügelchen anzukommen scheinen, bildet einen Winkel α mit der Richtung, in welcher der Wagen A in jenem Moment wirklich sein muß. Den Betrag des Winkels gibt die Formel

$$tg\, \alpha = \frac{w}{c}$$

an. Dasselbe gilt auch beim Lichte. Bei der reinen Aberrationserscheinung sind also Lichtgeschwindigkeit und Lichtfrequenz konstant.

In der Astronomie unterscheidet man zwischen Fixstern- und Planetenaberration. Die erstere wird durch die Bewegung der Erde (Beobachter), die letztere durch die Bewegung des Planeten (Lichtquelle) verursacht. Diese wird gewöhnlich folgendermaßen erklärt: Bis das Licht vom Planeten zu uns gelangt, hat der Planet seinen Ort geändert. Diese Tatsache besteht auch bei unserem mechanischen Modell und die Erscheinung bleibt dieselbe.

* * *

Das skizzierte mechanische Modell bedeutet kein Zurückkehren auf Newton's Emissionstheorie. Es will ohne irgendeine Hypothese zu bauen, jene reine Tatsache feststellen, daß die Aberration und der Doppler-Effekt sich in der Mechanik und Optik analog offenbaren.

Den Wert dieser Analogie hebt sehr jener Umstand, daß dieses mechanische Modell das negative Resultat des Michelson'schen Experimentes als evident erscheinen läßt. Bei diesem Experiment sind nämlich Lichtquelle und Beobachter, sowie die ganze Apparatur in relativer Ruhe und deshalb besteht keine Ursache dafür, daß die Interferenzen wegen der gemeinschaftlichen Bewegung eine Änderung erleiden müßten.

Das wichtigste Moment in unserem mechanischen Bilde ist die Anwendung des Geschwindigkeit-Meßinstrumentes. Das kalibrierte Instrument vermag die Geschwindigkeit — als eine Realität — direkt zu messen. Dadurch werden jene Schwierigkeiten überwunden, welche bei sich gegenseitig bewegenden Lichtquellen und Beobachtern notgedrungen auftreten müssen und die zu einer Revision der seit Jahrtausenden bestehenden Begriffe von Raum, Zeit und Gleichzeitigkeit geführt haben.

Die menschliche Seele nimmt aus der Umwelt nur die Änderungen wahr. Diese aber sind mit Bewegungen verknüpft und mittels unserer Sinnesorgane nehmen wir sie durch Impulse zur Kenntnis. In den Impulsen, bezw. Änderungen ist die Geschwindigkeit enthalten, deren Realität uns viel eher Beruhigung bietet, als jene der abstrakten Begriffe von Raum und Zeit.

V. Das Infrarote Sehen.

Vorgelegt der IV. Klasse der St. Stephans Akademie zu Budapest am 28. März 1941. Von *Dr. Ernst Hoffmann.*

Diese Studie bezweckt eine akzeptable physikalische Erklärung für das außergewöhnlich intensive Sehvermögen der Nachtraubtiere (Katzenarten, Eulen usw.) in totaler Finsternis zu finden.

Die allgemein bekannten und verbreiteten Erklärungen sind keineswegs als befriedigend zu betrachten. Diese negieren wohl die Möglichkeit des Sehvermögens in absoluter Finsternis, basieren aber dieses Vermögen auf eine besondere Empfindlichkeit gegen sehr schwache Lichteindrücke, teils auf Grund einer starken Pupillenerweiterung, teils auf das hinter der Retina befindliche sogenannte «tapetum ludicum», durch dessen angeblich starke «Reflexionsfähigkeit» der reflektierte Lichtstrahl die Retina nochmals passiert und daher eine doppelte Wirkung ausübt.

Wer jedoch schon einmal die Jagd einer Katze auf eine Maus in fast absoluter Finsternis beobachtet hat, wird staunen, mit welcher Sicherheit diese das sich vom Hintergrunde nicht abhebende flüchtende Tierchen durch das Dschungel des Gestrüpps verfolgt und schließlich seiner habhaft wird ; dabei wird ihm zum Bewußtsein gelangen, daß dieses außergewöhnliche Sehvermögen der Katze auf einem ganz besondern Empfinden beruhen muß, das nicht einfach dadurch erklärt werden kann, daß die Empfindlichkeit des Katzenauges gegen Lichteindrücke jene des menschlichen bloß um ein Mehrfaches übertrifft, wie dies aus den obigen Erklärungen zu erwarten ist. Auch ein besonders ausgebildeter Geruchssinn kann für die hervorragende Sicherheit im nächtlichen Jagen nicht in Frage kommen, da ja der mit einem auffallend guten Geruchssinn ausgestattete Hund niemals im Finstern jagt.

Diese außergewöhnliche Fähigkeit der Katzen- und Eulen-Arten ist vielmehr in einer besondern natürlichen Gegebenheit des schillernden Auges zu suchen und mit den phosphoreszierenden Eigenschaften des tapetum lucidum zu erklären.

Vor Auseinandersetzung und Begründung dieses Gedankens müssen jedoch vorerst einige physikalische Tatsachen erwähnt werden, die diese Erklärung zu stützen scheinen.

1. Es ist bekannt, daß phosphoreszierende Substanzen nach intensiver Belichtung mit auch Strahlen kurzer Wellenlänge entfaltenden Lichtquellen im Dunkeln einige Zeit hindurch nachzuleuchten vermögen. Das mit einer phosphoreszierenden Substanz überzogene Blatt wird jedoch nach Beleuchtung mit einem Spektrum bloß an jenen Stellen zur Phosphoreszenz angeregt, wohin das die kurzen Wellenlängen enthaltende Spektrumbild gefallen ist; Strahlen langer Wellenlänge regen zum Phosphoreszieren nicht an.

Dieser bekannten Tatsache gegenüber hat der französische Physiker *Becquerel* in den 70-iger Jahren des vorigen Jahrhunderts gefunden, daß Wärmestrahlen — oder allgemein Strahlen langer Wellenlänge — die Phosphoreszenz der auf andere Weise bereits zum Nachleuchten angeregten Substanzen verstärken. Wird beispielsweise der, bloß Wärme strahlende Krater einer bereits erloschenen Bogenlampe mit Hilfe einer Salzlinse (oder einer mit jodhaltiger CS_2-Lösung gefüllten Glaslinse — welche beide Wärmestrahlen vorzüglich hindurchlassen) auf eine phosphoreszierende Platte projiziert, so wird das entstehende «Wärmebild» des Kraters lebhafter phosphoreszieren, als die übrigen Teile der Platte. Gleichzeitig erschöpft sich aber an der Stelle des Kraterbildes die Phosphoreszenz (als ob die zur Verstärkung des Phosphoreszenz erforderliche Energie sich selbst verbraucht) und es erscheint später an eben dieser Stelle im Vergleich zur übrigen noch nachleuchtenden Fläche ein dunkler Fleck.

Diese Eigenschaft zog Becquerel zur Sichtbarmachung des infraroten Teiles des Sonnenspektrums heran, indem er dieses auf eine angeregte Fläche projizierte. Der infrarote Spektralteil verstärkte zunächst — mit Ausnahme der Frauenhofer'schen Linien — die Phosphoreszenz der Platte, während nach Einstellung der Belichtung mit dem Spektrum an eben dieser Stelle ein dunkler Streifen entstand, innerhalb dessen jedoch die in den infraroten Teil fallenden Frauenhofer'schen Linien leuchtend blieben.

2. Wenn wir Celluloid in einer Mischung von Amylacetat und Aceton auflösen und in diese schwach zähflüssige Lösung fein zermahlene phosphoreszierende Farbsubstanz gleichmäßig verreiben, hievon einige Tropfen auf eine ruhende Wasseroberfläche gießen, so verteilt sich diese Masse infolge der Oberflächenspannung zu einer dünnen Schicht, die nach Verdunstung des Lösungsmittels ein sehr feines Celluloidhäutchen bildet, in dem die phosphoreszierenden Staubteilchen gleichmäßig verteilt sind. Dieses Häutchen läßt sich vorsichtig abheben, in einen Rahmen spannen und trocknen. Ein solches, durch Belichtung zur Phosphoreszenz angeregtes Häutchen zeigt der ersten Phase der

Becquerel'schen Erscheinung gegenüber eine erstaunlich große und rasch wirkende Empfindlichkeit. Streichen wir mit dem Finger über die untere Fläche des Häutchens, so gleitet der von unserer bescheidenen Körperwärme erzeugte Lichtfleck eben so rasch auf der oberen Fläche dahin. Noch intensiver wirkt z. B. ein vorher erwärmter Glasstift oder warmer Zigarettenrauch. Hiebei ist der Umstand besonders auffallend und wichtig, daß diese Wirkung mit dem Verschwinden der Ursache auch sofort aufhört.

3. Die Biologie kennt zahlreiche Beispiele, bei welchen die Phosphoreszenz nicht durch vorherige Beleuchtung angeregt wird, sondern auf gewissen biologischen Prozessen beruht. Der leuchtende Unterleib des Weibchens des Johanniskäfers lockt das schwirrende Männchen an sich heran; die zahlreichen leuchtenden Käferarten der südlichen Regionen bilden einen unvergleichlich schönen Anblick der schwülen Tropennächte; unzählige Fischarten der Tiefsee sind mit selbstleuchtenden Organen ausgestattet, ohne daß jemals ein Lichtstrahl in diese Tiefen gelangt wäre.

Das tapetum lucidum des Katzenauges dürfte mit großer Wahrscheinlichkeit ebenfalls ein solches phosphereszierendes Häutchen sein, das durch einen inneren Vorgang zur Phosphoreszenz angeregt wird. Deshalb schillert auch das Katzenauge im Dunkeln. Selbstverständlich ist diese Leuchtfähigkeit am tapetum lucidum des obduzierten Katzenauges nicht mehr zu konstatieren, da ja das tote Auge des die Phosphoreszenz erregenden Grundes beraubt ist.

4. Es ist bekannt, daß feste und flüssige Körper infolge ihrer größeren Dichte die Strahlungswärme während des Tages in weitaus höherem Maße aufspeichern, als die sie umgebende Luft. Diese Wärme wird dann während der nächtlichen Abkühlung teilweise wieder ausgestrahlt, sodaß diese Körper als strahlende Wärmequellen zu betrachten sind. Diese unsichtbaren Wärmestrahlen werden von der Luft recht gut durchgelassen. Dies ist demnach jene Strahlung, die auch in absoluter Finsternis von den Körpern ausgeht. Hätte die Linse unseres Auges die Fähigkeit, auch die Wärmestrahlen durchzulassen, so würde auf unserer Netzhaut ein ebensolches Wärmebild der verschiedenen Gegenstände entstehen, wie das Lichtbild derselben. Und würde unsere Retina außerdem auch für die Wärmestrahlen empfindlich sein, so könnten wir die Gegenstände auch im Finstern sehen. Die Netzbau unseres Auges ist jedoch für Wärmestrahlen vollkommen unempfindlich.

* * *

Meinem Dafürhalten nach empfindet die Retina der verschiedenen Katzenarten ebenfalls nicht unmittelbar die Wärmestrahlen; jedoch

befindet sich bei diesen Arten hinter der Netzhaut das tapetum lucidum, das durch irgend einen biologischen Prozeß — sagen wir durch das Erwachen des zur Erhaltung ihres Lebens erforderlichen nächtlichen Jagdtriebes — zur Phosphoreszenz angeregt wird. Die Linse ihres Auges wirft das Wärmebild ihrer Umgebung auf das tapetum lucidum, wo an Stelle des Bildes selbst die erste Phase der *Becquerel*'schen Erscheinung auftritt und die Phosphoreszenz verstärkt wird. Hiedurch wird das sonst unsichtbare «Wärmebild» in ein sichtbares Bild umgewandelt, das von den in der Retina befindlichen Nervenendungen auf normale Weise empfunden wird. Die zweite Phase der Becquerel'schen Erscheinung tritt jedoch niemals auf, die Phosphoreszenz erlischt nicht, da der erwähnte biolgische Prozeß ununterbrochen fortschreitet.

Am lebhaftesten wird die Verstärkung der Phosphoreszenz des tapetum lucidums durch die Wärmebilder des Körpers warmblütiger Tiere, eines Ofens oder überhaupt solcher Gegenstände angeregt, deren Temperatur wesentlich höher ist, als jene ihrer Umgebung, d. h. also, deren Wärmestrahlungsfähigkeit größer ist.

Die Eigenschaft dieser sehr feinen phosphereszierenden Häutchen, auf den Impuls rasch und empfindlich zu reagieren, befähigt das damit ausgestattete Auge dazu, den raschen Bewegungen der «Wärmequellen» zu folgen. Die Katze bedarf eben dieser Fähigkeit, das verfolgte Mäuschen oder die Ratte rasch wahrzunehmen und deren Bewegungen zu folgen. Es ist geradezu erstaunlich, wie weise die Natur für alle Erfordernisse die zweckmäßigsten Mittel gefunden hat.

Nach meiner Ansicht ist demnach das immense Sehvermögen der verschiedenen Katzen- und Eulen-Arten im Dunkeln nicht auf eine verstärkte Empfindlichkeit des gewöhnlichen Sehprozesses zurückzuführen, sondern ein ganz eigenartiges, auf Phosphoreszenz beruhendes «infrarotes» bezw. «Wärme»-Sehen. Hiebei wird die Retina durch das phosphoreszierende tapetum lucidum mit einem lichten Dämmerschein überzogen, auf welchen mit noch größerer Leuchtkraft die Wärmebilder der einzelnen Gegenstände der Umgebung projiziert werden. Die hellsten und daher auch auffälligsten Lichtflecke werden von den lebenden Körpern, den Öfen und sonstigen Wärmequellen erzeugt. Deshalb nimmt die Eule die zwischen den Grashalmen kriechende Maus wahr. Wenn ihr Sehorgan dem unseren gleich wäre, jedoch um etwa das Zehnfache empfindlicher, auch dann wäre es ihr unmöglich die Maus im Dunkeln zu erblicken, denn zwischen dieser und dem Boden besteht kein optisch wahrnehmbarer, sondern bloß ein Wärmekontrast.

Diese meine Erklärung macht es auch verständlich, warum die im Dunkeln jagenden Tiere das Feuer so sehr fürchten. Diese übermäßig

starke Wärmequelle erzeugt nämlich in ihren Augen ein derart starkes Flimmern, daß ihr infrarotes Sehvermögen für längere Zeit ausgeschaltet wird, ebenso, wie wir unser Sehvermögen für einige Zeit einbüßen, wenn wir vorher in die Sonne geblickt haben.

Diesemnach ist daher das eigenartige Schillern der Augen nächtlicher Raubtiere im Finstern nicht als die Reflexion der in das Auge eintretenden schwachen Lichtstrahlen von der Retina aufzufassen, sondern im Wesentlichen eine Phosphoreszenz-Erscheinung.

VI. Über die Ernährungsbiologie der Schnecken.

(Erwerb und Aufnahme der Nahrung in der Klasse der Gastropoden.)

Antrittsvortrag. In der Sitzung der IV. Klasse der St. Stephan Akademie am 28. November 1941. vorgetragen von

Dr. Johannes Wagner, Ord. Mitglied.

Art und Weise von Erwerb und Aufnahme der Nahrung gestalten sich in den verschiedenen Gruppen des Tierreichs recht mannigfaltig und die Untersuchung dieser Erscheinungen gehört zu den interessantesten Studien der Zoologie. Bei den Weichtieren finden wir besonders in der Klasse der Gastropoden sehr wechselförmige, von einander abweichende Ernährungsformen, die für die zwischen verschiedenen Verhältnissen lebenden Tieren besonders charakteristisch sind. Es lassen sich unter den Gastropoden verschiedene ernährungsphysiologische Gruppen unterscheiden, die die Fülle der Erscheinungen zu ordnen gestatten.

Durch die Ausbildung ihrer Sinnesorgane und Freßapparate sind die reinen «Fleischfresser» so deutlich gekennzeichnet, daß sie ohne weiteres von den übrigen Gruppen abgetrennt werden können. Von den verbleibenden Formen bilden die sogenannten «Planktonsammler» und die Parasiten ebenfalls Gruppen mit ernährungsphysiologisch einheitlichen Merkmalen. Auch kann noch ferner die große Gruppe der «Weidegänger» abgetrennt werden. Mancherlei Beziehungen in der Art und Mechanik der Nahrungsaufnahme verbinden die Weidegänger mit der kleinen Gruppe der sog. «Schlammfresser», und schließlich mit Formen, die Gewebe niederer und höherer vielzelliger Pflanzen aufnehmen und die als Pflanzenfresser im engeren Sinne bezeichnet werden können (8, p. 225).

An erster Stelle sollen die Weidegänger behandelt werden. Weidegänger sind laut Ankel alle diejenigen Formen, «die auf ausgedehnteren Flächen dünn und oberflächlich verteilte Nahrungsstoffe durch anhaltende, gleichmäßig wiederholte Freßvorgänge aufnehmen» (Ankel, 1938). In erster Linie sind es Algen, besonders Diatomeen, die den Rasen bilden, auf dem die Gastropoden weiden. Gelegentlich sind aber auch tierische Organismen, Einzeller oder flächenhaft ausgebreitete Vielzeller an solchen Stellen zu finden. Die meisten Weideflächen kommen im Meer und im Süßwasser vor.

Da die Weiden meistens sehr mager sind, und die als Nahrung verwertbaren Stoffe nur in dünner Verteilung vorliegen, muß die Weidetätigkeit wirksam und anhaltend sein, wenn sie den Bedarf der weidenden Schnecke decken soll. Die Nahrung wird von dem Weidegrund mit der Zunge (Radula) abgelöst und aufgenommen, deren Freßbewegungen in rhytmischer Folge sich wiederholen. Ein einzelner, in sich geschlossener Freßvorgang kann als «Freßtakt» bezeichnet werden, und seine nachweisbare Wirkung auf den Freßgrund ist der Biß, die sichtbare Spur des Bisses die «Biß-Spur» (8, p. 227). Die Gesamtheit aller Biß-Spuren erscheint uns als Freß-Spur. Die Freß-Spuren der verschiedenen Arten können besonders an den bealgten Aquarienwänder schön untersucht werden. (Abbild. 2.)

In die Gruppe der Weidegänger gehören sehr viele Gattungen von den Prosobranchiern und von den wasserliebenden Lungenschnecken (Basommatophoren). Von den ungarischen Süßwasser-Formen sollen hier die Tellerschnecken *(Planorbiden)*, die Schlammschnecken *(Lymnaeen)*, ferner die Deckelschnecken *Viviparus* erwähnt werden, während von den Meeresgastropoden die Uferschnecken *Hydrobia*, *Littorina*, *Monodonta*, *Gibbula* usw. in erster Linie zu nennen sind. Bei den auf Felsen lebenden *Patellen*, die ihren bestimmten, festen Sitzplatz haben, zu dem sie nach ihren Freß-Ausflügen immer wieder zurückkehren, gehen die Freß-Spuren vom Sitzplatz nach allen Seiten aus, wie das schon von Orton festgestellt wurde (1913). In diesem Falle gestaltet also das Tier seinen eigenen, individuellen «Freßraum».

Mit höheren Pflanzen nähren sich besonders die landbewohnenden Lungenschnecken, die Pulmonaten, von denen die meisten mit ihrer Radula außer einen Flächen- auch eine Tiefenwirkung zu entfalten vermögen. In dieser Gruppe treffen wir die eigentlichen «Pflanzenfresser», die die Gewebe von Pilzen und von Blätter, Stengel und Früchte höherer Pflanzen aufnehmen. Die bekanntesten Pflanzenfresser sind die kleineren und größeren Nacktschnecken unserer Gärten *(Agriolimax-* und *Limax*-Arten), die manchmal einen beträchtlichen Schaden anzurichten vermögen, ferner die überall vorkommende Weinbergschnecke *(Helix pomatia* L.)

Während Erwerb und Aufnahme der Nahrung bei den Weidegängern kaum voneinander zu trennen sind, begegnen wir oft solche Formen, bei denen diese Funktionen sich schärfer unterscheiden lassen. Besondere Formen des Nahrungserwerbes können bei den sog. «Planktonsammlern» beobachtet werden. Diese sind entweder Strudler oder Schleimnetzsteller. Zu den «Strudler» gehören recht viele, ständig zu

einem Platz gebundene Uferschnecken des Meeres, so z. B. die Arten der Gattung *Crepidula*, die hier als Beispiele dienen sollen.

Wie bekannt, besitzen alle wasserbewohnenden Prosobranchier einen Atemwasserstrom, der an der linken Seite des Tieres eintritt, durchströmt die Mantelhöhle, und tritt dann auf der rechten Seite wieder aus. Bei *Crepidula* ist die auffallend große Mantelhöhle durch eine ebenfalls stark entwickelte Kieme in eine untere und eine obere Kammer geteilt. Die Kieme besteht nicht aus Blättern, sondern aus Fäden, von denen etwa 400 vorhanden sein können. Die Bewimperung der Kiemen, zusammen mit der der übrigen Mantelhöhle, erzeugt einen starken, kontinuierlichen Wasserstrom, dessen stärkster Zweig in die untere Kammer eintritt, verbreitet sich auf der Fläche der die untere Kammer bedeckenden Kieme, tritt durch sie hindurch in die obere Kammer, und strömt von ihr an der rechten Seite des Tieres wieder ins Freie (Orton, 1912, 1913. S. noch 8, p. 256—258). Beim Durchtritt durch die Kieme verliert das strömende Wasser die von ihm schwebend mitgeführten Partikel. Diese werden vom Filter der Kiemenfäden zurückgehalten, auf den Kiemenfäden eingeschleimt und zunächst den freien Kiemenfadenenden zugeführt.

Die eingeschleimten Partikel geraten von den freien Enden der Kiemenfäden in eine unmittelbar darunterliegende, nach vorne ziehende Rinne. Hier werden Partikel und Schleim zusammen zu einer Nahrungswurst geformt, die in der Rinne langsam nach vorne geschoben wird. Sie kommt schließlich vor die Mundöffnung, wo sie von der Radula stückweise aufgenommen werden kann.

Von den als Strudler erkannten Prosobranchier-Arten sei hier noch die ebenfalls auf Felsen festsitzende, mützenförmige *Capulus hungaricus* L. erwähnt, die auch in unserer Adria vorkommt. Diese Art besitzt ein besonders vollkommenes System von nahrungsammelnden Flimmerströmen. (Vgl. die Arbeiten von C. M. Yonge.)

Von besonderem Interesse ist die Nahrungsaufnahme bei der Art *Aporrhais pes pelecani* L., die ihren Namen der merkwürdigen Verbreiterungen der Schalenmündung verdankt. Diese Schnecke ist eine ausgesprochene Schlickbewohnerin. Sie bohrt sich in die weiche Materie ein, und schafft unter dem handförmigen, nach vorne gerichteten Fortsatz der Schale einen schlickfreien Raum, der durch 2 Schornsteine, durch einen hinteren und einen vorderen Kanal mit der Wasseroberfläche in Verbindung steht. Hier wird jetzt der Wasserstrom durchgeleitet und abgefiltert. (Abbild. 4.)

In der Klasse der Gastropoden gibt es außer den festsitzenden Formen noch eine zweite Gruppe von Strudlern, die Gruppe der theco-

somaten *Pteropoden*. Diese Tiere sind merkwürdig umgewandelte, pelagisches Leben führende Schnecken. Ihr ganzes Organismus hat sich an das Schwimmen angepaßt. Wie YONGE feststellen konnte (1926), wird bei ihnen die Nahrungsaufnahme durch eine Flimmerstromwirkung erzielt, die die feinen Plankton-Partikel der Mundöffnung zuführt. Träger der Flimmerströme sind die paarigen Parapodien und der unpaare Mittellappen des Fusses.

Eine einzigartige Form des Nahrungserwerbes kann an der auch in der Adria vorkommenden Wurmschnecke *Vermetus gigas* Biv. beobachtet werden. Diese Art lebt, wie auch die übrigen *Vermetiden*, in einer starken Kalkröhre, und bevorzugt besonders das stille Wasser. Sie breitet dort zeitweise ein Netz aus zahlreichen Schleimfäden aus, das besonders dazu geeignet ist, daß darinnen Planktonten hängen bleiben. Die Fäden werden alsbald von der Schnecke wieder eingezogen, und mit den anhängenden Organismen verzehrt.

Nach dem Schleimnetzsteller *Vermetus* können wir hier die Gruppe der eigentlichen fleischfressenden Gastropoden anschließen, die entweder Jäger oder Aasfresser sind. Alle Fleischfresser besitzen wohlentwickelte Spür- und Riechorgane, mit deren Hilfe die Beute schon von einer größeren Entfernung wahrgenommen wird. Das von den Spürsinnen beherrschte Gebiet ist manchmal wirklich riesig zu nennen. Experimente beweisen, daß ein ausgelegtes Stück Muschelfleisch Dutzende von stromabwärts im Sande verborgen sitzenden Netzreussenschnecken (*Nassa reticulata* L.) innerhalb weniger Minuten alarmiert und aus vielen Metern Entfernung zum Frasse anlockt.

Die wahrgenommene und entdeckte Beute ist meistens nicht ohne weiteres genießbar, erst müssen gewisse Schutzeinrichtungen überwunden werden. Die fleischfressenden Prosobranchiaten greifen in den meisten Fällen ebenfalls Weichtiere, undzwar Muscheln an, deren Schalen den Weichkörper vor dem Angreifer beschützen.

Wenn wir die verschiedenen Gruppen der Raubschnecken allein bei den Meeres-Prosobranchiern untersuchen, so finden wir eine erstaunliche Fülle von Verhaltungsweisen ausgebildet um den Räuber den Zugang zum Weichkörper des Schaltieres zu eröffnen. Eine bekannte Purpurschnecken-Art, *Murex fortispina* öffnet große Muscheln dadurch, daß sie die beiden Schalenklappen mit Hilfe eines Zahnes auseinanderdrängt, der vom Außenrande des Mündungsraumes in das Lumen der Mündung hineinragt (8, p. 269). Dieser Spezialzahn ist allein Eigentümlichkeit von *Murex fortispina*, andere *Murex*-Arten haben ihn nicht. COLTON hat beschrieben (1908), daß die Art *Fulgur carica* L. *Venus*-Muscheln auf der Weise überwältigt (knackt), daß sie das

Muscheltier gegen ihren äußeren Rand drückt, und infolgedessen die beiden Klappen auseinandergepreßt werden. Derselbe Forscher berichtet auch über die Angriffsweise von *Sycotypus canaliculatus* L. Diese Raubschnecke befestigt sich auf einer Schalenklappe und «wartet ab», bis die Muschel sich geöffnet hat. Dann preßt sie durch eine schnelle Drehung den freien Schalenrand zwischen die beiden Klappen der Muschel, und führt den Rüssel durch die Spalte ein. Muschelarten, die ihre Schalen nicht vollständig verschließen können (z. B. *Mya*-Arten), werden einfach mit dem Fuß der Schnecke umklammert und von dem ausgestülpten Rüssel in Angriff genommen.

Auf einer ganz anderen Weise greifen ihre Beute die bohrendeu Meeresschnecken an. Durch anbohren von Muscheln gelangen zur Nahrung die glatten, glänzenden *Naticiden* und die stacheligen «Purpurschnecken», die *Muriciden*. Wer am sandigen Meeresstrand schon einmal Conchylien gesammelt hat, dem muß unbedingt aufgefallen sein, daß ein Teil der schönen Meeresmuscheln sauber gerundete, trichterförmig nach innen etwas verjüngte Bohrlöcher trägt. Ein beträchtlicher Teil dieser Löcher ist den Bohrleistungen der *Natica*-Arten zuzuschreiben, die unter der Oberfläche den Sand durchpflügen, die aufgespürten Muscheln mit den riesigen Lappen ihres Fusses umklammern, die gefangengenommenen Tiere durchbohren und verzehren.

In mehreren Gruppen der Gastropoden sind uns Arten bekannt, die geeignete Einrichtungen besitzen, Giftstoffe in den Körper des Beutetieres zu übertragen. Am besten sind wir über die Tätigkeit der Säuredrüse von *Dolium galea* L. unterrichtet (Weber, 1927). Diese stattliche Vorderkiemerschnecke des Mittelmeeres saugt sich mit ihrer Rüsselscheibe am Beutetier fest, schlägt mit den Kiefern eine Wunde, und spritzt das giftige, säuregehaltige Sekret in das Opfertier. Das Sekret enthält nach den Untersuchungen 3—4% freie Schwefelsäure, nnd 0·3% freie Salzsäure. Weniger befriedigend ist uns die Gifteinrichtung der *Coniden* bekannt, obwohl diese Tiere zu den gefährlichsten Giftschnecken gerechnet werden müssen, da ja der «Stich» größerer Arten auch beim Menschen recht erhebliche, unter Umständen auch tödliche Wirkungen haben kann.

Während die bisher besprochenen Formen ihre Beute stückweise aufnehmen, pressen die sogenannten «Schlinger» das ganze Opfertier auf einmal in sich. Die schöngefärbten, violetten *Janthina*-Arten sind in erster Linie Coelenteratenfresser und verschlingen ihre umfangreiche Beute (ganze *Velellen)* mit Hilfe einer eigenartig geformten «Greifbacken»-Radula (Golf v. Neapel).

Auch unter den Lungenschnecken sind uns einige Formen bekannt,

die durch Giftwirkung ihre Beute lähmen. Am ungarischen Küstengebiet lebt die Raublungenschnecke *Poiretia (Glandina)* algira BRUG., deren Speicheldrüsensekret nach den Beobachtungen von WÄCHTLER giftig ist. Die mit *Glandina* verwandten *Testacellen* sind besonders in den Mediterran-Ländern verbreitet. Diese Schnecken besitzen nur ein kleines, rudimentäres Gehäuse und werden infolgedessen zu den sog. «Halbnacktschnecken» gezählt. Sie sind alle Räuber, sogar «Jäger» in wahrem Sinne des Wortes, die hauptsächlich Regenwürmer angreifen und verzehren. Ich selbst hatte mehrmals die Gelegenheit, die Angriffe dieser Tiere zu beobachten. Sie packen die Würmer mit ihren außerordentlich stark entwickelten Radula-Apparat an, und das gefaßte Beutetier ist nicht mehr imstande zu entrinnen. Während meiner Untersuchungen konnte ich beobachten, daß *Testacella* auch beträchtlich lange Regenwürmer anzugreifen und töten vermag, viel längere als ihr eigener Körper selbst ist. Von besonderem Interesse ist hier zu erwähnen, daß die *Testecallen* manchmal sogar den Menschen «anbeißen», ohne aber eine besondere Giftwirkung zu besitzen. Der istrianer Schneckensammler ALEX PLÖBST (Abbazia) teilte mir brieflich mit, daß ihn einmal ein größeres Exemplar der Art *Testacella scutulum* SOW. beim Schneckensuchen an dem Finger biß, doch außer ein bluten hatte der Angriff keine Nachfolgen.

Den *Testacellen* ähnlich ernähren sich auch die im paläarktischen Region verbreiteten, meist kleineren *Daudebardien*, von denen mehrere Arten auch in Ungarn vorkommen. Sie Gehören ebenfalls zu den Halbnacktschnecken, da ihr rudimentäres gehäuse nur das Hinterende ihres Körpers deckt. Die Hauptnahrung dieser Raubschnecken bilden ebenfalls die Regenwürmer ; Erwerb und Aufnahme der Beute wurde vom Verfasser der vorliegenden Arbeit bei der höhlenbewohnenden *Daudebardia cavicola* (Endemische Art der Aggteleker-Tropfsteinhöhle in Ungarn) genau untersucht. Die Schnecken greifen auch viel längere Würmer an als sie selbst sind, doch verschlucken sie dieselben nicht im Ganzen, sondern verzehren nur einige Stücke aus der Beute. Sie nagen an der Seite des Regenwurmes ein Loch, drängen sich in dasselbe hinein, und fressen einige Stücke aus den inneren Körperteilen. Ein giftiges, lähmendes Sekret besitzen die *Daudebardien* nicht, da mehrmals beobachtet werden konnte, daß die halbzernagten und teilweise verzehrten Würmer nach dem Angriff noch stundenlang weiter lebten. Außer den Regenwürmer ernähren sich diese Raubschnecken auch noch von anderen Tieren, so z. B. von verschiedenen Gehäuseschnecken.

Die letzte ernährungsphysiologische Gruppe bilden die Parasiten, die innerhalb der Gastropoden fast ausschließlich von Prosobranchiern

besteht. Es sind uns auch hier sowohl Ectoparasiten wie Entoparasiten bekannt. Die meisten leben an und in Echinodermen, doch haben einige Muscheln auch Parasitengäste. Den parasitierenden Schnecken verschwindet das Operkulum, ihre Schale wird dünn, den meisten Entoparasiten fehlt sie ganz, Bewegungsorgane, Sinnesorgane und Nervensystem erfahren Rückbildungen. Schon die meisten Ectoparasiten ermangeln der Radula, und damit wird die Ernährung auf die Aufnahme flüssiger Nahrung beschränkt. (Gruppe der «Säuger».) Eine solche Form, *Brachystomia rissoides* HANLEY, parasitiert am Hinterende einer Miesmuschel-Art (PELSENEER, 1913), während *Brachystomia ambigua* MAT. & RACK. meistens auf dem vorderen rechten Öhrchen von *Chlamys opercularis* L. aufzufinden ist (ANKEL, 1938). Hier bleibt nämlich der einzige Zugang zum Weichkörper offen, auch dann, wenn die Muschel die Schalen fest geschlossen hat.

Pelseneeria stylifera TURT. lebt an der Schalenoberfläche der Seeigelart *Strongylocentrotus droebachiensis* MÜLL. Die Schnecke befestigt sich inmitten des gegen Eindringlinge von außen her sonst so kampfbereiten Gewirres von Stacheln und Pedicellarien, ernährt sich durch enzymatische Anlösung des Epithels, und legt ringsum ihre Eibehälter ab, in denen die Jungtiere den größten Teil ihrer Entwicklung durchlaufen (ANKEL, 8, p. 288).

Die Entoparasiten können auf verschiedener Weise in das Innere des Wirtes gelangen. Einige kommen von der Oberfläche zu den Binnenräumen des Wirttieres, andere beschreiten diesen Weg durch den Darmkanal. Von der Gattung *Eulima* lebt die Art *Eulima equestris* KOEHL. & VAN. mit tief eingesenktem Rüssel auf der Oberfläche von *Stellaster equestris* NOB., während *Eulima distorta* DESH. im Inneren von *Holothuria intestinalis* ASC. & RATH. zu finden ist.

Während die schönen, porzellanglänzenden *Eulimiden* ihre «Schneckencharaktere» vollständig erhalten haben, sind die Innenparasiten *Entoconcha* und *Enteroxenos* fast formlos, und ihre Prosobranchiernatur kann nur noch aus ihrer Larvenentwicklung erschlossen werden. Alle bisher beschriebenen Arten dieser Gattungen leben in Holothurien. Eine der bekanntesten ist *Entoconcha mirabilis* J. MÜLL.

An diesen einigen Beispielen sollten nur verschiedene Ernährungsweisen der Gastropoden vorgestellt werden. Selbstverständlich bilden die vorgeführten Fälle nur einen kleinen Prozentzahl der außerordentlich wechselförmigen Erscheinungen, die bei den Mollusken auch an dieser Stelle zu beobachten sind. Die besprochenen Beispiele können allerdings zeigen, welche Fülle von Problemen und Fragen gerade die Ernährung der Gastropoden noch bietet.

Erklärung der Abbildungen.

Abb. 5. Freß-Spuren von *Viviparus viviparus* **L.** (links) und von *Helisoma nigricans* **Spix** (rechts) an einer bealgten Aquarienwand. Vergr. 2, bezw. 3 fach. (Nach **Ankel**, 1938.) Pag. 107.

Abb. 6. Radula v. *Patella vulgata* **L.** von der Fläche und von der Seite gesehen. Leica-Mikro-Aufnahme. Vergrößerung 70 fach. (Nach **Ankel**, 1938.) Pag. 109.

Abb. 7. *Aporrhais pes pelecani* **L.** Im Schlick eingegraben, von der rechten Seite gesehen. Das Tier steht durch zwei Kamine mit dem freien Wasser in Verbindung. Durch den vorderen strömt das Wasser ein, durch den hinteren aus. Nat. Gr., schematisch. (Nach **Yonge**, 1937.) Pag. 111.

Abb. 8. *Testacella Maugei* **Fér.** beim Verzehren eines Regenwurmes. Original-Aufnahme, nat. Größe. Pag. 113.

VII. «Matter» and «form» in experimental morphology.

Inaugural paper. read in the IV. class of St. Stephen's Academy, on February 16th, 1940 by *Alexander Wolsky*, regular nember.

In this paper an attempt is made to show the heuristic value of the Aristotelian doctrine of hylemorphism for in some cases of experimental embryology. According to hylemorphism, there are in corporeal beings two substantial principles: (1) «matter», which is a wholly indeterminate principle, simply that of which things are made, and (2) «form», an active principle, which determines the purely passive «matter», like the form imposed by a sculptor upon clay, makes a statue what it is (cf. e. g. *J. Maritain:* An Introduction to Philosophy, London, Sheed & Ward, 1932).

It is pointed out that the results of xenoplastic grafting in Amphibian embryos, carried out by *Spemann* and *Schotté* 1932, *Rotmann* 1935, *Holtfreter* 1935, etc., provide a good example of hylemorphism as a theoretical explanation. The inducing capacity of the host organiser plays the rôle of «form», while the implanted xenoplastic graft provides the «matter» of the resulting structure. The fact that the graft obeys the host-organiser *in general*, but retains its *specific* characters, harmonizes well with the hylemorphistic view: «materia, sub quantitate dimensiva, est principium individuationis» (St. Thomas Aquinas).

The serial heteromorphosis (homoeosis) of the eye of stalk-eyed Crustacea *(Herbst* 1895—1917, *Wolsky* 1932, *Lissmann* and *Wolsky* 1933 etc.) gives further support to the view that hylemorphism is an excellent «working hypothesis» in experimental embryology. Here, with the complete removal of the «form» of an organ (eye), its «matter» gets under the influence of another «form», i. e. that of the next organ (antennula) and the result is the appearence of an antennula-like appendage in place of the extirpated eye. This is in best accordance with the ideas of hylemorphism, according to which «matter» can change its «form».

The «form» of living structures is identified with the morpho-

genetic field, which in turn seems to be a pattern of physiological gradients («gradient-field», cf. *Huxley* and *de Beer* 1934). Recent studies of the author on the effects of colchicine in Amphibia indicate that the physiological properties, i. e. the «form» of a developing system (frog's gastrula), as measured by the oxygen uptake, are unaltered by colchicine (*Wolsky* 1940.). Nevertheless, no new structures can be formed out of such colchicine-treated developing systems (regenerating tails of newts), because no «matter» can be supplied to the form, owing to the stoppage of mitoses by colchicine.

(Hungarian text of the paper on pages 118—128, literature cited on page 128.)

VIII.

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke:

A Szent István Akadémia Értesítője 1916. évi két szám, 1917. évi négy szám, 1918. évi négy szám, 1919. évi 1. szám s 1920. évi 1. s 2. szám, 1921. évi 1. s 2. szám, 1922. évi ket szám, 1923. évi 1. s 2. szám, 1924. évi 1. s 2. szám, 1925. évi 1. s 2. szám, 1926. évi 1. szám, 1927. évi 1. szám, 1928. évi 1. szám, 1929. évi 1. szám, 1930. évi 1. szám, 1931. évi 1. szám, 1932. évi 1. szám, 1933. évi 1. szám, 1934. évi 1. szám, 1935. évi 1. szám, 1936. évi 1. szám, 1937. évi 1. szám, 1938. évi 1. szám, 1939. évi XXIV. kötet, 1940. évi XXV. kötet, 1941. évi XXVI. kötet.

	Pengő
Kommunista könyvtárpolitika. Gulyás Páltól. 1921	2.40
Megemlékezés IV. Károly királyról. Gr. Apponyi Albert elnöktől. 1922	—.80
Szent Tamás nagysága. Zubriczky Aladár r. tagtól. 1924.	—.70
Lonovics József római küldetése. Várady L. Árpádtól. Függelékül: Lonovics római naplója. 1924.	9.—
A Magyar-Horvát Unió felbomlása. Bajza Józseftől. 1925.	2.
A Szent István Akadémiának a Magy. Tud. Akadémia alapításának százéves évfordulóját ünneplő ülése. 1925.	2.20
A Szent István Akadémiának Csernoch János bíbornok-hercegprimás áldozárrá szentelése ötvenedik évfordulójának ünneplésével egybekötött VIII. rendes ünnepi ülése. 1925.	—.80
Gróf Apponyi Albertnek, elnökének születése nyolcvanadik évfordulója emlékezetére a Szent István Akadémia. 1926.	3.—
A licentiatusi intézmény Magyarországon. Juhász Kálmántól. 1926.	5.—
A csornai kőkori lelet. Horusitzky Henrik r. tagtól. 1926.	—.80
A magyar igeidők. Klemm Antal r. tagtól. 1926.	—.60
Gróf Apor István. Biró Vencel r. tagtól. 1927.	—.40
Ethikai tudomány-e a közgazdaságtan? Heller Farkas r. tagtól. 1927.	—.60
A százéves Manzoni regény. Várdai Béla osztálytitkártól. 1927.	—.70
Bibliotheca Corvina, Mátyás király budai Könyvtára. Bpest, 1928. Szerkesztik: Berzeviczy Albert, Kollányi Ferenc és Gerevich Tibor. Irták: Fraknói Vilmos, Fógel József, Gulyás Pál és Hoffmann Edith. A magyar példány	100.—
Az olasz példány	125.—
A római kérdés szerepe a Hármasszövetség megkötésében. Balanyi György r. tagtól. 1928.	—.80
Észrevétel Kronecker egyik irreducibilitási tételéhez. Grosschmid Lajos r. tagtól. 1928.	—.60
A misztikus természetszemlélet alapjai. Kühár Flóris r. tagtól. 1928.	—.70
András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. Miskolczy István r. tagtól. 1928.	1.—
Az éterrészecskék mozgásáról. Mohorovicic Stjepan vendégtől. 1928.	—.60
Keresztény forma és stílus. Pitroff Pál r. tagtól. 1928.	1.—
Az N + M dimenziós euklidesi tér N dimenziós felületei. Suták József r. tagtól. 1928.	—.80
Dürer Béla. Várdai Béla osztálytitkártól. 1928.	1.—
Montecorvinoi János. Balanyi György osztálytitkártól. 1930.	—.80
A normák alkonya. Bognár Cecil r. tagtól. 1930.	—.50
A teljes tudat, tudatvilágunk lelkialapja. Báró Brandenstein Béla r. tagtól. 1930.	1.—
A második aversai tragédia. Miskolczy István r. tagtól. 1930.	—.60
Széchenyi, Petőfi és az ellenzéki kör 1848-ban. B. Szabó László r. tagtól. 1930.	—.70
Egy kis polémia Croceval a barokkról. Mihályi Ernő r. tagtól. 1931.	—.40
Költői szépségek Szent Imre ős-legendájában. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	1.—
A francia nemzet missziós hite és a francia irodalom. Eckhardt Sándor r. tagtól. 1931.	—.60

Pengő

A gazdasági cselédek fajegészsége. Pezenhoffer Antal r. tagtól. 1931 ..... —.60
Az ideák problémája. Somogyi József r. tagtól. 1931. ..... —.80
Szent Imre problémák. Vargha Damján r. tagtól. 1931. ..... 1.—
Pázmány Péter népszövetségi tervezete. Balanyi György osztálytitkártól. 1933. ..... —.70
Az individualizmus és kollektivizmus gondolatköre a büntetőjogban. Irk Albert r. tagtól. 1933. ..... 1.—
Magyar inkvizíciós perek Velencében. Kárpáthy-Kravjánszky Mór C. R. P. vendégtől. 1933. ..... —.60
Drámák az orvostudományban. Nékám Lajos r. tagtól. 1933. ..... —.80
Harc a nyugatmagyarországi német helységnevek körül. Schwartz Elemér r. tagtól. 1933. ..... —.60
Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulságai. Szandtner Pál r. tagtól. 1933. ..... 1.—
Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király (1533—1586) emlékezete születésének négyszázadik évfordulóján. Lukinich Imre r. tagtól. 1935. —.60
A bölcseleti megismerés határainak kérdése. Jánosi József r. tagtól. 1936. 1.—
Történetszemléletünk egysége és a történelmi Magyarország. Karácsonyi és Fraknói szellemi öröksége. Horváth Jenő vendégtől. 1937. ..... —.60
A szentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában. Balanyi György osztálytitkártól. 1937. ..... —.50
Catalogus fontium Historiae Hungaricae. 800—1301. Gombos F. Albin r. tagtól. 1937—1938. Fűzve I., II., III. kötet. Kötetenkint ..... 25.—
Kötve I., II., III. kötet. Kötetenkint ..... 28.—
A nemzetnevelő Pázmány. Schütz Antal r. tagtól. 1938. ..... —.80
A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi Frank Antaltól. 1938. ..... —.80
A «Hahóti kódex». Zágrábi Mr. 126. kézirat jelentősége a magyarországi liturgia szempontjából Kniewald Károly vendégtől. 1938. elfogyott .... —.—
Magyar Katolikus Dante-Bizottság Dante-Emlékkönyve. 1924. ..... 12.—
Szent István Akadémiai *Almanach* Szent István király halálának 900 éves fordulója alkalmából, a Szent István Akadémia fennállásának 23. évében kiadja az elnökség. Budapest 1938. ..... 1.—

A hittudomány-, bölcseleti osztály felolvasásaiból:

I. kötet.

1. sz. Szent János apokalipsisa és a világtörténet. Székely István osztályelnöktől ..... 2.—
2. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. Rész. A bibliai Jeruzsálem története. Pataky Arnold vendégtől .. 2.60
3. « Verworn Miksa pszichonomizmusa. Madarász István r. tagtól 2.—
4. « A haza és hazaszeretet bölcseleti alapjai. Horváth Sándor r. tagtól 1.20
5. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások története. Pataky Arnold r. tagtól 2.60
6. « Ismereteink egyneműsége és a hittételek. Horváth Sándor O. P. r. tagtól 3.80

II. kötet.

1. sz. Hám János szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848—49-ből. Scheffler János r. tagtól 4.50
2. « Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Schermann Egyed r. tagtól 2.80
3. « A modern lélektan és a skolasztika. Kecskés Pál r. tagtól 2.50
4. « A XIII. század bölcseletének válsága és Aquinói Szent Tamás. Erdey Ferenc r. tagtól 1.20
5. « Szent Tamás apostol cselekedetei. Pataky Arnold r. tagtól 1.80
6. « Bosszúálló-e az ószövetség Istene? Takáts Ernő r. tagtól..... 2.—
7. « Pázmány Péter teológiája. Petró József r. tagtól ..... —.80

III. kötet.

1. sz. Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. P. Bőle Kornél M. O. P. vendégtől 2.50
2. « A pedagógia válsága és jövő útja. Padányi-Frank Antal rendes tagtól 1.60
3. « Mária-tiszteletünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában. Kühár Flóris rendes tagtól 1.40
4. « Az Úr születésének évszaka (Die Jahreszeit der Geburt des Herrn). Radó Polikárp rendes tagtól..... 1.40

Pengő

5. sz. Az emberért vívott harc neveléstudományi következményei. Váradi József rendes tagtól ..... —.80
6. « Hartwick győri püspök agenda pontificalisa. Kniewald Károly zágrábi kültagtól ..... —.50

A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiból:

I. kötet.

1. sz. A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Iványi Béla r. tagtól 2.50
2. « A király-koronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása. Király János r. tagtól ..... 2.—
3. « A katolikus autonómia főbb problémái. Hanuy F. r. tagtól ... 2.60
4. « Martinovicsnak istentagadó elveket hirdető, imént fölfedezett francia munkája. Fraknói Vilmos tiszteleti tagtól ..... —.90
5. « Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Székfoglaló Hóman Bálint r. tagtól 1.50
6. « A közigazgatás és bíráskodás elválasztása a katolikus egyházban. Stolpa József vendégtől 3.60
7. « A pápai udvar lakásviszonyai a XIII. század második felétől a XIV. század közepéig. Tóth László vendégtől 2.20
8. « Adalékok a káptalanok történetéhez. Báró Forster Gyula t. tagtól 2.20

II. kötet.

1. sz. Br. Sennyey László S. I. nagyszombati rector római utazásai (1687, 1693, 1696). Iványi Béla r. tagtól ..... 3.—
2. « A kánonjogi tanulmányok fontossága. Meszléényi Zoltán r. tagtól 1.—
3. « A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége. Molnár Kálmán r. tagtól ..... 1.—
4. « A clunyi reform hatása Magyarországon. Galla Ferenc vendégtől 4.—
5. « Egykorú vélemény II. József reformterveiről. Miskolczy István r. tagtól ..... —.80
6. « Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282). Balanyi György osztálytitkártól ..... 2.—
7. « I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai. Irta: vitéz Kárpáthy Kravjánszky Mór r. t. ..... —.50
8. « A hatósági orvos titoktartása. Irta: Atzél Elemér r. t. ..... —.50
9. « A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon, 42 ábrával. Irta: Fallenbüchl Ferenc ..... 10.—
10. « Apponyi mint közjogász. Irta: Egyed István r. tag. 1941 .... 2.—

A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiból:

I. kötet.

1. sz. Cervantes élete és művei. Kőrösi Albin r. tagtól ..... 3.—
2. « Magyar könyvtermelés és világkönyvtermelés. Erdősi Károly r. tagtól ..... —.60
3. « Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. Vargha Damján osztálytitkártól ..... 2.—
4. « Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Szinnyei Ferenc r. tagtól 1.20
5. « Klasszicizmus és romanticizmus. Zlinszky Aladár r. tagtól..... 2.60
6. « Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban. György Lajos r. tagtól ..... 3.—
7. « Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban. Irta: Bartha József r. tag ..... —.50

A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiból:

I. kötet.

1. sz. Konstant görbületű felületek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól 1.20
2. « A görbék abszolút elmélete. Suták József r. tagtól 1.80
3. « A régi Széchenyi-lánchíd anyagának kimerülése. Rejtő Sándor r. tagtól ..... —.60
4. « Adatok a Mátrántúli barnaszénterület geológiai alkotásához. Székfoglaló Schafarzik Ferenc osztályelnöktől..... 1.20
5. « Visszaverődés a kettősen-törő forgató közegek belsejében. Rybár István r. tagtól ..... —.60

Pengő

6. sz. Az ólom öndiffuziója megolvasztott és szilárd állapotban. Gróh Gyula r. tagtól ..... —.60
7. « Az energia átalakulásának iránya. (A történés törvénye.) Bognár Cecil r. tagtól ..... —.60
8. « A relatívitástan csillagászati bizonyítékainak kritikája. Wodetzky József r. tagtól 1.20
9. « Részlet Budapest székesfőváros Dunabalparti területe földtani, talajtani és vízi viszonyainak ismeretéhez. Horusitzky Henrik r. tagtól ..... —.60
10. « Folyadékok diffuziós állandójának mérése az interferenciális refraktorral. Békésy György vendégtől ..... —.60
11. « Magyar planktontanulmányok. (A magyar phytoplankton két új tagja.) Gimesi Nándor O. C. vendégtől ..... —.60
12. « A tervezett mélybevágású Duna—Tisza-csatorna mentén elterülő szikesek ismertetése és javítási lehetőségei. 'Sigmond Elek r. tagtól 2.60

II. kötet.

1. sz. A lineáris congruentia-csoport és a négyzetmaradékok eloszlása. Grosschmid Lajos r. tagtól ..... 4.—
2. « A háziállatok veszettség elleni védőoltása Magyarországon. Aujeszky Aladár r. tagtól ..... 1.—
3. « A budai hegység kialakulása. Vendl Aladár r. tagtól 1.50
4. « A felületek orthoasymptotikus és főtorziós görbéi. Sárközy Pál r. tagtól 2.50
5. « Őstörténeti adatok a Balaton környékéről. Laczkó Dezső r. tagtól 2.—
6. « A Dipsacaceák virágzatának fejlődéstani értelmezése. Szabó Zoltán r. tagtól 2.40
7. « Maximális térfogatú hexaéderek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól 1.20
8. « A magyar barlangkutatás ősrégészeti eredményei. Kadić Ottokár r. tagtól ..... —.60
9. « Miért pusztulnak ki véglénytenyészeteink? Entz Géza r. tagtól —.70
10. « Az állati szervezet őrei a környezetben. Ábrahám Ambrus Andor r. tagtól 2.40

III. kötet.

1. sz. Archimedes Arenariusa. Grosschmid Lajos r. tagtól 2.50
2. « A kalocsai csapadékviszonyok. Angehrn Tivadar S. J. vendégtől 1.—
3. « Czirbusz Géza és a magyar geográfia. Haltenberger Mihály r. tagtól —.60
4. « A Budavári barlangpincék földtani viszonyai, 4 ábrával. Die geologischen Verhältnisse der Höhlenkeller am Budavár. Kadić Ottokár r. tagtól 1.40
5. « A látásfolyamat dualisztikus elmélete, 1 ábrával. Die dualistische Theorie des Sehprozesses. Hoffmann Ernőtől ..... —.60
6. « A Mussolini-barlang ásatásának eredményei, 2 ábrával, 4 táblával. (Endresultate der Ausgrabungen in der Mussolini-Höhle.) Írta: Kadić Ottokár rendes tag 2.50
7. « Az állati szervezet rithmusa. Írta: Mödlinger Gusztáv r. tag .. —.50

A Szent István Akadémia Emlékbeszédei:

I. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Dudek János felett. Mihályfi Ákos r. tagtól ..... —.60
2. « Emlékbeszéd Jedlicska Pálról. Zelliger Alajos r. tagtól ..... —.60
3. « Emlékbeszéd Nagy Béniről. Kiss Albin r. tagtól ..... —.60
4. « Emlékbeszéd Némethy Lajosról. Áldásy Antal r. tagtól ..... —.60
5. « Emlékbeszéd Lóczy Lajosról. Papp Károly osztálytitkártól .... —.60
6. « Emlékbeszéd Ortvay Tivadarról. Márki Sándor r. tagtól ..... —.60
7. « Giesswein Sándor emlékezete. Mihályfi Ákos osztályelnöktől ... 1.20
8. « Fejérpataky László emlékezete. Hóman Bálint r. tagtól 1.30

II. kötet.

1. sz. Székely István emlékezete. Pataky Arnold r. tagtól 1.50
2. « Rajner Lajos emlékezete. Novák Lajos r. tagtól..... —.50
3. « Kiss János emlékezete. Trikál József r. tagtól ..... —.60
4. « Békefi Remig emlékezete. Bártfai Szabó László r. tagtól 1.20

		Pengő
5. sz.	Emlékbeszéd Áldásy Antalról. Miskolczy István r. tagtól.....	—.60
6. «	Emlékbeszéd Kmoskó Mihály r. tag felett. Pataky Arnold r. tagtól	—.60
7. «	Gróf Apponyi Albert elnök emlékezete. Irták: Mihályfi Ákos osztályelnök, elnökhelyettes, Turi Béla, Kenéz Béla, Czettler Jenő r. tagok és Reiner János tiszteleti tag, főtitkár	1.50
8. «	Pály Ede r. tag emlékezete. Várdai Béla osztályelnöktől	—.80

III. kötet.

1. sz.	Emlékbeszéd Mihályfi Ákos volt osztályelnök, tiszteleti tag felett. Pataky Arnold osztályelnök, r. tagtól	—.80
2. «	Emlékbeszéd Laczkó Dezső rendes tag felett. Lóczy Lajos r. tagtól	—.60
3. «	Emlékbeszéd Tóth Tihamér veszprémi püspök, Akadémiánk I. osztályának titkára felett. Három műmelléklettel. Marczell Mihály rendes tagtól, 1940	1.50
4. «	Emlékbeszéd Geőcze Zoárd r. tag felett. Szénásy Barna vendégtől	1.—
5. «	Sörös Pongrác emléke. Erdélyi Lászlótól 1941.....	1.—
6. «	Grosschmid Lajos emléke. Sárközy Páltól 1941.....	1.—
7. «	Gróf Teleki Pál emlékezete. Fodor Ferenctől 1941.....	1.50

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Előadások.

Lapszám

A Szent István Akadémiának 1941. évi december hó 14-én tartott XXV. ünnepi ülése.

I. Egyéni felelősség. *Serédi Jusztinián* bíbornok-hercegprímás elnöki megnyitó beszéde. Az I. sz. műmelléklettel..... 3

II. Jelentés a Szent István Akadémia 1941. évi eseményeiről. Előterjesztette *Papp Károly* főtitkár. A II—IV. sz. műmelléklettel 11

Az I. hittudományi és bölcseleti osztály felolvasásaiból.

III. Nehéz idők komoly tanulságai. Az ünnepi ülésen elmondotta *Pataky Arnold* pápai prelátus, másodelnök 23

IV. A négyszázesztendős jezsuitarend. Az 1941 április 4-én tartott együttes ülésen elmondotta *Pataky Arnold* másodelmök 32

V. Gondolatok a katolikus iskolai főhatóság szervezetéről és feladatairól. Az I. osztály 1941 november 7-i ülésén székfoglaló értekezés gyanánt felolvasta *Becker Vendel* rendes tag 37

A II. történelem-, jog- és társadalomtudományi osztály felolvasásaiból.

VI. Megemlékezés gróf Széchenyi Istvánról. Az 1941 október 24-én tartott együttes ülésen elmondotta *Pataky Arnold* másodelnök 64

A III. nyelvtudományi és szépirodalmi osztály felolvasásaiból.

VII. A négyszázéves jezsuitarendről. A III. osztály 1941 március 21-én tartott ülésén elmondotta *Várdai Béla* osztályelnök 67

VIII. Kincs István írói félszázada. A III. osztály 1941 november 21-i ülésén felolvasta *Várdai Béla* osztályelnök. Az 1—3. ábrával 71

A IV. mennyiségtani és természettudományi osztály felolvasásaiból.

IX. Az aberráció és Doppler-jelenség a mechanikában és az optikában. Bemutatta az 1941 február 14-i ülésen *dr. Hoffmann Ernő*. A 4. ábrával..... 97

Lapszám

X. Az infravörös látásról. Bemutatta az 1941 március 28-i ülésen *dr. Hoffmann Ernő* 101

XI. A csigák táplálkozás biológiája. Az 1941 november 28-i ülésen székfoglaló gyanánt felolvasta *Wagner János* rendes tag. Az 5—8. ábrával 105

XII. «Materia» és «forma» a kísérleti alaktanban. Az 1940 február 16-i ülésen székfoglaló gyanánt előadta *Wolsky Sándor* rendes tag 118

II. Társulati ügyek.

A) *A Szent István Akadémia ülései.*

1. Az I. osztály felolvasó ülése 1941 január 24-én 129
2. A II. osztály felolvasó ülése 1941 január 31-én 129
3. A III. osztály felolvasó ülése 1941 február 7-én 130
4. Elnöki értekezlet a választások ügyében 1941 február 7-én.. 133
5. A IV. osztály felolvasó ülése 1941 február 14-én 135
6. Együttes tagválasztó és tisztikart választó ülés 1941 február 21-én 135
7. Az I. osztály felolvasó ülése 1941 március 7-én 138
8. A II. osztály felolvasó ülése 1941 március 14-én 138
9. A III. osztály felolvasó ülése 1941 március 21-én 139
10. A IV. osztály felolvasó ülése 1941 március 28-án 140
11. A választásokat kihirdető együttes ülés 1941 április 4-én ... 140
12. Az I. osztály felolvasó ülése 1941 április 18-án 146
13. A II. osztály felolvasó ülése 1941 április 25-én 146
14. A IV. osztály felolvasó ülése 1941 május 9-én 147
15. Emlékbeszéddel kapcsolatos együttes ülés 1941 május 16-án 147
16. Az I. osztály felolvasó ülése 1941 október 3-án 152
17. A II. osztály felolvasó ülése 1941 október 10-én 153
18. A III. osztály felolvasó ülése 1941 október 17-én 153
19. Emlékbeszéddel kapcsolt együttes ülés 1941 október 24-én .. 154
20. Az I. osztály felolvasó ülése 1941 november 7-én 157
21. A II. osztály felolvasó ülése 1941 november 14-én 158
22. A III. osztály felolvasó ülése 1941 november 21-én 159
23. A IV. osztály felolvasó ülése 1941 november 28-án 161
24. Közgyűlést előkészítő együttes zárt ülés 1941 november 28-án 162
25. A XXV. ünnepi ülés jegyzőkönyve 1941 december 14-én 165

B) *A Szent István Akadémia számadásai* 167

III. Üdvözlő beszédek.

A) *Lóczy Lajos dr.* rendes tag üdvözlő beszéde *Papp Károly* főtitkárhoz, egy. tanárságának 25 éves fordulóján 1941 május 11-én 170

B) *Pataky Arnold* másodelnök üdvözlő szavai *Papp Károly* főtitkárhoz 1941 május 11-én 174

C) *Pataky Arnold* másodelnök üdvözlő szavai a királyi magyar *Természettudományi Társulat* százesztendős jubileumán 1941 május 25-én 175

Lapszám

IV. Gyászbeszéd.

Aistleitner József osztályelnök búcsúszavai *Szabó Vendel* rendes tag temetésén 1941 november 9-én 176

V.

Elhunyt tagtársaink az 1941. évben 177

VI.

A Szent István Akadémia tagjai 1941 december 31-én 178

VII. Függelék.

Idegen nyelvű kivonatok.

I. La responsabilita individuale. Discorso pronunciato dall *Emo Guistiniano Card. Serédi* Principe Primate di Ungheria, Arcivescovo di Strigonia, nella XXVe solenne seduta dell,Accademia di Santo Stefano, ai 14 Dicembre 1941 182

II. Bericht über die Ereignisse der Sankt Stephan Akademie im Jahre 1941. Vorgelegt vom Generalsekretär *Karl* von *Papp* 190

III. Schwerer Zeiten ernste Lehren. Vorgetragen vom Vizepräsidenten *Arnold von Pataky* 197

IV. Die Aberration und der Doppler-Effekt in der Mechanik und Optik. Von *Dr. Ernst Hoffmann* 198

V. Das infrarote Sehen. Von *Dr. Ernst Hoffmann* 202

VI. Über die Ernährungsbiologie der Schnecken. Von *Dr. Johann Wagner* Ord. Mitglied 207

VII. «Matter» and «Form» in experimental morphology. By Alexander Wolsky regular member 215

VIII.

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke 217